

იურიტის ბიბლიოთეკა

ქათავან შოჩაშვილი

**მფლობელობა
და საკუთრება
— ფაქტი და უფლება
სამოქალაქო
სამართალში**

თბილისი 2013

მონოგრაფია ეფუძნება იეჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე 2012 წელს დაცულ სადისერტაციო ნაშრომს: „მფლობელობა, როგორც საკუთრების პრეზუმფციის საფუძველი“. ნაშრომს თან ახლავს ავტორის სამეცნიერო ხელმძღვანელის პროფესორ ლადო ჭანტურიას დაკენა, ასევე ნაშრომის რეცენზენტების: პროფესორების ბესარიონ ზოიძისა და თამარ ზარანდიას შეფასებები. როგორც ნაშრომი, ისე თანდართული დასკვნები ღირებული იქნება სამოქალაქო სამართლის ფუნდამენტური ინსტიტუტებით: მფლობელობა და საკუთრება, დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრისთვის.

რედაქტორი: ლადო ჭანტურია

იე. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

© ქ. ქოჩაშვილი

გამომცემელი: იურიდიული ფირმა „ბონა კაუზა“
თბილისი, 2013 წ

ISBN 978-9941-9322-1-2

სარჩევი

ნაშრომში გამოყენებული შემოკლებანი.....	10
შესავალი.....	11

თავი I. მფლობელობისა და საკუთრების, როგორც ფაქტისა და უფლების ურთიერთკავშირი.....	17
1. მფლობელობა – საკუთრების პირველსაწყისი	17
2. იმანენტური უფლება – მფლობელობის წარმოშობის წყარო.....	19
3. უფლება-მოვალეობის ევოლუცია ინდივიდუალურისა და საზოგადოს შეპირისპირებით.....	21
4. სამართალი, როგორც სოციალური წესრიგის არსებობის გარანტი.....	23
5. ფაქტობრივი ფლობის უფლებრივ ფლობად გარდაქმნა.....	25
5.1. კუთვნილების ცნობიერების წარმოშობა მოძრავ და უძრავ ნივთებთან დაკავშირებით.....	26
5.2. საზოგადო მიწის მისაკუთრების პროცესი რომისა და ქართული სამართლის ისტორიის გათვალისწინებით.....	29
6. სოციალურ-იურიდიულ ტერმინებში ასახული მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთკავშირი.....	32

თავი II. მფლობელობა რომის სამართალში	36
1. მფლობელობის ცნება მფლობელობის სუბიექტთან და ობიექტთან კავშირში.....	37
1.1. მფლობელობის ნებითი ელემენტი – animus possessionis სუბიექტთან დამოკიდებულებით.....	37
1.2. მატერიალური ელემენტი – corpus possessionis ობიექტთან დაკავშირებით.....	39
1.2.1. მფლობელობის ობიექტი – ბრუნვაუნარიანი ნივთი.....	39
1.2.2. უსხეულო ნივთების მფლობელობა.....	40
2. მფლობელობის წარმოშობა და შეწყვეტა.....	41
2.1. პირველადი წარმოშობა.....	42
2.2. ნაწარმოები საშუალება.....	42
2.3. მფლობელობის დაფუძნება წარმომადგენლის მეშვეობით.....	43
2.4. მფლობელობის შეწყვეტა.....	44
3. მფლობელობის ინტერდიქტული დაცვა.....	45
3.1. პრეტორის განკარგულება – სოციალური მშვიდობის დაცვის საშუალება.....	45

3.2. მფლობელობითი ინტერდიქტის ბუნება და სახეები.....	46
4. პეტიტორული პროცესის არსი.....	48
4.1. პოსესორული დაცვის დროებითი შედეგი.....	48
4.2. სავინდიკაციო სარჩელის პირველადი ფორმა.....	49
4.3. კეთილსინდისიერება და არაკეთილსინდისიერება საკუთრების პირისპირ.....	50
5. მფლობელობითი ხანდაზმულობა (მნიშვნელობა და პირობები).....	52
6. პრეტორული სარჩელის წარმოშობა და მისი თავისებურება.....	54
6.1. უნივერსალური ბუნების მქონე სამართლის აუცილებლობა.....	54
6.2. რეფორმატორი სამართლის გარდაქმნის გზაზე.....	55
6.3. პრეტორის ხელოვნური კონსტრუქციები.....	56
7. მჭერთა სამართლებრივი მდგომარეობა.....	58
7.1 ბრუნვის მოთხოვნებით განპირობებული მფლობელთა გაფართოებული წრე.....	59
7.2. კვაზი მფლობელთა დაცვა.....	59

თავი III. მფლობელობა ფეოდალურ სამართალში.....63

1. არ არის მიწა სენიორის გარეშე.....	63
1.1 სამისდღეშიო მფლობელობიდან მემკვიდრეობით მფლობელობამდე.....	64
1.2. ვასალის განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვები.....	65
1.3. გლეხის, როგორც ფაქტობრივი მფლობელის უფლებრივი მდგომარეობა.....	69
2. დანაწევრებული საკუთრება.....	71
2.1. კერძო და საჯარო საწყისების თანაფარდობა ფეოდალურ საკუთრებაში.....	71
2.2. გლოსატორების პრობლემა.....	72
3. მფლობელობითი დაცვის არსი და მიზეზები ფეოდალურ სამართალში.....	74
3.1. ზოგადი მიმოხილვა.....	74
3.2. მფლობელობითი დაცვის თავისებურებანი ძველ ქართულ სამართალში.....	76
4. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის წარმოშობა.....	80
5. საკუთრების წარმოშობა „სიგრძოთა ჟამთათა“ გზით.....	82
6. მფლობელობა რეკოლეუციამდელ რუსულ სამართალში.....	83
6.1. კოდიფიკაციის იდეის მარცხი.....	84
6.2. მფლობელობის არსი.....	85

63. პოსესორული დაცვა – ადმინისტრაციული ხელისუფლების პრეროგატივა.....	87
64. კეთილსინდისიერი მფლობელის თვისობრივად განსხვავებული მდგომარეობა ვინდიკაციისას.....	88
65. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი – სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარისა და კეთილსინდისიერების დაცვის ბერკეტი.....	90
66. შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი „რუსეთის იმპერიის კანონთა სრულ კრებულში“.....	91

თავი IV. მფლობელობა — ფაქტი და უფლება

(მფლობელობის საბჭოთასამართლებრივი კონცეფციის

კრიტიკული ანალიზი).....	94
1. პიროვნებისგან გაუცხოებული სამართალი.....	94
1.1. კოლექტივიზმი ინდივიდუალიზმის ნაცვლად – სოციალისტური სახელმწიფოს იდეა.....	94
1.2. საკუთრების ინსტრუმენტალიზება საკუთრების პოზიტივისტური კონცეფციის კვალდაკვალ.....	96
2. მფლობელობა – ფაქტი თუ უფლებრივი კატეგორია?.....	99
3. მესაკუთრე – მფლობელთა სამართლებრივი მდგომარეობა.....	101
3.1. პირადი საკუთრების სამომხმარებლო ხასიათი.....	101
3.2. სახელმწიფო საკუთრების სამართლებრივი წესრიგი ოპერატიული მართვისა და სრული სამეურნეო გამგებლობის უფლებათა საფუძველზე.....	102
4. იცნობდა თუ არა საბჭოთა სამართალი მფლობელობით დაცვას?.....	105
5. საკუთრების დაცვის თავისებურებანი საბჭოთა სამართალში.....	106
5.1. სავინდიკაციო სარჩელის შინაარსი.....	106
5.2. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების ფარგლები.....	108
5.3. უკანონო მფლობელთა უფლებრივი მდგომარეობა.....	109
6. მფლობელობაზე დაფუძნებული საკუთრების შეძენის პირველადი საშუალებების არსი.....	111

თავი V. მფლობელობა კონტინენტური ევროპის სამართლის ფარგლებში.....

1. მფლობელობის ცნება.....	114
1.1. მფლობელობის ელემენტები.....	114
1.2. მფლობელობის სუბიექტური და ობიექტური თეორიები.....	118
1.3. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმა – სუბიექტური და ობიექტური თეორიების მოდერნიზებული ერთიანობა.....	122

14. მჭერის სამართლებრივი ფიგურა.....	123
15. ორმაგი მფლობელობა – რომის სამართლის ტრადიციიდან გადახვევა.....	124
15.1. გერმანული ცივილისტიკის მიგნება.....	124
15.2. ორმაგი მფლობელობა და თანამფლობელობა.....	126
2. კერძო სამართლებრივი საწყისები საკუთრების უფლებაში.....	128
2.1. საკუთრება – აბსოლუტური ხელისუფლება ნივთზე.....	128
2.2. საკუთრების უფლების შინაარსი.....	131
2.2.1. ცნების მიზანშეწონილობა.....	131
2.2.2. საკუთრების უფლების შინაარსის ელემენტები.....	132
2.2.3. ტრიადის შექმნის მიზეზები.....	133
2.2.4. უარი ტრიადაზე – პოზიტიური სამართლის არჩევანი.....	134
3. მფლობელობის მნიშვნელობა საკუთრების პირველადი საშუალებებით წარმოშობისას (ოკუპაციო, ნაპოვარი, განიძ, შექვნიით ხანდაზმულობა).....	140
3.1. ოკუპაციო (უპატრონო ნივთის დაუფლება).....	141
3.2. განიძ.....	142
3.3. ნაპოვარი.....	143
3.4. შექვნიით ხანდაზმულობა.....	144
3.4.1. მფლობელობითი ხანდაზმულობის მოქმედების ფარგლები.....	144
3.4.2. შექვნიით ხანდაზმულობის მნიშვნელობა სამოქალაქო ბრუნვისთვის.....	146
3.4.3. შექვნიით ხანდაზმულობის პირობები.....	147
3.4.3.1. მფლობელობის ობიექტი – ბრუნვაუნარიანი ნივთი;.....	147
3.4.3.2. კეთილსინდისიერი მფლობელობა;.....	148
3.4.3.3. საკუთრად ფლობის განზრახვა;.....	151
3.4.3.4. უწყვეტი მფლობელობა კანონით დადგენილ ვადებში.....	152
3.4.3.4.1. უწყვეტობის არსი.....	152
3.4.3.4.2. შექვნიით ხანდაზმულობის ვადები და მათი გამოთვლის წესი.....	153
4. Traditio-ნივთის გადაცემა, როგორც მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების შექმნის ნაწარმოები გზა.....	155
4.1. მფლობელობის ელემენტი კონსენსუალურ სისტემაში.....	155
4.2. ტრადიციის სისტემის არსი.....	157
4.3. ტრადიციის სისტემა, ერთი მხრივ, აბსტრაქციისა და, მეორე მხრივ, კაუზალურ სისტემებთან თანაარსებობაში.....	158

4.3.1. აბსტრაქციის სისტემის არსი.....	159
ა) ვალდებულებითსამართლებრივი (მაგვალდებულებელი, კაუზალური) გარიგების დადება.....	160
ბ) სანიეთო ხელშეკრულების (განკარგვითი, აბსტრაქტული გარიგება) არსებობა.....	160
გ) ნიეთის გადაცემა;.....	161
4.3.2. ტიტულუსისა და მოდუსის ერთიანობა.....	161
4.3.3. აბსტრაქტულ და კაუზალურ გარიგებათა შორის არსობრივი სხვაობა.....	163
4.4. გადაცემის სამართლებრივი ბუნება.....	164
4.4.1. უფლების გარეგნული შეცნობის უზრუნველყოფა.....	161
4.4.2. Traditio - გარიგება თუ ფაქტობრივი მოქმედება.....	166
4.4.3. გადაცემის ძირითადი ფორმა და სუროგატები.....	167
5. საკუთრებისა და მფლობელობის ურთიერთდამოკიდებულება საკუთრების დაცვის პროცესში.....	170
5.1. საკუთრების ხანითოსამართლებრივი დაცვის საშუალებების ზოგადი დახასიათება.....	171
5.2. საენდიკაციო სარჩელის განხორციელების წინაპირობები.....	172
5.2.1. მატერიალურსამართლებრივი გარემოებები.....	172
5.2.2. საენდიკაციო მოთხოვნა ხანდაზმულობასთან კავშირში.....	174
5.3. ნეგატორული სარჩელის არსი.....	175
5.4. მოპასუხის უტიტულო მფლობელობა – ეინდიკაციის უცილობელი პირობა.....	177
5.4.1. მფლობელობის არამართლზომიერება, როგორც ნორმატიული შეფასება.....	177
5.4.2. კეთილსინდისიერებისა და მართლზომიერების ცნებათა ურთიერთმიმართება.....	178
5.4.3. კეთილსინდისიერება სინამდვილის სუბიექტური შეფასების სიერცეში.....	179
5.5. მესაკუთრისა და არამართლზომიერ მფლობელთა ურთიერთმოთხოვნები ეინდიკაციისას.....	182
5.5.1. ნიეთისა და ნაყოფის დაბრუნების ვალდებულება.....	182
5.5.2. გაწეული ხარჯების სამართლებრივი შეფასება.....	184
5.6. ეინდიკაციის შეზღუდვის წესი – გერმანული ჩვეულებითი სამართლის მიღწევა.....	186
5.6.1. რომაული აქსიომის უარყოფა.....	186

5.6.2. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების სივრცე.....	187
5.6.3. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის დანაწესი ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის შესახებ.....	189
5.7. თეორიები ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის შესახებ.....	190
5.7.1. „მესაკუთრის ბრალის“ თეორია;.....	190
5.7.2. „მოწვევებითი უფლების“ თეორია.....	191
5.7.3. „ნაკლები ბოროტების“ თეორია.....	192
5.8. სამოქალაქო ბრუნვის უსაფრთხოება, როგორც სოციალური სიკეთე საკუთრების უფლების პირისპირ.....	193
5.8.1. ვინდიკაციის შეზღუდვით დამცრობილი საკუთრება.....	193
5.8.2. მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფცია – კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესების დაცვის ბერკეტი.....	195
5.8.3. გამორჩეულად ბრუნვაუნარიანი ნივთები ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების არეალში.....	196
5.8.4. რეგისტრაციის მონაცემთა სისწორისა და სანდოობის პრეზუმფცია შემძენის ინტერესთა უზრუნველსაყოფად.....	198
6. მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენცია უკანონო მფლობელობიდან ნივთის გამოთხოვისას.....	203
6.1. მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენციის არსი.....	203
6.2. სანივთო და ვალდებულებითი სარჩელების შინაარსი.....	206
6.3. სავინდიკაციო და სახელშეკრულებო სარჩელი.....	206
6.4. სავინდიკაციო და დელიქტური სარჩელი.....	208
6.5. სავინდიკაციო და კონდიქციური სარჩელი.....	210
6.5.1. Actio condictio – სამართლიანობის პრინციპის განსხეულება.....	210
6.5.2. პარალელები სავინდიკაციო და კონდიქციურ სარჩელთა შორის.....	211
6.5.3. კონდიქციური ვალდებულების სახეები.....	214
6.6. ბათილი გარიგება – უსაფუძვლო გამდიდრების კერძო შემთხვევა.....	216
6.6.1. ბათილობის მიზეზები და შედეგები.....	216
6.6.2. სავინდიკაციო და კონდიქციურ (გარიგების ბათილობიდან გამომდინარე) სარჩელთა სუბიექტური შემადგენლობა და მტკიცების საგანი.....	218
6.6.3. გარიგების ბათილობის შედეგები კაუზალური და აბსტრაქციის სისტემათა ფარგლებში.....	219

7. მფლობელობითი დაცვა.....	223
7.1. მფლობელობითი დაცვის მნიშვნელობა.....	223
7.2. ფაქტობრივ გარემოებებზე დამყარებული დაცვა.....	225
7.3. მფლობელობითი დაცვის დროებითი ხასიათი.....	226
7.4. პრეზუმფციის არსი და ფუნქციები.....	228
7.5. მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციის დანიშნულება.....	230
7.6. მფლობელობითი სარჩელის წარმოშობა და სახეები.....	232
7.6.1. პოსესორული დაცვა ფრანგულ სამართალში.....	232
7.6.2. მფლობელობითი დაცვა გერმანულ სამართალში.....	233
7.6.3. რუსული სამართლის მიდგომა.....	235
7.6.4. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმები მფლობელობითი დაცვის შესახებ.....	236
7.7. თვითდაცვა.....	240
7.8. პოსესორული და პეტიტორული პროცესების დაახლოების ტენდენცია.....	242
7.9. თეორიები მფლობელობითი დაცვის შესახებ.....	242
7.9.1. მფლობელობითი დაცვის განსხვავებული საწყისები.....	242
7.9.2. რელატიური თეორიები.....	243
7.9.2.1. „სამოქალაქო მშვიდობის“ თეორია.....	243
7.9.2.2. „პირის პაღალობისგან დაცვის“ თეორია.....	245
7.9.2.3. „საკუთრების, როგორც მფლობელობის უკან არსებული უფლების, დაცვის“ თეორია.....	246
7.9.3. აბსოლუტური თეორიები.....	247
დასკენითი დებულებები.....	249
გამოყენებული ლიტერატურა.....	263

ნაშრომში გამოყენებული შემოკლებანი

სკ	სამოქალაქო კოდექსი
ტ.	ტომი
წ.	წიგნი
ჟურნ.	ჟურნალი
რედ.	რედაქტორი
გამოც.	გამოცემა
სუსგ	საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინება (გადაწყვეტილება)
სსსგ	საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება
т.	том
ч.	часть
ред.	редактор
изд.	издание
сб.	сборник
отв.	ответственный

შესავალი

„დღეს, რაც უტოპიურ მოსაზრებად მიიჩნევა, ერთი თაობის შემდეგ – ბანალურ ჭეშმარიტებად, ხოლო ასი წლის შემდგომ მოძველებული შეგონებად იქცევა“ (ა.მენგერი).¹ აღნიშნული სამოქალაქო სამართლის ფუძემდებლურ ინსტიტუტს – მფლობელობასაც მიესადაგება. მართალია, მფლობელობის არსი, ჯერ კიდევ რომაელმა იურისტებმა განსაზღვრეს და მის ფუნდამენტურ კელევას ჩაუყარეს საფუძველი, და არც ფეოდალურ ეპოქაში შეჩერებულა მფლობელობის ინსტიტუტის დამუშავება, მაგრამ, მე-19 საუკუნეში კონტინენტური ევროპის სამართალში ბევრი რამ კვლავ ბუნდოვანი და აუხსნელი რჩებოდა მფლობელობის შესახებ, კერძოდ, მასში ფაქტობრივი თუ უფლებრივი საწყისის მძლავრობისა და სამართლებრივი პარადოქსის – მართლწესრიგის მიერ უკანონო მფლობელობის დაცვის თაობაზე.

ამ პერიოდში მფლობელობა სამეცნიერო კვლევის ფაგორიტად იქცა. აღნიშნავდნენ, რომ არ არსებობდა ორი ავტორიტეტი, რომელსაც საერთო აზრი გააჩნდა მფლობელობასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე, მათი გადაწყვეტა ზოგიერთს უტოპიად მიაჩნდა.² თანამედროვე ცივილისტიკაში მფლობელობის არსი და მისი დაცვის მიზეზები გარკვეული და დასაბუთებულია. მფლობელობა ადამიანთა არსებობის განუყოფელ ელემენტად მიიჩნევა, მის არსებობას ვარაუდობენ მართლწესრიგის გაუქმების პირობებშიც, რადგან ფაქტობრივი ბატონობის განხორციელებისას ასრულებს ნივთი თავის სოციალურ ფუნქციას – ემსახუროს ადამიანს. ნივთის დაუფლების ფაქტიდან, რომელსაც განაპირობებდა პირველყოფილი ადამიანის იმანენტური უფლებიდან გამომდინარე ნივთის საკუთრად ფლობის განზრახვა, წარმოიშვა საკუთრების უფლება (მფლობელობისა და საკუთრების, როგორც ფაქტისა და უფლების ურთიერთდამოკიდებულებას ეძღვნება ნაშრომის I თავი).

¹ მოსაზრება მითითებულია: *Книпер Р., Закон и история, Баден-Баден, Алматы, 2005, 43.*

² *Юшкевич В.А., Исследования из области учения о владении, М., 1908, 108.*

მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულება თვალსაჩინოა, საკუთრების უფლების წარმოშობის თუ საკუთრების დაცვის პროცესში, ხოლო ამ ურთიერთკავშირის გვირგვინი მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმუციაა. ის მფლობელობის უფლებრივი მდგომარეობის გამომხატველია და ემსახურება სამოქალაქო ბრუნვის გამარტივებას, მართლწესრიგის დაცვას და პროცესუალური თვალსაზრისითაც აქვს მტკიცების ტვირთის განაწილების ფუნქცია. მფლობელობის პრობლემატიკა კონტინენტური ევროპის სამართალში „დიდი კოდიფიკაციების ეპოქის“ დასრულების დროისთვის მოწესრიგებული იყო. მაგრამ ჯერ კიდევ, ახალგაზრდა ქართული სამოქალაქო სამართლის სინამდვილეში მფლობელობის ინსტიტუტის კვლევა აქტუალურია.

ისტორიულად ქართვეილების მიუხედავად, საქართველო კონტინენტური ევროპის სივრცის ნაწილს წარმოადგენდა, ცნობიერებისა და არსებული კავშირ-ურთიერთობების გათვალისწინებით. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქართველ ხალხს ისევ მიეცა შესაძლებლობა, თავად განეხორციელებინა საკუთარი საქმიანობა ისე, როგორც მას ესმის საქმის საზრისი,³ თავისუფლად განესაზღვრა პოლიტიკური სტატუსი, წარემართა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარება.⁴

სამართალი ადამიანური კულტურის ნაწილია, კულტურის მოვლენაა (კოინგი)⁵. დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებში მე-19 საუკუნის სამოქალაქო სამართლის კოდიფიკაციების ძალაში შესვლა დაემთხვა ამ ერების ისტორიაში ეპოქათა ცვლას: ნაპოლეონის კოდექსი გულისხმობდა სამოქალაქო მართლწესრიგის დამყარებას აბსოლუტიზმის დასრულების შემდეგ, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის ძალაში შესვლის თარიღით სრულდებოდა გერმანიის იმპერიის ჩამოყალიბების პროცესი, ორივე

³ მამარდაშვილი მ., საუბრები ფილოსოფიაზე, თბ., 1992, 10.

⁴ ალექსიძე ლ., თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბ., 1994, 46.

⁵ მოსაზრება მითითებულია: ბუბუა გ., სამართლის ფილოსოფიისა და სამართლის თეორიის მიმართების საგნის საკითხისათვის, კრებულში: კონსტიტუცია და ქართული სამართლის პრობლემები, თბ., 2002, 22.

ქვეყნის კანონმდებელმა შესატყვის საკანონმდებლო ფორმაში მოაქცია იმ ადამიანთა მოთხოვნები, რომელთაც მომავალში ამ კანონით უნდა ეცხოვრათ.⁶

„საქართველომ, სამოქალაქო კოდექსის მიღებით, რომლითაც ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია განხორციელდა, ევროპასთან ჩატეხილი ხიდი აღადგინა. ის ადვილად განთავისუფლდა კომუნისტური სამართლის ფსიქოლოგიური ბარიერებისგან, რისი მიზეზიც ხალხის მართლშეგნებაში იყო. მასში კერძო ინტერესები და უფლებები გაცილებით სჭარბობდნენ სიძლიერით საჯარო ინტერესებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შექმნას განსაკუთრებული მნიშვნელობა და დანიშნულება ჰქონდა. კოდექსის საძირკვლად უნდა წარმოჩენილიყო ის სამართლებრივი ღირებულებები, რომელთაც ისტორიულად ადგილი ჰქონდათ საქართველოში. აქ საკითხი სამართლის ეროვნული თუ ზეეროვნული შესახებ, ამ უკანასკნელის მხარეზე იხრებოდა, რითაც ქართული სამართალი სამართლის ჰარმონიზაციისკენ ისწრაფვოდა.“⁷

„საქართველოს სამოქალაქო კოდექსს არა მხოლოდ მოცემული მომენტი უნდა დაეფუძისებინა, არამედ მომავალიც განეჭვრიტა და რეგულირების წესები შეეთავაზებინა – სამოქალაქო სამართალი უფრო ზოგადსაკაცობრიო ურთიერთობების გამოსატყულება, მაგალითად, არ არსებობს ვიწრო ეროვნული მფლობელობა ან საკუთრება. ეს ინსტიტუტები ისეთი ქონებრივი ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად გამოიყენება, რომელთაც თანაბარი გავრცელება აქვთ ყველგან.“⁸

⁶ *Шрамм Х.И.*, Применение гражданского кодекса по спорным вопросам гражданского права и хозяйственного права, В книге: *Право, Экономика, Благосостояние, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане (Нурыев Я., Чантурия Л., изд.)*, Ashgabat, 2010, 73.

⁷ *ზოიძე ბ.*, ქართული სამართალი, როგორც ევროპული სამართლის ნაწილი (ისტორიულ-სამართლებრივი ასპექტი), პროფ. გ. ნადარეიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული: სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, წგ., თბ., 2010, 310-312.

⁸ *ჭანტურია ლ.*, ევროპული სამართლის რეცეპცია – ევროპული ინტეგრაციის წინა პირობა, გამოსხაურება პროფ. ბ. ზოიძის წიგნზე „ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში“, ეურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №4, 2005, 185-186.

წინაძღვარე ნაშრომში მფლობელობის ინსტიტუტის ანალიზი განხორციელდა ცივილისტური დოქტრინის, პოზიტიური სამართლისა და სასამართლო პრაქტიკის საფუძველზე. ნაშრომის ის ნაწილი, რომელიც ეძღვნება მფლობელობის კვლევას თანამედროვეობაში, შესრულებულია კონტინენტური ევროპის სამართლის ფარგლებში. ისტორიულად, კონტინენტური ევროპის სამართალი რომის სამართლით იკეპება. ჯერ კიდევ, შუა საუკუნეებში რომის სამართლის რეცეპციას განაპირობებდა ის გარემოება, რომ ბუნდოვანი ჩვეულებითი სამართლის ნაცვლად, ის იყო განსაზღვრული, წერილობითი სამართალი, რომელიც პარტიკულარული სამართლის მაგიერ, საზოგადოებას სთავაზობდა ერთიან სამართალს ტერიტორიისა და წოდების მიუხედავად, მას მოჰქონდა ფორმები, რომელთაც შეეძლოთ რთული სავაჭრო ბრუნვის მოწესრიგება, ის მოუწოდებდა პიროვნების განთავისუფლებისკენ, საკუთრების თავისუფლებისკენ, ეკონომიკურ საქმიანობაში კერძო ინიციატივის მეტი ინტენსივობით გამოჩენისკენ⁹ (რომის სამართალში მფლობელობის ინსტიტუტის კვლევას ეძღვნება ნაშრომის II თავი). ფეოდალური ეპოქის წოდებრივ-წარმომადგენლობითმა სოციალურმა წყობამ გაკლენა იქონია მიწაზე არსებულ ურთიერთობებზე, რომლებიც სამართლებრივად მფლობელობასა და საკუთრებას ეფუძნებოდნენ (ფეოდალურ სამართალში მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთმიმართების მიმოხილვა გადმოცემულია ნაშრომის III თავში).

მფლობელობის კლასიკური გააზრებისგან გადახვევაა მფლობელობის საბჭოთასამართლებრივი კონცეპცია, რომელსაც განაპირობებდა ტოტალიტარული პოლიტიკური წესრიგი და მისი შესატყვისი მცდარი სამართლის იდეოლოგია. მფლობელობა – ფაქტობრივი მდგომარეობა, წარმოჩენილი იყო უფლების სახით, რითაც საკუთრების უფლების ანალოგის შექმნის მცდელობა დასტურდებოდა მართლწესრიგის მოთხოვნების გათვალისწინებით (მფლობელობის საბჭოთასამართლებრივი კონცეპციის კრიტიკა მოცემულია ნაშრომის IV თავში).

⁹ Покровский И.А., История римского права. <http://www.sud09ru/bibliot/Elib/1265.htm/>.

რომის სამართალი მნიშვნელოვანი წყარო შეიქმნა კოდიფიკაციისა, რომელმაც, როგორც ახალი ბურჟუაზიული სამოქალაქო აზროვნების ინსტრუმენტმა, შეცვალა სამართლის გამოხატვის ფორმა, რომელსაც მანამდე პრეცედენტული სამართალი წარმოადგენდა.¹⁰ კოდიფიკაციის პროცესმა დააგვირგვინა კონტინენტური ევროპის სამართლის წარმოშობისა და შემდგომი ფორმირების პროცესი. აღნიშნულ სამართლებრივ სინამდვილეში მფლობელობა განხილულია ძირითადად, კლასიკური სამოქალაქო სამართლის ქვეყნების: საფრანგეთისა და გერმანიის, ასევე, საქართველოსა და რუსეთის¹¹ მაგალითზე (კონტინენტური ევროპის სამართლის ფარგლებში მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულება მოცემულია ნაშრომის V თავში).

წინამდებარე ნაშრომის შექმნის პროცესში გამოყენებულ იქნა კვლევის როგორც ზოგად-სამეცნიერო, ისე სპეციალურ-სამართლებრივი მეთოდები. მეთოდი ნიშნავს მიზნისკენ მიმავალ გზას. მეცნიერების დარგებში ის წარმოადგენს გზას, რომელსაც რაციონალური და ამდენად, გასაგები და კონტროლირებადი ფორმით თეორიულ შემეცნებასთან ან პრაქტიკულ გაგებასთან, ან თუნდაც შემეცნების ზღვართან მიყვავართ.¹² ზოგადსამეცნიერო მეთოდებიდან აღსანიშნავია: ისტორიული (ხორციელდება საკვლევი ინსტიტუტის განვლილი ისტორიის შესწავლა, მისი აღმოცენების პირობების, მასთან დაკავშირებული სამოქალაქო წესრიგის შექმნის მიზეზების დადგენა),¹³

¹⁰ პროფ. ლ. ჭანტურია ლექციის ჩანაწერი შედარებით სამოქალაქო სამართალში, 24.06.20011.

¹¹ ამ ოჯახის წევრად ასევე, მიიხსენიება რუსეთის, მიუხედავად, საბჭოთა პერიოდში იდეოლოგიის ფუნქციონირების მოქმედების შედეგად, სამოქალაქო სამართლის კლასიკური ინსტიტუტების (მფლობელობის, საკუთრების) არსის მიმართ მსოფლმხედველობრივი განსხვავებებისა და თანამედროვეობაშიც, საჯარო-სამართლებრივი მართლშეგნების არსებობისა. რუსული სამართლის სისტემაში გარკვეულწილად შენარჩუნდა რომის სამართლიდან მომდინარე და კონტინენტური ევროპის სამართლის სიერცეში განფენილი სამართლებრივი კატეგორიები თუ იურიდიული ლექსიკა.

¹² ციპელიუსი რ., იურიდიული მეთოდების მოპლერება, მე-10 გამოცემა, მიუნხენი, 2006. თბ., 2009, I.

¹³ Шершневич Г. Ф., Задачи и методы гражданского правоуедения, Казань, 1898. <http://www.allpravo.ru/library/doc99p/instrum1916/7.27.2011>.

ფორმალურ-ლოგიკური (გულისხმობს ხელთარსებული მასალის ანალიზს, არსებული მოცემულობის გაშლას, აბსტრაქტიზებას).¹⁴

სპეციალურ-სამართლებრივი მეთოდებიდან აღსანიშნავია: დოგმატური (პოზიტიური სამოქალაქო სამართლის ნორმების სისტემური გადმოცემა, აღწერა, განზოგადოება), პერმანენტული (ნორმატიული სამართლებრივი აქტების დანაწესების განმარტება იურიდიული ინსტიტუტისა თუ კონსტრუქციის აზრისა და დანიშნულების დადგენის მიზნით),¹⁵ და შედარებით-სამართლებრივი მეთოდები. შედარებითი მეთოდის შესახებ ილია ჭავჭავაძე წერდა: „ადამიანის გონებამ მიაგნო ერთგვარ გზას კვლევისას, რომელმაც სიფრთხილითა და ცოდნით ხმარებულმა ისეთი უტყუარობა, ისეთი ზედმიწევნილობა აღმოიჩინა, ისეთი სახელი დაიდო, რომ არ არის მეცნიერება, რომელიც ამ მეთოდს არა ხმარობდეს ... შედარება ჰქვია იმ მოქმედებას გონებისას, როცა ორს ან რამდენიმე საგანს ერთმანეთს დაუპირისპირებს, რომ აღმოჩნდეს, რაში აქეთ მსგავსება და რაში სხვაობა.“¹⁶ დღეს, უდავოა, რომ სამართალმცოდნეობა, როგორც საზოგადოებრივი მეცნიერება, შეუძლებელია, შესწავლილ იქნეს მხოლოდ წმინდა ეროვნული თვალსაზრისით. სამართლებრივი მეცნიერება დეგრადაციას განიცდის, როცა შეზღუდულია ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი ჩარჩოებით. ეს არის „სამართლის არსებობის დამცრობილი, უღირსი ფორმა.“¹⁷ მხოლოდ შედარებით-სამართლებრივი მეთოდის გამოყენებით არის შესაძლო სამართლის, როგორც სოციალურ – კულტურული ფენომენის შეცნობა, საკუთარი სამართლის უკეთ გააზრება და კონკრეტული სამართლებრივი პრობლემის მართებულად გადაჭრა.

¹⁴ პროფ. თ. ნინიძის მიერ თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტებთან წაკითხული ლექციის, „ცივილიტური აზრის ისტორია“, ჩანაწერი.

¹⁵ Белов В.А., Гражданское право, Общая часть, Т. I, Введение в гражданское право, М., 2011, 76.

¹⁶ ჭავჭავაძე ი., თხზულებ. 4, პუბლიცისტური წერილები, თბ., 1987, 25.

¹⁷ ცვათეგერტი კ., კოტცი კ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, წ. I, გამოცემის რედაქტორი და ბოლოთქმის ავტორი თ. ნინიძე, რუსული გამოცემიდან თარგმნა ე. სუმბათაშვილმა, თბ., 2000, 51.

თუ ვივარაუდებთ, რომ სამართლებრივი წესრიგი აღარ იარსებებს, რაც ფაქტობრივად შეუძლებელია, მაგრამ აზრობრივად დასაშვები, მფლობელობა მაინც დარჩება, რადგან ის აუცილებელი პირობაა ადამიანთა არსებობის უზრუნველსაყოფად (პ. დერნბურგი)

თავი I

მფლობელობისა და საკუთრების, როგორც ფაქტისა და უფლების ურთიერთკავშირი

1. მფლობელობა - საკუთრების პირველსაწყისი

ცივილისტური დოქტრინა და კანონმდებლობა ისტორიულად და თანამედროვეობაშიც მფლობელობას ნივთზე ნებით განხორციელებულ ფაქტობრივ ბატონობად მოიაზრებს. მფლობელობა პირისადმი ნივთის ბუნებრივი დამორჩილებაა, საკუთრებისგან განსხვავებით, რომელიც ნივთის დაქვემდებარების სამართლებრივი ფორმაა.¹⁸ მფლობელობა პირველსაწყისი ინსტიტუტია, რომელშიც აბსოლუტური სული რეალიზდება კონკრეტულში, გარეშე მყოფთათვის თვალსაჩინო ნების მიმართებით ნივთზე.¹⁹ მფლობელობას, როგორც უფლებისგან განსხვავებულ, მის გარეთ არსებულ მოვლენას, რომლის საფუძველი ფაქტობრივი ურთიერთობებია, ყოველთვის სამართლებრივი შედეგები უკავშირდება (სავინი),²⁰ კერძოდ, მას, როგორც ტიტულზე დამყარებულ ფაქტობრივ ბატონობას, როცა უფლების (საკუთრება, სხვა სანივთო და ვალდებულებითი უფლებები) არსებობა განაპირობებს ფლობის ფაქტს ან მას, როგორც შიშველი ბატონობის ფაქტს, რომელსაც სამართალი აძლევს უფლების წარ-

¹⁸ *Пухта Г.Ф.*, Курс римского права, Т.1, М., 1874, 321. მითითებულია: *Бабаев А.Б.*, Система вещных прав, М., 2007, 3.

¹⁹ *Коновалов А. В.*, Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 80.

²⁰ *Savigny F.K.*, Das Recht des Besitzes, Nachdr. Der Ausg, Giessen, Heyer, 1803, 20. მითითებულია: *Василевская Л. Ю.*, Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 13.

მოშობის შესაძლებლობას (საკუთრების შეძენა ხანდაზმულობით),²¹ ან სამართლებრივი დაცვით (მფლობელობითი დაცვა) უზრუნველყოფს. მფლობელობაში ფაქტისა და უფლების ურთიერთთანხვედრის კულმინაცია მფლობელობის უფლებრივი მდგომარეობის ფაქტად გააზრებაა, ის მოძრავ ნივთებზე საკუთრების უფლების პრეზუმფციის საფუძველია: ივარაუდება, რომ მოძრავი ნივთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე, რაც ცივილისტიკაში რომის სამართლიდან შექმოსული და თანამედროვე პოზიტიური სამართლით განმტკიცებული მნიშვნელოვანი დებულებაა.

მფლობელობაში საკუთრების ვარაუდის დაშვების საწყისი ადამიანთა მოდგმის გაჩენისთანავე, ადამიანის მიერ ნივთის დაუფლებით გამოხატულ ნებაშია, ნივთი ჰქონდეს თავისთვის. მართალია, პირველყოფილი საზოგადოების წევრისა და საკუთრების უფლების სუბიექტის მიერ გამოვლენილი ნების – ნივთის საკუთრად ფლობის, შინაარსი ერთურთის იდენტური ვერ იქნება, უდავოა ის ფაქტი, რომ სწორედ ნივთზე ბუნებრივი მფლობელობა, რომლის არსიც ნივთთან სიერცობრივი კავშირ-ურთიერთობით განისაზღვრება და ნივთის ფიზიკურ შემხებლობას გულისხმობს,²² გახდა საკუთრების წარმოშობის საფუძველი. ხოლო სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობების განვითარების შედეგად, მესაკუთრის ნებაზე დაყრდნობით, მფლობელობა სანივთო და ვალდებულებითი უფლებების არსებობას დაუკავშირდა, რაც საკუთრებიდან წარმოებული მართლზომიერი მფლობელობის სახით გაფორმდა.

ცხოვრებაში მესაკუთრისა და მფლობელის ხშირი თანხვედრის გარემოებითაა განპირობებული ის ფაქტი, რომ რომის სამართლის ეპოქიდან მოყოლებული, სამოქალაქო კანონმდებლობით განსაზღვრული საკუთრების უფლების შეძენის ზოგიერთი თავდაპირველი საშუალების არსს ნივთის ფლობის ფაქტი შეადგენს (საკუთრების შეძენა უპატრონო მოძრავ

²¹ ზიიძე ბ., მფლობელობის (possessio) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, კრებული: სამართლის რეფორმა საქართველოში, თბ., 1994, 282.

²² ზიიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, თბ., 2003, 56.

ნივთზე, საკუთრების შეძენა ხანდაზმულობით, ნაპოვარი, განდი). ცივილური სამართლის ნორმებით ხაზგასმულია ასევე, მფლობელობის როლი მოძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოებული (სახელშეკრულებო) გზით შეძენის დროსაც, როგორც ტრადიციის (წესისამებრ), ისე კონსენსუალურ (გამონაკლისის სახით) სისტემებში.

2. იმანენტური უფლება — მფლობელობის ნარმოშობის წყარო

ადამიანის მიერ ნივთის ფლობას ადგილი აქვს ადამიანთა საზოგადოების ჩამოყალიბების დროიდან. გვარის წევრები ნივთებს სარგებლობის მიზნით ფლობდნენ. ისინი ამ ქცევით გამოხატავდნენ ნებას — ნივთი ჰქონოდათ თავისთვის. ეს ნება არ არის იდენტური საკუთრების უფლებით ნივთის ფლობის განზრახვისა. მიუხედავად ნივთებისადმი ნებელობითი დამოკიდებულებისა, წარმოუდგენელია საკუთრების უფლებაზე საუბარი იქ, სადაც საგნების მითვისების გამო ადამიანთა შორის ურთიერთობას უფლებრივი შინაარსი არ გააჩნია.²³

გეაროვნულ საზოგადოებაში ზემოხსენებული ნება ეფუძნება ადამიანის, როგორც ბუნებით თავისუფალი არსების,²⁴ კუთვნილ უფლებას, რომელშიც იმანენტური უფლება იგულისხმება. ეს უკანასკნელი ინდივიდში არსებული ბუნებრივი მოვლენაა და ადამიანს ადამიანურობის გამო ეკუთვნის.²⁵

პირველყოფილ ხალხებში უფლების არსი ბუნებით თავისუფლებას გულისხმობს (მონტესკიე)²⁶ და შეუზღუდავი ნების ძალაუფლება საარსებო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისკენ არის მიმართული. ის გარემოება, რომ „პირველ-

²³ ჯორბენაძე ს., ზოიძე ბ., არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეთა ადგილი სამოქალაქო და სამეწარმეო სამართალში, ჟურნ. „ცხოვრება და სამართალი“, №1, 1998, 6.

²⁴ Гегель Г.В., Философия права, М., 1990, 101. მითითებულია: ჭანტურია ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, მე-2 გამოცემა, თბ., 2001, 108.

²⁵ გოკიელი ფ., უფლება, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 1992, 64.

²⁶ მოსაზრება მითითებულია: Иохфе О.С., Гражданское право, Избранные труды, М., 2000, 68.

ყოფილი ადამიანი ცალკედ ერთი სუსტი და უღონო დანაბადია“;²⁷ დამოუკიდებლად არ შეუძლია არსებობა, მას აიძულებს, „თავის მსგავს დანაბადთან ერთად იმოქმედოს“;²⁸ ანუ მასთან ერთად მოიპოვოს და შექმნას ყოველივე საჭირო არსებობისათვის (საკვები, ტანსაცმელი, იარაღი, საცხოვრებელი ბინა).²⁹ აღნიშნული განაპირობებს გვარის წევრის ნების გამოხატვას ნებად ადამიანთა იმ ერთობლიობისა, რომელშიც ის ცხოვრობს. ნიეთების ბედი გვარის წევრთა საერთო ნებით განისაზღვრება, რომელსაც მისაღებ მიმართულებას გვარის წინამძღოლი აძლევს.³⁰

ადამიანთა მოდგმის არსებობის ამ პერიოდში ნიეთის ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის შესაძლებლობათა ერთიანობა შეუძლებელია, პოზიტიურსამართლებრივი გაგებით, საკუთრების უფლებად იქნეს მიჩნეული. მასზე საუბარი შესაძლოა, მხოლოდ თეორიულად, როგორც ფსიქოლოგიურ პროცესზე, რომელიც მიჩემების, მითვისების მომენტს მოიცავს.³¹ ხოლო რეალურად, გვაროვნულ საზოგადოებას შეუძლებელია წარმოდგენა პქონოდა საკუთრებაზე, რადგან მისთვის თვით ინდივიდის ცნებაც უცნობი იყო.³² ადამიანები დაუფლებულ საგნებს გაცვლის და ჩუქების გზით ერთმანეთს ადვილად

²⁷ *ჭაჭაუაძე ი.*, თხზულ. ტ.1, თბ., 1955, 165.

²⁸ *ჭაჭაუაძე ი.*, თხზულ. ტ.1, თბ., 1955, 165.

²⁹ *ინწირველი გ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბ., 1993, 10.

³⁰ ახ.წალ-ის პირველ საუკუნეში საქართველოში გვარის საერთო ქონების მართვა-გამგეობა საგვარეულოს უზუცეს წევრს—მამასახლისს პქონდა ჩაბარებული. *ჯაფარიშვილი ი.*, თხზ. ტ.VI, თბ., 1982, 137. მამასახლისობის მმართველობა ერთგვარი საზოგადოებრივი მმართველობაა, ხალხის რჩეულთა მმართველობა, რომელიც საზოგადოების წევრთა შორის ურთიერთობებს ჩვეულებებით აწესრიგებდა. *ადგიშვილი ლ.*, ნიკო ხიზანიშვილის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეხედულებები, თბ., 2002, 18.

³¹ *გოკიელი ფ.* უფლება, ჟურნ. „სამართალი“ №8-9, 1992, 68. უფლების, როგორც სოციალური ფენომენის, წარმოშობას ისტორიულ სინამდვილეში შეესაბამება სასიცოცხლო მნიშვნელობის სიკეთეებზე ინდივიდუალური განკარგვის თავისუფლება. *ნინიძე თ.*, კოინგის „იურიდიული არქეოლოგია“, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2011, 231.

³² „ინდივიდი, როგორც თავისუფლების ატრიბუტი, აქ ჯერ კიდევ არ არის.“ *ნადარეიშვილი გ.*, რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 63. აქ ცალკე პირს არავითარი „მე“ არ გააჩნია. *ადგიშვილი ლ.*, ნიკო ხიზანიშვილის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეხედულებები, თბ., 2002, 18.

უთმობდნენ,³³ მათ შორის ურთიერთობები ჩვეულებებით წესრიგდებოდა³⁴ და არ არსებობდა სურვილი მათი შეუსრულებლობისა. ამის მიზეზი გვარის წევრთა დამოუკიდებელი შესაძლებლობების გამოვლენის ასპარეზის,³⁵ ურთიერთგანსხვავებული უფლებებისა და მოვალეობების არ არსებობა იყო.³⁶

3. უფლება-მოვალეობის ეპოლუცია ინდივიდუალურისა და საზოგადოო შიპირისპირებით

ინდივიდის ჩამოყალიბებას შრომის პროცესმა შეუწყო ხელი. პირველყოფილი ადამიანი მიმთვისებელი ეკონომიკიდან მწარმოებელ ეკონომიკაზე გადადის. ის საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად მზა ცხოველური და მცენარეული მიმთვისებლური ფორმიდან შრომით საქმიანობაზე ორიენტირდება, რომელიც ბუნების გარდაქმნის, შრომის და სხვა იარაღების წარმოებისკენ არის მიმართული.³⁷

ინდივიდუალიზმი თანდათან ძლიერდება და რაც უფრო მეტად იზრდება ადამიანში დამოუკიდებლობის შეგრძნება, რაც უფრო მეტი პირობები ექმნება მას, რომ ეს დამოუკიდებლობა ოჯახის, გვარის გარეთაც განახორციელოს, მით ძლიერდება მასში არსებული ინსტიქტი ცალკე გამოყოფისა.³⁸ შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების (ადამიანთა ცალკეული ჯგუფების მიერ მხოლოდ გარკვეული საქმის შესრულება) და სასაქონლო ბრუნვის განვითარების შედეგად, შესაძლო გახდა გეაროვნუ-

³³ Летурино Ш., Эволюция собственности, СПб., 1889, 4.

³⁴ „გეაროვნული წყობილება ჩვეულებაზე დამყარებული ხალხის მმართველობაა“. ხიზანიშვილი ნ., უფლება და კანონი ძველ საქართველოში, ჟურნ. „იმედი“ №XI-XII. 1882, 33. მითითებულია: სურგულაძე იე., ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან (რედ. მეტრეველი ე., სურგულაძე ნ.), თბ., 2001, 233.

³⁵ Косвен М.О., Очерки истории первобытной культуры, М., 1953, 10.

³⁶ პრიმიტიულ საზოგადოებაში არ არის შემუშავებული უფლებისა და მოვალეობის ცნება. ინდივიდი ეკუთვნის ჯგუფს, სწორედ ჯგუფი წარმოადგენს უფლებისა და მოვალეობის სუბიექტს. ეაჩიშვილი ალ., სამართლის ზოგადი თეორია, თბ., 2010, 121.

³⁷ ლობჟანიძე გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2001, 26.

³⁸ ზოიძე ბ., ძველი ქართული მეშვიდრეობითი სამართალი, თბ., 2000, 36.

ლი საზოგადოების წარმომადგენელთა მიერ განსხვავებული ოდენობით მატერიალური სიკეთის დაგროვება, რომლის მიმართ განხორციელებული მფლობელობისა და სარგებლობის მიზანი საარსებო მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების გარდა, სხვებზე ქონებრივი უპირატესობის მოპოვება იყო.

ადამიანი მიზნის დასახვისას შეზღუდულია, რადგან საზოგადოება ურთიერთგანსხვავებული ინტერესის მქონე ინდივიდთა ერთობლიობაა, რაც აიძულებს თითოეულს ის ინტერესი გააჩნდეს, რომელიც არა მხოლოდ მისთვის, არამედ საზოგადოების წევრთა უმრავლესობისთვის არის მისაღები, ხოლო შემდეგ, შერჩეული ინტერესის ხორცშესხმისთვის ქცევის ის წესი გამოიყენოს, რომელიც საზოგადოებაშია დამკვიდრებული. საზოგადოების არსებობის გათვალისწინება, ინდივიდის მოთხოვნის შეზღუდვა საზოგადოების სხვა წევრთა მოთხოვნებით, უფლების ცნებაში აუცილებელი მომენტია,³⁹ ინდივიდს ევალება ისე მოიქცეს, რომ მისი მოქმედება მუდამ შესაბამისობაში მოდიოდეს საზოგადოებაში არსებულ ქცევის წესებთან და ყველა დანარჩენი ადამიანების თავისუფლებასთან (კანტი).⁴⁰

თანდათან მიმდინარეობს უფლების (ადამიანის იმანენტური, თანდაყოლილი სიკეთე) და მოვალეობის (ადამიანის, როგორც საზოგადოებრივი არსების კუთვნილი ელემენტი) ევოლუცია, ხდება იმ აზრის გათავისება, რომ ნივთი, რომელსაც ინდივიდი ფლობს, მას ეკუთვნის და შეუძლია ნივთზე პრეტენზია განაცხადოს, როდესაც სხვა შეეცდილება და წაართმევს.⁴¹ საპირისპიროდ, რაც სხვის მფლობელობაშია, ის იმ პირის კუთვნილებაა და მისი ნების საწინააღმდეგოდ ნივთის დაუფლება

³⁹ ნინიძე თ., ცოცხალი ხატი ღირსებისა, საქ.სსრ მეცნ.აკადემიის „მაცნე“. ეკონომიკისა და სამართლის სერია, №3, 1987, 64. მითითებულია: ბიჭია შ., სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის ცნება და შინაარსი (მეთოდოლოგიური პრობლემები), სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2009, 33.

⁴⁰ მოსაზრება მითითებულია: სურგულაძე ირ., ხელისუფლება და სამართალი, გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო ო. გამყრელ-იძემ, თბ., 2002.

⁴¹ Покровский И.А., История римского права, Петроград, 1918, 248. მითითებულია: ვაჩიშვილი აღ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 23.

დაუშვებელია.⁴² საზოგადოებრივი ხელისუფლების გავლენა ცვლის ადამიანთა მდგომარეობას, ინდივიდი ხდება გარშემოყოფებთან მიმართებით უფრო ძლიერი. არასასურველი შედეგების თავიდან ასაცილებლად საზოგადოების წევრები თავს იკაებენ მათ მიერ განხორციელებული დაუფლების ხელყოფისაგან, ნიუთზე ინდივიდთა ფაქტობრივი უპირატესობა მცირდება და გარდაიქმნება სხვებზე ზემოქმედების სხვა შესაძლებლობად. არსებული რეალობის ლოგიკური გააზრებით, ადამიანთა ცნობიერებაში ყალიბდება მათ შორის ურთიერთობის მომწესრიგებელი ქცევის წესი, რომლის თანახმად ადამიანები ერთმანეთს უფლებამოსილად და ვალდებულად განიხილავენ.⁴³

ამგვარად, ნორმატიულ ელემენტებს მარტო პოზიტიური სამართალი კი არ შეიცავს, არამედ უფლება-მოვალეობა საზოგადოებრივ ურთიერთობებში გეხვდება მანამ, სანამ ისინი პოზიტიური სამართლის შემადგენელი ნაწილები გახდებოდნენ.⁴⁴

4. სამართალი, როგორც სოციალური ნაწილის არსებობის გარანტი

ზემოხსენებული მდგომარეობა ქაოსური ცხოვრებისგან თავის დაღწევის შესაძლებლობას იძლევა,⁴⁵ მაგრამ ვერ უზრუნ-

⁴² ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 288. „რაც სხვისაა – ჩემი მოვალეობაა, რაც ჩემია – ეგ ჩემი უფლება. უფლება და მოვალეობა არიან პირველნი და უკანასკნელნი საგანნი ურთიერთშორის განწყობილებიან“. ჭავჭავაძე ი., თხზულ. ტ.4, პუბლიცისტური წერილები, თბ., 1987, 300.

⁴³ სავანელი ბ., სამართლის თეორია, თბ., 1998, 179.

⁴⁴ გამყრელიძე ო., დაცენა დოც. გნაჭყეიას სადოქტორო დისერტაციაზე: სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, ჟურნ. „აღმანახი“, №13, 2000, 20. სამართლის თეორიაში არსებული ერთი თეორიით, უფლება ადამიანს შინიჭებული აქვს ბუნებით, უფლება ადამიანის ნების გამოვლენაა – ნებისყოფის თეორია; სხვა მოსაზრებით, უფლება არის არა ნება თავისთავად, ბუნებით თანდაყოლილი, არამედ განსაზღვრული სახით მართლწესრიგის მიერ აღიარებული, მიწერილი ნება, შესაძლებლობა. სურგულაძე ირ., ხელისუფლება და სამართალი, გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო ო. გამყრელიძემ, თბ., 2002, 20.

⁴⁵ „უფლებრივი სამოსის გარეშე, უფლებრივი გარსიდან ამოვარდნილი ცხოვრება აღარ იქნება ის ცხოვრება, რომელსაც ჩვენ ეიცნობდით, მაგრამ იგი არ იქნება ქაოსი, მასში იქნება ახალი წესრიგი, მასში თითოეული ჩვენი მოქმედება რაიმე მოვლენით იქნება განსაზღვრული“. ნანეიშვილი გ., სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატიული ფაქტების დასაბუთებისა. სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბ., 1992.

ველყოფის სხვადასხვა ინტერესის მქონე ინდივიდთა გონივრულ ცხოვრებას ხანგრძლივი დროით. ის მხოლოდ ლოგიკური აღიარების სფეროთი იფარგლება და არ ფლობს ძალას ინტერესთა შორის კონფლიქტის მოსაგვარებლად. ეს უკანასკნელი ადამიანთა საზოგადოების ბუნებრივი თვისებაა, რადგან თითოეულისთვის მისაღებ ინტერესს ნების თავისუფლება განსაზღვრავს, რომლის არსიც ხშირად თვითნებობაა და არა გონიერება. კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე საზოგადოებაში იცვლება მოწესრიგების ფორმები, მაგრამ უცვლელია თვით ფაქტი მიზანდასახულობის ნიჭის მქონე ადამიანების საერთო მოქმედებათა მოწესრიგებისა, რომლის გარეშე არ არსებობს საზოგადოება, სოციალური ცხოვრება. საზოგადოება ისე არ შეიცვლება, რომ მას არ ახასიათებდეს ელემენტარული ფაქტი მოწესრიგებისა.⁴⁶ ადამიანური არსებობა მათი გარეგნულად მოწესრიგებული თანაარსებობაა, განცალკევებული ინდივიდის არსებობას არ იცნობს ისტორია (შტამლერი).⁴⁷

საზოგადოებაში საჭიროა იმ ძალის არსებობა, რომელიც ეყრდნობა ნების განვითარების შესახებ ლოგიკურ მსჯელობას და აწესრიგებს ნების თავისუფლების გამოვლენის პროცესს მოქმედების თავისუფლებაში, რითაც ხელს უწყობს თავისუფლების რამდენიმე ტენდენციიდან ერთის, როგორც ნამდვილი თავისუფლების, შეცნობილი აუცილებლობის გამოვლენას.⁴⁸

აღნიშნული სხვა ტენდენციებთან დაპირისპირებას გულისხმობს, რომლის დასაძლევად იძულება აუცილებელია. ამ ფუნქციის შესრულება სამართალმა, როგორც ქცევის წესების სისტემამ (სამართალი არის ნორმათა ერთობლიობა, ნორმატიული წესრიგი. ნორმათა მნიშვნელობა მოითხოვს, რომ რაღაც

⁴⁶ *წერეთელი მ.*, ვრი და კაცობრიობა, თბ., 1990, 52. მითითებულია: *ნინიძე თ.*, მიხაკო წერეთელი სახელმწიფოს შესახებ, პროფ. გინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996, 213.

⁴⁷ მოსაზრება მითითებულია: *ნინიძე თ.*, მიხაკო წერეთელი სახელმწიფოს შესახებ, პროფ. გინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996, 212.

⁴⁸ *საგანელი ბ.*, სამართლის თეორია, თბ., 1998, 7.

უნდა შესრულდეს, რომ ადამიანები უნდა მოიქცნენ განსაზღვრული სახით),⁴⁹ ნებართვებისა და აკრძალვების წყობამ, როგორც სოციალური წესრიგის დამყარების გარანტმა,⁵⁰ შეძლო პოლიტიკურ ხელისუფლებასთან კავშირში. ხელისუფლება წარმოადგენს ძალას, მაგრამ ყოველგვარი სხვა ძალისგან განსხვავებით, სახელმწიფო ხელისუფლება არის სამართლით მოწესრიგებული ძალა, სწორედ, ამ ნიშნით განსხვავდება ის ჩვეულებრივი თვითნებობისაგან.⁵¹ პოლიტიკური ხელისუფლება ადამიანთა ცნობიერებაში მოიაზრება იმ ძალად, რომელსაც შესწევს უნარი დაძლიოს ყოველი წინააღმდეგობა, რომელიც სამართლის განხორციელებას შეიძლება შეხვედეს ცხოვრებაში.⁵²

5. ფაქტობრივი ფლობის უფლებრივ ფლობად გარდაქმნა

თანდათანობით განხორციელდა იმანენტური უფლების სამართლებრივი აღიარება, ბუნებით თავისუფლებაში არსებული ქცევისთვის, როგორც გარკვეული ინტერესის მიღწევის საშუალებისათვის, სავალდებულო ძალის მინიჭებით,⁵³ უფლება დაფუძნდა.⁵⁴ ნიუტონთან უბრალო ფიზიკური კავშირი გარდაიქმნა

⁴⁹ *კელსენი ჰ.*, რა არის სამართლის წმინდა თეორია? თარგმნა *ლ.ბრეგვაძემ* ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011, 297.

⁵⁰ *ციკელიუსი რ.*, იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, მე-10 გამოცემა, მიუნხენი, 2006, თბ., 2009, 1-2. სამართალი არის ის, რასაც ამა თუ იმ საზოგადოებაში ერთმანეთის გვერდით მცხოვრები ადამიანები, როგორც ნორმას ერთად ცხოვრებისთვის, ორმხრივად აღიარებენ (ბირლინგი). მოსაზრება მითითებულია: *დრაიერი რ.*, სამართლის ცნება (გერმანულიდან თარგმნა *ლ.ჭანტურიაძე*), პროფ. გი.წკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996, 32.

⁵¹ *ნანეიშვილი გ.*, სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატიული ფაქტების დასაბუთებისა, სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბ., 1992, 200.

⁵² იგივე, 72.

⁵³ *Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts*, I, 1887, 97. მითითებულია: *Ноще О.С.*, Гражданское право. Избранные труды, М., 2000, 71.

⁵⁴ უფლება პირის ნებადართული ქცევის ზოგადი, უზრუნველყოფილი კანონით და ამით, ვალდებულ პირთა შესაბამისი ქცევით. *Коркунов Н.М.*, Лекции по общей теории права, СПб., 1898, 124. *Братуха С.Н.*, Субъекты гражданского права, М., 1950, 13. უფლება, როგორც ინდივიდისათვის სახელმწიფოს მიერ მინიჭებული ხელისუფლება, კანონით დადგენილ ფარგლებში საკუთარი ინტერესის ხორცშესხმისათვის, საჭიროებისას, დაცვის მიზნით კომპეტენტური ორგანოებისათვის მიმართვის შესაძლებლობასაც მოიცავს. *Матузов Н.М.*, Личность, правда и демократия. Теоретические проблемы субъективного права, Саратов, 1972, 145.

იურიდიულ კავშირად, რომლის გამოხატულება საკუთრების უფლება იყო. ფაქტობრივმა ფლობამ მისთვის საზოგადოების მიერ სამართლებრივი განსაზღვრების მიცემით, უფლებრივი ფლობის, კერძო საკუთრების თვისება შეიძინა.

ბუნებრივი მდგომარეობიდან სამოქალაქო მდგომარეობაში გადასვლა ადამიანში შესამჩნევ ცვლილებებს იწვევს. მის ქმედებებში ინსტიქტს ცელის მართლმსაჯულება, მის ქმედებას ენიჭება ზნეობრიობა, მოვალეობის ხმა ენაცვლება ფიზიკურ იმპულსს, უფლება-სურვილს... საზოგადოებრივი ხელშეკრულებით ადამიანი კარგავს ბუნებით თავისუფლებას და განუსაზღვრელ უფლებას ყოველივეზე, რასაც შეიძლება დაეუფლოს. ამასთან, ის იღებს სამოქალაქო თავისუფლებას და უფლებებს იმაზე, რაც გააჩნია. მხოლოდ ინდივიდის ძალებით შემოფარგლული ბუნებითი თავისუფლება ემიჯნება საერთო, საზოგადო ნებით შეზღუდულ სამოქალაქო თავისუფლებას, პირველი დაპყრობით წარმოშობილი მფლობელობა განსხვავდება საკუთრებისგან.⁵⁵

5.1. კუთვნილების ცნობიერების წარმოშობა მოძრავ და უძრავ ნივთებთან დაკავშირებით

თავდაპირველად საკუთრება მოძრავ ნივთებზე (პირადი მოხმარების საგნები და შრომის იარაღები) არსებობდა, რაც მათი ბუნებიდან გამომდინარე სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობის საჭიროებით იყო განპირობებული: მოძრავი ქონების ნასყიდობა მარტივი სასაქონლო მეურნეობის პირობებში, აუცილებელი და საგანთა ლოგიკიდან გამომდინარე აქციაა.⁵⁶

მიწაზე უფლების არსებობა მისი დანაწილებისა და მასზე დასახლების მდგომარეობამდე წარმოუდგენელია. ამის შემდეგ, მიწა გვარს ან ტომს ეკუთვნოდა, რომლის თითოეულ წევრს მხოლოდ მიწით სარგებლობის უფლება ჰქონდა. გვარს გააჩნდა მიწის კუთვნილების შეგნება (ის გამოიხატებოდა ერთი

⁵⁵ *ჟან-ჟაკ რუსო*, საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, ფრანგულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო დ. ლაბუჩიძე-ხოფერიამ, თბ., 1997, 25.

⁵⁶ *ნადარეიშვილი გ.*, სანიუთო სამართლის ობიექტების შესახებ, ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, წ.1, თბ., 1973, 76.

მხრივ, მიწის ხელშეუხებლობის მოთხოვნის გაცხადებაში ნებისმიერი სხვა გვარის მიმართ, მეორე მხრივ, ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობისას, მიწაზე ძალაუფლების აღდგენის მიზნით, ხელმოყვის მიმართ აგრესიის განხორციელებაში) და მიწის განკარგვის შესაძლებლობა.

ყოველივე ეს მიწასთან დაკავშირებით მხოლოდ ფაქტობრივი შესაძლებლობა იყო და ვერ ქმნიდა უფლებას. იმ დროს მიწის ნაკვეთი განიხილებოდა არა მხოლოდ, როგორც ტერიტორიის განსაზღვრული ნაწილი, არამედ, როგორც განსაზღვრული ოჯახის გარკვეული ოდენობით წილი საერთო საადგილმამულო მფლობელობაში. გვარის წევრის უფლება წილზე განმსჭვალული იყო საჯაროსამართლებრივი შინაარსით: ნაკვეთი ჩემია, თემის წევრთა შორის მიწის განაწილების საზოგადო წესის ძალით.⁵⁷ გვარისგან განსხვავებით, მისი წევრები მიწის დამოუკიდებლად განკარგვის შესაძლებლობას მოკლებულნი იყვნენ. მიწის კუთვნილების ცნობიერების არსებობაც გვარის წევრობას უკავშირდებოდა და მიწით სარგებლობას მოიცავდა. ეს შესაძლებლობა სხვა გვარის მიერ მიწის მიტაცებისას წყდებოდა, მიწის დაბრუნებისას კი კელავ აღდგებოდა ხოლმე.⁵⁸ მხოლოდ მოგვიანებით განხორციელდა ინდივიდის მიერ მიწის ნაკვეთის მისაკუთრება: „პირველი ადამიანი, ვინც მიწის ნაკვეთი შემოიღო და განაცხადა, რომ მისია, რაშიც ხალხიც დაარწმუნა, იყო სამოქალაქო საზოგადოების ნამდვილი ფუძემდებელი.“⁵⁹

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიაში დამკვიდრებული მოსაზრება, რომ პოზიტიურსამართლებრივი თვალსაზრისით,

⁵⁷ *Покровский И.А.*, История римского права, Петроград, 1918, 24. მითითებულია: *ეაჩეიშვილი აღ.*, ნარკვევები ქართული საიმართლის ისტორიიდან, ნ. III, თბ., 1963, 23.

⁵⁸ *Покровский И.А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 194-195. ისტორიული განვითარების ძირითად საფეხურს გვარი და მისი ქონებრივი მფლობელობა წარმოადგენს. მიწის მფლობელობის, ანუ ეკონომიკური საკუთრების ფორმა საერთო საკუთრებაა. *ეაჩეიშვილი აღ.*, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 30.

⁵⁹ *ჯან-ეკ რუსო*, საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, ფრანგულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო დ. ლაბუჩიძე-ხოფერიამ, თბ., 1997, 6.

საკუთრების უფლების წარმოქმნა სახელმწიფოსა და სამართლის წარმოშობას უკავშირდება,⁶⁰ უდავოა, მაგრამ თუ მოძრავ ნივთებზე უფლების სუბიექტი ინდივიდი იყო, მიწაზე საკუთრება ძირითადად, სახელმწიფოს ეკუთვნოდა.⁶¹ ეს ფაქტი არ მიუთითებს საკუთრების განსაკუთრებული ფორმის არსებობაზე. სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული საკუთრებაც კერძოა, რადგან საკუთრება შეიძლება იყოს მხოლოდ კერძო. ეს სიტყვა ნივთისადმი სრული ბატონობის უფლების, ამ უფლების ბუნებითი ხასიათის აღსანიშნავად გამოიყენება და არა საკუთრების უფლების სუბიექტთა რაოდენობიდან გამომდინარე. „კერძო“ ხაზს უსვამს საკუთრების ბუნებითი უფლების ინდივიდუალურ, აბსოლუტურ, ერთიან, განუყოფელ ხასიათს.⁶²

ის გარემოება, რომ მიწაზე უფლებრივ ბატონობას სახელმწიფო ახორციელებს, ობიექტური წანამძღვრებით არის განპირობებული. მიწასთან დამოკიდებულებით გეარის, როგორც მთელის და ინდივიდის, როგორც მთელის ნაწილის შესაძლებლობათა თანაფარდობას, რომლის წინაპირობაც გეარის მიერ განხორციელებული მიწის დაუფლებისა და მასზე დასახლების ფაქტია,⁶³ თან ერთვის გეაროვნული საზოგადოების შიგნით, მიწით სარგებლობის გამო დაპირისპირება ქონებრივად პრივი-

⁶⁰ ამ საკითხზე იხ.მაგალითად, *ინჟირეელი გ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბ., 2000, *Марченко М. Н.*, (ред.), *Теория Государства и права*, М., 1996.

⁶¹ *Владимирский-Буданов М. Ф.*, Обзор истории русского права, Киев, 1900, 538. იმ ქვეყნებში, სადაც სახელმწიფო წარმოიშვა თემურ-ტომური მიწათმფლობელობის რღვევამდე, ცენტრალიზებული სახელმწიფო გახდა თემის, თემთა კავშირის, ტომის ან ტომთა კავშირის უფლებამონაცვლელ მიწათმფლობელობისა თუ მიწათმესაკუთრების საქმეში. *ნადარეიშვილი გ.*, ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფო წყობილების თავისებურებანი, თურნ. „აღმზნახი“, №14, 2000, 80. სხვა მოსაზრებით, უძველესი ინსტიტუტი მიწაზე ინდივიდუალური საკუთრებაა (*Пельман*), ან კიდევ: არც ერთ ეპოქაში მხოლოდ ინდივიდუალური ან კოლექტიური საკუთრება არ არსებობდა. ისინი დროთა განმავლობაში ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ წარმოების ხასიათისა და არსებული სოციალური ორგანიზაციის მიხედვით (*Евтихеев*). მოსაზრება მითითებულია: *Конторович Я. И.*, Основные идеи гражданского права, Харьков, 1928, 11.

⁶² *ჭანტურია ლ.*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 65.

⁶³ *Ковалевский М.*, Современный обычай и древний закон, М., 1886, 105. მითითებულია: *ეკიტიშვილი ალ.*, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 19.

ილეგირებულ, ძალაუფლების მქონე ადამიანებსა და მათ დამორჩილებულ, უქონელ ფენას შორის. სოციალურ-ეკონომიკური, კულტურული და პროტოპოლიტიკური ურთიერთობების შედარებით მაღალ საფეხურზე მდგომი საგვარეულო არისტოკრატია დაეუფლა ხალხის სიმდიდრის უდიდეს ნაწილს, რითაც ხელთ იგდო ეკონომიკური ძალაუფლება. ეკონომიკური ძლიერება კარგი საფუძველი იყო მის ხელში პოლიტიკური ძალაუფლების თავმოყრისა.⁶⁴ კონფლიქტი უფრო გაძლიერდა სახელმწიფოსა და სამართლის წარმოშობის შემდეგ. ამ გარემოებამ აიძულა საზოგადოების წარჩინებული ნაწილი უარი ეთქვა მიწის დამოუკიდებლად განკარგვის შესაძლებლობაზე. ის სახელმწიფოს დაუთმო, ხოლო თავად, მიწით სარგებლობას დასჯერდა, რაც მისი დაუფლებით იქნა მიღწეული.

5.2 საზოგადო მიწის მისაკუთრების პროცესი რომისა და ქართული სამართლის ისტორიის გათვალისწინებით

მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულებულების საკითხის განხილვისას მართებულია, რომის სამართლის ისტორიის გათვალისწინება, რადგან კერძო სამართლის ამ ფუნდამენტური ინსტიტუტების კვლევა რომაელმა იურისტებმა დაიწყეს.⁶⁵ საინტერესოა, ძველი ქართული სინამდვილეც.

რომში მოძრავ ნივთებზე (ოჯახში მოხმარების საგნები, მეურნეობის პროდუქტები, წვრილფეხა საქონელი, ფული, ანუ ქონება-პეკუნია) საკუთრების უფლების არსებობასა და მისი მემკვიდრეობით გადაცემის შესაძლებლობაზე ჯერ კიდევ, XII ტაბულის კანონები მიუთითებდნენ.⁶⁶ მიწით სარგებლობის თაობაზე გვარშივე არსებობდა დაპირისპირება⁶⁷ გვაროვნულ არის-

⁶⁴ ნადარეიშვილი გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2005, 12.

⁶⁵ მფლობელობის აღმოჩენა-დამუშავება რომაელთა დამსახურებაა. ჩერ-ნილოვსკი ზ.პ., სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია (თარგ-მნა გ. ლორიაძე), თბ., 1992, 103.

⁶⁶ *Дождев Д. В.*, Римское частное право, М., 1997, 310.

⁶⁷ *Маишкин Н. А.*, История древнего рима, М., 1949, 127.

ტოკრატიასა (პატრიციები)⁶⁶ და ღარიბ ფენას (პლებეები)⁶⁷ შორის. სახელმწიფოს წარმოშობის შემდგომ, სახელმწიფოს კუთვნილი სახნავ-სათესი მიწის ე.წ.საერთო მინდერის (*ager publicus*) ნაწილის დაუფლება სარგებლობის მიზნით, კელავ პატრიციებისთვის იყო ნებადართული. მიწაზე კოლექტიური საკუთრება არ გამოირიცხავდა კერძო მფლობელობას. მიწით მოსარგებლეს გარკვეული სასიკეთის გადახდა ევალებოდა. იმპერატორის პროვინციებში საადგილმამულო გადასახადი ტრიბუტში იყო, ხოლო სენატის პროვინციებში – სტიპენდია.⁷⁰ დროთა განმავლობაში მიწის მფლობელები აღარც გადასახადს იხდიდნენ და საერთო მიწის მეტ ნაწილსაც იჩემებდნენ. ხელისუფლება ცდილობდა მიწის მისაკუთრების პროცესის შეჩერებას (მაგალითად, ჩვ. წ.აღ-მდე 367 წლის მიწის კანონით აიკრძალა 500 იუგერზე – 125 ჰა მეტი ოდენობით სახელმწიფო მიწის კერძო მფლობელობად გადაქცევა),⁷¹ მაგრამ ამოდ. მსხვილი მიწათმფლობელები მიწას არც ნებით აბრუნებდნენ და ვერც ხელისუფლება სთხოვდა მათი ავტორიტეტის გამო.⁷²

სახელმწიფო მიწის დაუფლება არ წარმოადგენდა მიწაზე კერძო საკუთრების წარმოშობის ერთადერთ გზას. რომში საზოგადო მიწის გვერდით არსებობდა მცირე ზომის სა-

⁶⁶ გვარის შიგნით ქონებრივი სხვაობის ზრდასთან ერთად, მდიდარმა ოჯახებმა ძალაუფლება მოიპოვეს. მათ წესად შემოიღეს ერთი და იგივე ოჯახიდან მამასახლისის არჩევა. ასე იქმნებოდა მემკვიდრეობითი არისტოკრატია, რომლის წევრებიც პატრიციებად იწოდებოდნენ. „*Pater*“ – რომაული გვარის სრულუფლებიან და ძირძველ წევრს აღნიშნავდა. სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ პატრიციები სრულუფლებიანი მოქალაქეები იყვნენ. *მეტერეელი ე.*, რომის სამართალი, თბ., 1995, 28.

⁶⁷ პლებეების წარმოშობა გაურკვეველი და სადაოა. ისინი გვაროვნული ორგანიზაციის გარეთ იდგნენ, ამდენად, თემის მართვაში მონაწილეობას ვერ იღებდნენ. *ჩერნილოვსკი ზ.მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 66. რომის სახელმწიფოს ჩამოყალიბების შემდეგაც პლებეებს, რომელთაც შეადგენდნენ წერილი მიწათმფლობელები და რომის დაპყრობილ ტერიტორიებზე მოსახლე ადამიანები, მართალია, პირადი თავისუფლება გააჩნდათ, მაგრამ მოკლებულნი იყვნენ პოლიტიკურ უფლებებს. *მეტერეელი ე.*, რომის სამართალი, თბ., 1995, 20.

⁷⁰ *ნადარეიშვილი გ.*, რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 63.

⁷¹ *Пухан И., Поленак-Акимовская М.*, Римское право, М., 1999, 30.

⁷² *პეტერესკი ი.ს.*, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, ნ.1, თბ., 1944, 155.

კარმიდამო ნაკვეთები (ძველი რომაული გადმოცემით, მისი ფართობი თავდაპირველად 2 იუგერს (ნახევარი ჰა) შეადგენდა, შემდეგ ის 20 იუგერით (5 ჰა) გადიდდა, რომელზეც საკუთრების უფლება ინდივიდს გააჩნდა.⁷³ თუ ვინ იყო ის, პატრიცი თუ პლებეი, ამის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს: შესაძლოა, აღნიშნული ნაკვეთები ეძლეოდათ პლებეებს, მაშინ როდესაც ე.წ. საერთო მინდვრით სარგებლობის უფლება მხოლოდ პატრიციებს გააჩნდათ ან მასზე საკუთრებას ახორციელებდნენ როგორც პლებეები, ისე პატრიციები.⁷⁴

საქართველოში თემური მიწათმფლობელობის ფორმა ფეოდალური ეპოქაშიც განაგრძობდა არსებობას.⁷⁵ ის განსაკუთრებით ძლიერი იყო ადრინდელ ფეოდალურ საქართველოში.⁷⁶ იმ ქვეყნების მსგავსად, სადაც ვენახის, ხეხილის ბაღებისა თუ სხვა მრავალწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების გაშენება იყო გავრცელებული, საქართველოშიც უშუალო მწარმოებელი ცდილობდა იმ მიწების დასაკუთრებას, რომელშიც მისი მრავალწლიანი შრომა იყო განიეთებული. ეს გარემოება მიწაზე საკუთრების იდეის წარმოშობისთვის ნაყოფიერ ნიადაგს ქმნიდა.⁷⁷ ადამიანი, რომელიც მრავალი წელი უცდიდა თავისი ნაშრომ-ნაღვაწიდან ნაყოფის მიღებას, უფრო ადრე ხდებოდა კერძო საკუთრების იდეით განმსჭვალული, ვიდრე

⁷³ *Фюстель-де-Куланжъ, Древняя гражданская община (исследование о культе, праве, учреждениях Греции и Рима)*, пер. *Стиридонова Н.Н.*, М., 1903, 45.

⁷⁴ *Пухан И., Поленак-Акимовская М., Римское право*, М., 1999, 13.

⁷⁵ მეცხრამეტე საუკუნეშიც აღმოსავლეთ საქართველოში დიდ საგვარეულოებს მამულები გაუყოფელი ჰქონდათ. აქ საგვარეულო მიწათმფლობელობა კელაფ არსებობდა. *ჯავახიშვილი ივ.*, თხზ. ტ.VI, თბ., 1984, 137. „ჩვენს ეკონომიკურ წყობაში ორგვარი მიმდინარეობა იყო, როგორც ყველგან სხვაგან: ერთი სასოფლო და მეორე საკომლო. პირველი მიიზიდებოდა ისე, რომ სოფლის წრეში ყოფილი მამულები, მიწა, მინდორი, ტყე საზოგადო სასოფლო ხმარებაში ყოფილიყო. მეორე ისე, რომ ყოველივე ეგენი განსაკუთრებული იყო. რათა უსწორ-მასწორობას მიწის მფლობელობაში ფართო გზა არ გახსნოდა, მეფენიც და ხალხიც პირველს უფროთხილდებოდნენ“. *ჭავჭავაძე ი.*, თხზ. ტ.4. პუბლიცისტიური წერილები, თბ., 1987, 152.

⁷⁶ *სურგულაძე ივ.*, ნარკვევები სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიიდან, თბ., 1965, 157.

⁷⁷ *ნადარეიშვილი გ.*, საკუთრების ზოგადი ცნების გამომხატველი ტერმინის წარმოშობის ისტორიიდან საქართველოში („ჩემება“), ჟურნ. „სამართალი“, №2, 2002, 50.

ის ინდივიდი, რომელსაც ერთწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურა მოჰყავდა:⁷⁸ „ვინც ახოს გამოიღებდა სათემო მამულში, შეეძლო დაეჩემებინა ახოდ გამოღებული მიწა კარგა ხნობით. მაგ კარგა ხნობამ იქამდე იარა, რომ ახო რჩებოდა კაცს, მანამ ცოცხალი იყო და ბოლოს საშვილიშვილოდაც გახდა. ვინც ცარიელ, უხმარ მიწას სათემოში შემოღობდა შესამუშავებლად, იმას საშვილიშვილოდ შეეძლო დაეჭირა შემოღობილი.“⁷⁹

თემისგან დამოუკიდებლად, ინდივიდის მიერ მიწის მითვისების მიზნით, მისი დაუფლება—დამუშავება გახდა საფუძველი კერძო საკუთრების უფლების წარმოქმნისა მიწის იმ ნაკვეთებზე, რომელთაც შეადგენდნენ: კარმიდამო — ეზო, ვენახი, ბოსტანი ანუ აგარაკი.⁸⁰

6. სოციალურ-იურიდიულ ტერმინაჰპიასახული მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთკავშირი

ის გარემოება, რომ მფლობელობა საკუთრების წარმოშობის საფუძველია, იურიდიულ ტერმინოლოგიაში აისახება. რომის სამართლის მიხედვით, საკუთრების უძველესი ობიექტებს „res mancipi“ (მიწა, მასზე მდგომი ნაგებობა, მონა, პირუტყვი, სოფლის სერვიტუტი) და „res necmancipi“ (დანარჩენი ნივთები) ეწოდებოდათ. „mancipi“ უკავშირდებოდა ტერმინებს — „mancipatio“, „mancipium“, რომლებიც საკუთრების შეძენას აღნიშნავდნენ. თავად, ისინი ეტიმოლოგიურად წარმოდგებოდნენ სიტყვიდან „manu capere“ (manus—ხელი, ხელისუფლება; capio—აღება, დაჭერა), რომელიც ნივთის დაუფლებაზე, დაპყრობაზე, მის მიმართ

⁷⁸ ნადარეიშვილი გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2005, 134.

⁷⁹ ჭავჭავაძე ი., თხზ.ტნ, თბ., 1956, 120.

⁸⁰ ქიქოძე გ., ერეკლე II, თბ., 1984, 17. საკუთრების უფლების წარმოშობის შრომითი თეორიის თანახმად, უფლება წარმოიშობა მიწის თავდაპირველი დამუშავებით (შტაერმანი). საპირისპიროდ, ოკუპაციის თეორიით, შრომა კი არ ქმნის უშუალო მფლობელობას, არამედ ოკუპაციო. ადამიანები ყოველგვარ სამართლებრივ აქტამდე ფლობენ მიწას, მათ უფლება აქვთ იყენონ იქ, სადაც ბუნებამ და შემთხვევამ გაანაწილა (კანტი). მოსაზრება მითითებულია: *Склоцкий К.И., Собственность в гражданском праве, М., 1999, 68.*

ძალაუფლების განხორციელებაზე მიუთითებდა. რაც შეეხება მფლობელობის აღმნიშვნელ ტერმინს – „possessio“, ის წარმოიშვა გამოთქმიდან „potis sedeo“ – ეზივარ, როგორც ბატონი (potior – დაპყრობა, sedere – დაპყრობილ, დაუფლებულ მიწაზე ყოფნა, ფეხის მოკიდება).⁸¹

ქართული ენის ლექსიკის წიაღში მოიძებნება ისეთი სოციალურ-იურიდიული ტერმინები,⁸² რომლებიც მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულებას ასახავენ, კერძოდ, დამკვიდრება, განჩემება (ჩემება) და საკუთრება. „დამკვიდრება“ ძირითადად, მემკვიდრეობით ქონების მიღებას აღნიშნავდა, მაგრამ ზისი პირველადი მნიშვნელობა მიწა-წყალზე დასახლებაზე, ფეხის მოკიდებაზე მიუთითებდა. ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრებით, ეს სიტყვა იმ პირველყოფილი სოციალური ცხოვრების და უფლებრივი მდგომარეობის გამომხატველია, როდესაც საგვარტომო საკუთრების გარდა, სხვა არავითარი საკუთრება არ არსებობდა და მიწის ფაქტიური დაპყრობა, მასზე მეურნეობის მოწყობა ინდივიდის საკუთრების უფლებას ქმნიდა. ტერმინი „განჩემება“ გამოხატავდა პირის სურვილს, ნივთი დაუფლების გზით თავის კუთვნილად ექცია, ანუ მისი მოქმედება ნივთის საკუთრებად გადაქცევის ნებით იყო განპირობებული.⁸³ შესაბამისად, დაჩემებულ მიწებს მაგალითად, აღმოსავლეთ საქართველოში, კერძოდ ქიზიყში, საკუთარს, ნაფუძარს, მამაპაპეულს ეძახდნენ.⁸⁴ ტერმინი „საკუთრება“, რომელმაც თანდათან „განჩემება-ჩემება“ შეცვალა, პირადი კუთვნილის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა. ის მოსავლელი, საზრუნავი იყო საერთოდან, ზოგადიდან გამოსარჩევად, რომლისთვისაც საზოგადოების ყოველ წევრს საგანგებო ზრუნვა არ ესაჭიროებოდა.⁸⁵ ეს ტერმინი პირველად მოიხსენიება

⁸¹ Новицкий И.Б., Перетерский И.С., (ред.), Римское частное право, М., 1996, 157.

⁸² ნადარეიშვილი გ., „ხელისუფლება“ სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის, ჟურნ. „სამართალი“, №1-2, 2003, 121.

⁸³ ჯავახიშვილი ივ., თხზ. ტ.VII, თბ., 1984, 288.

⁸⁴ მოსტოლანაშვილი დ., მიწათმფლობელობა აღმოსავლეთ საქართველოში (ქიზიყის ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით XIX ს. II ნახევარი), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 2001, 74-75.

⁸⁵ ჯავახიშვილი ივ., თხზ. ტ.VII, თბ., 1984, 286.

მე-10 ს-ის ლიტერატურულ ძეგლში—ბასილ ზარშმელის „სერაპიონ ზარშმელის ცხოვრება“.⁸⁶

მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულების განზოგადოებისას, ცხადი შეიქმნა ის გარემოება, რომ მფლობელობა, როგორც ფაქტობრივი მდგომარეობა, ისტორიულად და ლოგიკურად წინ უსწრებს საკუთრებას, როგორც სამართლებრივ ურთიერთობას⁸⁷ და ცვლის იქ, სადაც საკუთრება ჯერ არ ჩამოყალიბებულა. მფლობელობის არსებობას განაპირობებს ადამიანის ნება, რომელიც მიმართულია გარე სამყაროს საგანზე, ის საკუთრების პირველადი სახეა, ადამიანის ხელისუფლებაა ნივთზე და ამ ხელისუფლების საფუძველი მდგომარეობს ადამიანური ბუნების თვისებაში.⁸⁸ მიუხედავად ამისა, მოსაზრება, რომ არ არის ძნელი მფლობელობის განხილვა საკუთრების უფლების გვერდის ავლით, ხოლო საკუთრების უფლების კვლევა მფლობელობისგან დამოუკიდებლად წარმოუდგენელია,⁸⁹ მფლობელობის გადაჭარბებული შეფასებაა. მფლობელობის ისტორიული როლის შეფასებისას აუცილებელია იმის დაზუსტება, თუ რა შინაარსია ჩადებული მფლობელობის ცნებაში.⁹⁰ ეს შინაარსი იმანენტური უფლების არსებობით განპირობებული ადამიანის ნებაა — ნივთი ჰქონდეს თავისთვის. სამართლის არ არსებობის პირობებში, ადამიანის მიერ განხორციელებული ნივთის დაუფლება იმპულსური,

⁸⁶ *ჯავახიშვილი ივ.*, ქართული სამართლის ისტორია, წ. II. ნაკვეთი II, თბ., 1929, 392.

მეცნიერთა ერთმა ჯგუფმა საფუძვლიანად დაასაბუთა შეხედულება, რომ ზარშმელის ნაწარმოების პირველი რედაქცია დაიწერა მე-7 საუკუნეში და ასახავს მე-6-7 საუკუნეთა მიჯნაზე არსებულ რეალურ ვითარებას, ანუ ტერმინის „საკუთრება“ არსებობის პირველი წერილობითი დამოწმების ფაქტი ამ პერიოდში უნდა იქნეს გადატანილი. *ფუტკარაძე ი.*, პაგიოფრაფიული ძეგლები, როგორც საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის წყაროები (სანივთო სამართალი), პროფ. გ. ნადარეშიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული: სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, წ. I, თბ., 2010, 489.

⁸⁷ *Иеринг Р.*, Теория владения, пер. *Васьковского Е. В.*, СПб., 1895, 32.

⁸⁸ *Победоносцев К. П.*, Курс гражданского права, Т. I. М., 2003.

⁸⁹ *Иеринг Р.*, Теория владения, пер. *Васьковского Е. В.*, СПб., 1895, 32.

⁹⁰ *ჯორბენაძე ს.*, სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების წარმოშობა სსრ კავშირში, თბ., 1963, 77.

გაუზრებელი ქცევა კი არ არის, არამედ გაცნობიერებული, ნებელობითი აქტია.⁹¹

მფლობელობა, რომ ნების თავისუფლებას უკავშირდება, საინტერესო ასახვას პოულობს შუა საუკუნეების საქართველოში არსებულ ტერმინში „თვითმფლობელობა“, რომელიც თავისი შინაარსით თავისუფლებას გულისხმობდა. ამ მნიშვნელობით არის ეს ტერმინი მოხსენიებული რუისურბნისის 1103 წლის საეკლესიო კრების მიერ მიღებული „ძეგლის წერის“ შესავალში⁹² და გიორგი მერჩულეს თხ'ხულებაში „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“. მოგვიანებით, „თვითმფლობელობას“ ასევე, ადამიანის მიერ საკუთარი ნებით მოქმედების შინაარსით განმარტავს სულხან-საბა ორბელიანი: მფლობელი არის ის, ვისაც შეუძლია თავისი ნებით „წინააღრჩევით მოქმედება“.⁹³

⁹¹ *Конторович Я. А.*, Основные идеи гражданского права, Харьков, 1928, 10.

⁹² აქ საუბარია ღმერთის მიერ ადამიანისთვის თვითმფლობელობის ანუ თავისუფლების მინიჭებაზე, რომელიც მან თავის საკეთილდღეოდ ვერ გამოიყენა. *სურგულაძე ივ.*, ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, თბ., 1984, 143.

⁹³ *სურგულაძე ივ.*, სულხან-საბა ორბელიანის პოლიტიკური და იურიდიული შეხედულებანი, თბ., 1959, 199.

მფლობელობა რომის სამართალში

რომის სამართლის⁸⁴ უამრავი ღირსების მიუხედავად, როგორცაა სამართლებრივი კატეგორიების საოცარი სიზუსტე, ცალკეული საგნობრივი ინსტიტუტების კვლევის სიღრმე და იურიდიული ტექნიკის გასაოცრად მაღალი დონე,⁸⁵ თანამედროვე მსოფლიოსთვის უმთავრესი მნიშვნელობისაა ის ფაქტი, რომ რომის სამართლით განხორციელდა სამართლებრივი აზროვნების შინაგანი გარდაქმნა, რაც მიღწეულ იქნა იურიდიული ნაციონალიზმის, „ნამდვილ მეცნიერებასთან შეუთავსებელი პროვინციალიზმის“⁸⁶ დაძლევით, ნაციონალური სამართლის სამანების გადაღახვით და უნივერსალობის შეძენით. ანტიკური ცივილიზაციის არსებითი ნაწილი – რომის სამართალი, ქრისტიანობის მსგავსად, ახალი სამყაროს კულტურის განუყოფელ ელემენტად იქცა.⁸⁷

სამოქალაქო სამართლის, როგორც პიროვნების თავისუფლებისა და თვითგანსაზღვრის სფეროს,⁸⁸ თანამედროვე ცივილიზაციის სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითადი დარგის,⁸⁹ ჩამოყალიბება და მისი სუბსტანციური ინსტიტუტის – მფლობელობის ფუნდამენტური კვლევა რომის სამართალში იღებს სათავეს.

⁸⁴ „რომის სამართლით აღინიშნება რომაელი იურისტების მიერ მრავალსაუკუნოვანი იმპერიის არსებობის მანძილზე შექმნილი, მაშინდელ თითქმის მთელ მსოფლიოში მოქმედი და იმპერატორ იუსტინიანეს კოდიფიკაციაში მიიღებად აკინძული სამართალი.“ *ჭანტურია ლ.*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 9.

⁸⁵ *მეტრეველი გ.* რომის სამართალი და იმპერატორ იუსტინიანეს კოდიფიკაცია, წიგნში: რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს დიგესტები წ.1, შესავალი (რედ. *მ.მეტრეველი*, ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო *ნ. სურგულაძემ*), თბ., 2000, 5.

⁸⁶ *დავითი რ.*, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო *თ. ნინიძემ*, თბ., 1993, 25.

⁸⁷ *Неринг Р.*, Дух римского права на различных ступенях его развития, т.1, СПб., 1895.2. მითითებულია: *გოგია შეილი გ.*, სამართლის განსაზღვრულობის პრობლემა ინგლისურ და კონტინენტურ სამართლებრივ სისტემებში, პროფ. ზ.ახვლედიანის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული, თბ., 2004, 27.

⁸⁸ *Покровский И. А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 309.

⁸⁹ *ჯორბენაძე ს.*, ჩემი ცხოვრების გზა, პროფ. სერგო ჯორბენაძის 75-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული, თბ., 2003, 20.

1. მფლობელობის ცნება მფლობელობის სუბიექტთან და ობიექტთან კავშირში

რომაელი იურისტები მფლობელობას (*possessio, possessio civilis*) განიხილავდნენ ნიეთის საკუთრად ფლობის განზრახვით (მფლობელობის სუბიექტური ელემენტი – *animus possessionis*) მასზე განხორციელებულ ფაქტობრივ ბატონობად (მფლობელობის ობიექტური ელემენტი – *corpus possessionis*).¹⁰⁰

1.1 მფლობელობის ნებითი ელემენტი (*animus possessionis*) სუბიექტთან დამოკიდებულებით

მფლობელობა არ მოიაზრებოდა იქ, სადაც პირის ნიეთთან სხეულებრივი კავშირი ნების გამოხატვის გარეშე არსებობდა (მაგალითად, მძინარე ადამიანის, ჩვილის ნიეთთან შემხებლობა). ქმედუნარო პირები, რომლებიც ჯანმრთელობის მდგომარეობის ან ასაკის გამო ნებას ნათლად ეერ გამოხატავდნენ, მფლობელობას კანონიერი წარმომადგენლების (არასრულწლოვნები 7 წლამდე და 7-14 წლამდე – მეურვეების, 14-25 წლამდე ასაკის მქონე პირები, სულით ავადმყოფები, გონებასუსტები, ყრუ-მუნჯები – მზრუნველების) მეშვეობით მოიპოვებდნენ.¹⁰¹

ნიეთთან დაკავშირებით გამოვლენილი ყოველგვარი ნება არ იყო საკმარისი მფლობელობის დაფუძნებისთვის. რომის სამართალი *animus possessionis*-ში ნიეთის თავისთვის და არა სხვისთვის ფლობის სურვილს გულისხმობდა. შესაბამისად, სხვისი სახელით, სხვის ინტერესებში ნიეთის ფაქტობრივი დაუფლების მდგომარეობა ჭერა-პყრობად (*detentio, possessio naturalis* — ბუნებითი მფლობელობა), ხოლო მისი სუბიექტი მჭერ-მპყრობელად იწოდებოდა.¹⁰²

¹⁰⁰ Новицкий И. Б., Перетерский И. С., (ред.), Римское частное право, М., 1984, 169.

¹⁰¹ Новицкий И. Б., Римское право, М., 2001, 49.

¹⁰² რომის სამართლის ცნობილი მკვლევარი ი.ბ. ნოვიკი ჭერა-პყრობად მოიაზრებს არა მხოლოდ აღნიშნულ მდგომარეობას, არამედ ნიეთთან ნების გამოხატვის გარეშე, შეუცნობელ შემხებლობასაც. Новицкий И. Б., Римское право, М., 2001, 75. სხვა მოსაზრებით, მფლობელობისა და ჭერისგან განსხვავდება ნიეთთან უბრალო შემხებლობა. Дашдєв Д. В., Римское частное право, М., 2002, 361.

ნივთის საკუთრად ფლობის განზრახვა, უპირველეს ყოვლისა, მესაკუთრეს გააჩნია. საკუთრების უფლების აღმნიშვნელი თავდაპირველი ტერმინი – „ქვირიტული“ რესპუბლიკის პერიოდის დასასრულს (ახ.წ. აღ-ის III ს.) შეიცვალა ტერმინებით „დომინიუმ“ (dominus–ბატონი) და „პროპრიეტას“ (proprium– საკუთარი).¹⁰³

საკუთრების უფლების სუბიექტი იყო მხოლოდ რომის მოქალაქე, ობიექტი – მანციპირებული და ბრუნვაუნარიანი მოძრავი ნივთები, ხოლო მასზე საკუთრების შექმნის გზები – მანციპაცია და ცესია.¹⁰⁴

მესაკუთრის მფლობელობა მართლზომიერია. საკუთრების, როგორც ნივთზე სრული ბატონობის, შინაარსი ნივთით სარგებლობის, მისგან ნაყოფისა და შემოსავლის მიღების, ნივთის განკარგვის შესაძლებლობებთან ერთად გულისხმობდა მასზე ფლობისა და ნივთის უკანონო მპყრობელ-მფლობელისგან გამოთხოვის შესაძლებლობას.¹⁰⁵

მესაკუთრის მსგავსად, საკუთრად ფლობის განზრახვა აქვს არამართლზომიერ მფლობელს, რომელიც შესაძლოა, იყოს კეთილსინდისიერი ან არაკეთილსინდისიერი. კეთილსინდისიერი მფლობელი თავს მესაკუთრედ მიიჩნევს, რადგან არ იცის

¹⁰³ ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 65.

¹⁰⁴ მანციპაციის წესით შეიძინებოდა res mancipi-ის კატეგორიის ნივთები (მიწის ნაკვეთები იტალიაში, ნაგებობები, მონები, მუშა-პირუტყვი, სასოფლო მიწის ნაკვეთზე არსებული სერვიტუტები). მანციპაციის რიტუალში მონაწილეობდნენ ნივთის გამყიდველი (ვენდიტორი), შემპენი (ემპტორი), მწონავი სასწორით და სპილენძის ფირფიტებით, ასევე, 5 სრულწლოვანი რომაელი მოწმის სახით. მყიდველი ხელით ეხებოდა შექმნილ ნივთს და აცხადებდა, რომ ის მას ეკუთვნის ქვირიტული სამართლის მიხედვით, რადგან შეიძინა ფირფიტებით, რომლებიც დააწყო სასწორზე ფასის გადახდის სიმბოლოდ. გამყიდველი თანხმობას სიტყვიერად ან ღუმილით გამოხატავდა. ჩერნილოვსკი ზ.მ., სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, ტ. I, რუსული გამოცემიდან თარგმანა ვ. ჯორიამბოძე, 1992, 93. ცესია – მოთხოვნის დათმობა მოჩვენებითი სასამართლო პაექრობის ფორმით ხორციელდებოდა. მყიდველი მოსარჩელის როლში გამოდიოდა და მისთვის კუთვნილი ნივთის დაბრუნებას ითხოვდა. გამყიდველი განზრახ ღუმიდა, რაც მოსარჩელის დაკმაყოფილების საფუძველი იყო. ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 73.

¹⁰⁵ Новицкий И. Б., Римское право, М., 2001, 92.

და არც შეიძლება იცოდეს, მფლობელობის უკანონობის შესახებ. კერძოდ, მან არ იცის, რომ ნიეთი შეიძინა მის გასხვისებაზე არაუფლებამოსილისგან, პირისგან, ვისთანაც ნიეთი აღმოჩნდა მესაკუთრის ნებით (მაგალითად, პრეკარისტის,¹⁰⁶ შემნახველის, დამქირავებლის, მოიჯარის, ქონების მმართველის მიერ მათთვის სამართლებრივი საფუძველით გადაცემული ქონების გასხვისება; მემკვიდრის მიერ სამკვიდრო ქონებად მიჩნეული იმ ნიეთის განკარგვა, რომელიც მამკვიდრებელს ათხოვეს, მიაქირავეს ან შესანახად მიაბარეს),¹⁰⁷ ან ნების წინააღმდეგ (ნაპოვარის ან მოპარული ნიეთის გასხვისება). საპირისპიროდ, არაკეთილსინდისიერმა მფლობელმა, ნიეთის უკანონო მიმტაცებელ-მიმთვისებელმა (მაგალითად, ქურდი, ნაპოვარის მიმთვისებელი), იცის, რომ ნიეთი მას არ ეკუთვნის, თუმცა გარემომყოფთ თავს მესაკუთრედ აჩვენებს.

1.2. მატერიალური ელემენტი (corpus possessionis) ობიექტთან დაკავშირებით

1.2.1. მფლობელობის ობიექტი – ბრუნვაუნარიანი ნიეთი

მფლობელობა ხორციელდებოდა იმ ნიეთებზე, რომლებზეც დასაშვები იყო საკუთრების უფლების წარმოშობა. მფლობელობის ობიექტებს არ შეადგენდნენ სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებული საგნები: 1) ნიეთები, რომლებიც ბუნებრივი თვისებების ან სპეციალური დანიშნულების გამო საერთო კუთვნილებად ითვლებოდა, მაგალითად, ჰაერი, ზღვა, მისი ნაპირი, მდინარეები; 2) საჯარო ნიეთები, რომელთა მესაკუთრე ქალაქის თემი –კორპორაცია იყო: ა) სახელმწიფოებრივი მიზნებისთვის გათვალისწინებული ნიეთები, მაგალითად, ციხეები; ბ) სა-

¹⁰⁶ რომში პრეკარიუმი ჩამოყალიბდა მიწის მცირე ნაკვეთების მესაკუთრეთა მიერ მიწის გადაცემით ვრცელი სამფლობელოების შეპატრონეთათვის სახელმწიფო გადასახადის თავიდან აცილების მიზნით, შემდეგ მათგან უსასყიდლოდ სარგებლობისთვის უკან მიღების პირობით. *Пухан И., Поленак-Акимовская М., Римское право, М., 1999, 47.*

¹⁰⁷ რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს ინსტიტუციები, წ.2. ტ.6. მ.4. ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და საძიებლები დაურთო *ნ.სურგულაძემ, რედ. ემეტრეველი, თბ., 2002, 72.*

ზოგადოებრივი სარგებლობის ნივთები: საჯარო გზები, თეატრები, მოედნები, აბანოები; 3) საღმრთო (საკრალური) ნივთები: რელიგიური (ეკლესიები, შესაწირი ადგილები) და წმინდა ნივთები (ქალაქის კარი, გალავანი).¹⁰⁸

რომის სამართალში მფლობელობის ობიექტური ელემენტი განისაზღვრა პირის ნივთთან ისეთ დამოკიდებულებად, როგორიც მესაკუთრეს საკუთარი ქონების მიმართ წესისამებრ გააჩნია და სამეურნეო გარემოში ნივთის არსებობაზე მიუთითებს. მაგალითად, თუ სამშენებლო მასალა ჭიშკრის წინ არის მოთავსებული, ივარაუდება, რომ ის სახლის მესაკუთრის მფლობელობაშია, რადგან ამ ნივთებისათვის ეს მდგომარეობა ბუნებრივია. გარეული ცხოველები და ფრინველები მანამ იმყოფებოდნენ მფლობელობაში, სანამ ისინი ზედამხედველობის ქვეშ იყვნენ, მაგალითად, გალიაში, ხოლო შინაური პირუტყვი, თუნდაც ეზოდან გასული, მფლობელობაში რჩებოდა, მთავარი იყო, მას შინ დაბრუნების ჩვევა არ დაეკარგა.¹⁰⁹

1.2.2. უსხეულო ნივთების მფლობელობა

თავდაპირველად მფლობელობის ობიექტებს სხეულებრივი (ლათ. *res corporales*) ნივთები შეადგენდნენ, თუმცა შემდგომ, შესაძლო გახდა უსხეულო ნივთებზე (ლათ. *res incorporales*), ანუ უფლებაზე მფლობელობის განხორციელება. რომაელი იურისტის გაიუსის მოსაზრებით, პირველ კატეგორიას მიეკუთვნებიან ნივთები, რომელთაც ფიზიკური არსებობა სამართლებრივი დანაწესებისაგან დამოუკიდებლად შეუძლიათ (ქონებრივი ღირებულების მატერიალური საგნები, რომელთა შესება მათი ბუნებრივი თვისებების გამო შესაძლოა),¹¹⁰ ხოლო უსხეულო ნივთები მხოლოდ სამართლებრივი დებულებების მეშვე-

¹⁰⁸ რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს დიგესტები, წ.1, ტ.8,1. ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო *ნ.სურგულაძემ*, რედ.-*გ.მეტრეველი*, თბ., 2000, 58-59.

¹⁰⁹ *Новицкий И. Б., Перетерский И. С.*, (ред.), Римское частное право, М., 1948, 71.

¹¹⁰ რომაელი იურისტები ნივთზე საკუთრების უფლებას თავად ნივთისაგან მკვეთრად არ მიჯნავდნენ, რის გამოც საკუთრება მათთან სხეულებრივი ნივთების კატეგორიაში მოიაზრება. *Новицкий И. Б., Перетерский И. С.*, (ред.), Римское частное право, М., 1996, 147.

ობით მოიაზრებიან ადამიანთა შორის ურთიერთობებში.¹¹¹ ასეთე-
ბია, ქონებრივი უფლებები: სამემკვიდრო, სანივთო (უზუფრუქ-
ტი, საქალაქო და სასოფლო მიწის ნაკვეთებზე არსებული სერ-
ვიტუტები) და ვალდებულებითი უფლებები, მიუხედავად იმისა,
რომ სამემკვიდრო სხეულებრივი ნივთებისაგან შედგება, მიწით
სარგებლობით მიღებული ნაყოფი სხეულებრივია და ვალდე-
ბულებითი უფლების საფუძველზე მიღებული სიკეთეც ხშირ-
ად სხეულებრივი ნივთია.¹¹²

უსხეულო ნივთებზე მფლობელობა ამ ინსტიტუტის ტრად-
იციულ გააზრებას არ შეესაბამებოდა. უფლების მფლობელს,
მაგალითად, სერვიტუტის უფლების მქონე პირს არ გააჩნდა
არც *animus possessionis*, რადგან ის ნივთით მესაკუთრესთან შეთ-
ანხმებით სარგებლობდა და არც *corpus possessionis*, რადგან ამ
უფლების განხორციელება უწყვეტი, რეალური ბატონობის
მდგომარეობას გამორიცხავდა. ამ ვითარების გათვალისწინებით,
რომელმაც იურისტებმა შექმნეს ე.წ. კვაზი მფლობელობის
თეორია, რომლის ძალით, სხეულებრივ ნივთებზე მფლობელო-
ბას გაუთანაბრდა უფლებით სარგებლობა. კერძოდ, პირი, რო-
მელიც საკუთრად სარგებლობის განზრახვით, უფლებით რეა-
ლურად სარგებლობდა, უფლების მფლობელად მიიჩნიეს, რად-
გან სარგებლობის ფაქტი – ნივთით ფაქტიობრივ ბატონობას,
ხოლო საკუთრად სარგებლობის სურვილი – საკუთრად ფლო-
ბის განზრახვას გაუთანაბრდა.¹¹³

2. მფლობელობის წარმოშობა და შეწყვეტა

რომის სამართალი მფლობელობის დაფუძნებისთვის მისი
ორივე ელემენტის არსებობას მოითხოვდა. თავდაპირველად,
მფლობელობა ნივთთან სიერცობრივი კავშირ-ურთიერთობით
იზომებოდა,¹¹⁴ ანუ მისი მატერიალური კომპონენტი ნივთის

¹¹¹ Пухан И., Поленак-Акимовская М., Римское право, М., 1999, 136.

¹¹² რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს ინსტიტუციები, წ. 2, ტ. 2, მ. 1, 2, 3, ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და საძიებლები დაურთო ნ. სურგულაძემ, რედ. ე.მეტრეველი, თბ., 2002, 65.

¹¹³ Пухан. И., Поленак – Акимовская М., Римское право, М., 1999, 166.

¹¹⁴ ზოიძე ბ., სანივთო სამართალი, თბ., 1999, 39.

ფიზიკურ შემხებლობას, მის დაუფლებას გულისხმობდა, რომელიც შესაძლოა ყოფილიყო პირველადი (წინა მფლობელის ნებისგან დამოუკიდებლად) და ნაწარმოები (ძველ მფლობელთან შეთანხმებით).¹¹⁵

2.1. პირველადი წარმოშობა

მფლობელობის მოპოვების პირველადი გზა – ნიეთის დაუფლება, შემდგომ საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძველი გახდა occupatio-ის, ნაპოვარის და განძის აღმოჩენის მეშვეობით. პირველ შემთხვევაში, უპატრონო ნიეთის (საგანის, რომელსაც მესაკუთრე არ ჰყოლია ან მან ნიეთზე უარი განაცხადა მისი მიტოვების გზით) საკუთრად ფლობის განზრახვით დაუფლება, მასზე აბსოლუტურ უფლებას წამოშობდა. ასე იძენდნენ საკუთრებას გარეულ ცხოველსა და ფრინველზე, მდინარეში თევზზე, პირველად აღმოჩენილ მიწასა და ზღვის ნაპირას ნანახ ძვირფას ქვაზე.¹¹⁶ უპატრონობის თვისება ვრცელდება ნაპოვარსა და განძზეც. ნაპოვარი – დაკარგული, განძი – განზრახ დაფლული ან სხვანაირად დამალული მოძრავი ნიეთია, რომლის მესაკუთრე უცნობია. პირველ შემთხვევაში, პატრონის გამოჩენა მეტადაა საეარაუდო, თუმცა დაკარგული ნიეთი მისი პოვნოდან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ უპატრონო ქონებად იქცევა.¹¹⁷ რომის სამართალი ასეთად მიიჩნევდა განძსაც, მისი მესაკუთრის დადგენის შეუძლებლობის გამო.¹¹⁸

2.2. ნაწარმოები საშუალება

მფლობელობის მოპოვების ნაწარმოები საშუალება ნიეთის გადაცემით – traditio, მფლობელობის დაფუძნებას გულისხმობდა. რომში მის მარტივ ფორმასთან ერთად, რაც ნიეთის

¹¹⁵ *Муромцев С.*, Гражданское право древнего Рима, Тип. Мамонтова А.М., М., 1883, 110.

¹¹⁶ *ჩერნილოვსკი ზ.მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 104.

¹¹⁷ *ზოიძე ბ.*, საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ძველ ქართულ სამართალში (ნაპოვარი და განძი), პროფ. სერგო ჯორბენაძის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული, თბ., 1996, 202.

¹¹⁸ *Барон Ю.*, Система римского гражданского права, СПб., 1908, 57.

ხელიდან-ხელში გადაცემას ნიშნავდა, სამოქალაქო ბრუნვის განვითარების შედეგად „ტრადიციოს“ აბსტრაქტული ფორმები დამკვიდრდა: 1) გრძელი ხელით გადაცემა – მოძრავი ნივთის ძველი მფლობელი შემძენს მიუთითებდა ნივთზე და მისი აღების ნებას რთავდა. მიწის ნაკვეთზე მფლობელობის დაფუძნებისთვის საკმარისი იყო ნაკვეთის ერთ ნაწილზე მისვლა ან შემძენისათვის ნაკვეთის მაღალი ადგილიდან ჩვენება; 2) მოკლე ხელით გადაცემა–ნივთზე მფლობელობა მოიპოვებოდა მხოლოდ მფლობელთან შეთანხმებით ნივთის დაუფლების გარეშე, რადგან ამ მოქმედებას უკვე ჰქონდა ადგილი შემძენის მხრიდან, მაგალითად, დამკირავებელი, მონათხოვრე ან შემნახველი მესაკუთრისგან იძენდა ნივთს შესაბამისი ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე;¹¹⁹ 3) ნივთის სიმბოლური გადაცემა, რომელიც უთანაბრდებოდა რეალურ გადაცემას, მაგალითად, საწყობში არსებულ საქონელზე მფლობელობის მოპოვება შესაძლო იყო საწყობთან ახლოს საწყობის გასაღების გადაცემით.¹²⁰

2.3. მფლობელობის დაფუძნება წარმომადგენლის მეშვეობით

მარტივი სასაქონლო ურთიერთობების პირობებში მფლობელობა ფუძნდებოდა პირის მიერ დამოუკიდებულად: „ჩვენ მოვიპოვებთ მფლობელობას ჩვენივე მეშვეობით“, აცხადებდნენ რომაელი იურისტები. გართულებული ეკონომიკური ბრუნვის შედეგად, ამ პროცესში სხვა პირთა დახმარება აუცილებელი გახდა. კანონისმიერი (tutor) და სახელშეკრულებო წარმომადგენლების (procurator) მეშვეობით წარმომადგენლობის ინსტიტუტის ფუნქციონირებას წინ უძღოდა მშობლების ხელისუფლებას დამორჩილებული შვილებისა და უუფლებო ადამიანების–მონების მიერ განხორციელებული მფლობელობა მშობლებისა და პატრონების სასარგებლოდ.¹²¹

წარმომადგენლისთვის უფლებამოსილების მინიჭებით, მფლობელობის დაფუძნების მსურველი საკუთრად ფლობის

¹¹⁹ Новицкий И. Б., Римское право, М., 2001, 76.

¹²⁰ Санфилиппо Ч., Курс римского частного права, М., 2001, 186.

¹²¹ მეტრეველი ე., რომის სამართალი, თბ., 1995, 48.

ნებას გამოხატავდა, ხოლო მატერიალური კომპონენტი წარმომადგენლის მიერ უნდა განხორციელებულიყო: „ჩვენ მოვიპოვებთ მფლობელობას თუ გვაქვს ნება მფლობელობისა, ფაქტობრივი მხარე შეიძლება განხორციელდეს ან ჩვენს მიერ, ან სხვა პირთა მეშვეობით“.¹²² წარმომადგენლის საშუალებით დაფუძნებული მფლობელობის სახედ მიიჩნევა შემთხვევა, როდესაც შესაკუთრე ნივთის გასხვისებისას შემძენს შეუთანხმდება, რომ ნივთი დარჩეს მასთან რაიმე სამართლებრივი საფუძვლით ვადიან სარგებლობაში. ითვლება, რომ შემძენისთვის, რომელსაც მფლობელობის ნებითი ელემენტი გააჩნია, მფლობელობას მოიპოვებს ყოფილი მესაკუთრე ნივთზე რეალური ბატონობის განხორციელებით.¹²³

2.4. მფლობელობის შეწყვეტა

მფლობელობა წყდებოდა მფლობელობის ელემენტების არ არსებობისას. ორივე კომპონენტის გაუქმებას ადგილი ჰქონდა ნივთის მიტოვების, მისი გასხვისების, ნივთის განადგურების ან მფლობელის გარდაცვალებისას. მფლობელობის ხელყოფისას სამართალდარღვევის გზით, მატერიალური კომპონენტი წყდებოდა, ხოლო ნებითი ელემენტი არსებობას განაგრძობდა. მიუხედავად ამისა, ეს მდგომარეობა მფლობელობის შეწყვეტად განიხილებოდა. განზრახვის არარსებობაზე მიუთითებდა მიწის დაუმუშავებლობა, მისი დიდი ხნით მიტოვება, რითაც მფლობელობა უქმდებოდა. თუ პირი მიწის მფლობელის არყოფნით ისარგებლებდა და ნივთს დაეპატრონებოდა, მფლობელობა იმ შემთხვევაში შეწყდებოდა, თუ სამართალდარღვევის შესახებ შეტყობისას, მფლობელი სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს არ მიმართავდა.

წარმომადგენლის მეშვეობით მოპოვებული მფლობელობა წყდებოდა, თუ არც მას და არც მარწმუნებელს რეალური ბატონობის განხორციელების შესაძლებლობა არ ჰქონდათ. წარმოდგენილი პირის გარდაცვალებით ან ქმედუვნარობით

¹²² Новицкий И. Б., Римское право, М., 1998, 81.

¹²³ Санфлиппо Ч., Курс римского частного права, М., 2001, 188.

მფლობელობა უქმდებოდა, ხოლო მხოლოდ წარმომადგენლის მიმართ ამ ფაქტების დადგომისას, მფლობელად მარწმუნებელი მიიჩნეოდა.¹²⁴

3. მფლობელობის ინტერდიქტული დაცვა

3.1. პრეტორის განკარგულება – სოციალური მშვიდობის დაცვის საშუალება

რომის სამართალში პირის მფლობელად აღიარება მის სამართლებრივ დაცვას უკავშირდებოდა. ადრესახელმწიფოებრიობის ხანაში მფლობელობის დაცვა კერძო საქმედ მიიჩნეოდა. მას დაინტერესებული პირი ხელმყოფთან თვითგასწორებით ახორციელებდა. დროთა განმავლობაში დაცვის ფუნქცია სახელმწიფო ორგანოთა ხელში გადავიდა. ჩვ.წ.აღმდე მე-4 საუკუნეში კანონით აიკრძალა მფლობელობის თვითნებურად აღდგენა, ნიეთზე საკუთრების უფლების არსებობის საფუძველით, სხვისთვის წართმევის გზით.¹²⁵ ამ დანაწესის დამრღვევი ნიეთზე საკუთრებას დაკარგავდა, ხოლო მისი არ არსებობის დამტკიცებისას, ნიეთის ღირებულების ოდენობით ჯარიმის გადახდა დაეკისრებოდა.¹²⁶

მფლობელობის, როგორც პირის ნიეთთან დაკავშირებით ფაქტობრივად ჩამოყალიბებული წესრიგის, როგორც საზოგადოებრივი სიმშვიდის, მოწესრიგებული თანაცხოვრების საფუძველის,¹²⁷ თავდაპირველი სამართლებრივი დაცვის საშუალება სასამართლო მაგისტრატის, პრეტორის¹²⁸ ინტერდიქტი (inter-

¹²⁴ Новицкий И. Б., Перетерский И. С., (ред.), Римское частное право, М., 1948, 73.

¹²⁵ საპირისპიროდ დაშვებული იყო თვითდაცვა, მფლობელის ან მკერის მიერ მფლობელობის ხელყოფის აღკვეთა. Новицкий И. Б., Перетерский И. С., (ред.), Римское частное право, М., 1996, 52.

¹²⁶ Новицкий И. Б., Римское право, М., 1998, 33.

¹²⁷ Endemann, Lehrbuch des burg Rechts, T.I, 1905, 128-129. მითითებულია: Покровский И. А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 226.

¹²⁸ ჩვ.წ.აღმდე 367 წელს რომში პრეტორის (ურბანუსების პრეტორი) თანამდებობა დაწესდა. რომაელების მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელებისას პრეტორს უნდა შეეცავლა კონსული, რომელსაც ხშირად უხდებოდა ქვეყნად გასვლა სამხედრო ოპერაციებში მონაწილეობის გამო. ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 267.

dicere – ლათ. აკრძალვა) იყო. ის აისახებოდა პრეტორის მიერ თანამდებობის დაკავებისას გამოცემულ ედიქტში, რომელიც მაგისტრატის საქმიანობის პროგრამას წარმოადგენდა. პრეტორის ედიქტში არ იყო მოცემული უფლების წარმოშობისა და შეწყვეტის საფუძვლები, მასში მითითებული იყო ის წანაძღვრები, რომლებიც მფლობელისთვის სამართლებრივი დაცვის მინიჭებას განაპირობებდნენ (პოკროუსკი).¹²⁹ ინტერდიქტები ანუ პრეტორის განკარგულებები თავდაპირველად, ზეპირი, შემდგომ, წერილობითი ფორმით გაიცემოდა დაინტერესებული პირის განცხადების საფუძველზე, მასში მითითებული ფაქტების შემოწმების შედეგად. ისინი მიზნად ისახავდნენ საზოგადოების წევრთა ინტერესის ხელმყოფი მოქმედებების დაუყოვნებლივ აღკვეთას, მართლწესრიგის დაცვას.

3.2 მფლობელობითი ინტერდიქტის ბუნება და სახეობა

მფლობელობის ან კვაზი მფლობელობის შესახებ დავის შემთხვევაში, ფაქტობრივი მდგომარეობის შენარჩუნებასა და მფლობელობის აღდგენას მფლობელობითი ინტერდიქტი ემსახურებოდა. ის იცავდა მფლობელობას მისი სამართლებრივი საფუძვლის, ნივთზე საკუთრების უფლების საკითხისაგან დამოუკიდებლად, მხოლოდ ფაქტობრივი გარემოებების (მფლობელობის არსებობისა და მისი დარღვევის ფაქტები) გათვალისწინებით. მფლობელს არ მოეთხოვებოდა ნივთზე უფლების არსებობის მტკიცება, ხოლო მეორე მხარეს ეკრძალებოდა ამ უფლებაზე დაყრდნობით შედაეება.

თავდაპირველად ინტერდიქტები საჯარო ფასეულობის, რელიგიური და წმინდა ნივთების მფლობელობის დასაცავად გამოიყენებოდა, შემდეგ ის კერძო ინტერესებზეც გავრცელდა. ინტერდიქტებით სარგებლობდნენ საზოგადო მიწის *ager publicus*-ის მფლობელები იმ დროს, როდესაც ჯერ არ ჰქონდათ მიწაზე საკუთრების უფლება, შესაბამისად, მისი სასამართლოს გზით დაცვის საშუალება – სარჩელი. მფლობელობის დაც-

¹²⁹ მოსაზრება მითითებულია: შტაერმანი ე.მ., რომის სამართალი (თარგმანი ე.ნადარეიშვილის), უურნ. „სამართალი“, №2, 1992, 78.

ვისათვის შექმნილი ინტერდიქტები ორი სახის იყო: აკრძალვითი (პროჰიბიტორული) და აღდგენითი (რესტიტუტორული). თითოეული მათგანი თავის მხრივ, კატეგორიებად იყოფოდა. აკრძალვითი ინტერდიქტი არსებობდა მოძრავ (interdictum utrobi) და უძრავ ნივთებთან (interdictum uti possidetis) დაკავშირებით. მოძრავ ნივთზე მფლობელობის შენარჩუნებისთვის გათვალისწინებული ინტერდიქტით სარგებლობდა მოდავე მხარეებს შორის ის, ვინც ბოლო წლის განმავლობაში ნივთს მეტ ხანს ფლობდა, ხოლო უძრავზე არსებულით ის, ვინც ინტერდიქტის გაცემის დროს სადავო ნივთს ფლობდა. პროჰიბიტორული ინტერდიქტით ვერ უსარგებლებდა პირი, თუ მისი მფლობელობა მოპოვებული იყო მოპასუხისაგან ძალადობით, ფარულად. ამ გარემოებების დადასტურებისას ინტერდიქტი მეორე მხარეზე გაიცემოდა. მფლობელობის მოპოვების ზემოხსენებული საფუძვლების არსებობა მესამე პირებთან დაკავშირებით ინტერდიქტის გამოყენებას ხელს არ უშლიდა. იმპერატორ იუსტინიანეს სამართალი იცნობდა ერთიან პროჰიბიტორულ ინტერდიქტს მოძრავ და უძრავ ნივთებთან დაკავშირებით.¹³⁰

აღდგენითი ხასიათის ინტერდიქტიც ორი სახის იყო. ერთი მათგანი იცავდა პირს, რომელსაც უძრავ ნივთზე მფლობელობა ძალით წაართვეს (interdictum unde vi), ხოლო მეორე პირს, ვინც პრეკარის საფუძველზე ნივთი სხვას გადასცა და ეს უკანასკნელი აღარ უბრუნებდა (interdictum de precario). ამ ინტერდიქტებით სარგებლობას მფლობელობის მოპოვების ხარვეზები ხელს არ უშლიდა.¹³¹

მფლობელობითი დაცვის არსი, ის რომ მფლობელს არ მოეთხოვებოდა ნივთზე საკუთრების უფლების არსებობის მტკიცება, რაც თავისთავად სირთულეს წარმოადგენდა, განაპირობებდა ერთი მხრივ, იმ გარემოებას, რომ ამგვარი დაცვა ხელსაყრელი იყო მესაკუთრისთვისაც უფლების სასარჩელო დაცვის არსებობის მიუხედავად, მეორე მხრივ, იმ ვითარებას,

¹³⁰ *Гримм Д. Д.*, Лекции по догме римского права, под. ред. *Томшинова В. А.*, М., 2003, 232-233.

¹³¹ *Подопригора А. А.*, Основы римского гражданского права, Киев, 1990; *Анненков К.*, Система русского гражданского права, 2-ое изд., СПб., 1900, 591.

რომ მფლობელობითი დაცვით არამართლზომიერი მფლობე-
ლიც სარგებლობდა. ეს გარემოება საფრთხეს უქმნიდა სა-
მართლის მთავარი მიზნის, კანონისა და წესრიგის დაცვის,
განხორციელებას.¹² თუმცა უკანონო მფლობელობა გამონაკ-
ლისია იმ ზოგადი წესიდან, რომლის მიხედვით სწორედ, მე-
საკუთრე და მფლობელი იყრის თავს ერთ პიროვნებაში.¹³
ამდენად, საკუთრების პრეზუმფციის არსებობის გათვალ-
ისწინებით, გამართლებულია მფლობელობის, როგორც
საკუთრების წინამდებარე პოზიციის დაცვა, რომელიც საბო-
ლოდ მის უკან მდგარი აბსოლუტური უფლების დაცვაა.¹⁴

4. პეტიტორული პროცესის არსი

4.1. პოსესორული დაცვის დროებითი შედეგი

ინტერდიქტული დაცვის შედეგები მხარეთათვის საბო-
ლოდ არ იყო. მფლობელობით დაცვას უფლებისგან დამოუკიდე-
ბლად, ინტერდიქტების მეშვეობით, არ შეეძლო მყარი მდგო-
მარეობის შექმნა, რადგან გამორიცხავდა უფლების შესახებ
საკითხს და მხოლოდ ფაქტობრივი მდგომარეობის დროებით
დაცვას ახორციელებდა. ინტერდიქტული დაცვის დროს, მფლო-
ბელობის შესახებ დავის გადაწყვეტა. სახარბიელო პოზიცია-
ში აყენებდა მოპასუხეს, მფლობელს, რომელიც დადგინდა ინ-
ტერდიქტული წარმოებით და ართულებდა მოსარჩელის მდგო-
მარეობას, რომელსაც პროცესუალურად ეკისრებოდა საკუთრე-
ბის უფლების მტკიცება არა პოსესორულ, არამედ პეტიტორულ
პროცესში.¹⁵

ინტერდიქტის განხორციელების შედეგად უკანონო მფლო-
ბელისათვის ნიუთის მიკუთვნება, პირს, რომელიც თავს ნიუთის
მესაკუთრედ თვლიდა, უფლების დაცვის შესახებ პროცესის
წამოწყების შესაძლებლობას არ ართმევდა. აქ, ის მფლობე-

¹² Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 224.

¹³ ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 87.

¹⁴ ზოიძე ბ., მფლობელობა ძველი ქართული სამართლის მიხედვით, ჟურნ.
„დაძმანი და კონსტიტუცია“, №1, 2004, 11.

¹⁵ Дождев Л.В., Римское частное право, М., 2002, 208.

ლობას ნივთზე უფლებას დაუპირისპირებდა, მტკიცების ტვირთი მოსარჩელის მხარეზე იყო, ხოლო მფლობელის სასარგებლოდ მფლობელობის ფაქტი მეტყველებდა.¹³⁶ ამგვარად, მფლობელი პრიორიტეტულ მდგომარეობაში იყო იმასთან შედარებით, ვინც არ ფლობდა. კეთილსინდისიერებისა და კანონიერების პრეზუმფცია თავად მფლობელობის ფაქტიდან გამომდინარეობდა და მეორე მხარეს, რომელიც ნივთზე პრეტენზიას აცხადებდა, საპირისპირო უნდა ემტკიცებინა.¹³⁷

4.2. საპინდიკაციო სარჩელის პირველადი ფორმა

რომში სამართალწარმოების თავდაპირველი ფორმა ლეგისაქციური პროცესი იყო (*legis actio* – კანონიერი სარჩელი).¹³⁸ აქ წარმოიშვა სანივთო სამართლებრივი ხასიათის საპინდიკაციო სარჩელი არამფლობელი მესაკუთრისა მფლობელი არამესაკუთრის წინააღმდეგ ნივთის გამოთხოვის შესახებ. ლეგისაქციური პროცესი გამოირჩეოდა ფორმალიზმით, რაც გამოიხატებოდა მხარეთა მიერ გარკვეული რიტუალის შესრულებაში, ფრაზების წარმოთქმაში.¹³⁹ საპინდიკაციო სარჩელის უძველესი ფორმა გულისხმობდა შემდეგს: მოდავე მხარეები მაგისტრატთან ცხადდებოდნენ, პრეტენზიებს კანონთან შესატყვისი განსაზღვრული წინადადებებით გადმოსცემდნენ, სადავო ნივთზე უფლების არსებობაზე სიმბოლურად, ნივთზე ჯოხის (ლათ. *Vindiktas*) დადებით მიუთითებდნენ და საკუთარი მოთხოვნების გასამტკიცებლად განსაზღვრულ თანხას იხდიდ-

¹³⁶ იოზეფ ო.ს., ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართლის საფუძვლები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა გ. ნადარეიშვილმა, თბ., 1994, 82.

¹³⁷ *Омельченко О.*, Римское право, http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/omelch/01.php. 7. 07. 2011.

¹³⁸ ამ პროცესის სახელწოდება რომაელი იურისტის გაიუსის მოსაზრებით, განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ მხარეები პრეტორის წინაშე მოთხოვნებს კანონის ტექსტთან შესაბამისი ფრაზებით გადმოსცემდნენ. ხოლო რეველუციამდელი რუსი იურისტის პოკოუესკის განმარტებით, იმ გარემოებამ, რომ მხარეები დავის გადაწყვეტისთვის ძალადობას კი არ მიმართავდნენ, არამედ კანონიერი საშუალებებით მოქმედებდნენ. *Новицкий Н.Б.*, Римское право, М., 2001, 34.

¹³⁹ *Машкин Н. А.*, История древнего рима, М., 1949, 16.

ნენ. ამის შემდეგ, პრეტორი სარჩელის კანონთან შესაბამისობის საკითხს არკვევდა და დადებითი პასუხის შემთხვევაში, მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე, მოსამართლეს ნიშნავდა. ამით პროცესის პირველი ეტაპი (in iure) სრულდებოდა. მომდევნო სტადიაზე (in iudicio) მოსამართლე საქმეს არსებითად განიხილავდა და გადაწყვეტილებას იღებდა. სასამართლოს მიერ სავინდიკაციო სარჩელის დაკმაყოფილებისას განსხვავებული იყო კეთილსინდისიერი და არაკეთილსინდისიერი მფლობელის პასუხისმგებლობის ფარგლები.

4.3. კეთილსინდისიერება და არაკეთილსინდისიერება საკუთრების პირისპირ

კეთილსინდისიერი მფლობელობა, მიუხედავად იმისა, რომ არამართლზომიერი სანიუთო მდგომარეობა და ობიექტური სამართალდარღვევაა (იერინგი),¹⁴⁰ არ წარმოადგენს თვითნებობას. კეთილსინდისიერი მფლობელი არ უარყოფს მესაკუთრეში საკუთრების იდეას. პირიქით, ის თვლის თავს მესაკუთრედ და თავად მიმართავს ამ იდეას, მოუწოდებს მას თავისი უფლების მოწმედ. ხოლო არაკეთილსინდისიერი მფლობელი მესაკუთრეში მესაკუთრეობის უარყოფით, საკუთრების იდეას და შესაბამისად, პიროვნების არსებობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო პირობას უგულებელყოფს.¹⁴¹

რომის სამართალი შეუზღუდავი ვინდიკაციის პრინციპს განამტკიცებდა, რადგან რომაელ იურისტთა მოსაზრებით, არავის შეეძლო სხვისთვის იმაზე მეტი უფლების გადაცემა, რაც თავად გააჩნდა, ე.ი. თუ გამსხვისებელი არ იყო მესაკუთრე, ვერც შემძენი გახდებოდა ნიუთზე აბსოლუტური უფლების მქონე.¹⁴²

სავინდიკაციო სარჩელის საგანი იყო ნიუთი ნაყოფთან ერთად. კეთილსინდისიერი მფლობელი ნიუთის მდგომარეობისთვის პასუხს აგებდა სარჩელის აღძვრის შემდეგ, კერძოდ,

¹⁴⁰ მოსაზრება მითითებულია: *ჯანტურია ლ.*, უძრავი ნიუთების საკუთრება, თბ., 1994, 37.

¹⁴¹ *იერინგი რ.*, ბრძოლა უფლებისათვის, წინათქმა და რუსული გამოცემიდან თარგმანი ზ. ნანობაშვილისა, რედ. ბ. ზოიძე, თბ., 2000, 49.

¹⁴² *Новицкий И. Б.*, Римское право, М., 1998, 81.

მისი ბრალეული მოქმედებით ნიეთის განადგურებისას ან დაზიანებისას მოვალე იყო ზიანი აენაზღაურებინა. რაც შეეხება ნაყოფს, ის აბრუნებდა არსებულ ნაყოფს, მიღებულს, როგორც სარჩელის აღძვრამდე, ისე მას შემდეგ. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ასევე გასხვისებული, მოხმარებული ან ბრალეულად მიუღებელი ნაყოფის ღირებულებას. ამ შედეგის თავიდან ასაცილებლად მფლობელს შეეძლო გამსხვისებლის ჩაბმა პროცესში. მისი მხრიდან უარის თქმის ან უშედეგოდ ჩარევის შემთხვევაში, შემძენი უფლებამოსილი იყო მისთვის ნიეთის ორმაგი ღირებულების გადახდა მოეთხოვა ნიეთის ევიკციისთვის.

თავის მხრივ, კეთილსინდისიერ მფლობელს მესაკუთრის მიმართ ნიეთის შენახვისა და გაუმჯობესებისთვის გაღებული ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება გააჩნდა. ფუფუნებისათვის ხარჯის გაწევისას, მისი უფლება შემოიფარგლებოდა ნიეთისგან შემატებული ნაწილის გამოცალკევებით, თუ ეს შესაძლო იყო ნიეთის დაუზიანებლად. მესაკუთრის მხრიდან ამ მოთხოვნათა შეუსრულებლობამდე კეთილსინდისიერ მფლობელს ნიეთის დაკავების უფლება ჰქონდა. არაკეთილსინდისიერი მფლობელის პასუხისმგებლობა წესდებოდა მფლობელობის მთელი პერიოდის გათვალისწინებით. თუ სარჩელის აღძვრამდე ნიეთის განადგურების, დაკარგვისა და დაზიანებისათვის მფლობელი პასუხს აგებდა მხოლოდ ბრალეული მოქმედებისას, მისთვის სარჩელის წარდგენის შემდეგ, ის პასუხისმგებელი იყო შემთხვევითობისთვისაც. არაკეთილსინდისიერი მფლობელი მოვალე იყო ნიეთთან ერთად დაებრუნებინა მიღებული და არსებული ნაყოფი, ასევე, მოხმარებული, გასხვისებული და ბრალეულად მიუღებელი ნაყოფის ღირებულება.¹⁴³

სავინდიკაციო სარჩელით მოპასუხე შესაძლოა ყოფილიყო ასევე, ე.წ. *fictus possessor* ან მჭერი. ფიქტიური მფლობელია პირი, რომელიც ნიეთს რეალურად არ ფლობს, მაგრამ მფლობელად განიხილება, მაგალითად, პირი, ვინც სარჩელის თავიდან აცილების მიზნით, ნიეთის მიტოვებით მასზე მფლობელობა შეწყვიტა. მჭერს უფლება ჰქონდა სასამართლო პროცესზე

¹⁴³ *Дождев Д. В., Римское частное право, М., 2002, 393.*

დაესახელებინა მფლობელი, ვისი სახელითაც ჭერაპყრობას ახორციელებდა და ამით, მოპასუხის ტვირთისგან განთავისუფლებულიყო.¹⁴⁴

5. მფლობელობითი ხანდაზმულობა (მნიშვნელობა და პირობები)

რომის სამართლის მიხედვით კეთილსინდისიერ მფლობელთა სასარგებლოდ შეძენითი ხანდაზმულობა (*usucapio*) მოქმედებდა, კერძოდ, კეთილსინდისიერი მფლობელის მიერ, შესატყვისი ნივთის, კანონით დადგენილი ვადით უწყვეტი ფლობა, ნივთზე საკუთრებას წარმოშობდა. ამ ინსტიტუტის დამკვიდრება საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარეობდა: საკუთრებით ურთიერთობაში ხანგრძლივად ან მუდმივად გაურკვევლობას ადგილი არ უნდა ჰქონოდა, რათა ხელი შეწყობოდა საზოგადოებრივი დოვლათის მატებას სამეურნეო სიკეთის ჭეშმარიტ დესტინატურთან – ნივთის მფლობელთან განმტკიცებით.¹⁴⁵

შეძენითი ხანდაზმულობის სუბიექტი თავდაპირველად – რომაელი, ხოლო მისი ობიექტი – ბრუნვაუნარიანი სხეულებრივი ნივთი იყო. მოგვიანებით, უცხოელებისთვის დაწესდა ხანდაზმულობის ახალი სახე – *Longi temporis praescriptio*. ეს ინსტიტუტი *usucapio*-გან შინაარსობრივად განსხვავდებოდა. კერძოდ, ის მფლობელის მხარეზე საკუთრების უფლებას კი არ წარმოშობდა, არამედ ვადის გასვლის გამო მესაკუთრე უძლური იყო ნივთი მფლობელის ხელიდან გამოეთხოვა, რის შედეგადაც ნივთი მფლობელის ქონების შემადგენლობაში (*in bonis*) განმტკიცდებოდა.

რომის სამართლით დაშვებული იქნა *usucapio*-ის გზით უსხეულო ნივთზე, მაგალითად, სერვიტუტზე, უფლების შეძენაც, კერძოდ, თუ უფლებაზე მფლობელობა ხორციელდებოდა 10 ან 20 წლის განმავლობაში, იმის მიხედვით, სერვიტუტის უფლების მქონე პირი და დატვირთული ნივთის მესაკუთრე ერთსა და იმავე, თუ სხვადასხვა პროვინციაში ცხოვრობდნენ.¹⁴⁶

¹⁴⁴ *Грифф Д. Д.*, Лекции по догме римского права, М., 2003, 258.

¹⁴⁵ *Петражицкий Л. И.*, Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, под. ред. Долгова А. Г., Розовой Е. С., М., 2002.

¹⁴⁶ *Грифф Д. Д.*, Лекции по догме римского права, М., 2003, 275.

შეძენითი ხანდაზმულობით პირი ვერ შეიძენდა ნაქურდალ, მიტაცებულ, ბრუნვიდან ამოღებულ ნივთებს, თავისუფალ ადამიანსა და გაქცეულ მონას. რომის სამართალი მფლობელის კეთილსინდისიერებას ნივთის გადაცემის მომენტისათვის მოითხოვდა. ამის შემდეგ, მფლობელობის განმავლობაში მისი უკანონობის შეტყობა, ამ ინსტიტუტის მოქმედებას არ აფერხებდა. იმპერატორ იუსტინიანეს მიერ შემოღებული ე.წ. ექსტრაორდინალური ხანდაზმულობის ძალით, მფლობელს კეთილსინდისიერების მტკიცება არ მოეთხოვებოდა, რადგან აღნიშნული ივარაუდებოდა და საპირისპიროს დამტკიცება მეორე მხარეს ეკისრებოდა. მფლობელობას უნდა ჰქონოდა სამართლებრივი საფუძველი, რომელსაც მოქმედი სამართალი საკუთრების წარმოშობას უკავშირებდა (მაგალითად, ნასყიდობა, გაცემა, ჩუქება, მემკვიდრეობა). ამასთან, ამ საფუძველს ნაკლი გააჩნდა (მაგალითად, გამსხვიისებელი ნივთის მესაკუთრე არ იყო), წინააღმდეგ შემთხვევაში, მფლობელს ხანდაზმულობა არ დასჭირდებოდა, რადგან საკუთრებას თავად ამ საფუძველით შეიძენდა. რაც შეეხება შეძენითი ხანდაზმულობის ვადებს, XII ტაბულის კანონებით უძრავ ნივთებთან დაკავშირებით დადგენილი იყო 2 წელი, მოძრავი ნივთების მიმართ – 1 წელი: თუ პირი მეორე პირისგან, რომელიც მესაკუთრე არ იყო, მაგრამ იგი მას მესაკუთრედ თვლიდა, ნივთს ნასყიდობის, ჩუქების თუ სხვა რომელიმე კანონიერი საფუძველით შეიძენდა, ის მფლობელობის ხანდაზმულობით საკუთრების უფლებას მოიპოვებდა ამ ნივთზე.¹⁴⁷ Longi temporis praescriptio-ის მიერ შემოღებული იქნა 10 წლიანი და 20 წლიანი ვადა, იმის მიხედვით, მესაკუთრე და მფლობელი ერთსა და იმავე, თუ სხვადასხვა პროვინციაში ცხოვრობდნენ. იუსტინიანეს მიერ ამ ორი ინსტიტუტის გაერთიანებით შექმნილი ე.წ. usucapio ordinaria-ის ძალით, მოძრავ ნივთებზე 3 წლიანი ვადა დაწესდა, ხოლო უძრავთან დაკავშირებით praescriptio-ის მიერ დადგენილი ვადები იქნა გადმოტანილი. ¹⁴⁸

¹⁴⁷ რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს ინსტიტუციები, წ.2.ტ.VI. ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და საძიებლები დაურთო ნ. სურგულაძემ, რედ. გ. მეტრეველი, თბ., 2002, 70.

¹⁴⁸ Новицкий И. Б., Перстеровский И. С., (ред.), Римское частное право, М., 1996, 195-196.

შეძენითი ხანდაზმულობის ვადის მიმდინარეობას წყვეტდა მფლობელობის ხელყოფა, სამართლებრივი საფუძველის დაკარგვა და არა სარჩელის წარდგენა. ამდენად, შესაძლო იყო მოპასუხე პროცესის მსვლელობისას მესაკუთრე გამხდარიყო. რომის სამართლით დაშვებული იყო ხანდაზმულობის ვადის გამოთვლისას უფლებრივი წინამორბედისა და უფლებამემკვიდრის მფლობელობის ვადების შეჯამება, როგორც სამემკვიდრეო, ისე სახელშეკრულებო ურთიერთობაში.

6. პრაქტიკული სარჩელის წარმოშობა და მისი თავისებურება

6.1. უნივერსალური ბუნების მქონე სამართლის აუცილებლობა

დროთა განმავლობაში რომი მარტივი საზოგადოებრივი და სამეურნეო წყობის მქონე თემიდან მსოფლიო პოლიტიკური ცხოვრებისა და ეკონომიკური ურთიერთობების ცენტრად იქცა. ნაციონალურის მაღალი შეგნებით ნასაზრდოები, საზოგადოებრივი ურთიერთობების ეიწრო წრის მომწესრიგებელი ცივილური სამართალი განახლებული საეაჭრო ბრუნვის ეფექტურ რეგულირებას ვერ შეძლებდა. საჭირო იყო იმგვარი ფასეულობების შემცველი სამართლის არსებობა, რომლებიც ერთნაირ სიკეთეს წარმოადგენდნენ იმპერიის შიგნით მცხოვრები ყველა ხალხისათვის.¹⁴⁹

სამართლის რეფორმატორობა პრეტორმა იკისრა. ჯერ კიდევ ქალაქის პრეტორის საქმიანობაში არსებობდა რეფორმის წანამდღარი ინტერდიქტული წარმოების სახით. შემდგომ, პერეგრინების პრეტორი¹⁵⁰ შეეცადა არა ადმინისტრაციული, არამედ სასამართლოსმიერი საშუალებით დაეცვა ცივილური სამართლისგან განზე მდგომი, მაგრამ სამართლებრივი დაცვის ღირსი საზოგადოებრივი ურთიერთობის მონაწილენი. ზემოთქმულის განხორციელების ფორმას სასარჩელო სამართალწარ-

¹⁴⁹ ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, წიგნში: ქართული სანიუთო სამართალი, დანართი №1, თბ., 2003, 492.

მოების ახალი სახეფორმულარული პროცესი¹⁵¹ და მასთან დაკავშირებული პრეტორული სარჩელი წარმოადგენდა.

6.2. რეფორმატორი სამართლის გარდაქმნის გზაზე

პრეტორის დაინტერესების სფეროში შედიოდა არა მარტო კანონისა და უფლების არსი, არამედ მისი ფორმაც – პროცესი, როგორც კანონის სიცოცხლის ფორმა. პრეტორს განსახილველ შემთხვევაში აინტერესებდა არა მხოლოდ სამოქალაქო უფლების არსებობა – არარსებობა, არამედ უპირატესად ის, თუ რა შეეძლო განხორციელებინა სასამართლო პროცესში დაინტერესებულ პირთა დასაცავად. პრეტორული სამართალი განსაზღვრავდა იურისდიქციის წესს, რომელშიც შერეული სახით იყო მოცემული მატერიალური და საპროცესო სამართლის ნორმები, მატერიალურ-სამართლებრივი საკითხები – სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობების არსებობისა და შინაარსის, ხოლო პროცესუალურსამართლებრივი – სამოქალაქო უფლებათა განხორციელების პირობებისა და ფორმების შესახებ.¹⁵²

ფორმულარული პროცესი სიმარტივით და მოქნილობით ხასიათდებოდა. მხარეებს ყოველგვარი ფორმალობის გარეშე შეეძლოთ პრეტორის წინაშე სასარჩელო მოთხოვნის განცხადება. თუ მაგისტრატი სამართლიანობისა და მართლწესრიგის დაცვის თვალსაზრისით, მოსარჩელის მოთხოვნას სამართლებრივი აღიარების ღირსად ჩათვლიდა, მასზე მიწერილობას ე.წ. ფორმულას გასცემდა. მიწერილობა მოსარჩელის

¹⁵⁰ რომში ჩე.წ.აღ-მდე 222 წელს დამატებით შეიქმნა პერეგრინების პრეტორის თანამდებობა. ამ მაგისტრატის კომპეტენციას რომაელებსა და უცხოელებს, ასევე, ამ უკანასკნელთა შორის არსებული ქონებრივი დაქვემდებარება შეადგენდა. *Жидков О.А., Крашенинков Н.А.*, (ред.), *История государства и права зарубежных стран*, М., 1988, 114.

¹⁵¹ ეს პროცესი ე.წ. ებუციის კანონის (ჩე.წ.აღ-მდე II ს-ის მეორე ნახევარი) ძალით, ჯერ კიდევ ლეგისპაციურის გვერდით არსებობდა. საბოლოოდ მისი დამკვიდრება სამართალწარმოების შესახებ იულიუსის ორი კანონის მიღებას უკავშირდება (ჩე.წ.აღ-მდე XVII ს.). *Санфилиппо Ч.*, *Курс римского частного права*, М., 2001, 100.

¹⁵² *შტაერმანი ე.მ.*, რომის სამართალი, თურნ. „სამართალი“, №2, 1992, 78.

პრეტენზიის და მისი საფუძვლის გარდა, მოსამართლისადმი ბრძანების ხასიათის მქონე მითითებასაც შეიცავდა, თუ როგორ გადაწყვეტილიყო დავა მოთხოვნის საფუძვლის არსებობის ან არარსებობის დადასტურებისას.¹⁵³ მოსარჩელის მოთხოვნის საფუძველი შესაძლოა ყოფილიყო, როგორც ცივილური სამართლით დადგენილი უფლება, ისე ფაქტობრივად არსებული გარემოებები. შესაბამისად, მათზე ორიენტირებული ფორმულის არსებობისას გამოიყენებოდა ცივილური (actio civilis) ან პრეტორული (actio praetoria) სარჩელი.¹⁵⁴ ამ უკანასკნელის წარდგენა შეეძლო მესაკუთრესაც, რათა გათავისუფლებულიყო საკუთრების უფლების მტკიცებისგან. აღნიშნული სარჩელი გამოიყენებოდა არა მხოლოდ მფლობელობის დაკარგვისას, არამედ ნივთით სარგებლობაში ხელშეშლის დროსაც. ინტერდიქტული წარმოებისაგან განსხვავებით, ახალი ტიპის საპროცესო წესრიგს არ ჰქონდა დროებითი ხასიათი. მაღებული სასამართლო გადაწყვეტილება მხარეთათვის საბოლოო იყო, რადგან განხილული საქმის გამო მოსარჩელე ხელახლა ვერ ისარჩლებდა იმავე მოპასუხის წინააღმდეგ.¹⁵⁵

6.3. პრეტორის ხელოვნური კონსტრუქციები

აღსანიშნავია, რომ პრეტორს ცივილური სამართლის ნორმის შექმნის ან გაუქმების უფლება არ გააჩნდა. შესაბამისად, მას არ შეეძლო მოდავე მხარეთათვის ებოძებინა ან წაერთმია კანონით დადგენილი უფლება. ამიტომ, ის ფაქტობრივი ურთიერთობის სუბიექტთა დასაცავად, სპეციფიკური იურიდიული ხერხების გამოყენებით, ხელოვნურ კონსტრუქციებს ქმნიდა.

ცივილური სამართალი ნივთზე საკუთრების შეძენას მანციპაციას ან ცესიას უკავშირებდა. ამავე დროს, სამოქალაქო ბრუნვაში გახშირდა მანციპირებული ნივთების შეძენა ნივთის გადაცემის – ტრადიციოს გზით. მოქმედი სამართლით,

¹⁵³ *Омельченко О.*, Римское право, http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/omelch/01.php. 7. 07. 2011.

¹⁵⁴ *Покровский И. А.*, Право и факт в римском праве <http://evcppk.ru/pravo-i-fakt-v-rimskom-prave> 7. 27. 2011. 15.

¹⁵⁵ *ნადარეიშვილი გ.*, რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003, 32.

ნიეთის გადაცემისა და ფასის გადახდის მიუხედავად, მესაკუთრედ კვლავ გამსხვილებელი რჩებოდა. თუ ის ამ დანაწესით ბოროტად ისარგებლებდა და ნიეთის ვინდიცირებას მოიხსურებდა, კეთილსინდისიერი მყიდველის დაცვის მიზნით, პრეტორი სარჩელში ჩართავდა მოპასუხის შესაბამის პრეტენზიას, ე.წ. ექსცეფციას, რომ ნიეთი გაყიდული და გადაცემულია. ამ გარემოების დადასტურებისას მოსამართლეს სარჩელის დაკმაყოფილება ეკრძალებოდა.¹⁵⁶ იმ შემთხვევაში, თუ შემძენი ნიეთის მფლობელობას დაკარგავდა, პრეტორი მას ე.წ. პუბლიციუსის სარჩელზე უფლებას ანიჭებდა. *Publiciana in rem actio*, რომელიც შემოდებულ იქნა პრეტორის მიერ ხანდაზმული მფლობელობის დასაცავად, ფიქციური სარჩელი იყო. ფიქცია იურიდიული ეკონომიის საშუალებად მიიჩნევა იურისპრუდენციაში. მასში იგულისხმება ლოგიკური მომჭირნეობის კანონი, რომელიც იურიდიული ტექნიკის ძირითად პრინციპს ქმნის (იერიინგი).¹⁵⁷ ფიქცია არის გამოგონილი არსებობა ფაქტისა, რომლის შესახებ ცნობილია, რომ ის საერთოდ არ არსებობს ან არსებობს სხვა სახით.¹⁵⁸ ფიქციის თეორიული ფუნქცია, გარკვეული სამართლებრივი მოვლენის ახსნის თვალსაზრისით მდგომარეობს, იურიდიული პარალელის მეოხებით მის ცნობილ სამართლებრივ სიდიდესთან გათანაბრებაში (უნგერი).¹⁵⁹ ამასთან, გათანაბრება მხოლოდ მაშინ არის ფიქცია, როცა ის შეიცავს მოთხოვნას, სხვაგვარად იქნეს გააზრებული მოვლენა, ვიდრე ის სინამდვილეშია (ბირლინგი).¹⁶⁰

ზემოხსენებული სარჩელით პრეტორი მოსამართლეს აცალებდა საქმის განხილვისას რეალურად არ არსებული გარემოებების, კერძოდ, მოსარჩელის მიერ შეძენითი ხანდაზმულო-

¹⁵⁶ *Чибиряев С.А.*, (ред.), *История государства и права зарубежных стран*, М., 2002, 101.

¹⁵⁷ მოსაზრება მითითებულია: *სურგულაძე ირ.*, *ხელისუფლება და სამართალი*, გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო *ოგამერელიძემ*, თბ., 2002, 88.

¹⁵⁸ *Мейер Д. И.*, *Избранные произведения по гражданскому праву*, М., 2003, 54.

¹⁵⁹ მოსაზრება მითითებულია: *სურგულაძე ირ.*, *ხელისუფლება და სამართალი*, გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო *ო. გამყრელიძემ*, თბ., 2002, 90.

¹⁶⁰ იქვე.

ბით ნივთზე საკუთრების მოპოვების ფაქტის, მხედველობაში მიღებას. რეალურად, მოსარჩელემ ვერ მოასწრო ნივთის შეძენა ხანდაზმულობით, ამდენად ემუქრებოდა მფლობელობის დაკარგვა. თუ მოპასუხე ნაძღვილ უფლებაზე მითითებით ექსცეფციას წარადგენდა, სასამართლო მაგისტრატი მოსარჩელეს ნივთის გაყიდვისა და გადაცემის შესახებ რეპლიკის წარდგენით ეხმარებოდა. მართალია, პრეტორის კონსტრუქციებით კეთილსინდისიერი მფლობელი ნივთზე საკუთრებას ვერ იძენდა, მაგრამ ნივთი მისი ქონების (*in bonis*) შემადგენლობაში მტკიცდებოდა და ის ბონიტარულ მესაკუთრედ წარმოჩინდებოდა.¹⁶¹ ბონიტარულ (პრეტორულ) საკუთრებას მოვლენა გამოჰყავდა მფლობელობის ფარგლებიდან, მაგრამ ის ჯერ კიდევ არ იყო საკუთრება. მას შუალედური მდგომარეობა გააჩნდა მფლობელობასა და საკუთრებას შორის, ის მეტი იყო მფლობელობაზე, მაგრამ ნაკლები საკუთრებაზე.¹⁶²

7. მჭირთა სამართლებრივი მდგომარეობა

რომის სამართლით მფლობელისგან განსხვავებით, მჭერი დამოუკიდებელი პოსესორული დაცვით ვერ სარგებლობდა. მას დარღვეული მფლობელობის აღდგენა მხოლოდ მესაკუთრის მეშვეობით შეეძლო.¹⁶³ მფლობელად და შესაბამისად, ინტერდიქტზე უფლებამოსილად ითვლებოდა ის პირი, ვისი სახელითაც მჭერი ნივთის პყრობას ახორციელებდა. მესაკუთრეს მფლობელობითი დაცვის პროცესში არა ნივთის უშუალო ფლობის, არამედ მჭერის მიერ ნივთის პყრობის ფაქტის მტკიცება ევალებოდა.¹⁶⁴

¹⁶¹ *Гримм. Д. Д.*, Лекции по догме римского права, М., 2003, 202.

¹⁶² *Эйнеккерус Л.*, Курс германского гражданского права, Т. I., М., 1949, 271.

¹⁶³ *სუხიტაშვილი დ., სუხიტაშვილი თ.*, მფლობელობის პრობლემები ქართულ სამოქალაქო სამართალში, ეურნ. „მართლმსაჯულება“, №1, 2010, 48.

¹⁶⁴ *Макеев В.В., Головкин А.Г.*, Частное право древнего рима, Ростов На Дону, 2002, 86.

7.1 ბრუნვის მოთხოვნებით განპირობებული მფლობელთა გაფართოებული წრე

დროთა განმავლობაში მჭერთა გარკვეული კატეგორია მფლობელად იქნა აღიარებული. კერძოდ, მოგირაენე კრედიტორი, რომლის ფაქტობრივი ბატონობის ხელყოფისას მესაკუთრეს შესაძლოა, ინტერდიქტისთვის არ მიემართა, რადგან ის კრედიტორისგან ნივთის გამოთხოვით იყო დაინტერესებული, მაგალითად, მიიჯარეს, მიწის ნაკვეთზე არსებული მოიჯარის ინვენტარის, როგორც მისი მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალების, მფლობელობის დასაცავად ე.წ. *interdictum Salvianum*-ის გამოყენების უფლება ჰქონდა;¹⁶⁵ სეკესტორი – პირი, რომელსაც მოდავე მხარეებმა ნივთი მასზე სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოტანამდე შესანახად მიაბარეს. ის მფლობელობის ხელყოფისას უძღური იყო მფლობელობა დაეცვა უფლებამოსილი პირის დაუდგენლობის გამო; ემფისთეუტი (პირი, რომელსაც სხვის მიწაზე უვადო, მემკვიდრეობით გადაცემადი იჯარის უფლება გააჩნდა) და სუპერფიციარი (სხვის მიწის ნაკვეთზე ნაგებობის აგებისა და მისით სარგებლობის გასხვისებადი, მემკვიდრეობით გადაცემადი უფლების მქონე პირი) ამ უფლებების საკუთრებასთან მსგავსების გამო.¹⁶⁶

რომაელ იურისტთა მოსაზრების გათვალისწინებით, რომელი პირის მიერ ერთდროულად ინტერდიქტის წარდგენა დაუშვებელი იყო, ზემოხსენებულ მჭერთათვის მფლობელობითი დაცვის უფლების მინიჭებით, ამ შესაძლებლობით მათთან ერთად ვეღარ სარგებლობდნენ პირები, ვისი სახელითაც მჭერები ნივთის პყრობას ახორციელებდნენ.

7.2. კვაზი მფლობელთა დაცვა

მჭერებად აღიარებული სამართლებრივ ურთიერთობათა სხვა მონაწილენი, მაგალითად, უზუფრუქტუარი, სერვიტუტის უფლების მქონე პირი, დამქირავებელი, მოიჯარე, მონათხოვრე, შემნახველი და სხვანი, მფლობელობით დაცვას მოკლებულნი

¹⁶⁵ Новицкий И.Б., Римское право, М., 2000, 113.

¹⁶⁶ Новицкий И.Б., Римское право, М., 2000, 110.

იყვნენ. რომის კლასიკურმა სამართალმა შეძლო ზოგიერთი მათგანის პრეტორისმიერი დაცვის ამ საშუალებით უზრუნველყოფა, კერძოდ, პირადი და საადგილმამულო სერვიტუტის უფლების სუბიექტები მიიხნია „უფლების მფლობელებად“, ანუ კვაზი მფლობელებად (კვაზი მფლობელობა არის ნივთზე ნაწილობრივი ბატონობა) და მათ ძირითადი ინტერდიქტის (*interdictum directa*) ანალოგიით შექმნილ პრეტორის განკარგულებაზე (*interdictum utile*) უფლება მიანიჭა.¹⁶⁷ აღსანიშნავია, რომ პირადი სერვიტუტის (უზუფრუქტი, უზუსი) უფლების მქონე პირის მიმართ, ტერმინის „უფლების მფლობელი“ გამოყენება მართებულ არ არის. როგორც უზუფრუქტუარი (პირი, რომელსაც სხვისი ნივთით სარგებლობისა და მისგან ნაყოფის მიღების უფლება გააჩნია), ასევე უზუარი (საკუთარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით სხვისი ნივთით მოსარგებლე, მისგან ნაყოფის მიღების უფლების გარეშე), ახორციელებდნენ სხეულებრივ ნივთზე ფაქტობრივ ბატონობას. ზემოხსენებული ტერმინის გამოყენების მიზეზი მათი დაცვის ინტერესებშია საძიებელი.

საადგილმამულო სერვიტუტის შემთხვევაში, სწორედ უფლებაზე მფლობელობაა სახეზე, რადგან უფლების არსს უფლებით სარგებლობა შეადგენდა. შესაბამისად, კვაზი მფლობელობის დაცვის ინტერდიქტი მიზნად ისახავდა ამ სანივთო უფლების, მაგალითად, საგზაო სერვიტუტი, თავისუფლად განხორციელებისათვის ხელშეწყობას. ამ შემთხვევაში, მფლობელობით პროცესში სერვიტუტზე უფლების მქონეს უნდა ემტკიცებინა ის ფაქტი, რომ მფლობელობის ბოლო წელს მან 30-ჯერ ისარგებლა გზის უფლებით. ამასთან, არსებობს საპირისპირო მოსაზრებაც, რომელიც სერვიტუტის განმახორციელებელ პირს არ მიიჩნევს კვაზი მფლობელად, რადგან დადებითი სერვიტუტის შემთხვევაში მას გააჩნია მფლობელობის მატერიალური ელემენტი, აქვს შესაძლებლობა სხვის ნივთზე ხანგრძლივად განახორციელოს ხელისუფლება, სამეურნეო ბატონობა, თუმცა მკაცრად განსაზღვრული საშუალებით.¹⁶⁸ პრეტორის სამარ-

¹⁶⁷ Васильковский Е.В., Учебник гражданского права, М., 2003, 229.

¹⁶⁸ Коновалов А.В., Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 67.

თალშემოქმედების ქმნილებად მიიჩნევა საკუთრებით სარჩელე-ბზე (*actio directa*) დაყრდნობით ჩამოყალიბებული ე.წ. ანალოგიური სარჩელები (*actio utilis*).¹⁶⁹ ამ სარჩელებით სარგებლობდნენ სანიეთო უფლების სუბიექტები (მაგალითად, ემფითეკტი, სუპერფიციარი, მოგირაფნე). ანალოგიური სარჩელის წარდგენა შესაძლო იყო ნებისმიერი მესამე პირის წინააღმდეგ ნიუთის გამოთხოვის (მაგალითად, იპოთეკარის სარჩელი – *actio hypothecaria*) ან უფლებით სარგებლობისას ხელშეშლის აღკვეთის მიზნით (მაგალითად, სერვიტუტის უფლების მქონე პირის კუთვნილი სარჩელი – *actio confessoria*).

პეტიტორული პროცესის არსის გათვალისწინებით, მოსარჩელეს ევალებოდა, ერთი მხრივ, ნიუთზე უფლების არსებობის, მეორე მხრივ, მოპასუხის მიერ მისი ნიუთის ფლობის, მისი მფლობელობის ხელყოფის ან მისთვის ნიუთით სარგებლობაში ხელშეშლის ფაქტის მტკიცება.

პრეტორის სამართლებრივი მოღვაწეობის შედეგები თანმიმდევრულად აისახებოდა მის მიერ გამოცემულ ედიქტში, რის შედეგადაც სამართლის ახალი შტო პრეტორული სამართალი (*ius praetorium*) ჩამოყალიბდა. პერეგრინების სასამართლო მაგისტრატის საქმიანობის წესი თანდათანობით, ქალაქის პრეტორის პრაქტიკაში დამკვიდრდა. ცივილური და პრეტორული სამართლის დაახლოების პროცესს ხელი შეუწყო ახ.წ.აღ-ის მე-3 საუკუნეში უცხოელებზე რომის მოქალაქეობის გავრცელე-

¹⁶⁹ საკუთრებასთან შინაარსობრივად დაახლოებული სანიეთო უფლებები და მათი დაცვისთვის შექმნილი ანალოგიური სარჩელი გახდა წანამდევარი შუა საუკუნეებში გლოსატორების ქმნილების – „დანაწევრებული საკუთრება“, დაბადებისა. ეს თეორია მიზნად ისახავდა ფეოდალურ სინამდვილეში სენიორსა და ვასალს შორის მიწაზე აღმოცენებული ფაქტობრივი ურთიერთობების შესატყვისი სამართლებრივი სამოსელით შემოსვას. პროფ. ბ.ზოიძის მოსაზრებით, ამ ეპოქაში დანაწევრებული საკუთრების სხვის ნიუთზე უფლებისადმი მიმართება ერთ-ერთი ყველაზე ბნელით მოცული პრობლემაა. *ზოიძე ბ.*, საუცხოო გამოკვლევა სანიეთო სამართალში (ბ.ზოიძის რეცენზია ლ.ჭანტურიას წიგნზე – „უმრავი ნიუთების საკუთრება“), წიგნში: ქართული სანიეთო სამართალი, დანართი №1, თბ., 2003, 423. აღსანიშნავია, რომ მე-19 საუკუნის დასაწყისში გერმანელი მეცნიერი ტიბო უარყოფდა დანაწევრებული საკუთრების არსებობას და ვასალს მხოლოდ სხვის ნიუთზე უფლების მქონედ სახავდა. *ვაჩიშვილი აღ.*, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 54.

ბამ. ზემოხსენებული სამართლის ორი სისტემის ურთიერთგაელენამ განაპირობა ზეეროვნული, გამარტივებული სამართლებრივი ფორმებით სამოქალაქო ბრუნვას მისადაგებული სამართლის სხეულის – ხალხთა სამართლის (*Ius gentium*) წარმოქმნა. ის განსხვავდებოდა ცივილური სამართლისაგან არა წარმოშობის წყაროთი (მის ფორმულირებას, შეცვლას და შეწყვეტას ახდენდნენ რომაული ორგანოები), არამედ იმ სამართლებრივ ურთიერთობათა წრით, რომელზეც ის ვრცელდებოდა. ბრუნვის მოთხოვნებიდან წარმომდგარი ხალხთა სამართალი გამოირჩეოდა სიმარტივეთ, ფორმულობის არქონით, გარეგების დადების სისწრაფის უზრუნველყოფით.¹⁷⁰

რომაულმა კერძო სამართალმა ვერ შეძლო ყველა სამართლებრივი პრობლემის გადაწყვეტა. ამაზე მიუთითებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ მან ვერ აქცია ყველა მჭერი მფლობელად. ეს კანონზომიერიცაა. სამართლის განვითარებაზე მომავალი ეპოქის ხალხს უნდა ეზრუნა. ამიტომ მართებულია რომაული სამართლის შემდეგი შეფასება: «Римское право не есть ещё самая теория гражданского права... Римское право есть всё-таки право положительное, одно из частных гражданских прав; оно само нуждается в высшем теоретическом освещении; его принципы должны быть также подвергнуты теоретической и критической оценке, как и принципы других прав».¹⁷¹ სწორედ ამ მოსაზრების განსხვავებაა სამოქალაქო სამართლის მთელი ისტორია შუა საუკუნეებიდან თანამედროვეობამდე.

¹⁷⁰ Чибиряев С.А. (ред.), История государства и права зарубежных стран, М., 2002, 285.

¹⁷¹ Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 11.

მფლობელობა ფეოდალურ სამართალში

1. არარის მიწასანიორის გარეშე

ფეოდალურ ეპოქაში მიწაზე საკუთრების უფლების წარმოშობის გაერცელებული საშუალებაა მეფის ან მსხვილი ფეოდალის (სენიორი) მიერ მიწის „სიგელითა ბოძება“¹⁷² ქვეშევრდომი ფეოდალისთვის,¹⁷³ ამ უკანასკნელის მხრიდან მეფისა თუ ქვეყნისადმი ერთგულებისა და სამსახურის პირობით,¹⁷⁴ მაგალითად, ამ მიზნით ვილჰელმ დამპყრობელმა ინგლისის მიწების ერთი მეშვიდედი ათას ხუთას თანამებრძოლს გადასცა.¹⁷⁵ იმ დროს ჩამოყალიბებული მიწის ურთიერთობის განმსაზღვრელი ფორმულა: არ არის მიწა სენიორის გარეშე, გულისხმობდა ყოველი მიწის მფლობელის ფეოდალურ დამოკიდებულებაში ყოფნას განსაზღვრულ სენიორთან. ეასალის მიერ სენიორის წინაშე შესასრულებელ მოქმედებათა ჩამონათვალს მათ შორის დადებული ხელშეკრულება შეიცავდა, მაგალითად, სენიორისთვის სასარგებლო რჩევის მიცემა, მის მიერ წარმოებულ ბრძოლებში მონაწილეობის მიღება, სენიორის

¹⁷² *ჯეახიშვილი ივ.*, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. VII, თბ., 1984, 314.

¹⁷³ „ბოძება“ ძველ ქართულში „წყალობის“ და „შეწყალების“ მსგავსად ერქვა ცხოვრებაში მაღლა მდგომისგან უფრო დაბლა მდგომისთვის ჩუქებას. ის ფეოდალური საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა მნიშვნელოვანი ინსტიტუტს წარმოადგენდა. *ფურტაძე ი.*, ქართული ვალდებულებითი სამართლის ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1976, 6.

¹⁷⁴ *Дембо Л. М.*, Земельные правоотношения в классово антагонистическом обществе, Л., 1954, 83. სენიორულ-ეასალური ურთიერთობის საწყისი ფორმა რომის სახელმწიფოში არსებობდა პატრიციებსა (პატრონები) და კლიენტებს შორის დამოკიდებულების ფორმით. კლიენტი შედიოდა პატრონის მფარველობაში და ვალდებული იყო მას თან ხლებოდა ბრძოლებში, დახმარებოდა შრომით საქმიანობაში. თავის მხრივ, პატრონი მფარველობდა კლიენტს, იცავდა მას სასამართლოში, მათ შორის ურთიერთობები ადათებით და რელიგიური ნორმებით წესრიგდებოდა. *მეტრეველი ვ.*, რომის სამართალი, თბ., 1995, 23-24.

¹⁷⁵ *ცვაიგერტი კ., კოტცი კ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. I, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოთქმა *თ. ნინიძის*, თარგმანი *ე. სუმბათაშვილის*, თბ., 2000, 201.

უფროსი ვაჟის რაინდად კურთხევისას ძღვენის მიტანა, ტყვედ ჩაყარნილი სენიორის გამოსყიდვა და ა.შ.¹⁷⁶

1.1 სამისლლეშიო მფლობელობიდან მემკვიდრეობით მფლობელობამდე

თავდაპირველად ვასალის დამოკიდებულება მიწის მიმართ დროებითი ან სამისლლეშიო მფლობელობითა და სარგებლობით შემოიფარგლებოდა. მიწათმფლობელობის ეს ფორმა ამა თუ იმ ქვეყანაში სხვადასხვა სახელით იყო ცნობილი. მის აღსანიშნავად დასავლეთ ევროპაში ტერმინი „ბენეფიციუმი“ (წყალობა), ინგლისში „book land“ – წერილობითი სიგელი, „estate for life“, რუსეთში „поместье“, ¹⁷⁷ „кормух“, „пожалование“, ხოლო საქართველოში – „საკარგავი“ გამოიყენებოდა.¹⁷⁸ დაეოთ აღმაშენებელი სამხედრო სამსახურის პირობით უწყალობებდა ხოლმე მიწებს ერთგულ და მორჩილ მოხელე-მოღაშქრეებს (მოსაკარგავე აზნაურები).¹⁷⁹

მიწათმფლობელობის ზემოხსენებული ფორმა ცენტრალიზებული ფეოდალური მონარქიისთვის დამახასიათებელი ინსტიტუტია. ის ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური ძლიერების საფუძველია,¹⁸⁰ რადგან ადგილ-მამულის წყალობით გაცი-

¹⁷⁶ Хрестоматия по истории средних веков (под ред. Грацианского Н. П., Скажина С. Д.), Т. I, М., 1939.

¹⁷⁷ პომესტიური მიწათმფლობელობა და მიწათსარგებლობა შეადგენდა XV-XVII საუკუნეებში რუსეთში ფეოდალურ არისტოკრატიათან (ბოიარებო) ერთად მმართველ ფენად დამკვიდრებულ აზნაურთა წოდების ეკონომიკურ საფუძველს. *ცაცანა შეილი მ*, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ. II, თბ., 2000, 234.

¹⁷⁸ ამ მნიშვნელობით მოიაზრებს მას პროფ. ბ. ზოიძე. ეს არის ამ ინსტიტუტის კერძო სამართლებრივი გაგება. მის საპირისპიროდ არსებული საჯარო სამართლებრივი თეორიის თანახმად, საკარგავი მოხელეთა სარგოა (ივ. ჯავახიშვილი) ან სამართავად გაცემული ტერიტორია (შ. მესხია). *ზოიძე ბ.*, ფეოდალური საქართველოს მემკვიდრეობითი სამართალი. იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 1991, 13.

¹⁷⁹ საქართველოს ისტორია (ნ. ბერძენიშვილის რედ.), I, თბ., 1959, 121.

¹⁸⁰ *მესხია შ.*, XI-XIII სს. საქართველოს სახელმწიფოებრივი წყობილების ისტორიიდან. XII ს-ის საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ., 1968, 208. მითითებულია: *სურგულაძე ი.*, სახელმწიფოსა და სამართლის საკითხები „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით, თბ., 1977, 203.

მა ურჩ ფეოდალებთან მორიგებისა და ერთგულთა უფრო მეტად შემომტკიცების საფუძველია.

ბენეფიციუმის მიმღებთა სენიორზე დამოკიდებული მდგომარეობა აიძულებდა მათ განუწყვეტლივ და დაჟინებით ებრძოლათ მამულის გაუსხვისებელ და სამემკვიდრეო ფეოდალ გადაქცევისთვის.¹⁸¹ ამიტომ, დეცენტრალიზაციის ვითარებაში სამისდღეშიო მიწათმფლობელობა მემკვიდრეობით ხასიათს იძენს, რაც მსხვილ ფეოდალთა მიერ გარკვეული სახის დამოუკიდებლობის მოპოვებაზე მიუთითებს.¹⁸² მაგალითად, ამ მდგომარეობას ადგილი აქვს ბიზანტიაში პრონიარების (ბენეფიციარები) მიმართ.¹⁸³ მიწათმფლობელობის ამ ფორმის აღმნიშვნელი ტერმინი საფრანგეთსა და ინგლისში – „ფოდი“, გერმანიაში – „ლენი“, რუსეთში – „ვოტჩინა“, ხოლო საქართველოში – „მამული“,¹⁸⁴ „საქონებელი“ და „ქონებაა.“¹⁸⁵

1.2. ვასალის განკარგვის უფლებამოსილების შეზღუდვები

უნდა აღინიშნოს, რომ ფეოდალური სამართალი მიწის მემკვიდრეობით გადაცემის მხოლოდ კანონისმიერ გზას აღიარებდა.

¹⁸¹ ჩერნილოვსკი ზ.მ. სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 122.

¹⁸² სურგულაძე ი., სახელმწიფოსა და სამართლის საკითხები „ვეფხისტყაოსანის“ მიხედვით, თბ., 1977, 20.

¹⁸³ ჩერნილოვსკი ზ.მ., სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 221.

¹⁸⁴ პროფ. ბოიძის მოსაზრებით, მამულის, როგორც მემკვიდრეობითი საკუთრების წარმოშობა მე-9-10 საუკუნემდელი მოვლენაა. ხოლო ნებრძენიშვილი მამულის არსებობას წინაქრისტიანულ პერიოდს უკავშირებდა. „მამული“ თავდაპირველად გამოხატავდა მხოლოდ მემკვიდრეობით მიღებულ მიწას, შემდგომში ამ ცნების ქვეშ იგულისხმებოდა ყველა სახის მიწა, შეძენის გზებისა და კუთვნილების მიუხედავად. მეტრეველი ვ.საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2003, 313.

¹⁸⁵ ჯავახიშვილი ივ., თხზ.ტ. VII, თბ., 1984, 297. აღსანიშნავია, რომ ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრებას არ იზიარებდა პროფ. ივ.სურგულაძე. ეს უკანასკნელი „ქონებას“ მიიჩნევდა უძრავ ნივთზე არა მფლობელობის, არამედ მასზე საკუთრების უფლების აღმნიშვნელ ტერმინად. გარდა ამისა, ის ქონებას საჯარო-სამართლებრივი, კერძოდ, პოლიტიკური ხელისუფლების მნიშვნელობითაც მოიაზრებდა. სურგულაძე ივ., საკუთრების უფლების ინსტიტუტი ფეოდალური საქართველოს სამართლის ძეგლების მიხედვით, თსუ შრომები, XXXV, 1949, 244.

სამკვიდროს დამტოვებელს უფლება არ ჰქონდა საანდერძო განკარგულებით მიწაზე მემკვიდრეობის უფლება წაერთმია მემკვიდრეებისათვის. ამ უკანასკნელთა თანხმობა იყო საჭირო ასევე, მამკვიდრებლის მიერ მიწის სხვაგვარი ფორმით განკარგვისას.¹⁸⁶ წინააღმდეგ შემთხვევაში, გარიგება ბათილად მიიჩნეოდა, მიწა მემკვიდრეებს გადაეცემოდა, ხოლო გამსხვისებელი მიწაზე ყოველგვარ უფლებას დაკარგავდა.¹⁸⁷

კანონით მემკვიდრეობით მიწის გადაცემაც ვარკვეულ შეზღუდვებს ითვალისწინებდა, მაგალითად, საფრანგეთსა და ინგლისში მემკვიდრედ მხოლოდ მამკვიდრებელის უფროსი ვაჟი ითვლებოდა.¹⁸⁸ მაიორატი (უფროსი ვაჟის მემკვიდრეობა, როცა დანარჩენი შვილები გამოირიცხებოდნენ მემკვიდრეთა წრიდან), როგორც მემკვიდრეობის სახე, პასუხობდა სენიორის ინტერესებს და უზრუნველყოფდა ვასალური მოვალეობების შესრულებას. მიწის, როგორც ვასალური სამსახურისთვის აუცილებელი საფუძვლის, მემკვიდრეთა შორის თანაბრად განაწილებისას, შეუძლებელი გახდებოდა ამ მოვალეობის შესრულება, ამიტომ, სენიორი მაიორატით უზრუნველყოფდა ფეოდალის ერთიანობას.¹⁸⁹ მემკვიდრეები სამკვიდროს მიღებისას სენიორს უხდიდნენ სპეციალურ გადასახადს, რომლის ოდენობა ფეოდალის წლიური შემოსავლით განისაზღვრებოდა, თუმცა ინგლისში ეს გადასახადი ზუსტად დადგენილ თანხას 100 სტერლინგს შეადგენდა.¹⁹⁰ გარდა ამისა, მემკვიდრეებს მამკვიდრებლის (ვასალი) მიერ სენიორის წინაშე ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებაც ევალებოდათ.¹⁹¹ ამ მოვალეობის შეუსრულებლობა, ანუ „პატრონის წინაშე ვერღარა წესით მსახურება“¹⁹²

¹⁸⁶ ჩერნილოვსკი ზ.მ., სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 248.

¹⁸⁷ დოლიძე ა., ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 163.

¹⁸⁸ Черниловский З.М., История феодального государства и права, М., 1959, 83.

¹⁸⁹ ზოიძე ბ., ძველი ქართული მემკვიდრეობითი სამართალი (შედარებით-სამართლებრივი გამოკვლევა), თბ., 2000, 144.

¹⁹⁰ Корещий В.М., (ред.), Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы, М., 1961, 133.

¹⁹¹ სოხაძე ბ., რუსეთი მე-17 საუკუნის დასასრულსა და მე-18 საუკუნეში, თბ., 1996, 53.

¹⁹² დოლიძე ა., ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 294.

მიწაზე მემკვიდრეთა მფლობელობის შეწყვეტას განაპირობებდა. მიწის მემკვიდრეობით გადაცემის გარდა, ადგილ-მამულის სხვაგვარი განკარგვა მხოლოდ სენიორის „კითხვითა და ბრძანებით“¹⁹³ დაიშვებოდა, მაგალითად, გერმანიის იმპერატორ ფრიდრიხ I-ის 1158 წლის „რონკალის დადგენილებანი ფეოდალს შესახებ“ აღგენდა: „არგის ძალუძს ფეოდი ან მისი ნაწილი გაყიდოს (სუბინფეოდაცია) ან დააგირავოს უმაღლესი სენიორის უნებართვოდ. თუ გამყიდველი და მყიდველი მხილებულნი იქნებიან უკანონო გარიგებაში, დაკარგავენ ფეოდს და ეს უკანასკნელი გადაეცემა სენიორს“.¹⁹⁴

გერმანიის მსგავსად რუსეთშიც, მაგალითად, 1649 წლის ალექსი მიხეილის ძის ძეგლისდებით „პომესტიეს“ მფლობელ „პომეშიკს“ ეკრძალებოდა სამფლობელოს გაყიდვა და დაგირავება. მის მიერ მიწის ამგვარი განკარგვა ბათილად მიიჩნეოდა და ის ვალდებული იყო გასხვისების შედეგად მიღებული თანხა სენიორისთვის (ბოიარი) გადაეცა.¹⁹⁵

პატრონის უნებართვოდ ყმის მიერ მამულის გასხვისებას ბეჭა მანდატურთუხუცესის სამართალიც კრძალავდა და ქონებრივი სასჯელის სახით, ე.წ. სარეგენოდ გარიგების მხარეებს პატრონის სასარგებლოდ ნივთის ფასის ნახევარ-ნახევრის გადახდას აკისრებდა: „მამულის გასყიდვა ცუდია პატრონის დაუმოწმებლად და ვისცა ეყიდოს ნახევარი ფასი სარეგენოდ მას დაუშავდეს და ნახევარი გამსყიდველსა“.¹⁹⁶

დროთა განმავლობაში ვასალის მიერ ფეოდალის გასხვისება ჩაკერი შეზღუდვებისაგან გათავისუფლდა, მაგალითად, XII საუკუნის ლომბარდიის ფეოდალური სამართლის კრებულის (იგი შეიცავდა მილანისა და ჩრდილოეთ იტალიის სხვა ქალაქების სასამართლოებში შექმნილ სამართლის ნორმებს)¹⁹⁷ მიხედ-

¹⁹³ *ჯავახიშვილი ივ.*, თხზ.ტ. VII, თბ., 1984, 170.

¹⁹⁴ *შუა საუკუნეების სამართალი*, ტ. 2, შეადგინა და კომენტარი დაურთო ი. დოლიძემ, თბ., 1962, 370.

¹⁹⁵ *ცაცანაშვილი მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ. 2, თბ., 2000, 243.

¹⁹⁶ *დოლიძე ი.*, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 163.

¹⁹⁷ *ჩერნილოვსკი ზ.პ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 190.

ვით, „სამართლიანი და კანონიერი ჩვეულების თანახმად, სენიორის ნებართვის გარეშე, ვასალს მხოლოდ ფეოდალის ნახევრის გასხვისების უფლება აქვს.“¹⁹⁸

ვასალს მიწის გასხვისება მხოლოდ იმ პირობით შეეძლო, თუ მომავალში შემძენი სენიორის წინაშე იმ ვალდებულებებს შეასრულებდა, რაც ფეოდალური ხელშეკრულებით ვასალს ევალებოდა (სუბსტიტუცია). სუბსტიტუციას თან ახლდა რიტუალი: შემძენი სენიორის წინაშე დაჩოქილი ბიბლიაზე ერთგულების ფიცს დებდა, სენიორის ხელში ხელის ჩადებით მის კაცად აცხადებდა თავს (ომაჟი). თავის მხრივ, სენიორი მშვიდობის ამბორს უძღვნიდა და ვასალს ჯოხს ან ხელთათმანს გადასცემდა (ინვესტიტურა).¹⁹⁹

ინგლისში სიუზერენის წინაშე შემძენის მომავალში შესასრულებელ ვალდებულებებს 1290 წლის ვესტმინსტერის III სტატუტი განამტკიცებდა.²⁰⁰ მე-13 საუკუნემდე სენიორს შემძენისათვის გასხვისებული ფეოდალს უსასყიდლოდ ჩამორთმევის უფლება ჰქონდა (რეტრაქტის – ხელის დადების უფლება), თუმცა რუსეთში ეს წესი კიდევ კარგა ხანს არსებობდა, მაგალითად, 1649 წლის სჯულდება იცნობდა „პომესტიეს“ გამოსყიდვის უფლებას მისი გასხვისებიდან 40 წლის განმავლობაში.²⁰¹ მოგვიანებით, ეს წესი შეიზღუდა შემძენისთვის ნიუთის ფასის გადახდით.²⁰² მიწაზე ვასალის მფლობელობა სენიორსაც ზღუდავდა მიწის განკარგვისას. მას მხოლოდ განსაზღვრული გარემოებების არსებობისას (მაგალითად, ვასალის მიერ დაჭრილი სენიორის მიტოვება ბრძოლის ველზე, სენიორის ახლო ნათესაეების მიმართ შეურაცხყოფელი და სახელის გამტეხი მოქმედების ჩადენა და სხვა) შეეძლო ვასალისათვის მიწის ჩამორთმევა და მისი გასხვისება.²⁰³ მფლობელობის განმავლო-

¹⁹⁸ *Егоров Д.Н.*, (ред.), Средневековье в его памятниках, М., 1913, 57.

¹⁹⁹ *Галанза П.Н.*, Феодальное государство и право Франции, М., 1963, 15.

²⁰⁰ *Барз М.А.*, Исследование по истории английского феодализма (XI-XIII вв.), М., 1962, 107.

²⁰¹ *ცაცანაშვილი მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ2, თბ., 2000, 243.

²⁰² *Галанза П.Н.*, История государства и права зарубежных стран, М., 1980, 344.

²⁰³ *Егоров Д.Н.*, (ред.), Средневековье в его памятниках, М., 1913, 57.

ბაში ვასალი ფეოდის სრული შემოსავლით სარგებლობდა და არ იყო ვალდებული სენიორისათვის შემოსავლის ნაწილი გადაეცა.

1.3. გლეხის, როგორც ფაქტობრივი მფლობელის უფლებრივი მდგომარეობა

აღსანიშნავია, რომ სენიორულ-ვასალური დამოკიდებულება არ ამოწურავს ფეოდალიზმს, ეს მისი მხოლოდ ერთი მხარეა, რადგან არ მოიცავს გლეხობას. ფეოდალიზმი სწორედ მემამულეთა და გლეხთა ურთიერთობით განისაზღვრებოდა,²⁰⁴ ამდენად, საინტერესოა გლეხის უფლებრივი დამოკიდებულება მიწასთან.

თუ ადრეული ფეოდალიზმის პერიოდში გლეხი პირადად თავისუფალი იყო და გააჩნდა საკუთრებად როგორც მოძრავი ნივთები, ისე მიწის მცირე ნაკვეთი, განვითარებული ფეოდალიზმის ეპოქამ გლეხს არა მხოლოდ მიწაზე საკუთრების უფლება წაართვა (მას ეკრძალებოდა მემამულის თანხმობის გარეშე მიწის გასხვისება და დაგირავება,²⁰⁵ მემკვიდრეობით გადაცემა. თანდათანობით სამკვიდროს მიღება შესაძლო გახდა სენიორისთვის საზღაურის გადახდის პირობით, ე.წ. მკედარი ხელის უფლება),²⁰⁶ მისი პირადი თავისუფლებაც მნიშვნელოვნად შეზღუდა. ფეოდალს მიწა-სრული, ხოლო ყმა-გლეხი არასრული საკუთრების უფლებით ეკუთვნოდა.²⁰⁷ მართალია, მას არ ჰქონდა უფლება ყმა მოეკლა, მაგრამ შეეძლო გაეყიდა ან ეყიდა, გაეცვალა საქონელში, ჩარეულიყო მის პირად ცხოვრებაში და ა.შ.²⁰⁸

²⁰⁴ სურგულაძე ივ., საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხისათვის, ჟურნ. „მნათობი“, №12, 1960. მითითებულია: სურგულაძე ი., სახელმწიფოსა და სამართლის საკითხები „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით, თბ., 1977, 21.

²⁰⁵ ჭანტურია ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 169.

²⁰⁶ ცაცანაშვილი მ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ.1, თბ., 1995, 192.

²⁰⁷ ხიზანიშვილი ნ., ბრწყინვალე დღე. გაზეთი „ივერია“, №214, 1901. მითითებულია: ადგილშვილი ლ., ნიკო ხიზანიშვილის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეხედულებები, თბ., 2002, 162.

²⁰⁸ ინწკირველი გ., სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბ., 2000, 71.

არსებობდა გლეხთა ის კატეგორიაც, რომელმაც პირადი თავისუფლება შეინარჩუნა,²⁰⁹ მაგრამ სამართლებრივი მდგომარეობის აღიარებისა და უზრუნველყოფის მიზნით, რაც მხოლოდ სენიორის მფარველობაში ყოფნით მიიღწეოდა,²¹⁰ იძულებული გახდა კუთვნილი მიწის ნაკვეთები სენიორისთვის საკუთრებაში გადაეცა, ხოლო თავად ამ მიწის სამისდღეშიო ან მემკვიდრეობითი მფლობელობითა და სარგებლობით დაკმაყოფილებულიყო გადასახადის გადახდის პირობით (ინფო-დაცია).²¹¹ მაგალითად, საფრანგეთში პირადი თავისუფლების მქონე გლეხები (ვილანები, როტიურიები) მემამულეებს ეწ. ცენზს (ცენზიუა-მიწათმფლობელობის ფორმა) უხდიდნენ, რომელიც არსებობდა როგორც ფულადი, ისე ნატურალური სახით (შამპარი – გადასახადი მოსავლის ნაწილის სახით).²¹² გლეხებს ევალებოდათ ხაზინაში შესატანი მიწის გადასახადის (ტალია) გადახდაც.²¹³

მართალია, გლეხთა მიერ განხორციელებული მიწის მფლობელობა ფეოდალურ იურარქიაში მათი ადგილის დამკვიდრების საფუძველი არ იყო,²¹⁴ მაგრამ მფლობელობის მართლზომიერება სენიორს თვითნებური მოქმედების შესაძლებლობას ართმევდა. კერძოდ, თუ გლეხი გადასახადს დროულად და სრულად იხდიდა, მემამულეს უფლება არ ჰქონდა მისთვის მიწა (მაგალითად, საქართველოში „საგლეხო ფუძე“) ჩამოერთვა და სხვისთვის გადაეცა.²¹⁵

²⁰⁹ საქართველოში XII საუკუნიდან თავისუფალი გლეხი იშვიათი მოვლენა იყო და თუ ის გლეხთა გარკვეულ კატეგორიას წარმოადგენდა, სავარაუდოა, რომ ეს კატეგორია ძლიერ მცირერიცხოვანი იყო. *ხურგულაძე ივ.*, ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბ., 2001, 231.

²¹⁰ *Колесниковый Н.Ф., Феодальное Государство*, М., 1967, 65.

²¹¹ *ჩერნილოვსკი ზ.მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 120.

²¹² *Голанца П.Н.*, Конспект лекций по курсу общая история государства и права, М., 1980, 242.

²¹³ *ჩერნილოვსკი ზ.მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, თბ., 1992, 140.

²¹⁴ *Голанца П.Н.*, История государства и права зарубежных стран, М., 1980, 291.

²¹⁵ *დოლიძე ი.*, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 158.

ფეოდალური სამართალი იცავს მართლზომიერ მფლობელს თვით მესაკუთრის უკანონო მოქმედებისგან და ამით ეხმიანება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმას, რომლის თანახმად: დაუშვებელია მართლზომიერ მფლობელს (პირი, რომელიც სამართლებრივ საფუძველზე ახორციელებს ნიუთის მიმართ ფაქტობრივ ბატონობას)²¹⁶ მოეთხოვოს ნიუთის დაბრუნება. მართლზომიერი მფლობელობის განმავლობაში მის კუთვნილად ითვლება ნიუთისა და უფლების ნაყოფი (სამოქალაქო კოდექსის 162-ე მუხლის პირველი ნაწილი).

2. დანაწევრებული საკუთრება

2.1. კერძო და საჯარო საწყისების თანაფარდობა ფეოდალურ საკუთრებაში

მიწასთან დამოკიდებულებით, სენიორისა და ვასალის უფლებრივი დამოკიდებულების კვლევისას აშკარაა ის გარემოება, რომ თითოეულ მათგანს მიწის გასხვისების უფლება შეზღუდული სახით, მაგრამ მაინც აქვს. აღნიშნული მიწაზე მათი საკუთრების უფლების არსებობაზე მიუთითებს, რადგან საკუთრების უფლების არსი ნიუთის გასხვისების შესაძლებლობის არსებობით განისაზღვრება. მიწაზე ფეოდალური საკუთრება აბსოლუტური, ერთიანი, განუყოფელი ხასიათის კი არ არის, არამედ დანაწევრებული, არასრული, „განსაზღვრულ პირობათა და ვალდებულებათა შესრულებასთანაა დაკავშირებული“, ²¹⁷ აღნიშნული განპირობებულია ფეოდალური სახელმწიფოს პოლიტიკური დაქუცმაცებულიობით. ამასთან, ფეოდალურ საკუთრებასთან ერთად შეკეცილი მოცულობით არსებობდა კერძო საკუთრების ინსტიტუტი – ალოდი. ის დაკავშირებული იყო განუსაზღვრელი განკარგვის უფლებასთან, ამიტომ ფეოდალური წყობა მას მტრულად უყურებდა და მის გაუქმებას ცდილობდა.²¹⁸

²¹⁶ ზოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ.2, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცვურიანი ჯ., თბ., 1999, 63.

²¹⁷ Венедиктов А.В., Государственная социалистическая собственность, М., 1948, 109.

²¹⁸ ეაჩიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 184.

ფეოდალიზმის პერიოდში ეკონომიკური (მიწაზე საკუთრების) ხელისუფლება საზოგადოებაში ადამიანის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობის საფუძველია,²¹⁹ შესაბამისად, მიწაზე დანაწევრებული საკუთრების არსებობა ამ უფლების სუბიექტის დამოკიდებულ, მერყევი ხასიათის პოლიტიკურ ხელისუფლებას განსაზღვრავდა. პოლიტიკურ და მიწის ურთიერთობათა მჭიდროდ დაკავშირებით იყო გამოწვეული საჯარო და კერძო სამართლის ელემენტების აღრევა ფეოდალურ სამართალში.²²⁰ მიწათსარგებლობის პირობითობას შეესაბამებოდა სხვადასხვა წოდებათა პირად ურთიერთობათა სისტემა, რომლის მიხედვით მთელი ფეოდალური საზოგადოება წარმოადგენდა იერარქიულ კიბეს, სადაც სხვადასხვა წოდებები ერთმანეთთან იყვნენ დაქვემდებარებულები.²²¹

ეს ვითარება დაპირისპირების საფუძველია, როგორც სამეფო ხელისუფლებასა და მსხვილ ფეოდალებს შორის, ისე თავად განკერძოებისა და შეუვალობის მოსურნე ფეოდალებს შორის.

2.2. გლოსატორების პრობლემა

სამოქალაქო მშვიდობის აუცილებლობამ შუა საუკუნეების იურისტები აიძულა შეექმნათ ეპოქის მოთხოვნების შესაბამისი მიწაზე საკუთრების უფლების კონცეფცია, რომელიც ფორმალურად მაინც აღიარებდა როგორც სენიორის, ისე ვასალის სრულ საკუთრებას მიწაზე, რის შედეგადაც იოლი იქნებოდა თითოეული მათგანის როგორც საჯარო და სამხედრო ხელისუფლების სფეროს განსაზღვრა, ისე მათი უფლებების დადგენა მიწაზე მოსაქმე გლეხების მიმართ.²²²

გლოსატორების წინაშე წამოიჭრა ფეოდალურ ურთიერთობებში აღმოცენებული სამართლებრივი ცნებების გამოკე-

²¹⁹ Виноградов П.Г., История средних веков, М., 1901, 132.

²²⁰ ჯორბენაძე ს., სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების წარმოშობა სსრ კავშირში, თბ., 1963, 69.

²²¹ ეაჩეიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 48.

²²² Иоффе О.С., Гражданское право, Избранные труды, М., 2000, 57.

ლევისა და დასაბუთების ამოცანა, ამიტომ მათ მიმართეს რომის სამართალს და შეეცადნენ მასში აღმოეჩინათ ის საფუძველი, რომლის მეშვეობით შეძლებდნენ სათანადო იურიდიული კონსტრუქციის შექმნას. მათ უნდა გადაეჭრათ საკითხი, თუ რამდენად შეიძლებოდა ერთსა და იმავე ნაკვეთზე რამდენიმე პირის საკუთრების უფლების თანაარსებობა. რომის სამართალი იცნობდა სანივთო სამართლის ისეთ ინსტიტუტებს, რომლებიც თავისი შინაარსითა და მოცულობით საკუთრებას უახლოვდებოდნენ (ემპითევისი, სუპერფიცია). რომაელმა იურისტებმა სამართლიანობის თვალსაზრისით, ანალოგიის გზით, ვინდიაციის უფლება მიანიჭეს ამ უფლების მქონე პირებს. გლოსატორებმა გამოიყენეს რომაული სამართლის ეს დებულება და *rei vindicatio utilis*-ის ცნებიდან გამოიტანეს დასკვნა სათანადო მატერიალური უფლების არსებობის შესახებ. ამგვარი უფლებები ემპითევისისა და სუპერფიციათის მსგავსად, შუა საუკუნეებში ეკუთვნოდა ვასალს. ამ მსჯელობის საფუძველზე, გლოსატორების იტალიური სკოლის მიერ შეიქმნა მოძღვრება დანაწევრებული საკუთრების შესახებ,²² რომლის

²² ცივილიზაციისა და სამართლის ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ საკუთრების დანაწილების პრინციპი რომის სამართლიდან მომდინარეობს და მიუთითებს საკუთრებისა და სხვის ნივთზე უფლების (სერვიტუტი, უზუფრუქტი, სუპერფიცია, ემპითევისი, უზუსი) მქონე პირთა უფლებრივ დამოკიდებულებაზე, ემპითევისი და სუპერფიციათი მიიჩნევა დაქვემდებარებულ მესაკუთრეებად, ხოლო მიწის მესაკუთრე – უზენაეს მესაკუთრედ. ემპითევისი (მიწის უვადო იჯარა, მემკვიდრეობით გადაცემადი, გასხვისებადი უფლება) და სუპერფიცია (მიწის ნაკეთის ხანგრძლივი ან უვადო სარგებლობა მასზე შენობის ასაგებად) აღიარებულია დაყოფილი საკუთრების ფორმებად მონათმფლობელურ საზოგადოებაში. *Венедиктов А.В., Государственная социалистическая собственность*, М., 1948, 74. მეორე ნაწილი უარყოფს ამ მოსაზრებას და მიიჩნევს, რომ რომში მე-საკუთრედ ითვლებოდა მხოლოდ ის, ვისაც ნივთზე სრული უფლება ჰქონდა. შესაძლო იყო ნივთზე უფლებამოსილების რომელიმე ელემენტის მესამე პირისათვის გადაცემა, მაგრამ ეს იყო საკუთრების შეზღუდვა და არა მისი დანაწილება. თეორია, რომელიც საკუთრების უფლების დანაწილებასა და ამ ნაწილების სხვადასხვა პირთათვის მიკუთვნებას ემყარება, არ არის მართებული და არ შეესაბამება რომის სამართლის საფუძველს. *Дернбург Г., Пандекты*, Т. 2. пер. *Блоха А.Ю., Гальпера А.А., Унтелова Д.И., Шнейдера К.А.*, под. ред. *Мейендорфа А.Ф.*, СПб., 1905, 73. ორმაგი საკუთრება შექმნილია შუა საუკუნეებში და ის სამართლის იდეების დამახინჯებაა. *Мурашнев С., Рецепция римского права на западе*, М., 1886, 30.

თანახმად, მიწაზე საკუთრების უფლება გააჩნდა როგორც სენიორს (უმადლესი, ზესაკუთრება – *dominium directum*), ისე ვასალს (დაქვემდებარებული, ქვესაკუთრება – *dominium utile*).²²⁴

აღნიშნული პროცესების შედეგად, აღარ დარჩა ზღვარი საკუთრებასა და მფლობელობას შორის. საკუთრება თითქოს ჩაფლული, ჩამალულ-ჩაკარგული შეიქნა მფლობელობაში.²²⁵ შუა საუკუნეების სამოქალაქო სამართალმა რომის სამართლის რეცეფციის შემდეგ შეითვისა მფლობელობის არსის განმსაზღვრელი რომაული ნორმაც, რომელიც მფლობელობის არსებობას ორ ელემენტს უკავშირებდა: სუბიექტურს, ანუ ნებითს, რაც გულისხმობდა ნივთის საკუთრად ფლობის სურვილს და ობიექტურს, რაც ნივთის მიმართ ფაქტობრივი ბატონობის განხორციელებაში გამოიხატებოდა.²²⁶ სენიორსა და ვასალს, როგორც მესაკუთრეებს, გააჩნდათ მფლობელობის ნებითი ელემენტი. რაც შეეხება ობიექტურ ელემენტს, ვასალი მას უშუალოდ, ხოლო სენიორი ვასალის, ანუ სხვა პირის მეშვეობით ახორციელებდა, რის შესაძლებლობაზე ჯერ კიდევ რომაელი იურისტი პავლუსი მიუთითებდა: „ჩვენ მოვიპოვეთ მფლობელობას, თუ გვაქვს ნება მფლობელობისა, ფაქტობრივი მხარე შეიძლება განხორციელდეს ან ჩვენს მიერ, ან სხვა პირთა მეშვეობით“.²²⁷

3. მფლობელობითი დაცვის არსი და მიზანუბი ფიქციური სამართალში

3.1. ზოგადი მიმოხილვა

საკუთრებისა და მფლობელობის ამგვარი ურთიერთდამოკიდებულება განაპირობებდა მათ გააზრებას ერთი და იგივე შინაარსის მქონე ინსტიტუტებად: მფლობელი არის ის, ვინც

²²⁴ აკურციუსის მიერ 1258 წელს გამოცემული გლოსათა კრებული განსხვავებდა ერთმანეთისგან საკუთრების ამ ორ ფორმას. *Иоффе О.С., Гражданское право, Избранные труды*, М., 2000, 45.

²²⁵ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 58.

²²⁶ Черниловский З.М., Всеобщая история государства и права, М., 1996, 94.

²²⁷ Новицкий И.Б., Перетерский И.С., (ред.), Римское частное право, М., 1948, 181.

ფლობის რასმე, მეპატრონე, მესაკუთრე, მპყრობელი. მიწათმფლობელობა არის მიწის მფლობელობა, მიწის საკუთრება, მიწათმფლობელი – მიწის კერძო მესაკუთრე.²²⁸

მიწაზე ფეოდალური საკუთრების მოძღვრების ჩამოყალიბების მიუხედავად, დანაწევრებული საკუთრების არსი, ის რომ საკუთრებაში ნაგულისხმევი სხვადასხვა უფლებები სხვადასხვა პირებს განეკუთვნება,²²⁹ ხშირად აძნელებდა თითოეულის უფლებამოსილების განსაზღვრას.²³⁰ ამ მდგომარეობამ მიწაზე მფლობელობის, როგორც ფაქტობრივი ძალაუფლების, მნიშვნელობა გაზარდა, საკუთრების ობიექტზე არსებული სანივთო უფლება-მოვალეობანი მფლობელობის ინსტიტუტში აქოვებდა რეალიზებას.²³¹ შესაბამისად, წარმოიშვა მფლობელობის დაცვის აუცილებლობა, მაგალითად, ინგლისში ღორდ-კანცლერის სასამართლოს საქმიანობაში დამკვიდრდა ე.წ. „მიწერილობა უფლების ბოძების შესახებ“, რომლის ძალით, ვასალი უფლებამოსილი იყო ნებისმიერი პირისგან მიწაზე მფლობელობის ხელყოფისაგან თავის შეკავება მოეთხოვა.²³²

მფლობელობის შესახებ დავის გადაწყვეტა სასამართლოს უფლებამოსილებას შეადგენდა. გარდა ამისა, ფეოდალური სამართალი იცნობდა მფლობელობის სასამართლომდე წინასწარ დაცვას, რაც ნივთზე უფლებრივი საფუძვლისგან დამოუკიდებლად ხორციელდებოდა, ანუ მფლობელს არ მოეთხოვებოდა ნივთზე საკუთრების უფლების არსებობის მტკიცება.²³³

²²⁸ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ.5. (არნ. ჩიქობავას რედ.), თბ., 1958.

²²⁹ ტანტურია ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994., 169.

²³⁰ ამ ხელოვნურ კონსტრუქციას ბევრი რამ არ ექვემდებარებოდა და განაგრძობდა არსებობას სამართლებრივი განსაზღვრებების გარეშე. *Покровский И.А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 209.

²³¹ ზოიძე ბ., ძველი ქართული მემკვიდრეობითი სამართალი, თბ., 2000, 53.

²³² ცვაიგერტი კ., კოტცი პ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ.1, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოთქმა თ. ნინიძის, თარგმანი ე. სუმბათაშვილის, თბ., 2000, 203.

²³³ შუა საუკუნეებში მიწაზე ფაქტობრივად არსებული ურთიერთობის დაცვისათვის გამოიწველი რეკუპატორული (აღდგენითი) ინტერდიქტები საეკლესიო სამართლის წილში იშვა. კერძოდ, ე.წ. რეინტეგრანდუს საეკლესიო კანონის თანახმად, ეპარქიიდან გაძევებულ ყოველ ეპისკოპოსს უფლება ჰქონდა მისთვის წაყენებულ ბრალდებას შეწინააღმდეგებოდა ექს-

3.2. მფლობელობითი დაცვის თავისებურებანი ძველ ქართულ სამართალში

მფლობელობის წინასწარი დაცვა არსებობდა ქართულ ფეოდალურ სამართალშიც. მართალია, ზოგიერთი მკვლევარი უარყოფს ზემოაღნიშნულ ფაქტს და მიიჩნევს, რომ საქართველოში მფლობელობას იცავდა მხოლოდ საკუთრების დაცვის სარჩელი, რომლის წარდგენის დროს მფლობელის მიერ საკუთრების უფლების არსებობაზე მითითება სავალდებულო იყო,²⁴ მაგრამ ქართული სასამართლო პრაქტიკის გაცნობით საპირისპირო დასტურდება. ფაქტობრივი მფლობელობის სამართლებრივი დაცვის შემოღებას საქართველოში განაპირობებდა სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობა. მფლობელობითი დაცვა ზედმიწევნით მიესადაგებოდა ცენტრალური ხელისუფლების ინტერესებს, დაეძლია ფეოდალური შინააშლილობა და არეულობა, რაც წარმოუდგენელი იყო ფართოდ გავრცელებული თვითნებობისა და ძალადობის აღკვეთის გარეშე. სიმშვიდის შენარჩუნების საჭიროება ხელისუფლებას უკანახებდა ხელუხლებლად დაეტოვებინა და დაეცვა არსებული ფაქტობრივი ვითარება მაშინაც, როცა იგი აშკარად უკანონო გზით იქნებოდა შექმნილი. სხვა შემთხვევაში, არსებული მდგომარეობის ძირეულად გადასინჯვის ცდა ძლიერ წინააღმდეგობას წააწყდებოდა, რასაც სუსტი ხელისუფალი ვერ აღკვეთდა და ოდნავი სტაბილურობის პერიოდში, კვლავ ქაოსი დაისადგურებდა.²⁵ ამგვარად, კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა უარყოფდა ფაქტობრივ ურთიერთობათა თვითნებურად

ცეპციის წარდგენით, რომ ის გაქურდულია (*exceptio spoli* – აქედან განეთარდა სარჩელი *actio spoli*, რომელიც წარედგინებოდა ნებისმიერ პირს და არა მხოლოდ ეპისკოპოსს) და პასუხისმგებლობის დაკისრებამდე ეპარქიის (განსაზღვრული ტერიტორიის ფარგლებში არსებული ეკლესია-მონასტრები, მრევლი და საეკლესიო ქონება) მფლობელობის დაბრუნება მოეთხოვა. *Грипп Д.Д.*, Конспект лекции по догме Римского права, СПб., 1905, 172.

²⁴ სურგულაძე ი., საკუთრების უფლების ინსტიტუტი ფეოდალური საქართველოს სამართლის ძეგლების მიხედვით, თსუ შრომები, XXXVტ, 1949, 253-254; დოლიძე ი., ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 177.

²⁵ ლომიძე ვ., შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი ძველ ქართულ სამართალში, ურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №3, 2003, 128.

შეცვლას და იცავდა სადავო საქმის სასამართლო წესით გადაწყვეტის პრინციპს, მანამდე კი პირვანდელი სახით აღდგებოდა დარღვეული მფლობელობა და მოპასუხეს დაეკისრებოდა მფლობელისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.

სასამართლომდე მფლობელობა მეფის ბრძანება – ოქმით იყო დაცული, რომელიც თავში წაეწერებოდა ხოლმე მომჩივანის არზას. მაგალითად, ერეკლე II-ის ერთ-ერთ ბრძანებაში, რომლის აღსრულებაც იასაულს აქვს მინდობილი, მითითებულია: „მამულები ისევ დაანებე თარხანსა და ბეციას (მომჩივანთ) სამართლამდინ, და თუ სოლომონს (მოპასუხეს) სიტყვა აქვს, სამართალში ელაპარაკოს.“²³⁶ გამონაკლისია შემთხვევა, როდესაც მომჩივანი მიმართავს მდივანბეგს²³⁷ და მფლობელობის დასაცავად ბრძანებას იძლევა „საქართველოს მსაჯულთ შეკრებულება“, თუმცა მის მიერ გაცემულ საბუთზეც მეფის ბეჭედი დასმული.

მფლობელობითი დაცვის თავისებურება, ის, რომ ნიეთის მფლობელს არ მოეთხოვება ფლობის სამართლებრივ საფუძველზე მითითება, განაპირობებდა კანონიერი მფლობელობის გვერდით უკანონო მფლობელობის დაცვასაც. ფაქტობრივი ბატონობის კანონიერებისა თუ უკანონობის დადგენა ნორმატიული ნების შეფასების შედეგად ხორციელდება. ამდენად, კანონიერია მფლობელობა, რომელიც ნორმატიულ ნებას ემყარება, ხოლო უკანონო, რომელიც აღნიშნულ ნებასთანაა კონფლიქტში. უპირველეს ყოვლისა, ასეთია არაკეთილსინდისიერი მფლობელობა, თუმცა აქ, დამატებით, ნიეთის ფლობის სამართლებრივი საფუძვლისადმი პირის დამოკიდებულება, ანუ სუბიექტური შეფასების მომენტი მოქმედებს.²³⁸ არაკეთილსინდისიერ მფლობელად მიიჩნევა პირი, რომლის მიერ ნიეთის მფლობელობა მოპოვებულია ძალადობით ან ფარუ-

²³⁶ საქართველოს სიკეელენი, ტ.3. (ე. თაყაიშვილის რედ.), ტფ., 1910, 521-522.

²³⁷ მდივანბეგი ქართულად მსაჯულს, მოსამართლეს ნიშნავს. მე-18 ს-ის II ნახევარში მოქმედებდა მდივანბეგთა სასამართლო ერთი ან რამდენიმე პირის შემადგენლობით. *კეკელია მ.*, სასამართლო ორგანიზაცია და პროცესი საქართველოში რუსეთთან შეერთების წინ, თბ., 1970, 136.

²³⁸ *ზოიძე ბ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ.2, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 1999, 59.

ლად, რადგან იცოდა, რომ ნივთი მას არ ეკუთვნოდა. ძალადობის გზით დამყარებული მფლობელობის სამართლებრივი დაცვის პრეცედენტი განსაკუთრებით დეცენტრალიზაციის ეთარებაში შეიშინევა. მაგალითად, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის 176-ე მუხლის თანახმად, „ორბატონობასა და ორიანობაში ერთის მეორისგან მიხდომა, აკლება, წართმევა, მიტაცება და ღაშქრევა არ იხსენიების, არც გამოიკიდების... და ბოლოს, რომელსაც დარჩეს, ნუღარ ართმევს.“²³⁹

მფლობელობის სასამართლომდე დაცვას ღრუბითი ხასიათი ჰქონდა, რადგან საქმე შესაძლოა, სხვაგვარად წარმართულიყო, როცა დაისმებოდა უფლების საკითხი. ფაქტობრივი მფლობელობის დაცვა ხორციელდებოდა საქმის გარემოებათა რაიმე საგანგებო გამოძიების გარეშე. ამიტომ, შესაძლო იყო, რომ მფლობელობით პროცესში დამარცხებულ მხარეს სადავო გაეხადა გამარჯვებული ფაქტობრივი მფლობელის უფლებამოსილება. ახალ დავაში ყოფილი მოპასუხე უკვე მოსარჩელედ გამოდიოდა. საქმის საბოლოო გადაწყვეტამდე სადავო ნივთს ფაქტობრივი მფლობელი ინარჩუნებდა გასხვისების გარეშე განკარგვის სტატუსით, კერძოდ, განათხოვრებისა და გაქირავების უფლებით.²⁴⁰

სასამართლო პროცესში მოსარჩელეს შეეძლო მფლობელისგან მოეთხოვა ფლობის სამართლებრივ საფუძველზე, მითითება უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტის წარმოდგენის გზით.²⁴¹ მფლობელის მიერ ამ მოთხოვნის დაუკმაყოფილებლობისას, მას ნივთი ჩამოერთმეოდა და უფლებამოსილ პირს გადაეცემოდა. დოკუმენტის წარუდგენლობის მიზეზი შესაძლოა ყოფილიყო მისი არქონა, მისი ფორმალური ან შინაარსობრივი ნაკლი, რაც დოკუმენტის ნამდვილობას სათუოდ გახდიდა.²⁴²

²³⁹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული (ი. დოლიძის რედ.), თბ., 1963, 525.

²⁴⁰ *ფუტკარაძე ი.*, ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის ავტორეფერატი, თბ., 2001, 63-64.

²⁴¹ *ფუტკარაძე ი.*, ფაქტობრივი მფლობელობის დაცვა ფეოდალურ საქართელოში, კრებულში: ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, წ. 3. (ი. დოლიძის რედ.), თბ., 1979, 130.

²⁴² *ჯავახიშვილი ივ.*, თხზ. ტ. VII, თბ., 1984, 301.

უყოდალური სამართალი კრძალავდა უფლებამოსილი პირის მიერ მფლობელისთვის ნივთის თვითნებურ ჩამორთმევას და გარდა იმისა, რომ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე ნივთს მფლობელს უბრუნებდა, ამ მოქმედებისთვის ქონებრივ სასჯელსაც ითვალისწინებდა, მაგალითად, ამგვარ აკრძალვას იცნობდა მეცამეტე საუკუნის გერმანული სამართლის ძეგლი „საქსონიის სარკე“,²⁴³ ასევე ქართული სამართლის ძეგლები. ვახტანგ მეექვსის სამართლის მიხედვით: თუ ვინმე სხვის ხელში საკუთარ ნივთს აღმოაჩენდა, ძალით კი არ უნდა წაერთმია ან მალეით წაეღო, არამედ ჯერ უნდა ეთხოვა ნივთის უკან დაბრუნება, ხოლო უარის შემთხვევაში, შეეძლო სასამართლოსთვის მიემართა.²⁴⁴ ქონებრივი სასჯელის სახით ჯარიმას აწესებდა როგორც ბეჭა-აღბულას, ისე დავით ბატონიშვილის სამართალი. ამ უკანასკნელის თანახმად, თვითნებობით მოქმედ პირს ორმაგი გადახდევინება ეკისრებოდა: „ერთი ეძლევა დაზარალებულს, მეორე უნდა დაიდვას სახმარად საზოგადოებისათვის.“²⁴⁵

უყოდალური სამართლის დანაწესი ამ შემთხვევაშიც ემსგავსება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის იმ ნორმას, რომლის თანახმად, მფლობელობის უკან დაბრუნების მოთხოვნა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უკეთესი უფლების მქონე პირის (მფლობელი, რომლის მფლობელობა გარკვეულ სანივთო თუ ვალდებულებით უფლებაზეა დამყარებული)²⁴⁶ მიმა-

²⁴³ *Корецкий В.М.*, (ред.), *Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы*, М., 1961, 376.

²⁴⁴ სამართალი ვახტანგ მეექვსის (ი. დოლიძის რედ.), თბ., 1982. ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის 158-ე მუხლის პირველ ნაწილის შინაარსი: „ერთი ეს ეთქვათ, დასტურ დადებულ არის, კაცი თავის საქონელს იცნობს, შუა წყალში ჩაეჭიდების“, იფუტკარაძის მოსაზრებით, საკუთრივ კანონმდებლის მიერ არ არის განსაზღვრული. ის ხალხური ნათქვამის სახითაა მოყვანილი სამართლის წიგნში. „ჩაეჭიდება“ ნივთის დაბრუნების მოთხოვნას უნდა ნიშნავდეს, ხოლო პრეტენზიის დაუკმაყოფილებლობისას – სასამართლო დავის დაწყებას. *ფუტკარაძე ი.*, ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2001, 285.

²⁴⁵ სამართალი ბატონიშვილის დავითის (დ. *ფურცელაძის* გამოც.), თბ., 1964.

²⁴⁶ *ზოიძე ბ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ.2, რედ. კანტურია ლ., *ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 1999, 61.

რთაც, თუკი მან ნიეთი მოიპოვა ძალადობის ან მოტყუების გზით (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 160-ე მუხლი).

ფეოდალურ ეპოქაში კერძოდ, სამეფო ხელისუფლების შესუსტების ვითარებაში, ადგილი ჰქონდა ფაქტობრივი ბატონობის თვითდაცვასაც. მაგალითად, დასავლეთ ევროპაში სასულიერო და საერო ფეოდალები, როგორც მიწის მფლობელები, მდებრიო ხალხის მეშვეობით მოძალადეთაგან თავდაცვის კავშირებს ქმნიდნენ.²⁴⁷ გვიანფეოდალურ საქართველოშიც არსებობდა წერილახანურთა და გლეხთა გაერთიანება მფლობელობის დაცვის მიზნით.²⁴⁸

4. ვინდოკაციის გეზუდვის ნანის ნარმოშობა

ფეოდალური სამართლის თანახმად, მესაკუთრეს შეეძლო სასამართლოს მეშვეობით არამართლზომიერი მფლობელისგან ნიეთის ვინდოკირება და ზიანის ანაზღაურება მოეთხოვა. მესაკუთრის უფლების დაცვის ამ შესაძლებლობას ითვალისწინებდა, მაგალითად, სალიკური სამართალი,²⁴⁹ ლორდ-კანცლერის ბრძანება „უფლების შესახებ“,²⁵⁰ ბექა მანდატურთუხუცესის სამართლის 63-ე მუხლი – ნიეთის ღირებულების ორმაგი ოდენობით.²⁵¹ მესაკუთრის მსგავსად, ამ უფლებით სარგებლობდა სხვა მართლზომიერი მფლობელიც, ის, ვინც მესაკუთრესთან შეთანხმებით ახორციელებდა ნიეთზე ფაქტობრივ ბატონობას.²⁵²

შესაძლო იყო მესაკუთრის მიერ ნიეთის ჩამორთმევა იმ კეთილსინდისიერი შემძენისთვისაც, რომელმაც მფლობელო-

²⁴⁷ *Никонов С.П.*, Развитие защиты владения в средневековой Европе, Харьков, 1905, 87.

²⁴⁸ *ფუტყარაძე ი.*, სანიეთო სამართლის სუბიექტების შესახებ: ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, წ.1, თბ., 1973, 35-36.

²⁴⁹ *ცაცანაშვილი მ.*, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ.2, თბ., 2000, 206.

²⁵⁰ *ცეციგერტი კ.კოტეი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ.1, გამომცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლორქმა თ. ნინიძის, თარგმანი გ. სუმბათაშვილის, თბ., 2000, 203.

²⁵¹ *დოლიძე ი.*, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 176.

²⁵² *Тамсинов В.А.*, Всеобщая история государства и права, Т.1, Древний мйр, Средние века, М., 2002, 402.

ბა მოიპოვა არაუფლებამოსილი პირისგან, მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნების წინააღმდეგ გასული ნივთის შეძენით. კეთილსინდისიერ მფლობელს უნდა მიეთითებინა გამსხვისებელზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მას ნივთის ჩამორთმევის გარდა, არაკეთილსინდისიერებისთვის ჯარიმის გადახდაც დაეკისრებოდა. ასეთ სამართლებრივ შედეგს ითვალისწინებდა ნაპოვარის არაკეთილსინდისიერი შემძენის მიმართ, მაგალითად, მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისის ქართული განჩინება „ნაპოვარი ნივთის გაყიდვის საქმეზე“.²³ ნაპოვარის შემთხვევაში არსებობდა მპოვნელის მიერ ნივთის მესაკუთრისთვის დაბრუნების მოვალეობა. მაგალითად, ბექა-აღბუკას სამართლის თანახმად, მპოვნელი ვალდებულია „ნივთი პატრონს გამოუჩინოს და ხელთ მისცეს.“ ამ მოვალეობის შეუსრულებლობა ქურდობის ტოლფასად მიიჩნეოდა: „და თუ არ გამოუჩინოს, დამალოს და უკანისღა გამოჩნდეს... ამად რომე მპარაობისა, რამე მაგიერი საქმე იქნების.“²⁴ ანალოგიურ დანაწესს იცნობდა დავით ბატონიშვილის სამართალიც: „ხოლო მპოვნელთაჲცა პირუტყუთასა, უკეთუ არა ამცნობენ პატრონთა საქონლისათა, მაშინ ქურდისა მსგავსად მიეხედების.“²⁵

შუა საუკუნეების ფეოდალური სამართლიდან სათავეს იღებს სავინდიკაციო სარჩელის შეზღუდვის წესი, იმ კეთილსინდისიერი შემძენის სასარგებლოდ, რომელმაც სასყიდლით შეიძინა ნივთი მის განკარგვაზე არაუფლებამოსილი პირისგან, ვისაც ნივთი თავად მესაკუთრემ გადასცა დროებით მფლობელობაში. ამ ვითარებაში, ნივთის კეთილსინდისიერი შემძენი მისი მესაკუთრე ხდებოდა, ხოლო ყოფილ მესაკუთრეს მხოლოდ გამსხვისებლის მიმართ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა

²³ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ.4, სასამართლო განჩინებანი (XVI-XVIII სს), ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო *ი. დოლიძე*, თბ., 1972, 270. მითითებულია: *ზოიძე ბ.*, საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ძველ ქართულ სამართალში (ნაპოვარი, განძი), წიგნში: ქართული საწინეთო სამართალი, თბ., 2003, 401-402.

²⁴ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ.1, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული (ი. დოლიძის რედ.), თბ., 1963, 461.

²⁵ სამართალი ბატონიშვილის დავითის (დ. ფურცელაძის გამოც.), თბ., 1964, 69.

ნის უფლება ჰქონდა.²⁵⁶ ამ წესმა თავდაპირველად გერმანულ სამართალში, „საქსონის სარკეში“ ჰპოვა ასახვა.

5. საკუთრების წარმოშობა „სიზარმითა ჟამთაითა“ გზით

ფეოდალური სამართალი იცნობდა შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტს. ქართული სამართლის წყაროებში სიტყვა „ხანდაზმულობა“ ან „ხანის დაზმა“ ვერ დასტურდება. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ქართულ სამართლებრივ სინამდვილეში ხანდაზმულობის ინსტიტუტი არ არსებობდა. ძველი ქართული სამართლის ძეგლებში თანამედროვე „ხანდაზმულობა“ ან რომელიმე კონკრეტული დროის მონაკვეთის მითითებით, ან შინაარსობრივად არის გადმოცემული, რისთვისაც მკვეთრად შემოფარგლული სიტყვათა შეკავშირებების ჯგუფი გამოიყენება, მაგალითად, დრო, ჟამი, ხანის დაყოფა.²⁵⁷

მიწაზე ვასალის მფლობელობა მტკიცე უფლებამოსილებას შეადგენდა. შესაბამისად, მიწისმფლობელის სხვაგან წასვლისა და აღგილზე ხანგრძლივი არყოფნის გამო, თუ სენიორი მის მამულს გაასხვისებდა, დაბრუნებულს შეეძლო მფლობელობის აღდგენა მოეთხოვა, მიუხედავად იმისა, „რა გინდავისა ხანი დაეყო.“²⁵⁸ ხანდაზმული ფლობა საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძველი იყო გლეხთა მფლობელობაში არსებული მიწების მიმართ (მაგალითად, საფრანგეთში – სეზინა). საფრანგეთსა და გერმანიაში ხანდაზმულობის ვადა 1 წელსა და 1 დღეს შეადგენდა.²⁵⁹

ფეოდალურ საქართველოში ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრებით, მიტოვებულ, უპატრონო უძრავ-მოძრავ ქონებაზე, რომელსაც „ოჰერი“, „ოჰერ-ქმნილი“ ან „ნაოჰარი“ ერქვა, საკუთრების უფლების მოპოვება შესაძლო იყო ძალმომრეობის თვისების

²⁵⁶ *Покровский И.А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 196.

²⁵⁷ *ლომძე ე.*, ხანდაზმულობა (ტერმინის საკითხისათვის), პროფ. გ. ნადარეიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული: სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, წ. I, თბ., 2010, 375.

²⁵⁸ *ლომძე ე.*, ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953, 161.

²⁵⁹ *Корецкий В.М.*, (ред.), Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы, М., 1961, 366.

არმოქმნე მფლობელობითი ხანდაზმულობის, ანუ „სიგრძოითა ჟამთაითა“ გზით. ამ მოსაზრების მტკიცებულებად ის მიუთითებდა ბაგრატ IV-ის 1058 წლის სიგელსა და ექვთიმე მთაწმინდელის „მცირე სჯულის კანონზე“. ამ უკანასკნელის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადა 30 წელს შეადგენდა.²⁶⁰ თავის მხრივ, საქართველოში უძრავ ნივთებზე მფლობელობითი ხანდაზმულობით საკუთრების მოპოვებას უარყოფს როგორც ბექა-აღბუღას, ისე ვახტანგ მეექვსის სამართალი.²⁶¹ სამართლის ამ ძეგლების თანახმად, 30-წლიანი ხანდაზმულობის ვადა მხოლოდ გაქცეულ ყმებზე ვრცელდებოდა.²⁶²

6. მფლობელობა რეპოლუციამდე რუსულ სამართალში

ფეოდალური ეპოქის რუსეთში კერძოსამართლებრივი მეცნიერების განვითარების დაბალი დონისა და კანონმდებლობის არასრულყოფილების მიზეზად სახელდებოდა ის გარემოება, რომ „რუსეთი მკაცრი ისტორიის პირობებში დაცილდა მსოფლიო ცივილიზაციის ცენტრებს, რის გამოც ვერ ეზიარა კლასიკური მეცნიერების სიმდიდრეს – რომის სამართალს“.²⁶³ ის იზოლირებული აღმოჩნდა იმ იდეებისგან, რომლებიც ევროპულ ხალხებში ჩამოყალიბდა.²⁶⁴ ამიტომ, ეროვნული იურისპრუდენციის სრულქმნილების მოსურნე მონარქთა და იურისტ-

²⁶⁰ ჯავახიშვილი ივ., თხზ.ტ. VII, თბ., 1984, 291-292.

²⁶¹ ნ. ხიზანიშვილის აზრით, ხანდაზმულობის არ არსებობა შიშის მფლობელობაზე, განვითარების დაბალი საფეხურის მაჩვენებელია. ურბნელი ნ., ათაბაგნი ბექა და აღბუღა და მათი სამართალი, თბ., 1890, 196. მითითებულია: სურგულაძე ივ., ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან (რედ. მეტრეველი ე., სურგულაძე ნ.), თბ., 2001, 233. არსებობს მოსაზრება, რომელიც ეყრდნობა შიომღვიმის მონასტრის ისტორიულ საბუთებში არსებულ მითითებას ნივთებზე, რომელზეც ხანდაზმულობა არ ვრცელდებოდა: ეკლესიის მამულს სიძველე არ შეეხება, რომ არსებობდნენ ისეთი ნივთებიც, რომლებიც შეიძინებოდნენ ხანდაზმულობით. ლომიძე ე., შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი ძველ ქართულ სამართალში. ჟურნ. „აღამიანი და კონსტიტუცია“, №3, 2003, 133.

²⁶² Сборник законов грузинского царя Вахтанга VI, ред. Баградзе Д. З., Тифлис, 1887, 58.

²⁶³ Дювернуа Н., Значение римского права для русских юристов, Ярославль, 1872, 21.

²⁶⁴ მეტრეველი ე., დავითაშვილი გ., პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია, ლექციების კურსი, თბ., 1997, 224.

თა მოღვაწეობა მიმართული იყო რომის სამართლისა და მასზე დაფუძნებული კონტინენტური ევროპის სამართალთან რუსული სამართლის დაახლოებისკენ, რაც გამოიხატებოდა უნივერსიტეტებში ევროპიდან სამართლის მეცნიერთა მოწვევაში,²⁶⁵ იურიდიული ლიტერატურის გავრცელებასა და კერძო სამართლის ინსტიტუტების გადმოღებაში.²⁶⁶

6.1. კოდიფიკაციის იდეის მარცხი

თანდათანობით ჩამოყალიბდა მოსაზრებაც კოდიფიკაციის შექმნის შესახებ.²⁶⁷ საფრანგეთში ბურჟუაზიული რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ თვითმპყრობელობა შიშს შეეპყრო. ევროპაში არსებული სამოქალაქო და რელიგიური დაწესებულებების გაუქმებისკენ მიმართული შეხედულებების გავრცელების ფონზე, როდესაც რუსეთის იმპერია არსებული რეჟიმის შესანარჩუნებლად თვითმყოფადობის გამომხატველ საწყისებს ეძებდა,²⁶⁸ კოდიფიკაცია, რაც სამართლის სრულყოფას შეუწყობდა ხელს, რაც თავის მხრივ, საზოგადოებრივი მართლშეგნების განვითარებას განაპირობებდა, მისთვის მიუღებელი იყო. კოდიფიკაციის იდეა, როგორც რეფორმატორულ-რეაქციული, დაწუნებული იქნა. აღნიშნულის არსებითი მიზეზი

²⁶⁵ 1755 წელს დაარსდა მოსკოვის უნივერსიტეტი, სადაც გაიხსნა იურიდიული ფაკულტეტი. აქ ვენიდან მოწვეული სამართლის მეცნიერების დოქტორი – დილტეი ლექციებს კითხულობდა რომის, ბუნებით, სისხლისა და სახელმწიფო სამართალში. *მეტრეველი ე., დავითაშვილი გ.*, პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია, ლექციების კურსი, თბ., 1997, 151.

²⁶⁶ *Стучка П. И.*, Курс советского гражданского права, Т. I, М., 1931, 122.

²⁶⁷ კოდიფიკაციის იდეის ავტორი იყო აღექსანდრე I-ის მინისტრი გრაფი მიხეილ სპერანსკი. ის აღტაცებული იყო ბურჟუაზიული სამოქალაქო სამართლის ინსტიტუტებით და საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის ნორმების რუსულ ნიადაგზე გადმოტანაზე ფიქრობდა. მან თავად მოამზადა სამოქალაქო კოდექსის პროექტი 1810 წელს. *Сиромятников Б. М., М. Сперанский, как государственный деятель и политический мыслитель*, ж. «Советское государство и право» №3, 1940, 30.

²⁶⁸ ასეთ საწყისებად მიიჩნიეს: მართლმადიდებლობა, როგორც რუსი ხალხის სულიერი ცხოვრების საფუძველი; ხალხურობა, რაც გულისხმობს მეფის, როგორც ერის ინტერესების გამომხატველი სუბიექტის არსებობას, მითითებს მეფისა და ხალხის ერთიანობაზე; თვითმპყრობელობა, როგორც ქვეყნის ძლიერებისა და სიმტკიცის გარანტი. *Емельянова Ш. А.*, *Всесошная история права в русском дореволюционном правоведении*, Казань, 1981, 23.

რომის კერძო სამართლის ინდივიდუალისტური სულისკვეთებით ნასაზრდოები, შედარებით დახვეწილი დოქტრინისა და რუსი ხალხის საჯარო სამართლებრივი ცნობიერების ურთიერთდამოკიდებულებაშია.²⁶⁹ ფორმალურად, სამოქალაქო კოდექსის პროექტის კრიტიკის მიზეზად მისი „ფრანგულობა“, „ნაპოლეონისეულობა“ დასახელდა. რუსეთსა და საფრანგეთს შორის წარმოებულ ომის შემდეგ, რუსეთის სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი კანონი ვერ დაეფუძნებოდა რომანულ-ფრანგულ სამართლებრივ დანაწესებს.²⁷⁰ კოლიფიკაციის ნაცვლად, ნიკოლოზ I-ის მოთხოვნით, რუსული სამართლის კონსოლიდაცია და ინკორპორაცია განხორციელდა. 1832 წელს გამოიცა „რუსეთის იმპერიის კანონთა სრული კრებული“, რომელმაც 1649 წლიდან 1825 წლამდე გამოცემული ყველა საკანონმდებლო აქტი მოიცვა.²⁷¹

6.2. მფლობელობის არსი

კონტინენტური ევროპის სამართალთან რუსული სამართლის სიახლოვე უპირველეს ყოვლისა, სამართლის არსის გააზრებაში გამოიხატებოდა. სამართლის ნორმად მიიჩნეოდა

²⁶⁹ ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“ №1, 2003, 90.

²⁷⁰ Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 72. რეგულაციამდელ რუსეთში მოგვიანებით, შეიქმნა სამოქალაქო კოდექსის კიდევ ერთი პროექტი, რომლის ორი რედაქცია 1903 და 1905 წლებით თარიღდება. მისადმი წაყენებული პრეტენზიების გამო, რომელთაც შეადგენდნენ: რუსულ თვითყოფადობასთან კავშირის გაწყვეტა, მიმბაძველობა და შინაგანი შეუთანხმებლობა (Исффе О.С., Избранные труды, М., 2000, 65.), ის ვერ იქცა კანონად. თუ რეგულაციამდელი ეპოქის რუსეთს, არათუ მე-19 ს-ში, არამედ მე-20 ს-ის დასაწყისში, ვერ გადაეწყვიტა მიეღო თუ არა სამოქალაქო კოდექსი, რომელიც პირველი მსოფლიო ომის წინ პრაქტიკულად მზად იყო (Синайский, Необходимо ли нам спешить с изданием гражданского уложения, Варшава, 1911. მითითებულია: *ჭანტურია ლ.*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 32.), სამაგიეროდ, საბჭოთა რუსეთმა არსებობის ისტორიის დასაწყისი სოციალისტური სამოქალაქო სამართლის კოდექსის მიღებით დააგვირგვინა, რომელიც ზემოხსენებულ პროექტს ეფუძნებოდა. ეს პროექტი იგულისხმება ნაშრომის ამ ნაწილში სამოქალაქო კოდექსის პროექტზე მითითების დროსაც.

²⁷¹ ცაცანაშვილი ბ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ. II, თბ., 2000, 258.

ერთგვარი საზოგადოებრივი ურთიერთობების მრავალჯერადი მოწესრიგებისთვის გამიზნული ქცევის წესი, რომლის ფორმულირებაც კანონმდებლის მოვალეობას შეადგენდა.²⁷² რუსული სამართლისთვის არც სამართლის კერძო და საჯარო ნაწილებად დაყოფის რომაულ-ეეროპული ტრადიცია და კერძო სამართლის მნიშვნელოვანი სფერო, სანიუთო სამართალი იყო უცხო.²⁷³

მფლობელობის, როგორც სანიუთო სამართლის ფუძემდებლური ინსტიტუტის, გააზრებაც კონტინენტური ევროპის სამართლისეული იყო. მფლობელობად მიიჩნეოდა ქონებაზე²⁷⁴ პირის ფაქტობრივი ბატონობა (მფლობელობის ობიექტური ელემენტი) დაკავშირებული პირის განზრახვასთან, განკარგავენ ნიუთს, როგორც საკუთარს (მფლობელობის სუბიექტური ელემენტი).²⁷⁵ ამ შინაარსის გამომხატველი იყო მფლო-

²⁷² დავიდი რ., თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო თ. ნინიძემ, თბ., 1993, 145.

²⁷³ ჯერ კიდევ მე-13 ს-ში დამკვიდრდა საკუთრების აღმნიშვნელი ტერმინი «Собственность», არსებობდა აღნაგობის მსგავსი უფლებაც. მაგალითად, იმპერატორის 1738 წლის ბრძანებულებით, დუქნები და სხვა სამეურნეო ნაგებობები, რომელთაც მიწის დამქირავეები აგებდა, ეადის გასვლის შემდეგ მიწის მესაკუთრის ხელში გადადიოდა. ცაცანაშვილი მ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, წ. II, თბ., 2000, 255.

²⁷⁴ ქონებად, როგორც სამოქალაქო უფლების ობიექტად, „რუსეთის იმპერიის კანონთა სრული კრებული“ მიჩნეოდა, როგორც სხეულებრივ, ისე უსხეულო ნივთებს. პირველი კატეგორიის ნივთებს შეადგენდნენ: უძრავი ნივთები, მაგალითად, მიწის ნაკვეთი, საცხოვრებელი სახლი (აღსანიშნავია, რომ რუსეთში უძრავი ქონების ცნება წარმოიშვა „პომესტიესა“ და „ვოტჩინას“ ურთიერთშერწყმის, მათი სამართლებრივად გაიგივების შედეგად, რაც განხორციელდა პეტრე I-ის 1714 წლის კანონით. ნადარეიშვილი გ., ყოფილი საბჭოთა კავშირის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2002, 353) და მოძრავი ნივთები (ფული და ყველაფერი ის, რაც მფლობელს გააჩნდა მისთვის გადაცემის ან მის მიერ წარმოების გზით). უსხეულო ნივთებს მიეკუთვნებოდნენ, მაგალითად, საავტორო უფლებები ლიტერატურულ და მუსიკალურ ნაწარმოებებზე, უფლებები, რომლებიც გამომდინარეობდნენ ამა თუ იმ ვალდებულებითი ურთიერთობიდან. ხოლო სამოქალაქო კოდექსის პროექტი ქონებაში მხოლოდ სხეულებრივ მოძრავ და უძრავ ნივთებს გულისხმობდა. Гуляев А. М., Русское гражданское право, СПб., 1907, 104; Анненков К., Система русского гражданского права, Введение и общая часть, СПб., Типография Стасюлевича М. М., 1894, 339.

²⁷⁵ Кассо Л. М., Русское гражданское право, М., 1906, 102; Меиер Д. М., Русское гражданское право, М., 2000, 334.

ბელობის აღმნიშვნელი ტერმინი „Владение“ ეტიმოლოგიური განეითარებით (владеть, владеть, волю деять – ნივთთან დაკავშირებით ნების გამოხატვა).²⁷⁶ სწორედ, ეს ელემენტი იყო მფლობელობის დაფუძნებისას გადამწყვეტი „რუსეთის იმპერიის კანონთა სრული კრებულის“ თანახმად, მფლობელად მიიჩნეოდა მესაკუთრე და არამართლზომიერი მფლობელი (კეთილსინდისიერი და არაკეთილსინდისიერი). მფლობელობისგან განსხვავდებოდა ჭერა, როგორც ნივთის პყრობა მისი მითვისების განზრახვის გარეშე, ფაქტობრივი ურთიერთობა, რომელიც არ უკავშირდება უფლებრივ შედეგებს.²⁷⁷

6.3. პოსესორული დაცვა – ადმინისტრაციული ხელისუფლების პრეროგატივა

სამართალი მხოლოდ მართლზომიერი მფლობელის მიერ განხორციელებულ ფაქტობრივ ბატონობას მიიჩნევს კანონიერად და დაცვის ღირსად, რადგან ის მისი მოთხოვნების შესაბამისად არის დაფუძნებული. თუმცა, საკუთრების პრეზუმფციის წყალობით²⁷⁸ (სენატის განმარტებით, მფლობელობის შინაარსის გათვალისწინებით, შესაძლოა, მფლობელში მესაკუთრის არსებობის ვარაუდის დაშვება, მანამ დამტკიცდება, რომ საკუთრება სხვას ეკუთვნის), რომელიც ცხოვრებაში მესაკუთრისა და მფლობელის ხშირი თანხვედრის საფუძველზე, არსებული საზოგადოებრივი წესრიგის სიმტკიცისა და მესაკუთრის ინტერესთა დაცვის უზრუნველსაყოფად²⁷⁹ არის დაშვებული, რუსული სამართალითაც შესაძლო იყო ყოველგვარი, მათ შორის არამართლზომიერი მფლობელობის დაცვა.

მფლობელობითი დაცვა, რაც მფლობელობის სამართლებრივი საფუძვლის დადგენის გარეშე ხორციელდებოდა,

²⁷⁶ Морозкин Ф.Л., Рассуждения о владении по началам российского законодательства, М., 1837, 37.

²⁷⁷ Кавелин К., Права и обязанности по имуществам и обязательствам, СПб., Типография Стасюлевича М.М., 1879, 69.

²⁷⁸ Победоносцев К., Курс гражданского права, СПб., 1896, 38.

²⁷⁹ Шершеневич Г.Ф., Наука гражданского права в России, Казань, 1893, 260.

რევოლუციამდელ რუსეთში ადმინისტრაციული ხელისუფლების – პოლიციის უფლება-მოხილვებს შეადგენდა.²⁸⁰

მფლობელობის ხელყოფის შესახებ განცხადება ხელყოფის ფაქტიდან ათი კვირის ვადაში წარედგინებოდა პოლიციას, რომელიც მფლობელობის აღდგენის მიზნით, მისი დარღვევის ფაქტის ნამდვილობას, თავდაპირველი და შემდგომი მფლობელის ვინაობას ადგენდა, მაგრამ არ ითხოვდა მათი უფლებამოსილების დამადასტურებელი წერილობითი და სხვა მტკიცებულებების წარდგენას, რადგან მათი განხილვა სასამართლოს კომპეტენციას შეადგენდა.²⁸¹ სასამართლო სწორედ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით, მესაკუთრის ან მფლობელის (პოლიციისთვის მიმართვის ვადის გაშვებისას) სარჩელის საფუძველზე, საქმეს არსებითად განიხილავდა და წყვეტდა.²⁸²

6.4. კეთილსინდისიერი მფლობელის თვისობრივად განსხვავებული მდგომარეობა ვინდიკაციისას

ნივთზე უფლებამოსილი პირის დადგენისას, არამართლზომიერი მფლობელი ვალდებული იყო მისთვის ნივთი, მისგან მიღებული და ბრალეულად მიუღებელი შემოსავალი გადაეცა. შემოსავალი გულისხმობდა როგორც ბუნებრივ (მაგალითად, მინდვრიდან აღებული მარცვლეული), ისე სამოქალაქო ნაყოფს, ანუ შემოსავალს, რაც მიიღებოდა ნივთიდან არა პირდაპირ, მისი ღანიშნულებით, არამედ არაპირდაპირ, სამართლებრივი ურთიერთობის საფუძველზე (მაგალითად, სახლის გაქირავებით მიღებული შემოსავალი).²⁸³

მესაკუთრისთვის ნივთის დაბრუნების ვალდებულება ეკისრებოდა როგორც კეთილსინდისიერ, ისე არაკეთილსინდისი-

²⁸⁰ Латкин В.Н., Учебник истории русского права периода империи (XVIII-XIX), СПб., 1899, 464.

²⁸¹ რუსეთში მე-19 საუკუნის 60-იან წლებში განხორციელებულ სასამართლო რეფორმამდე ადმინისტრაცია და სასამართლო ერთმანეთისაგან არ იყო გამოიჯნული. პოლიცია კიდევ იძიებდა საქმეს და კიდევ განიხილავდა (გ.წერეთელი). მოსაზრება მითითებულია: სურგულაძე ივ. ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბ., 2001, 225.

²⁸² Победоносцев К., Курс гражданского права, СПб., 1896, 189.

²⁸³ Гуляев А.М., Русское гражданское право, СПб., 1907, 148.

ერ მფლობელს. თუმცა პასუხისმგებლობის ფარგლები განსხვავებული იყო არამართლზომიერ მფლობელთათვის, მფლობელობის სამართლებრივი საფუძვლისადმი დამოკიდებულების მიხედვით. კერძოდ, კეთილსინდისიერ მფლობელს ევალებოდა არა მფლობელობის მთელ პერიოდში მიღებული და მისი ბრალით მიუღებელი შემოსავლის დაბრუნება, არამედ იმ მომენტიდან მიღებულის, როცა შეიტყო მფლობელობის არამართლზომიერების შესახებ. მიიჩნეოდა, რომ ამ დრომდე მიღებულზე მას ჰქონდა უფლება, რადგან მისი მხრიდან სამართლიანად არსებობდა პოზიცია – ვფლობ ჩემთვის,²⁸⁴ რადგან მისი დამოკიდებულება ნიუთის ფლობის სამართლებრივი საფუძვლისადმი კეთილსინდისიერი იყო. მას გაცნობიერებული ჰქონდა ნიუთის შეძენის საფუძვლის მართლზომიერება,²⁸⁵ არ იცოდა მფლობელობის უკანონობის შესახებ.

არაკეთილსინდისიერ მფლობელთან ამ ვითარებას ადგილი არ ჰქონდა. ამიტომ, მას არ შეეძლო სხვისი ნიუთიდან მიღებული ნაყოფის დატოვება და მოვალე იყო დაებრუნებინა მფლობელობის მთელ მანძილზე მიღებული ნაყოფი და ბრალეულად მიუღებელი ნაყოფის ღირებულება. საწინააღმდეგოს დაშვება იქნებოდა „სამართალდარღვევის ურცხვი ტრიუმფი, რაც შეურაცხყოფდა საზოგადოებრივ მართლშეგნებას.“²⁸⁶

თავის მხრივ, არამართლზომიერ მფლობელსაც გააჩნია მოთხოვნის უფლება მესაკუთრის მიმართ. მართალია, მისი მფლობელობა უკანონოა, მაგრამ ის უფლებებს უკავშირდება იმის მეოხებით, რომ მფლობელი პიროვნებაა და სამართალდარღვევა არ აქცევს მას უუფლებო არსებად.²⁸⁷ როგორც კეთილსინდისიერ, ისე არაკეთილსინდისიერ მფლობელს უფლება ჰქონდა მესაკუთრისგან ნიუთის შენახვის აუცილებელი ხარჯების

²⁸⁴ *Петражицкий Л.И.*, Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, под. ред. *Розова Е. С.*, М., 2002, 385.

²⁸⁵ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანიუთო სამართალი, თბ., 2003, 71.

²⁸⁶ *Петражицкий Л.И.*, Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, СПб., 1902, 4.

²⁸⁷ *ზოიძე ბ.*, მფლობელობის (possessio) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, კრებულში: სამართლის რეფორმა საქართველოში, თბ., 1994, 284.

ანაზღაურება მოეთხოვა. ნიკთის გაუმჯობესებაზე გაწეული ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნა კეთილსინდისიერ მფლობელს იმ შემთხვევაში შეეძლო, თუ გაუმჯობესების გამოცალკეება ნიკთისაგან მის დაუზიანებლად შეუძლებელი იყო. არაკეთილსინდისიერ მფლობელს აღნიშნული უფლება გააჩნდა მხოლოდ მაშინ, თუ გაუმჯობესებული ნიკთის დაბრუნება მესაკუთრის უსაფუძვლო გამდიდრებას გამოიწვევდა.²⁸⁸

6.5. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი – სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარისა და კეთილსინდისიერების დაცვის ბერკეტი

რუსული ცივილური სამართალი აღიარებდა ვინდიკაციის შეზღუდვის წესს, რომელიც მოქმედებს იმ კეთილსინდისიერი შემქმნის სასარგებლოდ, ვინც მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნებით გამოსული მოძრავი ნიკთი, მის გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი პირისგან სასყიდლით შეიძინა.²⁸⁹ ამ ვითარებაში, გამსხვისებელი შესაძლოა იყოს, მაგალითად, პირი, რომელსაც მესაკუთრესთან სახელშეკრულებო ურთიერთობის საფუძველზე, დროებით მფლობელობასა და სარგებლობაში აქვს ნიკთი გადაცემული; კანონით მემკვიდრე, რომელმაც არ იცოდა მამკვიდრებლის საანდერძო განკარგულების შესახებ, ანდერძით მემკვიდრის თაობაზე და გაასხვისა სამკვიდროში არსებული მოძრავი ნიკთი.²⁹⁰

ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის საფუძველზე მესაკუთრის შეზღუდვა მხოლოდ კეთილსინდისიერებისთვის, რაც ობიექტური სამართალდარღვევაა,²⁹¹ არ ხორციელდება. ვინდიკაციის შეზღუდვა ემსახურება “მნიშვნელოვან სოციალურ სიკეთეს,”²⁹² „უმადლესი რანგის სოციალურ პრინციპს“, ²⁹³ სამოქალაქო ბრუნ-

²⁸⁸ Победоносцев К., Курс гражданского права, СПб., 1896, 160-161.

²⁸⁹ Трепичин М.Н., Приобретение движимости в собственность от лиц не имеющих права на их отчуждения, Варшава, 1907, 28.

²⁹⁰ Гуляев А.М., Русское гражданское право, СПб., 1907, 144.

²⁹¹ Петражицкий Л.И., Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, под. ред. Рогова Е.С., М., 2002, 122.

²⁹² Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 196.

²⁹³ Kohler, მითითებულია: Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 199.

ვის გაიოლებას, რაც თავის თავში მოიცავს კეთილსინდისიერ გაცელას. სამოქალაქო სამართლის ფუნქცია პროდუქციის შემქმნელთაგან მისი დესტინატერებზე გადაცემის დაჩქარებისთვის ხელის შეწყობაა, რაც წარმოუდგენელია, თუ შემძენს დაეკისრება გამსხვისებლის უფლებამოსილების მუდმივად შემოწმების ვალდებულება. ამ ვითარებაში კეთილსინდისიერება მხედველობაში მიიღება იმდენად, რამდენადაც, ეს აუცილებელია ბრუნვის განმტკიცებისთვის.²⁹⁴

ვინდობის შეზღუდვის წესი არც ძველი მესაკუთრისთვის არის უსამართლო. მართალია, ის აღარ არის ნივთზე უფლებამოსილი, მაგრამ მას რჩება შესაძლებლობა ზიანის ანაზღაურება მოსთხოვოს ნივთის გამსხვისებელს, რადგან იცნობს კონტრაქტს, განსხვავებით შემძენისგან, რომელსაც დიდი ალბათობა, არ ახსოვდეს გამსხვისებელი. შემძენისა და მესაკუთრის ინტერესთა კონფლიქტის დროს, სამართალი ირჩევს ნაკლები ბოროტების ვარიანტს.²⁹⁵

6.6. შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი „რუსეთის იმპერიის კანონთა სრულ კრებულში“

რევოლუციამდელი რუსული სამართალი იცნობდა შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტს, რომლის არსი გულისხმობს, რომ კანონით დადგენილ ვადასა და პირობებში, ნივთის საკუთრად ფლობის განზრახვით განხორციელებული მფლობელობა, ნივთზე საკუთრების უფლებას წარმოშობს.²⁹⁶ რუსული სამართლის წყაროებიდან მფლობელობითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტს პირველად, „ფსკოვის სამართლის სიგელი“ ეხება, კერძოდ, დაუმუშავებული, აუთვისებელი, მიწის 4 ან 5 წლიანი უწყვეტი ფლობა, მასზე საკუთრების უფლებას წარმოქმნიდა.²⁹⁷

²⁹⁴ *Петражицкий Л.И.*, Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, под. ред. *Рогова Е.С.*, М., 2002, 122.

²⁹⁵ *Покровский И. А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 196.

²⁹⁶ *Енгельман И.*, Приобретение права собственности на землю по русскому праву, СПб., Типография *Тиблена Н.*, 1859, 61.

²⁹⁷ *Енгельман И.*, О давности по русскому гражданскому праву, СПб., 1901, 17.

„რუსეთის იმპერიის კანონთა სრული კრებული“ 10 წლის განმავლობაში განხორციელებულ უდავო, მშვიდ და უწყვეტ მფლობელობას, როგორც მოძრავ, ისე უძრავ ნივთებზე, საკუთრების უფლების წარმოშობას უკავშირებდა.²⁹⁸ უდავოდ მიიჩნეოდა მფლობელობა, რომლის მიმართ სასამართლოში შეტანილი არ იყო სარჩელი ან ის სასამართლოს მიერ განუხილველად იყო დატოვებული. მფლობელობის მშვიდი ხასიათი გულისხმობდა იმას, რომ ფაქტობრივი ბატონობა არ უნდა ყოფილიყო დარღვეული ნივთზე უფლების მქონე პირის სამართლებრივი მოქმედებით, ანუ მოითხოვებოდა არა ფაქტობრივი, არამედ სამართლებრივად მშვიდი მფლობელობის არსებობა. უმაღლესი სასამართლოს – სენატის განმარტებით, მფლობელობის დარღვევა მესამე პირის მხრიდან, ხოლო შემდეგ აღკვეთილი სასამართლოს მიერ მფლობელობითი სარჩელის საფუძველზე ან თავად მფლობელის აქტიური მოქმედებით (თვითდაცვა), არ ითვლებოდა მფლობელობის ხელყოფად და არ გამორიცხავდა მის მშვიდ ხასიათს. რადგან, მფლობელობის მშვიდი და უდავო ხასიათი ერთმანეთისგან არ იმიჯნებოდა, სამოქალაქო კოდექსის პროექტის ავტორებმა უარი თქვეს ამ ნიშნებზე და საკუთრების წარმოშობა მხოლოდ უწყვეტად განხორციელებულ ხანდაზმულ მფლობელობას დაუკავშირეს.²⁹⁹

მფლობელობის უწყვეტობა გულისხმობდა ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობის არსებობას ხანდაზმულობის ვადის მთელ მანძილზე. არსებობდა პრეზუმფცია, რომლის თანახმად, თუ მფლობელობას ადგილი ჰქონდა ხანდაზმულობის ვადის დასაწყისსა და დასასრულს, ის არსებობდა შუა პერიოდშიც.³⁰⁰ მფლობელობით ხანდაზმულობასთან დაკავშირებით, სენატმა თავისი პრაქტიკით აღიარა მემკვიდრეობითი კავშირის არსებობა ეს ნიშნავს, მემკვიდრის მფლობელობის ხანდაზმულობის გან-

²⁹⁸ შექენითი ხანდაზმულობა არ ვრცელდებოდა საჯარო ნივთებზე, მაგალითად, მდინარეები, გზები, მოედნები, საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობები, რადგან ისინი არ წამოადგენდნენ კერძო პირთა დაუფლების ობიექტებს და საერთო სარგებლობის წესრიგს ექვემდებარებოდნენ. *Дювернуа Н., Конспект лекции по русскому гражданскому праву, СПб., 1897, 6.*

²⁹⁹ *Победоносцев К., Курс гражданского права, СПб., 1896, 180.*

³⁰⁰ *Енгельман И., О давности по русскому гражданскому праву, СПб., 1901, 392.*

სახდერისას მამკვიდრებლის, უფლებრივი წინამორბედის მიერ, სამკვიდრო ქონებაზე მფლობელობის ხანგრძლივობის გათვალისწინებას.³⁰¹

„რუსეთის იმპერიის კანონთა სრული კრებული“ მფლობელობის დაფუძნებისას მის სუბიექტურ ელემენტს ანიჭებდა უპირატესობას, თუმცა სამოქალაქო კოდექსის პროექტმა ამ პოზიციაზე უარი თქვა და გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის დებულება გაიზიარა: მფლობელობის კონსტიტუტიურ ელემენტად მიიჩნეულ იქნა ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობის განხორციელება – მფლობელობის ობიექტური ელემენტი და იმედგეროულად, დაფუძნდა ორმაგი მფლობელობის (დამოუკიდებელი და წარმოებული) ინსტიტუტი: ერთი და იგივე ქონება შეიძლებოდა ყოფილიყო ერთი პირის დამოუკიდებელ და სხვა პირის წარმოებულ მფლობელობაში: დამოუკიდებლად ფლობდა ის, ვინც ფლობდა თავისთვის, როგორც მესაკუთრე, ხოლო წარმოებული მფლობელობა ხორციელდებოდა მესაკუთრის ნებაზე დაყრდნობით, მასთან სახელშეკრულებო ურთიერთობის საფუძველზე.³⁰² წარმოებული მფლობელობა, როგორც მართლზომიერი, დაცული იყო ყოველგვარი ხელყოფისგან, მათ შორის მესაკუთრის მხრიდან, მფლობელობის პერიოდში.

³⁰¹ Бутковский А. К., Давность владения, СПб., 1911, 42.

³⁰² Симолин А.А., Определение владения по нашему проекту и Германскому Уложению, В книге: Возмездность, безвозмездность, смешанные договоры и иные теоретические проблемы гражданского права, М., 2005, 511.

მფლობელობა — ფაქტი და უფლება

(მფლობელობის საბჭოთასამართლებრივი კონცეფციის კრიტიკული ნაღიზი)

1. პიროვნებისგან გაუსხონებულისამართალი

1.1. კოლექტივიზმი ინდივიდუალიზმის ნაცვლად – სოციალისტური სახელმწიფოს იდეა

საბჭოთა რეალობაში კერძო სამართალი, როგორც თავისუფლების, ნების ავტონომიისა და პირადი ინიციატივის სფერო უარყვეს, სამაგიეროდ, საჯარო სამართალი, ცენტრალიზებული რეგულირებისა და იმპერატიული საწყისების ბატონობის სფერო,³⁰³ აღიარეს. კერძო სამართლის უმთავრესი პრინციპის – კერძო ავტონომიისა და მისი ძირითადი საწყისის, ინდივიდუალიზმის გაზიარების ნაცვლად, საბჭოთა სახელმწიფოში საზოგადოებრივი ცხოვრების ფუნდამენტად კოლექტივიზმი გამოცხადდა.³⁰⁴ ძირითად ნორმად, რომლის დაცვა ხელისუფლების უპირველესი მოვალეობაა, მიიჩნიეს არა ადამიანის ძირითადი უფლებები, არამედ სოციალისტური სახელმწიფოს იდეა. იგი გულისხმობდა საერთო-სახალხო სახელმწიფოს არსებობას, რომლის უმთავრესი სოციალური მიზანი იყო მშრომელთა ბედნიერებასა და კეთილდღეობაზე ზრუნვა, მათი თავისუფლების უზრუნველყოფის ნაცვლად. არადა, სწორედ თავისუფალი ადამიანი განაპირობებს საზოგადოების განვითარებასა და წარმატებას. საყოველთაო კეთილდღეობა უნდა იდგეს თავისუფალი ადამიანის სამსახურში, როგორც შუალედური მიზანი, თუნდ საშუალება.³⁰⁵

³⁰³ *Марченко М.Н.*, (ред.), *Теория государства и права*, М., 1996, 76.

³⁰⁴ *ჭანტურია ლ.*, უძრავი ნივთების საკუთრება, მე-2 გამოცემა, თბ., 2001, 20.

³⁰⁵ *ლოლაძე ბ.*, სოციალური სახელმწიფო – საფრთხე ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებებისათვის? სტატიათა კრებული: ადამიანის უფლებათა დაცვა: მიღწევები და გამოწვევები, რედ. *კეორკელია*, თბ., 2012, 20-121.

სამართლის მეცნიერებაში მიიჩნევა, რომ სახელმწიფოს თვითშეზღუდვა კანონმდებლობის სფეროში ელინდება არა მხოლოდ საკანონმდებლო პროცედურების დაწესებით, არამედ უპირველეს ყოვლისა, ინდივიდის ბუნებითი, წინარესახელმწიფოებრივი უფლებების აღიარების გზით. ყველა კულტურული ხალხის სამართალში არსებობდა და არსებობს უფლებათა ძირითადი კომპლექსი, რომლის მიმართ უძლურია კანონმდებლის ძალაუფლება. ადამიანის უფლებები – ხალხის ისტორიული ევოლუციის ის დანალექია, რომელიც მყარად აღიბუჭდება სამართლებრივ ინსტიტუტებში, როგორც ხალხის ისტორიული ყოფიერების აუცილებელი პირობა (გ.ელინეკი).³⁰⁶ ტოტალიტარული სახელმწიფო ინდივიდში სახელმწიფო ხელისუფლების უბრალო ობიექტს ხედავს, ჯერ კიდევ მოუპწიფებელს საკუთარი მოქმედებისთვის, რომელსაც მეურვე სჭირდება და მის როლს სახელმწიფო ასრულებს. პიროვნების მოქმედებისა და ცხოვრების რეგლამენტაცია სახელმწიფოს მთავარი ამოცანაა, ამგვარი მოწესრიგება მიზნად ისახავს, ჩაკლას ინდივიდში ყოველგვარი თვითმოქმედება, რათა აბსოლუტური რეჟიმისთვის საფრთხე არ წამოიშვას.³⁰⁷ ჭეშმარიტად, სამართლის მიზანი თავისუფლების გაუქმება ან შეზღუდვა კი არ არის, არამედ მისი შენარჩუნება და გაფართოებაა (ჯ. ლოკი).³⁰⁸ სასურველია, საზოგადოებაში შეიქმნას ისეთი ვითარება, რომელშიც ინდივიდი თვითონ შეძლებს გადაწყვიტოს როგორ მოიქცეს და რა არის მისთვის სასიკეთო.

კერძო სამართლის სუბსტანციურ დარგს სამოქალაქო სამართალი წარმოადგენს. მისი სოციალური ღირებულება განპირობებულია იმ ფუნქციური შესაძლებლობით, რომელიც მას გააჩნია. სამოქალაქო სამართალს იურიდიულ ენაზე გადა-

³⁰⁶ მოსაზრება მითითებულია: *თ. ნინიძის წინათქმა ან. შაიოს წიგნზე „ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი“*, ინგლისურიდან თარგმანი *მ. მაისურაძის*, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა *თ. ნინიძის*, თბ., 2003, 3.

³⁰⁷ *სურგულაძე ირ.*, ადმინისტრაციული სამართალი, თბ., 2003, 30.

³⁰⁸ მოსაზრება მითითებულია: *შაიო ან.*, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, ინგლისურიდან თარგმანი *მ. მაისურაძის*, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა *თ. ნინიძის*, თბ., 2003, 302.

აქვს ცივილიზაციის მთავარი მიღწევები: პიროვნების თავისუფლება, კერძო საკუთრება, თავისუფალი სამეწარმეო საქმიანობა. შესაბამისად, ამ დარგის საჭიროება ჩნდება იქ, სადაც საზოგადოება ემყარება ზემოხსენებულ ღირებულებებს.³⁰⁹ საბჭოთა სახელმწიფოში მისი არსებობა ეჭვის ქვეშ დადგა. სამეურნეო სამართლის კონცეფციის ძალით, სამართლისმცოდნეთა ერთი ფრთა (Гонимая, Гинцбург) მის გაუქმებაზე, ხოლო მეორე (Стучка), სამეურნეო სამართალთან საჯარო სამართლებრივი ელემენტებით ბუნებაშეცვლილი, „პიროვნებისგან გაუცხოებულ“³¹⁰ სამოქალაქო სამართლის თანაარსებობაზე მსჯელობდა.³¹¹

1.2. საკუთრების ინსტრუმენტალიზება საკუთრების პოზიტივისტური კონცეფციის კვალდაკვალ

სამოქალაქო სამართლის მნიშვნელოვანი ნაწილის – სანიკთო სამართლისა და მის მიერ განსაზღვრული უფლებების გაუქმება, სახეცვლილება სოციალიზმის ნამოქმედართა რიცხვის მიეკუთვნება.³¹² სამართლებრივი ურთიერთობის არსის, პირთა შორის ურთიერთობის, გამომრიცხველი სამართლის არსებობა, რომელიც პირსა და ნივთს აკავშირებდა, მინეულ იქნა ბურჟუაზიულ მიდგომად.³¹³ ამასთან, მიწისა და სხვა ბუნებრივი

³⁰⁹ *ბეცურიანი ჯ.*, სამოქალაქო სამართლის ფუნქციები, თბ., 1995, 3. ხელშეკრულების, საკუთრებისა და მეწარმეობის თავისუფლება წარმოადგენს ერთმანეთთან ორგანულად დაკავშირებულ ფასეულობებს, რაც დამახასიათებელია საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებისთვის. სახელმწიფო ხელს უნდა უწყობდეს ისეთი ეკონომიკური წესრიგის ჩამოყალიბებას, რომელიც თავისუფალ მეწარმეობასაც ხელს შეუწყობს და ეკონომიკური უსაფრთხოებაც იქნება გარანტირებული. ფასეულობებისადმი ასეთი დამოკიდებულებით სახელმწიფო ახდენს კერძო და საჯარო ინტერესის ერთმანეთთან არა გაუცხოებას, არამედ უზრუნველყოფს მათ შორის სამართლიანი ბალანსის დამყარებას. სსსრ №1/2/411, 2008, 19 დეკემბერი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, ბათუმი, 2009, 98.

³¹⁰ *ზოიძე ბ.*, ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 94.

³¹¹ *Иоффе О.С.*, Гражданское право, Избранные труды, М., 2000, 700.

³¹² *ჭანტურია ლ.*, უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 14.

³¹³ *დავითი რ.*, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო *თ. ნინიძე*, თბ., 1993, 201.

რესურსების ნაციონალიზაციის პირობებში, სანივთო უფლებათა გამოყენებისათვის სოციალურ-ეკონომიკური ნიადაგი აღარ არსებობდა.³¹⁴ შედეგად, სამოქალაქო კანონმდებლობიდან ტერმინი „სანივთო უფლებები“ ამოიღეს.³¹⁵

უმთავრესი სანივთო უფლება საკუთრებაა. მას ორი მხარე აქვს: ადამიანური და სანივთო. საკუთრება არის, როგორც პიროვნული უფლება ქონებაზე, ისე ნივთში განსხეულებული ქონებრივი ღირებულება.³¹⁶ ნივთზე აღბეჭდილია პიროვნების ნიშანი, ვინც ნივთს ეხება, ის პიროვნებას ეხება. საკუთრება ნივთიერად გაფართოებული, გაერცვლებული მესაკუთრის პიროვნება, მისი არსებაა.³¹⁷

საბჭოთა სამართალში საკუთრების ბუნებითსამართლებრივი კონცეფციის ნაცვლად, აღიარებულ იქნა საკუთრების პოზიტივისტური კონცეფცია, რომლის თანახმად საკუთრების უფლება გამომდინარეობს სახელმწიფოდან და არ დგას მასზე მაღლა,³¹⁸ საკუთრება ადამიანის თავისუფლება არ არის, რომელიც მოვლენათა სამყაროში რეალიზდება, ის პიროვნების უარყოფაა, ადამიანის ექსპლოატაციის იარაღია, რომელიც ეკონომიკურ და სოციალურ უთანასწორობაში გამოიხატება. საპირისპიროდ, ჯერ კიდევ ბერძენი ფილოსოფოსების შეფასე-

³¹⁴ *Талстой Ю.К.*, Содержание права социалистической и личной собственности в СССР, „Вестник Ленинградского университета“, Серия общественных наук, №6, 1953, 155.

³¹⁵ *Алексеев С.С.*, Собственность—Право—Социализм, М., 1989, 101. აღსანიშნავია, რომ რუსეთის 1922 წლის, ხოლო საქართველოს 1923 წლის სამოქალაქო სამართლის კოდექსი ითვალისწინებდა სანივთო სამართალს. შემდგომ, მის ნაცვლად ახალი სტრუქტურული დანაყოფი საკუთრების სამართალი გაჩნდა, რომელსაც საბჭოთა ავტორთა თავმომწონე განცხადებებით, სახელწოდების გარდა საერთო არაფერი ჰქონდა ცივილურ საკუთრებასთან. *მიქელაძე კ.*, მეზობლური ურთიერთობის მოწესრიგების საფუძვლები საბჭოთა სამართალში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №17, 1928, 402. საკუთრების გარდა, სხვა სანივთო უფლებებიდან ზოგიერთი, მაგალითად, აღნაგობა, თავდაპირველად გათვალისწინებული იყო სამოქალაქო კანონმდებლობით, თუმცა შემდგომ უარყოფილ იქნა, გირაენობა ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტად გამოცხადდა, ხოლო უზუფრუქტის, სერვიტუტისა და იპოთეკის არსებობას წარმოუდგენლად მიიჩნევდნენ.

³¹⁶ *ჭანტურია ლ.*, უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 95.

³¹⁷ *ივრინგი რ.*, ბრძოლა უფლებებისათვის, წინათქმა და რუსულიდან თარგმანი *ზ. ნანობაშვილისა*, რედ. *ზორიძე ბ.*, თბ., 2000, 66.

³¹⁸ *Маммеев У., Суханов Е.А.*, Основные положения права собственности, М., 1999, 21.

ბით, შეუდარებლად დიდ სიახლოვებას განიცდის ადამიანი, როცა საგანი თავის საკუთრებად ეგულება, რადგან საკუთარი თავისადმი სიყვარული ბუნებით დაჰყვა მას.³¹⁹

კერძო საკუთრებაზე ორიენტირებული ეკონომიკური სისტემის არსებობა სოციალისტური სახელმწიფოს იდეის სორც-შესხმას ხელს შეუშლიდა, ამიტომ ეკონომიკის სფეროში იურიდიული ცენტრალიზაციის სისტემა დამკვიდრდა. განხორციელდა მიწის, სხვა ბუნებრივი რესურსებისა და წარმოების საშუალებათა ნაციონალიზაცია. შედეგად, შეიქმნა სოციალისტური საკუთრების სამი ფორმა: უმთავრესი სახელმწიფო (საერთო-სახალხო) და მისგან ნაწარმოები საკოლმეურნეო—კოოპერაციული, პროფკავშირებისა და სხვა საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა საკუთრება.

სამართლის სუბიექტების მიხედვით საკუთრების ფორმებად დაყოფა სოციალისტური სამართლებრივი წრის გარეთ თითქმის უცნობია. 30-იან წლებში შემოღებული ამგვარი დაყოფა მიზნად ისახავდა საკუთრებით წესრიგში დაემკვიდრებინა გარკვეული დიფერენციაცია სახელმწიფო მონოპოლიზაციის გამო.³²⁰

თითოეული ქვეყნის მართლწესრიგზე გადამწყვეტ გავლენას ახდენს ქვეყანაში დამკვიდრებული საწარმოო ურთიერთობები, განსაკუთრებით, წარმოების საშუალებათა საკუთრების წესრიგი, რომელიც განსაზღვრავს საზოგადოებაში პოლიტიკური ხელისუფლების ბუნებას.³²¹ კერძოსამართლებრივი საწყისიდან საჯაროსამართლებრივ საწყისზე გადასვლას არ მოჰყოლია ოქროს ხანის დადგომა, ახალი ცენტრალიზებული წესრიგი ხასიათდებოდა, როგორც ახალი მონობა, რაც იწვევდა სამართლის იდეების უარყოფას ან დამახინჯებას. ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრების სოციალისტური ცენტრალიზაციის შედეგად, სახელმწიფომ ხელთ იპყრო უხილავი ძალა, რომელ-

³¹⁹ *აიიპი რ.*, საკუთრება და თავისუფლება, თბ., 2004, 25.

³²⁰ *კნიპერი რ.*, საკუთრების პრობლემები გარდამავალ საზოგადოებებში, პროფ. გინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996, 122.

³²¹ *ცვაიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, წ.1, გამოცემის მეცნიერული რედაქტორი და ბოლოთქმის ავტორი *თ.ნინიძე*, რუსული გამოცემიდან თარგმნა *ეს.შმაბათაშვილმა*, თბ., 2000, 72.

იც ხელისუფლებამ ბოროტად გამოიყენა ინდივიდთა თავისუფლების დასათრგუნად.³²² ტოტალიტარული სახელმწიფოს იდეოლოგიურად მცდარ პოლიტიკურ წესრიგს, სადაც თავისუფლება და იძულება არ იყო რეალიზებული გონივრული, მიზანშეწონილი პროპორციით,³²³ რაც ინდივიდთა არათვითმყოფადობას განაპირობებდა საზოგადოებაში, განამტკიცებდა სამართალი, როგორც პოლიტიკის ასპექტი.

სამართლის იდეოლოგიური ფუნქცია, სამართლებრივ ცნებებში აისახოს ხელისუფლების ნება, ცნებათა დამახინჯებული ფორმულირებით ხორციელდებოდა, რაც სამართლის ინსტიტუტების არსის შეცვლას იწვევდა. მარქსისტულ-ლენინური დოქტრინა განსაკუთრებულ დაინტერესებას საკუთრების კატეგორიის მიმართ ამჟღავნებდა. სწორედ მასთან დამოკიდებულებით უნდა შეცვლილიყო წარმოდგენები, რაც საბოლოოდ გავლენას მოახდენდა საზოგადოების მართლშეგნებაზე.³²⁴ ზემოქმედება იმეგარი უნდა ყოფილიყო, რომ საზოგადოებას არა მხოლოდ დაეჯერებინა თავის მოხვეული კონცეფცია, არამედ ადამიანთა ცნობიერებაში დანერგულიყო სხვაგვარი აზრის შინაგანი შესაძლებლობა.³²⁵

2. მფლობელობა – ფაქტი თუ უფლებრივი კატეგორია?

საბჭოთა სამართალში საკუთრებისა და მფლობელობის ურთიერთმიმართება, კიდევ ერთხელ ადასტურებს ამ სისტემის „ორიგინალურობას“.

მფლობელობას, როგორც ფაქტობრივ მდგომარეობას, საბჭოთა ცივილისტიკა განსაზღვრავდა ერთი მხრივ, კლასიკური შინაარსით (მფლობელობა ნივთის ფაქტობრივი დაუფლების მდგომარეობაა, რომელიც მასზე ფიზიკური და სამეურნეო ზე-

³²² Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 23.

³²³ Lang K., Die Philosophie des Föderalismus. Versuch einer ethisch fundierten Staatsphilosophische Verantwortung, 1971, 178. მითითებულია: ხუბუა გ., ფედერალიზმი, როგორც ნორმატიული პრინციპი და პოლიტიკური წესრიგი, თბ., 2000, 10.

³²⁴ დავიდი რ., თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო თ. ნინიძემ, თბ., 1993, 200.

³²⁵ მ. მარტაშვილი მ., საუბრები ფილოსოფიაზე, თბ., 1992, 8.

მოქმედების შესაძლებლობას იძლევა),³⁶ მეორე მხრივ, საკუთრების (საკუთრების უფლება პირის სამართლის ნორმებით განსაზღვრული შესაძლებლობაა კანონით დადგენილ ფარგლებში ქონების ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის)³⁷ ან სხვა უფლების ელემენტად – უფლებამოსილებად, რომელსაც სახელმწიფო საკუთრებასთან დაკავშირებით, გაურკვეველი შინაარსის უფლებად არსებობაზე პქონდა პრეტენზია. ე.წ. მფლობელობის უფლებას არ გააჩნდა, არც წმინდა სანივთო, არც წმინდა ვალეულებითი ხასიათი. მიუხედავად კანონის მიერ მისი შინაარსის ზუსტად განსაზღვრისა და ამ უფლების აბსოლუტური სასარჩელო დაცვით უზრუნველყოფისა (სანივთო უფლების თვისება), მისი ფარგლების დადგენაში სახელმწიფო მესაკუთრეც აქტიურად მონაწილეობდა და ამ უფლების სუბიექტის განკარგვის უფლებამოსილებას საკმაოდ ზღუდავდა (ვალდებულებითი უფლების ხასიათი). ზემოთქმული მიზნად ისახავდა იმ სანივთო უფლებათა ხელოვნურად უარყოფას, რომლებიც მფლობელობის უკან მოიაზრებიან. ეს იყო მცდელობა ადამიანში არსებული კერძო მესაკუთრული გრძნობების შებოჭვისა.

სახელმწიფო საკუთრების ობიექტებზე მოსარგებლე სუბიექტთა მფლობელობის უფლებას თავის თავში უნდა მოეცვა უფლებამოსილების შესაძლო მაქსიმუმი, უფლებრივ ურთიერთობაში მფლობელობას უნდა შეესრულებინა საკუთრების ანალოგის როლი.³⁸

³⁶ Грибанов В.Л., Корнеев С.М., (ред.), Советское гражданское право, Т.1, М., 1979, 287.

³⁷ Батыгин К.С., (ред.), Советское трудовое право, Основы гражданского права, М., 1970, 378.

³⁸ Рубанов А.А., Понятие владения в советском гражданском праве, М., 1956, 11. მითითებულია: *ჯორჯენაძე ს.*, სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების წარმოშობა სსრ კავშირში, თბ., 1963, 77. აღსანიშნავია, რომ სარგებლობას, რომელიც ისეთივე ფაქტია, როგორც მფლობელობა, მისი ბედი გაუზიარებია. *ზოიძე ბ.* მფლობელობის (possessio) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, წიგნში: ქართული სანივთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, თბ., 2003, 431. მიწათსარგებლობის უფლება – მიწის უეადო და უსასყიდლო სარგებლობის უფლება ნივთიერ უფლებათა კატეგორიას მიეკუთვნებოდა, რომელიც მიწით მოსარგებლეს აძლევდა მხოლოდ მიწის სამეურნეო დანიშნულებით სარგებლობის შესაძლებლობას გასხვისების უფლებამოსილების გარეშე. ის იყო აბსოლუტური უფლება, რადგან განსაზღვრულ ვალდებულებებს აკისრებდა და მიმართული იყო არა მარტო კონკრეტული პირის, არამედ ნებისმიერი პირის მიმართ. *სურგულაძე ირ.*, ადმინისტრაციული სამართალი, თბ., 2003, 222.

კანონის ნორმატიულ ნებასთან დამოკიდებულებით, მფლობელობა შესაძლოა იყოს მართლზომიერი, სამართლებრივ საფუძველზე დამყარებული და არამართლზომიერი, სამართლებრივი ტიტულის გარეშე არსებული.

უპირველესი მართლზომიერი მფლობელი მესაკუთრეა. სოციალისტურ საზოგადოებაში დამკვიდრებული საკუთრების ფორმების მიხედვით, შესაძლო მესაკუთრეთა შორის გამოიჩეუ-ლი, ხელისუფლებითი ხასიათის სუბიექტს სახელმწიფო წარმოადგენდა.³²⁹ მის ხელთ იყო მიწა, სხვა ბუნებრივი რესურსები, წარმოების ძირითადი საშუალებები მრეწველობაში, მშენებლობასა და სოფლის მეურნეობაში, ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის საშუალებანი, ბანკები, ძირითადი საქალაქო საბინაო ფონდი. კოლმეურნეობების, კოოპერატივების, პროფკავშირებისა და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საკუთრებაში მოქცეული იყო საწესდებო ამოცანათა შესასრულებლად საჭირო ქონება, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა როგორც წარმოების საშუალებები და იარაღები, ისე მოხმარების საგნები.

3.1. პირადი საკუთრების სამომხმარებლო ხასიათი

სახელმწიფო საკუთრებისგან განსხვავებით, მოქალაქეთა პირადი საკუთრება ძირითადად მოხმარების საგნებს (საყოფაცხოვრებო, პირადი მოხმარების, კეთილმოწყობის, დამხმარე საოჯახო მეურნეობის საგნები, შრომითი დანაზოგი) მოიცავდა და მიზნად ისახავდა მოქალაქეთა მატერიალურ და კულტურულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას.³³⁰

ამ ქონების სამომხმარებლო თვისება საფუძველი იყო მისი ოდენობის შეზღუდვისა და მისგან არაშრომითი შემოსავლის მიღების აკრძალვისა, მაგალითად, ერთად მცხოვრებ მეუღლეებს და მათ არასრულწლოვან შვილებს საკუთრებად

³²⁹ *შენგელია რ.*, საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის თავისებურებანი, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №6, 1976, 23.

³³⁰ *Корнеев С.М.*, Основы советского гражданского права, М., 1962, 57.

შეიძლება ჰქონოდეთ ერთი საცხოვრებელი სახლი ან მისი ნაწილი. აღნიშნული ქონების ქონა არ წარმოადგენდა დაბრკოლებას სოფლად ან სააგარაკო ადგილას სახლის შეძენისათვის, რადგან პირველი საბინაო, ხოლო მეორე – დასვენებისა და მკურნალობის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდა. მოქალაქის საკუთრებაში ერთზე მეტი საცხოვრებელი სახლის ან ბინის არსებობისას, მესაკუთრეს შეეძლო მხოლოდ ერთი მათგანი ჰქონოდა საკუთრებაში, დანარჩენი, მასზე საკუთრების უფლების წარმოშობის დღიდან 1 წლის განმავლობაში, უნდა გაესხვისებინა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ამ ქონებას იძულებითი რეალიზაცია ემოქმედებოდა. ამასთან, მესაკუთრეს ეკრძალებოდა 3 წლის მანძილზე ერთზე მეტი სახლის ან ბინის გაყიდვა, რომ არ მიეღო არაშრომითი შემოსავალი. ამ მიზნით, დაუშვებელი იყო იმავე ქონების სისტემატური გაქირავება. ამ წესის დამრღვევს ქონება უსასყიდლოდ ჩამოერთმეოდა.³⁰¹

3.2. სახელმწიფო საკუთრების სამართლებრივი წესრიგი ოპერატიული მართვისა და სრული სამეურნეო გამგებლობის უფლებათა საფუძველზე

სახელმწიფო მესაკუთრის უფლებამოსილებას თავისი საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების მეშვეობით ახორციელებდა. დოქტრინაში დამკვიდრებული მოსაზრების თანახმად, სახელმწიფოს მიერ საკუთარი ორგანოებისთვის უსასყიდლოდ გადაცემული ქონების მესაკუთრედ კვლავ სახელმწიფო რჩებოდა. შეხედულება, რომლის თანახმად ამ ქონების მესაკუთრე სახელმწიფოსთან ერთად იყო სახელმწიფო საწარმო³⁰² ან სახელმწიფო საწარმო დამოუკიდებლად,³⁰³ უარყოფილი იქნა, როგორც მათ შორის დაპირისპირების საფუძველი. ზემოხსენებული სუბიექტები სახელმწიფო ქონებას ფლობდნენ არა საკუთრების, არამედ ოპერატიული მართვის უფლების საფუძ-

³⁰¹ ჩიკვაშვილი შ., საკუთრების უფლების საკითხები ახალ კანონმდებლობაში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“ №5, 1962, 23.

³⁰² Венедиктов А. В., Государственная социалистическая собственность, М., 1948, 664.

³⁰³ Миколенко Ф. Ф., Государственные юридические лица в советском гражданском праве, ж. „Советское государство и право“ №7, 1951.

ველზე. ეს ინსტიტუტი მიზნად ისახავდა სახელმწიფო ორგანოთა დამოუკიდებლობის დამკვიდრებას იმ ვითარებაში, როცა მათთვის სამართავად გადაცემული ქონების მესაკუთრედ სახელმწიფო ითვლებოდა. მეცნიერების ერთი ნაწილის მიერ სამოქალაქო სამართლებრივ,³³⁴ ხოლო მეორე ნაწილის მიერ კომპლექსური ხასიათის უფლებად აღიარებული,³³⁵ ოპერატიული მართვის უფლების შინაარსი კანონით და მესაკუთრის ნებით განისაზღვრებოდა.³³⁶

ოპერატიული მართვის უფლება სოციალისტური საკუთრების უფლების რეალიზაციის სამართლებრივ ფორმას წარმოადგენდა, ამდენად ის დამოკიდებული იყო საკუთრების უფლებაზე. ოპერატიული მართვის უფლების მქონე პირებს სამართავად გადაცემული ქონების განკარგვის შეზღუდული უფლებამოსილება გააჩნდათ. ძირითად საშუალებებად მიჩნეული ქონების (მიწა, შენობა-ნაგებობანი, მოწყობილობები) მხოლოდ უსასყიდლოდ გადაცემა დაიშვებოდა ამ უფლების მქონე სხვა სუბიექტებზე, შედარებით თავისუფალი იყო საბრუნავი საშუალებების (ნედლეული, პროდუქცია) გასხვისება.³³⁷ სახელმწიფო საწარმოთა შორის დასადები ხელშეკრულების საფუძველი სახალხო-სამეურნეო გეგმის მითითება იყო. საწარმოთა ფუნქციას უმთავრესად, გეგმიური მონაცემების დაკონკრეტება შეადგენდა. თავად ხელშეკრულება, საწარმოს ხელმძღვანელთა მოქმედების თავისუფლების განმტკიცების ნაცვლად, ადმინისტრაციული მართვის უზრუნველყოფას ისახავდა მიზნად.³³⁸

³³⁴ ოპერატიული მართვის უფლება სამოქალაქო უფლებაა, რადგან ის ახასიათებს. იურიდიულ პირს, რომელიც სამოქალაქო სამართლის კატეგორიაა. იხ. *Шенгелия Р.В.*, *Гражданская правосубъектность советского государства в кредитных отношениях*, Тб., 1984, 85-103.

³³⁵ ამ უფლებას გააჩნია კომპლექსური ბუნება, რადგან მისი წარმოშობა და განხორციელება შესაძლოა, როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი გარემოებით, ისე ადმინისტრაციული აქტების მეშვეობით. *Корнеев С.М.*, *Право государственной социалистической собственности в СССР*, М., 1964, 142.

³³⁶ *Палонский Э.Г.*, *Право оперативного управления государственным имуществом*, М., 1980, 42.

³³⁷ *Моровская Т.А.*, *Яменфельд Г.М.*, *Основы гражданского и торгового права*, М., 1970, 80.

³³⁸ *დავით რ.*, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო *თ. ნინიძე*, თბ., 1993, 169.

საბჭოთა სახელმწიფოში ეკონომიკური რეფორმის განხორციელების აუცილებლობამ მოითხოვა სახელმწიფო საკუთრების მართვის ახალი სამართლებრივი წესრიგის დამკვიდრება. ამისთვის შეიქმნა ოპერატიული მართვის უფლებასთან შედარებით, ფართო უფლებამოსილების მომცველი სრული სამეურნეო გამგებლობის ინსტიტუტი. მისი არსის გათვალისწინებით, მინიმუმამდე მცირდებოდა სახელმწიფოს ჩარევა მის ორგანოთა საქმიანობაში, კერძოდ, დაუშვებელი იყო სახელმწიფოს მიერ მათთვის გადაცემული ქონების ჩამორთმევა ან მსგავს სუბიექტებზე გადახაწილება.³³⁹ თავის მხრივ, სახელმწიფო ორგანოებსაც გაუჩნდათ წარსულში არ არსებული უფლება ქონების მესაკუთრის მიმართ – მოთხოვნის წაყენებისა და სარჩელის წარდგენისა.

სახელმწიფო ორგანოებისთვის ქონების გადაცემისას სახელმწიფო რჩებოდა ამ ქონების როგორც მესაკუთრედ, ისე მფლობელად და მოსარგებლედ. იმავედროულად, მფლობელობისა და სარგებლობის უფლებამოსილება გააჩნდათ ოპერატიული მართვისა და სრული სამეურნეო გამგებლობის უფლების სუბიექტებს. სახელმწიფოს მფლობელობა დამოუკიდებელი, პირველადი იყო, ხოლო მისი ორგანოების – დამოკიდებული და ნაწარმოები.³⁴⁰ სახელმწიფო ქონებაზე ფაქტობრივ ბატონობას ახორციელებდა საკუთრების უფლების საფუძველზე, ხოლო აღნიშნული სუბიექტები – ზემოთქმულ უფლებებზე დაყრდნობით.³⁴¹

ანალოგიურ ვითარებას ჰქონდა ადგილი, როდესაც სახელმწიფო საკუთარ ქონებას უვადოდ ან ვადით, უსასყიდლოდ ან სასყიდლოდ, გადასცემდა სამოქალაქო სამართლის სხვა სუბიექტებს. მათ მიერ განხორციელებული ფაქტობრივი ბატონობა საკუთარ ქონებაზე – დამოუკიდებელი, ხოლო სახელმწიფო

³³⁹ *Петров Д. В.*, *Право хозяйственного ведения и право оперативного управления*, СПб., 2002, 50.

³⁴⁰ *ახელმწიფო* ზ., პირადი დამხმარე მეურნეობის სამართლებრივი რეჟიმი, თბ., 1984, 32.

³⁴¹ *Аксененко Г. А.*, *Право государственной социалистической собственности на землю в СССР*, М., 1960, 194; *Казанцев Н. Д.*, (ред.), *Советское земельное и колхозное право*, М., 1959, 27.

საკუთრების მიმართ წარმოებული იყო.³⁴² სოციალისტური საკუთრების სხვა სუბიექტების წარმოებული მფლობელობა ოპერატიული მართვის ან სრული სამეურნეო გამგებლობის უფლებას, ხოლო მოქალაქეების, სხვადასხვა უფლებას ეფუძნებოდა, მაგალითად, ქირაულობას (მოქალაქის მიერ სახელმწიფოს საბინაო ფონდის ბინის მფლობელობა), შრომით სარგებლობის უფლებას (სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფლობისას). ამ უფლებების განუხორციელებლობას თან სდევდა მიწათმფლობელობის შეწყვეტა, რადგან იგი მიწათსარგებლობის გარეშე ღაუშვებულ იყო.³⁴³

4. იცნობდა თუ არა საბჭოთა სამართალი მფლობელობით დაცვას?

საბჭოთა სამოქალაქო სამართალი ითვალისწინებდა მხოლოდ მართლზომიერი, უფლებაზე ღამყარებული მფლობელობის დაცვას. მისთვის უცხო იყო რომის სამართლის ქმნილება მფლობელობითი (პოსესორული) პროცესი, რომელიც გულისხმობს ფაქტობრივი ბატონობის დაცვას განსაზღვრულ ფაქტობრივ გარემოებებზე (მფლობელობის არსებობისა და მისი დარღვევის ფაქტები) დაყრდნობით, იმ უფლებისგან დამოუკიდებლად, რასაც შეიძლება ეფუძნებოდეს მფლობელობა.³⁴⁴ მიიჩნეოდა, რომ მფლობელობითი დაცვა, როგორც მემამულის, წარმოების ძირითადი საშუალებების მფლობელის, სასარგებლოდ დადგენილი ინსტიტუტი,³⁴⁵ არ გამომდინარეობდა საბჭოთა საზოგადოებრივი ცხოვრების მოთხოვნებიდან და არ შეესაბამებოდა სამოქალაქო კანონმდებლობის განვითარების ტენდენციებს, სამოქალაქო სამართლის პროცესის პრინციპებს, რაც

³⁴² მაგალითად, მიწაზე სახელმწიფოს მფლობელობა ემყარებოდა მიწაზე საკუთრების უფლებას, ხოლო მიწათმოსარგებლის მხრიდან მიწის მფლობელობა ეფუძნებოდა ამ მიწის ნაკვეთით სარგებლობის უფლებას, რომელიც წარმოებული და დამოკიდებული იყო მიწაზე სახელმწიფო საკუთრების უფლებაზე. *ლამარტყაეა ა.*, ეკოლოგიური სამართალი, თბ., 2003, 59.

³⁴³ *მიქელაძე კ.*, უფლება მიწის შრომითი სარგებლობისა, როგორც სანიუთო უფლება, *ეურნ.* „საბჭოთა სამართალი“, №3, 1928, 58.

³⁴⁴ *Халфина З.О.*, Право личной собственности граждан СССР, М., 1955, 133.

³⁴⁵ *Стучка П.И.*, Курс советского права, Т. 3, М., 1931, 20.

გულისხმობდა სასამართლოს აქტიურობას უფლების დადგენის მიზნით.³⁴⁶

აღსანიშნავია, რომ მფლობელობითი დაცვის ელემენტი არსებობდა რუსეთის 1922 წლის მიწის კოდექსში, კერძოდ, მიწაზე უფლების დარღვევისას, მიწის კომისია მიწითმოსარგებლის მოთხოვნით, ვალდებული იყო აღედგინა დარღვეული მიწითსარგებლობა საქმის არსებით განხილვამდე.³⁴⁷ მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში ქართულ ცივილისტიკაში არსებობდა მოსაზრება, რომელიც მიუთითებდა მფლობელობითი პროცესის არსებობაზე საბჭოთა სინამდვილეში. ავტორის აზრით, პირი მფლობელობის აღდგენის მოთხოვნას აფუძნებდა არა საკუთრებაზე, არამედ საკუთრების პრეზუმფციაზე, რაც გულისხმობდა მფლობელობის ფაქტის მტკიცებას, შესაბამისად, მეორე მხარეს შეეძლო ამ ვარაუდის არსებობის უსაფუძვლობის, ანუ მფლობელობის არ არსებობის მტკიცება. ეს ვითარება თავისი არსით პოსესორულ პროცესს შეადგენდა.³⁴⁸

5. საკუთრების დაცვის თავისებურებანი საბჭოთა სამართალში

5.1. სავინდიკაციო სარჩელის შინაარსი

ხელყოფილი მართლზომიერი მფლობელობის აღდგენისთვის სანიუთოსამართლებრივი ხასიათის სავინდიკაციო სარჩელი გამოიყენებოდა. ის გულისხმობდა არამფლობელი მესაკუთრის (ან სხვა კანონიერი მფლობელი) არასახელშეკრულებო მოთხოვნას მფლობელი არამესაკუთრის მიმართ ნიუთის დაბრუნების შესახებ. ამ სარჩელის საგანი იყო ნატურით არსებული ინდივიდუალური ნივთი (ან გვაროვნული, რომელიც მფლობელობის ხელყოფამდე ინდივიდუალიზებული იყო

³⁴⁶ *Малинко维奇 М.В.*, Право владения неособственности, автореферат диссертации, М., 1969, 17.

³⁴⁷ *Бабеев А.Б.*, Система вещных прав, М., 2007, 142.

³⁴⁸ *რცხილაძე ე.*, მფლობელობის დაცვა, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №1, 1928, 9.

და ასეთად დარჩა მფლობელთან), ნივთისგან მიღებული და ბრალეულად მიუღებელი ნაყოფი. ნივთის მოხმარების, განადგურების ან გასხვისების შემთხვევაში, სავინდიკაციო სარჩელის ნაცულად, მფლობელობის დამრღვევს წარედგინებოდა დელიქტური სარჩელი მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით.³⁴⁹ სავინდიკაციო სარჩელის სამართლებრივ საფუძველს სხვადასხვა მოსაზრებით წარმოადგენდა: სადავო ქონებაზე მფლობელობის უფლება,³⁵⁰ მფლობელობის უფლებამოსილება, როგორც სხვადასხვა უფლების შემადგენელი ელემენტი³⁵¹ ან თავად ეს უფლება, როგორც მოსარჩელისთვის მფლობელობის უფლებამოსილების მინიჭების საფუძველი.³⁵²

სავინდიკაციო სარჩელის წარდგენისას მოპასუხე იყო უკანონო მფლობელი, რომელიც შესაძლოა ყოფილიყო კეთილსინდისური ან არაკეთილსინდისიერი. კეთილსინდისიერია მფლობელი, რომელმაც არ იცოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა მფლობელობის უკანონობის შესახებ, არაკეთილსინდისიერ მფლობელად ითვლებოდა პირი, რომელმაც იცოდა ან უნდა სცოდნოდა თავისი მფლობელობის უკანონობის შესახებ (საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის კოდექსის 150-ე მუხლის პირველი ნაწილი).

საბჭოთა ცივილისტიკაში სადავო იყო საკითხი, სახელმწიფო ორგანოთა შორის, მათთვის ოპერატიული მართვის უფლებით გადაცემული ქონების დაბრუნების მოთხოვნის სავინდიკაციო სარჩელის შინაარსად ცნობის შესახებ. ზოგიერთი ავტორი მას მიიჩნევდა სავინდიკაციო სარჩელის ნაირსახეობად, რადგან ისიც მფლობელობის აღდგენას ისახავდა მიზნად,³⁵³ სხვა მოსაზრებით, ამ მოთხოვნას საერთო არაფერი ჰქონდა

³⁴⁹ *Сергеев А.П.*, Вопросы истребования имущества из чужого незаконного владения, В книге: Проблемы гражданского права, Л., 1987, 105.

³⁵⁰ *Толстой Ю.К.*, Содержание и гражданско-правовая защита права собственности в СССР, Л., 1955, 100.

³⁵¹ *Венедиктов А.В.*, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР, М., 1954, 110.

³⁵² *კობახიძე ა.*, პირადი საკუთრების უფლების სამოქალაქო სამართლებრივი დაცვა, ეურბ. „საბჭოთა სამართალი“, №8, 1973, 17.

³⁵³ *Гурвич М.А.*, Право на иск, М., 1949, 174.

სანიუტოსამართლებრივ სარჩელთან, რადგან მოსარჩელე სადავო ქონების მესაკუთრეს არ წარმოადგენდა.³⁵⁴

5.2. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების ფარგლები

სავინდიკაციო სარჩელით ქონება ჩამოერთმეოდა: ნების მიერ არაკეთილსინდისიერ მფლობელს; უკანონო მფლობელს, რომელიც ფლობდა სოციალისტურ საკუთრებად მიჩნეულ ქონებას; კეთილსინდისიერ მფლობელს, რომელმაც ნივთი შეიძინა უსასყიდლოდ, მიუხედავად მართლზომიერი მფლობელობიდან მისი გამოსვლის წესისა, ან სასყიდლით პირისგან, ვისთანაც ნივთი აღმოჩნდა კანონიერი მფლობელის ნების წინააღმდეგ. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი მოქმედებდა ნებისმიერი მესაკუთრე სუბიექტის კუთვნილი ფულის ან წარმოდგენის ფასიანი ქაღალდების მიმართ, მიუხედავად მათი მფლობელობიდან გამოსვლის გზისა და შეძენის ხასიათისა. აღნიშნული აიხსნებოდა ამ ობიექტთა მაღალი ბრუნვაუნარიანობით, სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარის უზრუნველყოფით.³⁵⁵ ვინდიკაციის შეზღუდვა დაიშვებოდა ასევე, იმ კეთილსინდისიერი შემძენის სასარგებლოდ, ვინც ნივთი სასყიდლით შეიძინა გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი პირისგან, ვისაც ნივთი გადაეცა მართლზომიერი მფლობელის მიერ.³⁵⁶

ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ვინდიკაციის შეზღუდვის წესს, შედეგად, კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ ნივთზე საკუთრების უფლების მოპოვების ფაქტს, ზოგიერთი ავტორი უარყოფითად აფასებდა: კეთილსინდისიერებას, როგორც ჭეშმარიტი ვითარების შეცდომით აღქმას, რომლის შედეგი ყოველთვის უფლების ხელყოფაა, არ შეიძლება პოზიტიური მნიშვნელობა მიენიჭოს.³⁵⁷ აღსანიშნავია, რომ ეს აზრი რევოლუციამდელ რუსულ სამართალშიც გამოითქვა: *Bona fides*, რაც

³⁵⁴ *Карасс А. В.*, Право государственной социалистической собственности, М., 1954, 221.

³⁵⁵ *Грибанов В. П.*, (ред.), Советское гражданское право, М., 1963, 62.

³⁵⁶ *Бородин Н. М.*, Основы гражданского и торгового права, М., 1963, 62.

³⁵⁷ *Гоцбарг А. Г.*, Основы частного имущественного права, М., 1924, 94.

ობიექტური სამართალდარღვევაა, არ მოიცავს რაიმე ზნეობრივ საწყისს, ამდენად, მას არ შეუძლია პრეტენზია განაცხადოს ჯილდოს მისაღებად.³⁵⁸

სხვა ცივილისტები ურთიერთგანსხვავებული მოსაზრებებით ამართლებდნენ ზემოხსნეული პრინციპის არსებობას. კერძოდ, ინტერესთა კოლიზიის დროს, ნივთის მესაკუთრესა და კეთილსინდისიერ შემძენს შორის, ამ უკანასკნელისთვის უპირატესობის მინიჭებით, სამართალი მესაკუთრეს სჯიდა კონტრაქტის არჩევისას გამოჩენილი უფურაღებობისათვის;³⁵⁹ ამ ვითარებაში კანონმდებელი ირჩევდა ნაკლები ბოროტების ვარიანტს, რადგან კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ ნივთზე საკუთრების მოპოვება ნაკლებად აზარალებდა მესაკუთრეს, ვიდრე მფლობელს, ნივთის ჩამორთმევისას. შემძენს ყოველთვის არ ახსოვს გამსხვისებელი, ამდენად ის კარგავს გამყიდველისთვის საჩუქრულ მოთხოვნის წაყენების შესაძლებლობას, ხოლო ყოფილმა მესაკუთრემ იცის კონტრაქტი და შეუძლია მას მოსთხოვოს ზიანის ანაზღაურება.³⁶⁰

5.3. უკანონო მფლობელთა უფლებრივი მდგომარეობა

სავინდიკაციო სარჩელის განხორციელების შედეგები განსხვავებული იყო კეთილსინდისიერ და არაკეთილსინდისიერ მფლობელთან დაკავშირებით. კეთილსინდისიერ მფლობელს ევალებოდა უფლებამოსილი პირისთვის ნივთის, მისგან მიღებული და ბრალეულად მიუღებელი ნაყოფის დაბრუნება იმ მომენტიდან, როცა შეიტყო ან უნდა შეეტყო მფლობელობის უკანონობის შესახებ, ხოლო არაკეთილსინდისიერ მფლობელს ეს ვალდებულება ეკისრებოდა მფლობელობის მთელი პერიოდის გათვალისწინებით.³⁶¹ კეთილსინდისიერ მფლობელს ამ შედეგის თავიდან ასაცილებლად სასამართლო პროცესში

³⁵⁸ *Петражицкий Л.И.*, Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, СПб., 1897, 121.

³⁵⁹ *Амфиитеатров Г.Н.*, Вопросы виндикации в советском праве, ж. „Советское государство и право“, №2, 1941, 38.

³⁶⁰ *Черепанин Б.Б.*, Виндикационные иски в советском праве, Ученые записки Свердловского юрид. ин-та, Т. 1, 1945, 96.

³⁶¹ *Рясенцев В.А.*, (ред.), Советское гражданское право, М., 1960, 373.

შეუძლო გამსხვიებლის ჩაბმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ეს უკანასკნელი პასუხისმგებლობისგან თავისუფლდებოდა, თუ დაამტკიცებდა, რომ პროცესში მონაწილეობის შემთხვევაში კეთილსინდისიერ მფლობელს ნივთის ჩამორთმევისგან დაიცავდა.³⁶²

თავის მხრივ, არამართლზომიერ მფლობელებსაც გააჩნდათ უფლებამოსილი პირის მიმართ მოთხოვნის უფლება. თუ მათ მიერ შენახვასა და გაუმჯობესებაზე გაწეული ხარჯები აღემატებოდა ნივთისგან მიღებულ სარგებელს, მათ უფლება ჰქონდათ ხარჯებსა და შემოსავალს შორის სხვაობაზე იმ მომენტიდან, როდესაც ნაყოფი მესაკუთრეს ეკუთვნოდა, კერძოდ, კეთილსინდისიერ მფლობელს მფლობელობის უკანონობის შეტყობის მომენტიდან, ხოლო არაკეთილსინდისიერ მფლობელს ნივთის დაუფლების მომენტიდან მთელი მფლობელობის განმავლობაში. მესაკუთრის მიერ ანაზღაურდებოდა ნივთის შენახვისთვის გაღებული აუცილებელი ხარჯი, რომლის გარეშე ნივთი განადგურდებოდა ან არსებითად დაზიანდებოდა, რაც გამოორიცხავდა შემდგომ მის გამოყენებას დანიშნულებით.³⁶³

როგორც კეთილსინდისიერ, ისე არაკეთილსინდისიერ მფლობელს უფლება ჰქონდა გამოცალკევებად გაუმჯობესებაზე. თუ ამგვარი ნაწილის მოცილება ნივთისგან შეუძლებელი იყო დაზიანების გარეშე, მხოლოდ კეთილსინდისიერ მფლობელს შეეძლო მისი კომპენსაციის მოთხოვნა, არაკეთილსინდისიერი მფლობელობისას ასეთი გაუმჯობესება უსასყიდლოდ გადაეცემოდა მესაკუთრეს.³⁶⁴

უკანონო მფლობელის მიმართ ნივთის დაბრუნების მოთხოვნის უფლება მესაკუთრის გარდა, სხვა მართლზომიერ მფლობელსაც ჰქონდა. პირველად, რუსეთის 1922 წლის სამოქალაქო კოდექსმა განამტკიცა ნორმა, რომლის თანახმად, დამქირავებელს გააჩნდა მფლობელობის დაცვის უფლება ნებისმიერი დამრ-

³⁶² Кулиш Я. А., (ред.), Советское гражданское право, М., 1974.

³⁶³ Красавчиков О. А., (ред.), Советское гражданское право, Т. I, М., 1968, 403.

³⁶⁴ Маслов В. Ф., Пушкин А. А., (ред.), Советское гражданское право, ч. I, Киев, 1983, 280.

ღევეის, მათ შორის, მესაკუთრის მიმართ. ტიტულოვან მფლობელს მესაკუთრის მსგავსად, შეეძლო ნივთთან ერთად ნაყოფის მოთხოვნა, თუმცა მას არ ჰქონდა მისი მითვისების უფლება და მოვალე იყო მიღებული მესაკუთრისთვის გადაეცა. შესაბამისად, მას არ ეკისრებოდა უკანონო მფლობელობისთვის მის მიერ გაწეული ხარჯების ანაზღაურების მოვალეობა.³⁶⁵

6. მფლობელობაზე დაფუძნებული საკუთრების შეძენის პირველადი საშუალებების არსი

სავინდიკაციო სარჩელის წარდგენა დასაშვები იყო კანონით დადგენილი სასარჩელო ხანდაზმულობის პერიოდში. სოციალისტური საკუთრების ნებისმიერი სუბიექტის სარჩელზე, მისთვის მართლზომიერ მფლობელობაში გადაცემული სახელმწიფო ქონების უკანონო მფლობელობიდან გამოთხოვის შესახებ, სასარჩელო ხანდაზმულობა არ ერცევდებოდა, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მოდავე მხარეებს სახელმწიფო ორგანოები წარმოადგენდნენ.³⁶⁶

იმ შემთხვევაში, როდესაც სავინდიკაციო სარჩელის მიმართ მოქმედებდა სასარჩელო ხანდაზმულობა, მისი ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ, ქონება რჩებოდა უკანონო მფლობელთან გაურკვეველი სამართლებრივი სტატუსით.

საბჭოთა სამართალში შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტის არ არსებობის გამო, მფლობელს არ შეეძლო ნივთზე საკუთრების უფლების მოპოვება. ამ ქონების სამართლებრივი ბედის განსაზღვრისას მოქმედების ორი ვარიანტი არსებობდა, თუმცა შედეგი ერთიდაიგივე იყო, ქონება სახელმწიფოს საკუთრებად ცხადდებოდა: პირველი – თუ სადავო ქონება სახელმწიფო საკუთრებას შეადგენდა, რომელიც მოსარჩელეს გადაცემული ჰქონდა მფლობელობაში არა ოპერატიული მართვის, არამედ სხვა უფლების საფუძველზე, სახელმწიფო საკუთრების პრეზუმფციის წყალობით: ივარაუდება, რომ სადავო ქონების

³⁶⁵ Калмыков Ю.Н., Тархов В.А., (ред.), Советское гражданское право, Т. I, Саратов, 1991, 348.

³⁶⁶ Селезнев А.К., Исковая давность в хозяйственных взаимоотношениях советских организаций, М., 1977, 92.

მესაკუთრე სახელმწიფოა, ეს უკანასკნელი ამ ქონებას კელაე თავის კუთვნილად აცხადებდა, რადგან მოპასუხე მხარემ ვერ შეძლო საპირისპიროს დაბეჭდილება;³⁶⁷ მეორე – თუ ქონება არ წარმოადგენდა სახელმწიფო საკუთრებას, მის მიმართ მესაკუთრედ ყოფნის პრესუმიციის არ არსებობის გამო, არავის შეეძლო მასზე საკუთრების უფლების მტკიცება.³⁶⁸ შესაბამისად, ქონება უპატრონოდ (ქონება, რომელსაც არ ჰყავს მესაკუთრე, მისი მესაკუთრე უცნობია, მან უარი განაცხადა ქონებაზე ან სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადაში არ წარადგინა მოთხოვნა ქონების დაბრუნების შესახებ)³⁶⁹ ცხადდებოდა და ის სახელმწიფოს საკუთრებაში გადადიოდა.

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფო საწარმოთა შორის სავინდიკაციო სარჩელზე სასარჩელო ხანდაზმულობის გაგრძელების მიუხედავად, ვადის გასვლისას ეს ქონება არ რჩებოდა განუსაზღვრელ სამართლებრივ მდგომარეობაში. ითვლებოდა, რომ ის არსებობდა ფაქტობრივ მფლობელთან და ექვემდებარებოდა კომპეტენტური უწყების მიერ გადანაწილებას, რაც გულისხმობდა მფლობელთან მის დატოვებას ან იმ ორგანოსათვის დაბრუნებას, რომლის მფლობელობიდანაც გამოვიდა ქონება.³⁷⁰

უპატრონობის თვისება ვრცელდებოდა ასევე ნაპოვარზე, განძზე, უმეტესაღყურეო და ირანო პირუტყვზე. შესაბამისად, მათზე საკუთრებას სახელმწიფო მოიპოვებდა. მპოვნელს უფლება ჰქონდა მხოლოდ ნივთის შენახვასა და ჩაბარებასთან დაკავშირებულ ხარჯებზე, განძის მპოვნელს ეძლეოდა ჯილდო განძის ღირებულების 25%-ის ოდენობით. უმეტესაღყურეო (მოხეტიალე მდგომარეობაში მყოფი) და ირანო (სხვის მეურნეობაში მყოფი) პირუტყვი, თუ კანონით დადგენილ ვადაში მისი მესაკუთრე არ გამოჩნდებოდა, გადადიოდა სახელმწიფო საკუთრებაში, და გადაეცემოდა ოპერატიული მართვის უფლებით იმ

³⁶⁷ Толстой Ю. К., Содержание и гражданско-правовая защита права собственности в СССР, Л., 1955.

³⁶⁸ Генкин Д. М., Право собственности в СССР, М., 1961, 216.

³⁶⁹ ჯაფარიძე ს., პირადი საკუთრების უფლება საცხოვრებელ სახლზე, თბ., 1976, 71.

³⁷⁰ Генкин Д. М., Право собственности в СССР, М., 1961, 212.

საბჭოთა მეურნეობას, რომელიც ამ დროის განმავლობაში ინახავდა პირუტყვს. გამონაკლისი იყო შემთხვევა, როდესაც პირუტყვის შემნახველს წარმოადგენდა კოლმეურნეობა, რომელიც ზემოხსენებული ვადის გავლის შემდეგ მის მესაკუთრედ ცხადდებოდა.³⁷¹ საბჭოთა კანონმდებლობაში ეს იყო ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც ხანდაზმული მფლობელობის საფუძველზე არამესაკუთრე მფლობელი იძენდა ნივთზე საკუთრებას.

საბჭოთა დოქტრინაში იყო მცდელობა შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტის ფართოდ დამკვიდრებისა. მის არსებობას საჭიროდ მიიჩნევდნენ იმ ქონებასთან დაკავშირებით, რომელიც არ წარმოადგენდა სახელმწიფო საკუთრებას და სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ, მისი უპატრონოდ ცნობით, სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადებით, სახელმწიფო ლაინტერესებული არ იყო. ზოგიერთი ავტორი აყალიბებდა შეძენითი ხანდაზმულობის დებულებებს: მფლობელობა უნდა ყოფილიყო კეთილსინდისიერი, განხორციელებული საკუთრად ფლობის განზრახვით და უწყვეტი კანონით დადგენილი სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის პერიოდში. მფლობელობითი ხანდაზმულობის ვადის მიმდინარეობას წყვეტდა: მფლობელობის დაკარგვა, თუ ის არ აღდგებოდა მფლობელობის ხელყოფიდან 6 თვის მანძილზე; მესაკუთრის მიერ სავინდიკაციო სარჩელის წარდგენა მფლობელის წინააღმდეგ. ვადის გამოთვლისას შეწყვეტამდე არსებული დრო მხედველობაში არ მიიღებოდა, თუმცა დაიშვებოდა ძველი და ახალი მფლობელის ხანდაზმულობის ვადების შეჯამება.³⁷²

³⁷¹ სუხიტაშვილი დ., უპატრონო ქონების სამართლებრივი რეჟიმი, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №2, 1976, 28-30.

³⁷² Черепихин Б.Б., Приобретение права собственности по давности владения, ж. „Советское государство и право“, №4, 1940, 60-61.

მფლობელობა კონტინენტური ევროპის სამართლის ფარგლებში

1. მფლობელობის ცნება

1.1. მფლობელობის ელემენტები

პირის ნივთთან დამოკიდებულება ორგვარ წესრიგს აყალიბებს: ფაქტობრივსა და იურიდიულს. ნივთზე იურიდიული ბატონობა საკუთრებაა,³⁷³ ხოლო ნივთზე ფაქტობრივი თვისობრიობის მქონე ძალაუფლება,³⁷⁴ ნივთის ფლობის სამართლებრივი საფუძვლისგან დამოუკიდებლად არსებული, მფლობელობად იწოდება.³⁷⁵ უფლებას, როგორც სამართლებრივ ხელისუფლებას ნივთზე, უპირისპირდება მფლობელობა,³⁷⁶ როგორც სამართლებრივი წესრიგის მიერ აღიარებული ფაქტობრივი ძალაუფლება.³⁷⁷ მფლობელობა ისეთი მდგომარეობაა, როდესაც ნივთები განუყოფელ კავშირში არიან მფლობელის პიროვნებასთან და ემორჩილებიან მის ნებას,³⁷⁸ მისი უშუალო ბატონობის ქვეშ არიან მოქცეულნი.³⁷⁹ გერმანული სამოქალაქო სამართლით მფლობელობა გულისხმობს ნივთის ფაქტობრივ ნებელობით დაუფლებას, მასზე ფაქტობრივ ბატონობას, ხელისუფლებას.³⁸⁰ ფრანგული სამოქალაქო სამართალიც მფლო-

³⁷³ Westermann H., Sachenrecht, Heidelberg, Muller, 1998. მითითებულია: Василевская Л. Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 68.

³⁷⁴ Дернбург Г., Пандекты, Т. 2, пер. Блоха А. Ю., Гальпера А. Я., Унтелова Д. И., Шнейдера К. А., под. ред. Мейендорфа А. Ф., СПб., 1905, 3.

³⁷⁵ Покровский И. А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 223.

³⁷⁶ Эннексерус Л., Курс германского гражданского права, Т. 1, М., 1949, 270.

³⁷⁷ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური, ცნებები, თბ., 2009, 223.

³⁷⁸ Скловский К. И., Собственность в гражданском праве, М., 1999, 127.

³⁷⁹ Чеговадзе Л. А., Структура и состояние гражданского правоотношения, М., 2004, 317.

³⁸⁰ Baur J. F., Stürner R., Lehrbuch des Sachenrecht, Aufl.—München, 1992, 15. მითითებულია: Житинский А. Р., Рихт А., Введение в немецкое право, М., 2001, 408; Книпер Р., Владение в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благосостояние, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане (Нурыев Я. Чантурия Л., изд.), Ashgabat, 2010, 97.

ბელობას განიხილავს პირის მიერ ნივთის გააზრებულ, ფაქტობრივი დაუფლების მდგომარეობად.³⁸¹

მიუხედავად იმისა, რომ ცივილისტიკაში აღიარებული შეხედულებით მფლობელობა ფაქტია და არა უფლება,³⁸² არსებობს ასევე, მოსაზრება მისი ცალსახად უფლებად ან როგორც ფაქტად, ისე უფლებად მიჩნევის თაობაზე. მფლობელობის იურიდიული ბუნების საკითხი კომენტატორებმა წამოსწიეს, მათ ერთმანეთს დაუპირისპირეს ურთიერთობები, სადაც გამოვლენილი იყო მფლობელობის, როგორც ფაქტის, ისე უფლების თვისობრიობა. მე-17-18 საუკუნის ფრანგი იურისტები მფლობელობას მოიაზრებდნენ, როგორც ფაქტობრივ მდგომარეობას. ეს შეხედულება გადავიდა გერმანულ დოქტრინაში და დომინირებული იყო მე-18 საუკუნემდე.³⁸³

საინი თელიდა *animus possessionis*-ს (მფლობელობით ნებას) მფლობელობის მუდმივ საწყისად და აგებდა მფლობელობას სუბიექტის ნებაზე, განიხილავდა მფლობელობას როგორც ფაქტს, ისე უფლებას.³⁸⁴ მისი მოსაზრებით, მფლობელობა პირველადი გაგებით ფაქტია, მაგრამ რადგან მას უფლებრივი შედეგები უკავშირდება, შესაძლოა, ის ფაქტიც იყოს და უფლებაც. ვინდშიაიდის შეხედულებით, მფლობელობასთან სამართლებრივი შედეგების დაკავშირება, მას არ გარდაქმნის უფლებად.³⁸⁵

მფლობელობას უფლებად აღიქვამს რუსი და საერთო სამართლის ცივილისტების გარკვეული ნაწილიც: თუ უფლება ნების ბატონობაა, მფლობელობა აკმაყოფილებს უფლების ამ ნიშანს; რადგან მფლობელობის ობიექტია ნივთი, მასზე ფაქტობრივი ბატონობა წარმოიშობა პასიურ სუბიექტთა ნების მიუხედავად და დაცულია ნებისმიერი ხელმყოფისგან, მისი ადგილი სანივთო უფლებათა შორისაა;³⁸⁶ მფლობელობა არ

³⁸¹ *Морандьер Ж.Д.*, Гражданское право Франции, Т. 2, М., 1960, 71.

³⁸² *Шанп Ян.*, Система германского гражданского права, М., 2006, 81.

³⁸³ *Васьковский Е.В.*, Учебник гражданского права, М., 2003, 222.

³⁸⁴ *Savigny F.K.*, Das Recht des Besitzes, Nachdr. Der Ausg. Giesßen, Heyer, 1803, 20. მითითებულია: *Василевская Л. Ю.*, Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 41.

³⁸⁵ *Васьковский Е.В.*, Учебник гражданского права, М., 2003, 223.

³⁸⁶ *Шершеневич Г. Ф.*, Учебник русского гражданского права, Т. 1, М., 1914, 142.

არის ფაქტობრივი მდგომარეობა, ის სანივთო უფლებათა, მხოლოდ საკუთრებაზე მომცრო.³⁸⁷

კონტინენტური ევროპის სამართალში მფლობელობა ინარჩუნებს რომის სამართლიდან მომდინარე შინაარსს. ის გულისხმობს ორი ელემენტის არსებობას: მატერიალურს (ობიექტურს – *corpus possessionis*), რაც ნივთის ფაქტობრივი დაუფლების მდგომარეობაა და ნებითს (სუბიექტურს – *animus possessionis*), რაც გამოიხატება პირის ნებაში ფლობდეს ნივთს საკუთარი ინტერესებისთვის.³⁸⁸ ამგვარად, მფლობელობის მოსაპოვებლად საჭიროა ნივთზე უშუალო, ემპირიული ზემოქმედება, რომელსაც თან ახლავს მფლობელის ნება მოეპყრას ნივთს, როგორც საკუთარს.³⁸⁹

მფლობელობის ობიექტური ელემენტი ფაქტობრივი შესაძლებლობაა ნივთზე უშუალო ბატონობისა და მასზე ყოველგვარი სხვისი ზემოქმედების გამორიცხვისა.³⁹⁰ *Corpus* არის გარეგნული კავშირი პირსა და ნივთს შორის, რომელიც არსებობს მანამ, სანამ ნივთი ფაქტობრივად პირის სამეურნეო გარემოს შემადგენლობაშია.³⁹¹ ეს ნიშანი არ დაიყვანება ნივთის მიმართ ფიზიკურ შემხებლობამდე. ფაქტობრივი ბატონობის ასეთი გაგება ადამიანთა მოდემის პრიმიტიული მართლშეგნების გამოძახილი იქნებოდა. მფლობელობა არ შეიძლება გაიზომოს ნივთთან სივრცობრივი კავშირ-ურთიერთობით.³⁹²

³⁸⁷ Маттей У., Суханов Е.А., Основные положения права собственности, М., 1999, 119; Сулейманов М.К., მოსაზრება მითითებულია: Скрыбин С.В., Вещное право, Алматы, 2009. [http://www/google.ge/search?hl=ka&source](http://www.google.ge/search?hl=ka&source).

³⁸⁸ Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.1, М., 2004, 411-412.

³⁸⁹ Savigny F.K., Das Recht des Besitzes, Nachdr. Der Ausg. Giessen, Heyer, 1803, 20. მითითებულია: Василевская Л.Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 41. საერთო სამართალშიც, იურიდიული მფლობელობის მოსაპოვებლად, რომელიც მსგავსია კონტინენტური ევროპის სამართალში მფლობელობის ინსტიტუტისა, საჭიროა ნივთზე გამორჩეული ბატონობის განზრახვით მასზე ფაქტობრივი კონტროლის განხორციელება. Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т. 1, М., 2004, 412.

³⁹⁰ Багиров А., Понятие и гражданско-правовое значение владения как элемента права собственности, „Южно-Кавказский юридический журнал“ №1, 2010, 58.

³⁹¹ Гржим Д. Д., Лекция по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916, 156.

³⁹² ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მეორე გამოცემა, თბ., 2003, 56.

მფლობელობის მატერიალური ელემენტი მიიღწევა პირის მოქმედებით, რომელიც შესაძლოა იყოს ცალმხრივი ან ორმხრივი ნების გამოვლენის შედეგი. მაგალითად, დაუფლება, როგორც ცალმხრივი ნების. გამოვლენის შედეგი, თავის მხრივ, შესაძლოა იყოს მართლზომიერი (უპატრონო ნივთის დაუფლება) ან არამართლზომიერი (სხვისი ნივთის წინასწარი შეცნობით თვითნებური დაუფლება). ორმხრივი ნების გამოვლენით განხორციელებული მოქმედება მფლობელობის დასაფუძნებლად არის *traditio* (ნივთის გადაცემა). ამასთან, არსებობს მფლობელობის დაფუძნების შემთხვევა მისი ელემენტების გარეშე, კანონისმიერი ფიქციის მეშვეობით, კერძოდ, მფლობელობის მემკვიდრეობით გადაცემისას: მფლობელობა მემკვიდრეებზე გადადის იმავე სახით, რა სახითაც არსებობდა იგი მამკვიდრებელთან (სამკვიდროს დამტოვებელთან) (საქართველოს სკ-ის 157-ე მუხლი). ამ ვითარებაში, სამართლის ნორმატიული ნებით სავარაუდო მემკვიდრე ცნობილია მფლობელად, მფლობელობის შექმნა არ არის დამოკიდებული იმაზე, იცის თუ არა მემკვიდრემ თავისი მდგომარეობისა და სამკვიდრო ქონების ოდენობის შესახებ. ფიქციის მიზანია სამკვიდროს მიღებამდე შენარჩუნებულ იქნეს მემკვიდრის მდგომარეობა და აღიკვეთოს მემკვიდრეობის უფლების ხელყოფა.³⁹³

მფლობელობის არსებობისთვის მეორე აუცილებელი ელემენტი მფლობელობითი ნების არსებობაა. *Animus*-ი ნიშნავს სურვილს, შეინარჩუნო ნივთით სარგებლობის ფაქტობრივი შესაძლებლობა. ამით განსხვავდება მფლობელობა ნივთთან პირის უბრალო სიერცობრივი ურთიერთობისგან. ზოგჯერ, ნებელობითი ელემენტი არ არის პირის მიერ აშკარად გამოვლენილი, მაგრამ ის ივარაუდება, მაგალითად, პირი ითვლება იმ ნივთის მფლობელად, რომელიც მისი არყოფნის დროს მის ბინაში მიიტანეს. ნივთის მიკუთვნება სამეურნეო გარემოსთვის იძლევა იმის ვარაუდის საფუძველს, რომ პირს სურს შეინარჩუნოს ნივთით სარგებლობის შესაძლებლობა.³⁹⁴ პირის არანებელობითი სიერ-

³⁹³ ზოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. II, რედაქტურისა ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 1999, 52.

³⁹⁴ *Гришм Д. Д.*, Лекция по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916, 156.

ცობრივი კავშირი ნივთთან, მფლობელობას არ აფუძნებს, მაგალითად, მფლობელობად არ ითვლება პირის ფიზიკური შემხებულობა ნივთთან, როდესაც მან არ იცის ნივთის არსებობის შესახებ.³⁹⁵ ამასთან, ყოველგვარი ნება არ ქმნის ნებელობით ელემენტს, საჭიროა არსებობდეს განზრახვა – ნივთს ფლობდე თავისთვის, როგორც საკუთარს, მხოლოდ შენ იბატონო ნივთზე.³⁹⁶

მფლობელობა წყდება მისი ელემენტების არ არსებობისას. ეს შესაძლოა მოხდეს, როგორც პირის ნების საფუძველზე, ისე მისი ნების წინააღმდეგ: მაგალითად, ნივთის გასხვისებისას ან მასზე უფლების მიტოვების მიზნით ნივთის ფაქტობრივ ბატონობაზე უარის თქმისას, მფლობელობა წყდება მისი ორივე ელემენტის გაუქმების გამო, ხოლო თუ პირს ნივთი მოპარეს ან დაკარგა, მფლობელობა წყდება მატერიალური ელემენტის არ არსებობის გამო, თუმცა მის უკან არსებული უფლება ძალაშია, რაც მფლობელობის აღდგენის საფუძველია.³⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლო სწორად დაუზღო მფლობელობის შეწყვეტის გარემოების დადგენისას სკის 156-ე მუხლს, რომლის თანახმად, მფლობელობა ითვლება შეწყვეტილად, თუ მფლობელი სამუდამოდ თმობს ნივთს ან სხვა გზით კარგავს მასზე ფაქტობრივ ბატონობას.³⁹⁸

1.2. მფლობელობის სუბიექტური და ობიექტური თეორიები

მფლობელობა ჭერა-პყრობისაგან სწორედ, საკუთრად ფლობის განზრახვით განსხვავდება. მჭერსაც აქვს ნება, რითაც ის ემიჯნება შემხებულობას, თუმცა მისი ნება თვისობრივად სხვაა. მჭერის ნება მიმართულია ნივთის დაუფლებისკენ იმ პირის ინტერესებში, ვისი სახელითაც ის ფლობს.³⁹⁹ ვინც

³⁹⁵ Симолин А.А., Определение владения по нашему проекту и Германскому уложению, В книге: Возмездность, безвозмездность, смешанные договоры и иные теоретические проблемы гражданского права, М., 2005, 513.

³⁹⁶ Белов В. А., Гражданское право, М., 2003, 460.

³⁹⁷ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 64.

³⁹⁸ სუსტ №11830-798კ-04, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი აღმინისტრაციულ და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, №1, 2005, 24.

³⁹⁹ Жалинский А., Рёрхт А., Введение в немецкое право, М., 2001, 408.

მთლიანად დამოკიდებულია სხვაზე, არ გააჩნია ნივთის საკუთარი ინტერესებისთვის გამოყენების ვარაუდის საფუძველი, ხოლო მესაკუთრე მოსამსახურის დახმარებითაც ისევე დარწმუნებით სარგებლობს საკუთარი ნივთით, როგორც მაშინ, როცა ნივთი ხელთ აქვს.⁴⁰⁰ ჭერის დროს მესაკუთრე უარს არ ამბობს ნივთზე ბატონობაზე, მხოლოდ უმორჩილებს ნივთზე ფიზიკურ ზემოქმედებას სხვა პირს, მაგალითად, საწარმოს მუშაკი, მაღაზიის გამყიდველი. მათ არა აქვთ სურვილი ნივთით სარგებლობისა და განკარგვისა საკუთარი ინტერესებისთვის.⁴⁰¹

კონტინენტური ევროპის სამართალში სადავო შეიქმნა ის, თუ რომელი ელემენტი იყო კონსტიტუტიური მფლობელობაში. ამ თვალსაზრისით, ერთმანეთს უპირისპირდება სავინის და იერინგის თეორიები მფლობელობის შესახებ, მფლობელობის თაობაზე რომაული და გერმანული წარმოდგენები. რომაული გაგებით, მფლობელობას აფუძნებს ორი ელემენტი, ხოლო გერმანული თვალსაზრისით, რომელიც შუა საუკუნეებში ჩამოყალიბდა, მფლობელობას არ ჰქონდა საფუძვლად *animus* და იურიდიული შედეგი მოსდევდა ფაქტობრივ მდგომარეობას.⁴⁰² სავინის მფლობელობის სუბიექტური თეორიით, მფლობელობის დაწესებისას გადამწყვეტია *animus*-ის, ანუ მფლობელობითი ნების არსებობა. მფლობელობას აფუძნებს მხოლოდ საკუთრად ფლობის განზრახვით განხორციელებული ფაქტობრივი ბატონობა ნივთზე, თუ არ არის ასეთი ნება და ქონების ფლობა ხდება სხვისი ინტერესებისთვის, სახეზეა *detentio* (ჭერა-პყრობა).⁴⁰³

⁴⁰⁰ Дерибурж Г., Павдекты, Т.2, пер. Блоха А.Ю., Гальпера А.Я., Унтелова Д.И., Шнейдера К.А., под ред. Мейендорфа А.Ф., СПб., 1905, 109. საერთო სამართალში ჭერა-პყრობას შეესატყვისება ფაქტობრივი მფლობელობა, რომელშიც მოიაზრება პირის მიერ ნივთზე ფიზიკური კონტროლის განხორციელება, ნივთზე განსაკუთრებული ბატონობის უფლების გარეშე. Дженкс Э., Английское право, М., 1947, 252.

⁴⁰¹ Дженкс Э., Английское право, М., 1947, 253.

⁴⁰² Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, Т. 1, 11-ое изд., М., 1914, 254.

⁴⁰³ ზიიძე ბ., მფლობელობის (*possessio*) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, წიგნში: ქართული სანიქთო სამართალი, თბ., 2003, 427.

ამ თეორიაზე აიგო საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი, რომელიც მოიწარეს, დამქირაუბელს, შემნახველს, მოგირავენეს და ყველა სხვა სუბიექტს, რომელიც სანიეთო ან ვალდებულებითი უფლების საფუძველზე დროებით ფლობს მესაკუთრის ნივთს, მჭერად მიიჩნეეს. კოდექსი იცნობს პრეზუმფციას მფლობელისა და მჭერის განსასხვავებლად: ივარაუდება, რომ თითოეული ფლობს თავისთვის, როგორც მესაკუთრე, სანამ არ დამტკიცდება, რომ მფლობელობა სხვისთვის დაიწყო და პირიქით, თუ ფაქტობრივი ბატონობა სხვისთვის დაიწყო, საპირისპიროს დამტკიცებამდე იგულისხმება, რომ ის ხორციელდება იმავე სახით, რა სახითაც დაიწყო განხორციელება.⁴⁰⁴

იერინგის მფლობელობის ობიექტური თეორია მფლობელობის დაფუძნებისას გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს corpus-ს, ანუ ნივთზე ფაქტობრივი, რეალური ბატონობის განხორციელებას. ის ეყრდნობა მფლობელობის ეკონომიკურ მნიშვნელობას, განსაზღვრავს მფლობელობას, როგორც პირის სამეურნეო კავშირს ნივთთან, ნივთის ისეთ მდგომარეობად, როცა ის ემსახურება მფლობელის მოთხოვნებს. შესაბამისად, მფლობელად ითვლება პირი, ვინც იღებს სარგებელს, მიუხედავად ნივთზე უფლების არსებობისა.⁴⁰⁵

ამასთან, ეს თეორია არც ნებელობით ელემენტს უარყოფს, ითვლება, რომ ის განივთებულია მატერიალურ ელემენტში, ეს უკანასკნელი იმავედროულად მოიცავს ფლობის სურვილს, corpus დუმილის სახით შეიცავს animus-ს,⁴⁰⁶ corpus არის

⁴⁰⁴ Яичков К.К., (ред.), Гражданское и торговое право капиталистических государств, М., 1966, 195. მსგავს დანაწესს იცნობს იტალიის სკ: ივარაუდება, რომ მფლობელობა ეკუთვნის იმ პირს, რომელიც ახორციელებს ნივთზე ფაქტობრივ ბატონობას, თუ არ დამტკიცდება, რომ მან ფაქტობრივი ბატონობის განხორციელება დაიწყო მპყრობელობის სახით და პირიქით, თუ ვინმე იწყებს ფაქტობრივ ბატონობას მპყრობელობის სახით, ეს პირი ვერ შეიძენს მფლობელობას გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მფლობელობის საფუძველი იცვლება მესამე პირის მიმართ განხორციელებული მოქმედებით ან მფლობელის მიმართ მისი შესაგებლით. იტალიის სამოქალაქო კოდექსი, წ.1, ქონება, ტიტული VIII-მფლობელობა. თარგმანი ზ.ჭეჭელაშვილის. ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ.1, თბ., 2004, 344.

⁴⁰⁵ Васильковский Е.В., Ученник гражданского права, М., 2003, 212.

⁴⁰⁶ ზოიძე ბ., მფლობელობის (possessio) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, წიგნში: ქართული საწარმოო სამართალი, თბ., 2003, 427.

განსხეულებული animus.⁴⁰⁷ ძალაუფლების, ხელისუფლების არსი ყოველთვის ვარაუდობს სუბიექტის ნების არსებობას. პირის მიერ იმის შეგნებას, რომ ის ახორციელებს ნივთზე ფაქტობრივ ბატონობას, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ნივთზე არსებული ფაქტობრივი ურთიერთობებისთვის სამართლებრივი მნიშვნელობის მინიჭებისთვის.⁴⁰⁸ იერიנגის მოსაზრებით, თავად რომელი იურისტები, პავლუსის გარდა, სავინისა და მისი მიმდევრებისგან განსხვავებით, არ ანიჭებდნენ animus-ს უმთავრეს მნიშვნელობას მფლობელობის დაფუძნებისას. პავლუსის მოსაზრება წარმოადგენდა არა რომის სამართლით აღიარებულ დებულებას, არამედ თეორიულ კონსტრუქციას.⁴⁰⁹ სავინი პავლუსის მსგავსად ცდილობდა იმის დოგმატიზირებას, რაც აიხსნებოდა ისტორიული ხასიათის შეხედულებით.⁴¹⁰

იერიנגის თეორიას დაეფუძნა გერმანიის სკ, რომლის თანახმად ნივთზე მფლობელობის შეძენა ხდება მასზე ფაქტობრივი ბატონობის მოპოვებით (§854), შესაბამისად, მფლობელობაც წყდება, თუ მფლობელი უარს იტყვის ნივთზე ფაქტობრივ ბატონობაზე ან სხვა გზით დაკარგავს მას (§856).⁴¹¹ მართალია, გერმანიის სკ-ში მფლობელობის განსაზღვრისას არ არის სუბიექტურ ელემენტზე მითითება, მაგრამ გერმანული ცივილისტური დოქტრინა და სასამართლო პრაქტიკა აღიარებს მას მფლობელობის შეძენის ერთ-ერთ წინაპირობად.⁴¹² მფლობელობის ობიექტურ თეორიაზე დაყრდნობით გერმანიის სკ-მა მფლობელად აღიარა ყოველი პირი, ვისაც ჰქონდა ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობა, მიუხედავად იმისა, საკუთარი თუ სხვისი სახელით ახორციელებდა მას. შესაბამისად, მესაკუთრის და არამართლზომიერ მფლობელთა გვერდით მფლობელად მიიჩნია პირები, ვინც ფლობდნენ მესაკუთრის ქონებას დროებით, ხელშეკრულების საფუძველზე.

⁴⁰⁷ *Иеринг Р., Теория владения*, СПб., типография Меркушева, 1895, 5.

⁴⁰⁸ *ჭეჭელაშვილი ზ.*, სანივთო სამართალი, თბ., 2006, 53.

⁴⁰⁹ *Иеринг Р., Теория владения*, СПб., типография Меркушева, 1895, 43.

⁴¹⁰ *Грифф Д. Д., Лекции по догме римского права*, 5-ое изд., Петроград, 1916, 164.

⁴¹¹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (2010 წლის 1 მარტის მდგომარეობით), მთარგმნელი და რედაქტორი *ჭეჭელაშვილი ზ.*, თბ., 2010, 180.

⁴¹² *ჭეჭელაშვილი ზ.*, სანივთო სამართალი, თბ., 2006, 53.

1.3. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმა – სუბიექტური და ობიექტური თეორიების მოდერნიზებული ერთიანობა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მფლობელობის დაფუძნებას უკავშირებს სუბიექტური და ობიექტური ელემენტების თანაარსებობას: მფლობელობა წარმოიშობა ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობის ნებითი მოპოვებით (155-ე მუხლის პირველი ნაწილი). აღსანიშნავია, რომ ქართულ ცივილისტურ დოქტრინაში არსებული ერთი შეხედულებით, ქართულ რეალობაში *animus* არ ასრულებს გადამწყვეტ როლს მფლობელობის კონსტრუქციაში. მისი დადგენით კანონი ითხოვს მხოლოდ ფლობის ზოგად ნებას, პირის მიერ იმის გაცნობიერებას, რომ იგი ახორციელებს ფაქტობრივ ბატონობას და არა იმას, რომ ამ დროს მისი ნება მიმართულია მესაკუთრის სახით ფლობისკენ.⁴¹³ მართალია, მფლობელობა მოპოვებული უნდა იყოს მფლობელის ნების გამოვლენით, ე.ი. მას სურდეს, რომ იყოს მფლობელი, ანუ პირი მფლობელი უნდა გახდეს თავისი ნებასურვილით,⁴¹⁴ თუმცა, ნებით ელემენტში არ მოიაზრება მხოლოდ პირის მხრიდან ნივთის ფლობის გაცნობიერება, რადგან არა თუ მფლობელი, მჭერიც არ ფლობს გაუაზრებლად. მასაც აქვს ნება, რომელიც არა საკუთარ, არამედ სხვის ინტერესებში ფლობას გულისხმობს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მფლობელობის ნებით ელემენტში, რომის სამართლის მსგავსად, არ გულისხმობს პირის ნებას, ფლობდეს როგორც მესაკუთრე, რადგან მაშინ მფლობელად მხოლოდ მესაკუთრე ან არამართლზომიერი მფლობელი მიიჩნევა. ის გულისხმობს მფლობელის განზრახვას, ნივთს ფლობდეს საკუთარი ინტერესებისთვის, მფლობელობა მიმართული უნდა იყოს მფლობელის პირადი სარგებლობისთვის.⁴¹⁵

⁴¹³ *კეჭელაშვილი ზ.*, მფლობელობის საკითხებზე სასამართლო დავების განხილვის თავისებურებანი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №1, 2007, 65.

⁴¹⁴ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანიუთო სამართალი, თბ., 2003, 57.

⁴¹⁵ *ჩიტოშვილი თ.*, დელიქტი და დელიქტურ ვალდებულებათა ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №1, 2008, 58.

აღსანიშნავია, რომ ქართული მიდგომა ეფუძნება ცივილიზაციურ დოქტრინაში არსებულ თეორიას, რომელსაც შუაღმელური პოზიცია უჭირავს სუბიექტურ და ობიექტურ თეორიას შორის. ეს თეორია ორი ელემენტის არსებობას უკავშირებს მფლობელობის დაფუძნებას, მაგრამ არ ითხოვს, რომ *animus possessionis* გულისხმობდეს საკუთრად ფლობის სურვილს ვიწრო გაგებით, ანუ ფლობდე როგორც მესაკუთრე. ის საკმარისად თვლის სურვილს – ნივთს ფლობდე თავისთვის, თავის სასარგებლოდ, თავის ინტერესებში. აღნიშნული თეორიით მფლობელობითი ნება ფართოდ არის გააზრებული (*Держать, Купить, Маниа*). ამდენად, მფლობელად მიიჩნევა სხვა სანივთო და ვალდებულებითი უფლების მქონე პირებიც, მესაკუთრისა და არამართლზომიერი მფლობელის გარდა.⁴¹⁶

1.4. მჭერის სამართლებრივი ფიგურა

იერიנגი მიიჩნევდა, რომ ნებისმიერი მპყრობელი არის ნივთის მფლობელი, მაგრამ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში ის ითვლება მჭერად.⁴¹⁷ მაგალითად, მოიჯარე რომის სამართალში აღიარებული იყო მჭერად, რადგან მას პოზიტიური სამართალი გარკვეული მიზეზით სამართლებრივი დაცვით არ უზრუნველყოფდა.⁴¹⁸ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, მჭერი არის ის, ვინც ახორციელებს ფაქტობრივ პყრობას ნივთზე სხვის ინტერესებში, სხვის სასარგებლოდ, იმ პირის სახლში, საწარმოში ან სხვა ურთიერთობის საფუძველზე, როცა ნივთთან დაკავშირებით ის მისდევს მფლობელის მითითებებს და მასზეა დამოკიდებული (§855).⁴¹⁹

გერმანულ სამოქალაქო სამართალში ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობის განხორციელებისას მოქმედებს პირის მფლობელად აღიარების პრეზუმფცია, რადგან მფლობელობის დაფუძ-

⁴¹⁶ *Васьковский Е.В.*, Учебник гражданского права, М., 2003, 212.

⁴¹⁷ *Иеринг Р.*, Тесория владения, СПб., типография Меркушева, 1895, 3.

⁴¹⁸ *Васьковский Е.В.*, Учебник гражданского права, М., 2003, 220.

⁴¹⁹ *Венкштерн М.*, Основы вещного права, в книге: Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии, М., 2001, 183.

ნებისას საკმარისია corpus-ის არსებობა, რომელიც მოიცავს საკუთრად ფლობის ნებას. თითოეული ქონებრივ ურთიერთობებში საკუთარი ინტერესებით მოქმედებს, ხოლო სხვის ინტერესებში მოქმედების განზრახვა არ ივარაუდება. ამიტომ ჭერა-პერობის არსებობა დამტკიცებულ უნდა იქნეს.⁴²⁰ აღსანიშნავია, რომ რუსეთის სკ არ იცნობს მჭერის კატეგორიას, ის არ აკეთებს განსხვავებას მფლობელობასა და ჭერას შორის.⁴²¹

ასევე, ქართული სამოქალაქო სამართლით, ნივთის ყველა ფაქტობრივი მებატონე არ ითვლება მფლობელად. მფლობელად არ მიიჩნევა პირი, რომელიც ნივთზე ბატონობას ახორციელებს სხვისთვის, სხვის სასარგებლოდ. მფლობელად ამ შემთხვევაში ითვლება პირი, რომლის სასარგებლოდაც ხორციელდება ნივთზე ფაქტობრივი ბატონობა (საქართველოს სკ-ის 155-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). მჭერს ნივთის ფლობასთან დაკავშირებით არ გააჩნია დამოუკიდებელი, პირადი ინტერესი. მისი დამოკიდებულება ნივთისადმი გარეგნულად შესაცნობია და ემყარება მფლობელთან სოციალურ კავშირ-ურთიერთობას, რომელიც შესაძლოა ატარებდეს როგორც საჯარო სამართლებრივ, მაგალითად, ჯარისკაცის, პოლიციელის მიერ საბრძოლო იარაღის ფლობა, ისე კერძო სამართლებრივ ხასიათს, მაგალითად, მუშა-მოსამსახურის მიერ საწარმოში არსებული ნივთების ფლობა, შინამოსამსახურის ან გამყიდველის მიერ მესაკუთრის ნივთების ფლობა.⁴²²

1.5. ორმაგი მფლობელობა – რომის სამართლის

ტრადიციიდან გადახვევა

1.5.1. გერმანული ცივილისტიკის მიგნება

ერთსა და იმავე ნივთზე უშუალო და შუალობითი მფლობელობის აღიარებით, გერმანელმა კანონმდებელმა შექმნა სამოქალაქო სამართლისთვის უცნობი ორმაგი მფლობელობის კონ-

⁴²⁰ *Дернбург Г., Пандекты, Т. 2, пер.Блоха А.Ю., Гальпера А.Я., Унтелова Д.Н., Шнейдера К.А., под. ред. Мейендорфа А. Ф., СПб., 1905, 26.*

⁴²¹ *Сергеев А.П., Толстой Ю.К., (ред.), Гражданское право, ч. 1, СПб., 1996, 297.*

⁴²² *ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 59.*

სტრუქცია.⁴²³ მას არ იცნობდა რომის სამართალი, რომლის თანახმად, ერთსა და იმავე ნივთზე ერთდროულად, ორი პირის სრული მფლობელობა ისევე წარმოუდგენელი იყო, როგორც ერთი პირის ჯდომა იქ, სადაც სხვა ზის.⁴²⁴ უშუალო და შუალობითი მფლობელი დგანან არა ერთმანეთის გვერდით, როგორც საერთო საკუთრებისას, არამედ ერთი მეორეზე. შუალობითი (არაპირდაპირი) მფლობელობა არის წყარო უშუალო (პირდაპირი) მფლობელობის წარმოშობისთვის. უშუალო მფლობელს, მართალია, აქვს დამოუკიდებელი, მაგრამ შუალობით მფლობელთან მიმართებით დაქვემდებარებული მდგომარეობა.⁴²⁵

გერმანული სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, უშუალო მფლობელობა მდგომარეობს ნივთზე ფაქტობრივ ხელისუფლებაში. უშუალოა მფლობელი, რომელსაც არა მარტო ხელთ უჭირავს ნივთი, არამედ აქვს შესაძლებლობა განახორციელოს მასზე ბატონობა შემხებლობის გარეშე, მაგალითად, იმ ავტომობილის მფლობელი, რომელიც დგას ავტოსადგომზე.⁴²⁶ შუალობითი მფლობელობა წარმოიშობა სამართლებრივი ურთიერთობის საფუძველზე. ამ ურთიერთობაში უშუალო მფლობელს სურს იყოს ბატონი თავის სფეროში, მაგრამ აღიარებს მესაკუთრის უფლებას.⁴²⁷

⁴²³ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შექმნამდე გერმანული სამართლის ფილოსოფიაში, კანტის მოძღვრებაში, ჩამოყალიბდა ერთსა და იმავე ნივთზე ორმაგი მფლობელობის გაგება ინტელექტუალური და ემპირიული მფლობელობის სახით. პირველი გულისხმობს სარგებლობას მფლობელობის გარეშე, სადაც მთავარია პირის განზრახვა ნივთს მოეყრას, როგორც საკუთარს ემპირიული ბატონობის გარეშე, ე.ი. ამ დროს არსებობს ნივთთან გონებით გააზრებული სამართლებრივი კავშირი, ხოლო მეორე ნიშნავს სარგებლობას მფლობელობასთან ერთად, ფიზიკურ მფლობელობას, პირის ფიზიკურ შესაძლებლობას ნივთი გამოიყენოს საკუთარი შეხედულებით. მოსაზრება მითითებულია: *Василевская Л. Ю.*, Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 37.

⁴²⁴ *Покровский И. А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 230.

⁴²⁵ *Baur J. F., Stürner R.*, Lehrbuch des Sachenrecht, Aufl.-München, 1992, 59. მითითებულია: *Жалинский А., Рёрихт А.*, Введение в немецкое право, М., 2001, 410.

⁴²⁶ *Пятин С. Ю.*, Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 99.

⁴²⁷ *Бернзеффт Ф., Колер И.*, Гражданское право Германии, СПб., 1910, 119.

თუ პირი არავის უყოფს მფლობელობას, ის იმავდროულად ჯამოუკიდებელი მფლობელია, ის ფლობს საკუთრად ფლობის სურვილით (მაგალითად, მესაკუთრე, უკანონო მფლობელი), ხოლო თუ ის ნივთს დროებით მფლობელობაში გადასცემს სხვას, მაგალითად, მოიჯარეს, მესაკუთრის უშუალო მფლობელობა გარდაიქმნება შუალობით მფლობელობად, ხოლო მოიჯარე იქნება უშუალო და დამოკიდებული მფლობელი, რომელიც ითვალისწინებს ნივთზე მესაკუთრის არსებობას. იმ შემთხვევაში, როდესაც მოიჯარე მესაკუთრის ნებართვით თავადაც გადასცემს სხვას ნივთს ქვემოთაღმართ, იარსებებს მესაკუთრის შუალობითი და დამოუკიდებელი, მოიჯარის შუალობითი, დამოკიდებული და ქვემოთაღმართის უშუალო, დამოკიდებული მფლობელობა.⁴²⁸ რუსეთის სამოქალაქო კოდექსი არ იცნობს ორმაგ მფლობელობას, თუმცა დოქტრინაში გამოთქმულია მოსაზრება მისი პრაქტიკული სარგებლიანობის თაობაზე, საკანონმდებლო დონეზე იმ იურიდიულ-ტექნიკური ინსტრუმენტების სრულყოფის მიზნით, რომლებსაც გამოიყენებდნენ მფლობელობის დაცვის შესახებ ნორმათა შექმნისას სამოქალაქო და სამოქალაქო-საპროცესო კანონმდებლობით.⁴²⁹

1.5.2. ორმაგი მფლობელობა და თანამფლობელობა

ორმაგი მფლობელობისგან განსხვავდება თანამფლობელობა და ნივთის სხვადასხვა ნაწილების მფლობელობა. როგორც ორმაგი მფლობელობის დროს, აქაც არსებობს მფლობელობის სამართლებრივი დანაწევრება. თანამფლობელობის დროს ერთ ნივთს რამდენიმე პირი ფლობს ერთდროულად, ხოლო ორმაგი მფლობელობის დროს ერთ საგანზე არსებობს პირდაპირი და არაპირდაპირი მფლობელობა. მათ შორის სხვაობა ის არის, რომ ორმაგი მფლობელობის დროს, სახეზეა მფლობელობის ორსაფეხურიანი დაყოფა, ხოლო თანამფლობელობისას თანამფლობელთა ფაქტობრივი ბატონობის მდგომარეობა ერთსაფეხურიანია: ან პირდაპირი მფლობელები არიან თანამფლობელები, ან არაპირდაპირი მფლობელები. თანამფლო-

⁴²⁸ *Пятин С.Ю.*, Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 99.

⁴²⁹ *Василевская Л.Ю.*, Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 36.

ბელობა შეიძლება იყოს მარტივი და კვალიფიციური. მარტივი თანამფლობელობის მდგომარეობას შეესაბამება საერთო თანაზიარი საკუთრება, ხოლო კვალიფიციურს – წილადი საკუთრება. მარტივი თანამფლობელობის არსებობისას ყველა თანამფლობელს აქვს სანიეთო ძალაუფლება, რასაც სხვებმა ანგარიში უნდა გაუწიონ, მაგალითად, რამდენიმე პირის მიერ ერთად ნიუთის შეძენისას, მათ ერთობლივად ეკუთვნის ნიუთზე საკუთრების უფლება (საზიარო უფლება). ამდენად, თითოეულს უფლება აქვს ისარგებლოს საზიარო საგნით;⁴³⁰ ასევე, მეუღლეთა თანაზიარი საკუთრების დროს თანამფლობელობა საერთო საკუთრებაში არსებულ სიკეთეებზე, რითაც ისინი ერთად სარგებლობენ.⁴³¹ კვალიფიციური მფლობელობა შეესაბამება წილობრივ საკუთრებას. საერთო ქონებაში წილი შეიძლება არსებობდეს იდეალური წილის სახით, როდესაც მხოლოდ დოკუმენტალურად ან მხარეთა შეთანხმებით არის განსაზღვრული წილი, ისე რომ თითოეულმა არ იცის ქონებაში რეალურად რა არის მისი კუთვნილი წილი. განსაზღვრის შემდეგ წილი რეალური ხდება.⁴³² წილობრივი საკუთრება წარმოიშობა, მაგალითად, ამხანაგობის ხელშეკრულების საფუძველზე. ერთობლივი საქმიანობის (ამხანაგობა) მონაწილეების შესატანები, თუ ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული, ითვლება მონაწილეთა საერთო საკუთრებად. მათი საერთო საკუთრებაა ასევე ის, რაც შეძენილია საერთო საკუთრებაში არსებული უფლების საფუძველზე ან მიღებულია ანაზღაურების სახით საერთო ქონების განადგურების, დაზიანების ან ამოღების გამო. წილის განსაზღვრა ხდება შესატანების მიხედვით ან თანაბრად, მონაწილეთა ურთიერთშეთანხმებით.⁴³³

⁴³⁰ *ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. I, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., *ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 2001, 333.

⁴³¹ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანიეთო სამართალი, თბ., 2003, 63.

⁴³² *შოთაძე თ.*, საერთო საკუთრების და საზიარო უფლებების მარეგულირებელი ნორმების შედარებითი ანალიზი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, *ეურნ.* „სამართლის ეურნალი“, №2, 2009, 21.

⁴³³ *ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. II, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., *ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 2001, 283.

2.1. საკუთრება – აბსოლუტური ხელისუფლება ნივთზე

მფლობელობა, როგორც სამოქალაქო სამართლის სუბსტანციური ინსტიტუტი, ყველაზე მეტ საერთოს საკუთრებასთან ავლენს.⁴³⁴ საკუთრების უფლება პიროვნული თავისუფლების მნიშვნელოვანი საწინდარია. ის ადამიანის ბუნებიდან წარ-

⁴³⁴ საკუთრებაში არსებობს როგორც კერძო სამართლებრივი, ისე ბუნებოსამართლებრივი საწყისები. ამ უკანასკნელის თანახმად, საკუთრება წინარესახელმწიფოებრივი უფლებაა. „საკუთრება სამართლებრივი აზროვნების განუყოფელი ნაწილია. ის აპრიორული სამართლებრივი კატეგორიაა და არა საზოგადოებრივი“. *Раднрх Г., Философия права, Пер.с немц. Юмашева Ю.М., М., 2004, 151.* „საკუთრების კატეგორია წინ უსწრებს სამართლებრივი აზრის გამოცდილებას.“ *Stammier, Theorie der Rechtswissenschaft, 1911, 253.* მითითებულია: *Раднрх Г., Философия права, Пер.с немц. Юмашева Ю. М., М., 2004 151.* „საკუთრება საგანთა ბუნებით წესრიგს ეკუთვნის, ამიტომ ცხოვრების გარდუეალი და შეუცვლელი ფაქტია.“ *პაიპსი რ., საკუთრება და თავისუფლება, თბ., 2004, 25.* „თავისუფლების მსგავსად, საკუთრებაც ელემენტარულ ძირითად უფლებას წარმოადგენს.“ *ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007, 96.* „საკუთრება თავად პიროვნების გარკვეულ თვისობრიობაა. საკუთრების უფლება პიროვნულობის თვისებაა, პიროვნულობას მისი ბუნებითი თვისებები განსაზღვრავენ, ადამიანის პიროვნულობა წარმოუდგენელია საკუთრების გარეშე, საკუთრებით ადამიანი ელინდება არამართო როგორც უონი, არამედ როგორც თავისუფალი სუბიექტი.“ *ზოიძე ბ., მეწარმის ცნება და მისი თეორიულ-პრაქტიკული მნიშვნელობა, საკუთრების უფლების თავისებურებანი კორპორაციულ საზოგადოებებში (საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით), წიგნში: თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, თბ., 2009, 89, 94.* „საკუთრება ისევე ფასეულია ყოველი ადამიანისთვის, როგორც მისი სიცოცხლე.“ (პორტალისი), მოსაზრება მითითებულია: *Кулазов М.М., (ред.), Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран, Сборник нормативных актов: Гражданские и торговые кодексы, М., 1986, 4.* „საკუთრება ის ელემენტარული ძირითადი უფლებაა, რომელიც შინაგან კავშირშია პიროვნების თავისუფლების გარანტიასთან. მისი ამოცანაა, ძირითად უფლებათა საერთო კომპლექსში უზრუნველყოს ამ უფლებათა მქონეთათვის თავისუფლება ქონებრივ სფეროში და ამით, მათ მისცეს შესაძლებლობა საკუთარი ცხოვრება მოაწეონ საკუთარი პასუხისმგებლობით.“ *Жалинский А., Рёрхт А., Введение в немецкое право, М., 2001, 418.* „საკუთრება თავისი ფუნდამენტური ხასიათისა და კონსტიტუციური ღირებულების წყალობით ინარჩუნებს უმაღლეს რანგს სხვა უფლებათა შორის“. *Зарандиа Т., Джугели Т., Злоупотребление правом собственности и условия неотчуждаемости по грузинскому и французскому праву, ж. „Южнокавказский юридический журнал“, №1, 2010, 17.*

მშობილი, ინდივიდუალური სურვილების განვითარების სა-
შუალებაა,⁴³⁵ ინდივიდის თავისუფალი ნების გამოვლენის გა-
რანტიანა. „ადამიანის, როგორც პიროვნების, როგორც ბუნებით
თავისუფალი არსების, გაგება მკაფიოდ გამოიხატება საკუთრე-
ბით. საკუთრება ადამიანის პიროვნული გამოხატულება, მისი
თავისუფლების გარეგნული სფეროა“;⁴³⁶ „ადამიანის თავისუ-
ფლებაა, რომელიც მოვლენათა სამყაროში რეალიზდება“ (ჰეგე-
ლი).⁴³⁷ მხოლოდ „საკუთრების ფლობითა და კონტროლით არის
შესაძლებელი ადამიანისთვის, გარეშე საგნებში განასხეულოს
თავისი სურვილი და გასცდეს უშუალო არსებობის სუბიექტუ-
რობას“ (ჰეგელი).⁴³⁸

სამოქალაქო სამართლებრივი წესრიგი საკუთრებას უმაღ-
ლესი რანგის სანიეთო უფლებად მიიჩნევს. სანიეთო უფლება
გულისხმობს ნივთზე პირის უშუალო ბატონობას, უშუალო
ხელისუფლებას, რომელშიც რეალიზდება ნივთთა სამყაროს
განსაზღვრულობა ადამიანური მოთხოვნილებების დაკმაყო-
ფილების მიზნით.⁴³⁹ სამართლის ამოსავალი წერტილია თავის-
უფალი ნება, ის ვლინდება ყოფიერებაშიც და ამ ყოფიერების
პირველი მგრძნობელობითი მატერია არის ნივთი. ეს პირე-
ულსახე თავისუფლებისა არის ის, რასაც ადამიანი შეიცნობს,
როგორც საკუთრებას. საკუთრება ამ აზრით, არის ნების გან-
თავსება ნივთში, ამით პირი იძლევა თავისი თავისუფლების

⁴³⁵ *ფრისერო ნ.*, ქონების პატივისცემის უფლება, ადამიანის უფლებათა და
ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის №1 მუხლი. წიგნში: საკუთრე-
ბის უფლება და სამართლიანი სასამართლოს უფლება, საერთაშორისო
სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, თბ., 2005, 33.

⁴³⁶ *Гегель Г.В., Философия права, М., 1990, 101.* მითითებულია: *ჭანტურია ლ.*,
უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 85.

⁴³⁷ მოსაზრება მითითებულია: *პაიპსი რ.*, საკუთრება და თავისუფლება,
თბ., 2004, 60.

⁴³⁸ მოსაზრება მითითებულია: *პაიპსი რ.*, საკუთრება და თავისუფლება, თბ.,
2004, 82. მე-18 ს-ის 60-იან წლებში ინგლისში გამართულ დებატებში მკაფი-
ოდ იკვეთება საკუთრების უფლების ფენომენი ინდივიდის მიღმა არსებულ
ნებისმიერ საგანზე. ბლექსტოუნი საკუთრების უფლებაზე საუბრისას „გარე
სამყაროს საგნებზე“ არსებულ ინდივიდის უფლებისა თუ ბატონობის აბსო-
ლუტურ ხასიათზე მიუთითებს. *კერესელიძე ლ.*, კერძო სამართლის უზო-
ბადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 220.

⁴³⁹ *Книпер Р.*, Закон и история, Баден-Баден, Алматы, 2005, 205.

გარეგნულ სფეროს.⁴⁴⁰ სანიეთო უფლების მქონე პირი ახორციელებს ყველა თავის უფლებას ნიეთზე თავად, სხვა პირთან ურთიერთობის გარეშე და მის პირისპირ დგას პირთა განუსაზღვრელი წრე, რომელიც ვალდებულია პატივი სცეს მის ბატონობას. სანიეთო უფლება არის სამართლით უზრუნველყოფილი პირის ხელისუფლება ნიეთზე და ნიეთის თაობაზე სხვა პირებთან დაკავშირებით, საკუთარი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად (გირკე).⁴⁴¹

პირს აქვს საკუთრების უფლება ნიშნავს, რომ მას აქვს უფლება დაავალდებულოს სხვები პატივს სცემდნენ მის ნებას, ისარგებლოს ისე, როგორც მას სურს კუთვნილი ნიეთით.⁴⁴² საკუთრების უფლება ნიეთობრივად გაშუალებული ურთიერთობაა პირებს შორის, რომლის არსებითი მახასიათებელია არამესაკუთრების გამორიცხვა ნიეთზე უფლებისაგან. მესაკუთრის მიერ ნიეთთან საკუთარი შეხედულებით მოპყრობა უფლება კი არ არის ობიექტებთან მიმართებით, არამედ პრიორიტეტული მდგომარეობაა არამესაკუთრებებთან შედარებით.⁴⁴³

„საკუთრება პირის შეუზღუდავი და გამორჩეული ხელისუფლებაა ნიეთზე“ (სავინი),⁴⁴⁴ „მასზე ყოვლისმომცველი

⁴⁴⁰ Гегель Г.В., Философия права, М., 1990, 67. მითითებულია: Словеский К.И., Собственность в гражданском праве, М., 1999, 45.

⁴⁴¹ მოსაზრება მითითებულია: Архипов С. И., Проблема собственности, ж. „Правоведение“, №1, 2007.

⁴⁴² Дюжи Л., Общие преобразования гражданского права со времени кодекса Наполеона, пер. с французского Сиверс М. М., под. ред. Гошбарга А. Г., М., 1919, 13.

⁴⁴³ Ваника Р.П., Защита права собственности в практике конституционного суда Румынии, роль конституционных судов в обеспечении права собственности (сборник докладов), М., 2001, 215. მითითებულია: ზოიძე თ., საკუთრების უფლების (ცნება და შინაარსი ქართული და გერმანული სამართლის მაგალითზე (სასემინარო ნაშრომი), თბ., 2010, 29. საკუთრება მესაკუთრეს აძლევს უფლებამოსილებას თანახმა იყოს (დაუშვას ან არ დაუშვას) გამორიცხოს მესამე პირების მიერ საკუთარი ნიეთით მფლობელობა ან სარგებლობა (კოუენი). მოსაზრება მითითებულია: ზარანდია თ., საკუთრების უფლების ექსკლუზიური ხასიათი და საკუთრების უფლების ბოროტად გამოყენება ქართულ და ფრანგულ სამართალში, პროფ. რ.შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, სამართლის პრობლემები, თბ., 2012, 300.

⁴⁴⁴ მოსაზრება მითითებულია: Маттей У., Суханов Е.А., Основные положения права собственности, М., 1999, 43.

ბატონობის უფლებაა მართლწესრიგის ფარგლებში,⁴⁴⁵ „ნიეთზე განხორციელებული ადამიანური თავისუფლებაა,⁴⁴⁶ „უფლებაა, რომელიც მოიცავს ნიეთზე ხელისუფლების მთელ სისრულეს, რაც შეესაბამება კანონს, ბუნებასა და სამართალს,⁴⁴⁷ „ნების ძალა-უფლებაა ნიეთთან დაკავშირებით,⁴⁴⁸ „უფლებაა, რომლის ძალით ნიეთი ექვემდებარება პირის მოქმედებასა და ნებისყოფას,⁴⁴⁹ „პირ-ოსთვის ქონებრივი სიკეთის სამართლებრივი მიკუთვნებაა.⁴⁵⁰

2.2. საკუთრების უფლების შინაარსი

2.2.1. ცნების მიზანშეწონილობა

სამოქალაქო სამართლებრივი დოქტრინა განსაზღვრავს საკუთრების ცნებას, ხოლო პოზიტიური სამოქალაქო სამართალი – საკუთრების შინაარსს. არსებობს მოსაზრება, რომ ყოველგვარი დეფინიცია სამოქალაქო სამართალში სახიფათოა, განსაზღვრების მოცემა ხშირად არამართებულად, რადგან რთულია, იპოვო საჭირო გამოთქმა.⁴⁵¹ განსაზღვრებანი უფრო დოქტრინის საქმედ უნდა იქნეს მიჩნეული. სწორედ, დოქტრინა და იურიდიული პრაქტიკა უნდა იქცეს სამართლებრივ სიკეთეთა განსაზღვრების ამოსავალ საფუძვლად, რაც სამართლებრივი ქოსის მიზეზი კი არ გახდება, არამედ სასამართლოებს გაუადვილებს სწორი გადაწყვეტილების მიღებას. ხოლო კანონმდებელს სიფრთხილე მართებს განსაზღვრებათა მიმართ, ვინაიდან ის სახიფათოა, რადგან შეიძლება ვერ ასახედეს საგანთა რეალურ მდგომარეობას.⁴⁵²

⁴⁴⁵ Baur F., Lehrbuch des Sachenrechts, Munchen, 1975, 1731. მითითებულია: Лазар Ян., Собственность в буржуазной правовой теории, М., 1985, 48.

⁴⁴⁶ Жалинский А., Рёрхт А., Введение в немецкое право, М., 2001, 416.

⁴⁴⁷ Дернбург Г., Пандекты, Т. 2, пер. Блоха А. Ю., Гальпера А. Я., Унтелова Д. И., Шнейдера К. А., пол. ред. Мейендорфа А. Ф., СПб., 1905, 59.

⁴⁴⁸ Скловский К. И., Собственность в гражданском праве, М., 1999, 150.

⁴⁴⁹ Planiol M., Traité élémentaire de droit civil, t. I, 1920, 718. მითითებულია: ვაჩიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ნ. III, თბ., 1963, 32.

⁴⁵⁰ იზორია ლ., მიწაზე, წიაღისეულზე და ბუნებრივ რესურსებზე საკუთრების უფლების დაცვა, შედარებითი სამართლებრივი ანალიზი გერმანული და ქართული სამართლის მიხედვით, თბ., 2002, 19.

⁴⁵¹ Савельев В. А., Гражданский кодекс Германии, М., 1994, 20.

⁴⁵² ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 156.

ზოგადად, სამართლებრივი განსაზღვრების მიმართ არსებული პოზიცია გაზიარებულია ასევე, საკუთრების უფლების შინაარსთან დაკავშირებით: საკუთრების შინაარსის განსაზღვრების მოცემა მიზანშეუწონელია, რადგან ყოველგვარი დეფინიცია არის შეზღუდვა, გარკვეულ ფარგლებში მოთავსება (definitio – ლათ.საზღვრის დადგენა, შეზღუდვა). მისი შინაარსის განსაზღვრა მესაკუთრის უფლებამოსილებათა ჩამონათვალით, არასოდეს იქნება სრულყოფილი, ყოველთვის იარსებებს ისეთი უფლებამოსილება, რომელიც ვერ მოხვდა ჩამონათვალში. ამ უკანასკნელის არსებობისას, უდიდესი ენერგია დაიხარჯება ბრუნვის ინტერესებიდან გამომდინარე ცხოვრებისეული კონკრეტული მოთხოვნების მისადაგებისას უფლებამოსილებათა ჩამონათვალთან.⁴⁵³

2.2.2 საკუთრების უფლების შინაარსის ელემენტები

ზემოაღნიშნული მოსაზრების მიუხედავად, საკუთრების შინაარსის აბსტრაქტიზების მცდელობა არ არის უცხო სამოქალაქო სამართლის მეცნიერებისთვის. არსებობს შეხედულება, რომ „საკუთრების უფლების შინაარსის ზოგადი განმარტება კანონით განსაზღვრულ ფარგლებში მფლობელობის, სარგებლობისა და განკარგვის უფლებამოსილების სახით, სწორედ ის გონიერი აბსტრაქციაა, რომელიც სასარგებლო და აუცილებელია, თუკი მისგან არ მოითხოვება იმაზე მეტი, რაც მას შეუძლია გამოხატოს.“⁴⁵⁴

დოქტრინაში არსებული ერთ-ერთი პოზიციით, ტრიადის წარმოშობის წყაროდ მიიჩნევა შუა საუკუნეების იურისპრუდენცია,⁴⁵⁵ თუმცა არსებობს შეხედულება, რომ საკუთრების შინაარსის განსაზღვრა მფლობელობის, სარგებლობისა და განკარგვის სახით, დამახასიათებელია ყველა ფორმაციისთვის.⁴⁵⁶

⁴⁵³ *Скловский К. И., Собственность в гражданском праве, М., 1999, 133.*

⁴⁵⁴ *ჯორგენაძე ს., საკუთრება და საკუთრების უფლება, თსუ-ის შრომები, №89, 1960, 111. მითითებულია: ჭანტურია ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 47.*

⁴⁵⁵ *Рубанов А.А., Проблема совершенствования теоретической модели права собственности. Развитие советского гражданского права на современном этапе (отв. ред. Мозолин В.П.), М., 1986, 105.*

⁴⁵⁶ *Венедиктов А.В., Государственная социалистическая собственность, М., 1948, 17.*

მფლობელობის უფლებამოსილება – *Ius possidendi* პირისთვის კანონით მინიჭებული შესაძლებლობაა ნივთის ფაქტობრივი დაუფლებისა, სარგებლობის უფლებამოსილება – *Ius utendi* გულისხმობს ნივთით სარგებლობას თავისი შეხედულებით, მისგან ნაყოფისა და შემოსავლის მიღებას, ხოლო განკარგვის უფლებამოსილებაში – *Ius disponendi* საკუთარი შეხედულებით ნივთის სამართლებრივი ბედის განმსაზღვრელი მოქმედებების განხორციელების შესაძლებლობა მოიაზრება.⁴⁵⁷

2.2.3. ტრიადის შექმნის მიზეზები

შუა საუკუნეებში ტრიადის შექმნა განპირობებული იყო მთელი რიგი სოციალური, ფორმალური, კულტურული მიზეზებით. ეს არის ხანა რიტუალებისა და ფორმალიზმისა, რომელიც დაავადებულია ლტოლვით კლასიფიკაციისკენ. ამ ეპოქაში უარყოფილია თავისუფლებისა და თანასწორობის ერთმნიშვნელოვანი გაგება, არ არსებობს თავისუფლების ერთიანი, ნათლად განსაზღვრული შინაარსი, არ არის არც სრული თავისუფლება და არც სრული არათავისუფლება.⁴⁵⁸

უყოდალურ ეპოქაში არსებობს დანაწევრებული, ფარდობითი საკუთრება. ბენეფიციური მფლობელობისგან განსხვავებით, სადაც ვასალს გააჩნდა მხოლოდ მიწით სარგებლობის უფლება, რაც მთავრდებოდა მისი ან სენიორის გარდაცვალებით, ლენური მფლობელობის დროს, ვასალის მხარეზე ჩნდება საკუთრების უფლების, თუმცა სხვაზე დამოკიდებულის, ნიშნები. როგორც სენიორს, ისე ვასალს გააჩნიათ მფლობელობის, სარგებლობისა და განკარგვის უფლებამოსილება მეტნაკლები სისრულით.⁴⁵⁹ სენიორს ეკუთვნის საკუთრების იდეალური მხარე, ხოლო საკუთრების რეალური მხარე – ვასალს, დაქვემდებარებულ მფლობელს. ის ფლობს და სარგებლობს ქონებით სრულად, მაგრამ შეზღუდულია ვასალის უფლებამოსილებაში.⁴⁶⁰ ვასალისთვის სამფლობელოს გადაცემით

⁴⁵⁷ Сковский К. И., Собственность в гражданском праве, М., 1999, 118-119.

⁴⁵⁸ იგივე, 124.

⁴⁵⁹ Planiol M., Traite element de droit civil, t. I, 1920, 716. მითითებულია: *ეაჩიშვილი ალ.*, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963, 54.

⁴⁶⁰ Пободоносцев К. И., Курс гражданского права, Т. I, М., 2003.

სენიორი არ კარგავდა მასზე საკუთრების უფლებას, ის მხოლოდ უბოძებდა ვასალს კლასიკური ტრიადიდან უფლებამოსილების ნაწილს ამა თუ იმ მოცულობით, რომელიც უახლოვდებოდა საკუთრების უფლებას ან მოიცავდა თავის თავში ვასალის უფლებამოსილებას, გარკვეული სახით განეკარგა სამფლობელო.⁴⁶¹ დანაწევრებული საკუთრების სამართლებრივი კონსტრუქცია შეიქმნა მე-12 საუკუნეში იტალიელი გლოსატორების მიერ, შემდგომ გავრცელდა მთელს ევროპაში, რათა გამოიწველიყო ვასალისა და ლენური მებატონის მდგომარეობა. ამ უკანასკნელის უფლება გაფორმდა უმაღლესი მესაკუთრის, ხოლო ვასალის – მოსარგებლე მესაკუთრის სახით.⁴⁶²

2.2.4. უარი ტრიადაზე — პოზიტიური სამართლის არჩევანი

თანამედროვეობაში იურისტებს აღარ აკმაყოფილებთ მესაკუთრის უფლებამოსილების განსაზღვრა ტრიადის სახით და ცდილობენ ახლებურად გაიაზრონ საკუთრების შინაარსი. ერთნი მიისწრაფიან მოკლე განსაზღვრების მოცემისკენ, სადაც ხაზს უსვამენ არსებითს საკუთრებაში, სხვანი – ტრიადას უმატებენ სხვა ელემენტებსაც. აღნიშნული შეიმჩნევა როგორც კონტინენტური ევროპის, ისე საერთო სამართლის დოქტრინაში. კერძოდ, იტალიელი იურისტების მოსაზრებით, საკუთრება მოიცავს ორ უფლებამოსილებას: სარგებლობასა და განკარგვას, ამასთან, განკარგვა სარგებლობის უფლებამოსილების უკიდურესი საზღვარია, ამდენად, შესაძლოა, საკუთრების უფლების დაყვანა სარგებლობის უფლებამოსილებამდე.⁴⁶³ ტრიადისადმი კრიტიკული მიდგომა აისახება პოზიტიურ სამართალშიც.

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი (544-ე მუხლი) საკუთრების შინაარსის განსაზღვრისას მიუთითებს მხოლოდ ორ ელემენტზე, სარგებლობასა და განკარგვაზე: საკუთრების უფლება არის უფლება ნივთით სარგებლობისა და განკარგვისა ყველაზე აბსოლუტური სახით, ისე, რომ სარგებლობა არ იყოს იმგვარი, რაც აკრძალულია კანონებით ან რეგლამენტებით.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Берман Г. Д., Западная традиция права: Эпоха формирования, М., 1998, 425.

⁴⁶² Кнйпер Р., Закон и история, Баден-баден, Алматы, 2005, 208.

⁴⁶³ Кулагин М. И., Избранные труды, М., 1997, 252.

⁴⁶⁴ Пятин С. Ю., Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 84.

გერმანიის სკ (გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კანონმდებლობისგან განსხვავებით, სადაც საკუთრება ტრიადის სახით იყო ჩამოყალიბებული)⁴⁶⁵ არ მიუთითებს მესაკუთრის უფლებამოსილებათა ტრადიციულ ჩამონათვალზე, რადგან მიიჩნევა, რომ საკუთრება არ არის ცალკეულ უფლებამოსილებათა ერთობლიობა. კოდექსი მიუთითებს მხოლოდ განკარგვის უფლებამოსილებაზე, კერძოდ, 903-ე პარაგრაფის თანახმად, ნივთის მესაკუთრეს შეუძლია საკუთარი შესედულებით ისარგებლოს ნივთით (ზემოქმედების უფლებამოსილება) და გამორიცხოს სხვათა ყოველგვარი ზემოქმედება მასზე (გამორიცხვის უფლებამოსილება), თუ ეს არ ეწინააღმდეგება კანონს ან მესამე პირის უფლებებს.⁴⁶⁶

აღსანიშნავია, რომ გერმანელი კონსტიტუციონალისტებიც საკუთრების ელემენტებიდან განსაკუთრებულად გამოყოფენ განკარგვას. განკარგვა, საკუთრების თავისუფალი გამოყენებისა და თვით სამოქალაქო ბრუნვის სიცოცხლისუნარიანობის მნიშვნელოვანი გამოვლინებაა. საკუთარი ქონების განკარგვის უფლება წარმოადგენს საკუთრების ტრადიციულ და ფუძემდებლურ ასპექტს.⁴⁶⁷ განკარგვაში ვლინდება საკუთრე-

⁴⁶⁵ Дорнбергер Г., Клейне Г., Клингер Г., Гражданское право Германской демократической республики (Вещное право), пер. с немец. Богуславского М.М., Нарышкиной Р.Л., под ред. Генкина Д.М., М., 1957, 78. გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის საკონსტიტუციო სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ კერძო საკუთრების შინაარსის ელემენტები: მფლობელობა, სარგებლობა და განკარგვა წარმოადგენენ ინდივიდუალურ მოქმედების თავისუფლების ელემენტარულ შემადგენელ ნაწილებს. Книпер Р., Закон и история, Баден-Баден, Алматы, 2005, 215.

⁴⁶⁶ Шанп Ян., Система германского гражданского права, М., 2006, 65. თუმცა გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ განვითარებულ საკუთრების ცნებაში მითითებულია სარგებლობასა და განკარგვაზე. საკუთრება არის პირთათვის საგნების სამართლებრივი მიკუთვნება, რომელიც გამოიხატება კერძო სარგებლიანობითა და განსაკუთრებული განკარგვის უფლებამოსილებით. Leisner, Walter, Eigentum: Schriften zu Eigentumsgrundrecht und Wirtschaftsverfassung, 1979-1996, Hrsg. von Josef Isensee. Berlin: Dunker und Humboldt, 1996, 88. მითითებულია: ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007, 100.

⁴⁶⁷ Микела де Салвиа, Прецеденты Европейского суда по правам человека, Пер. с французского Жуковой А.А., Пашиковской Г.А., СПб., 2004, 963. მითითებულია: ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007, 99.

ბა, როგორც ადამიანის თავისუფალი ნება, განკარგვა საკუთრების მოძრაობის აუცილებელი პირობაა.⁴⁶⁸

რუსეთის სკ ერთგული დარჩა საკუთრების შინაარსის ტრიალის სახით გააზრებისა. რუსულ დოქტრინაში არსებობს მოსაზრება, რომ ის მხოლოდ მათი სამართლისთვის არის დამახასიათებელი.⁴⁶⁹ რუსეთის სკ-ის 209-ე მუხლის თანახმად, მესაკუთრეს ეკუთვნის მფლობელობის, სარგებლობისა და განკარგვის უფლებამოსილება. შესაბამისად, დოქტრინა საკუთრების უფლებას განსაზღვრავს, როგორც პირის სამართლებრივად უზრუნველყოფილ შესაძლებლობას ფლობდეს, სარგებლობდეს და განკარგავდეს კუთვნილ ქონებას საკუთარი ხელისუფლებითა და შეხედულებით კანონით დადგენილ ფარგლებში.⁴⁷⁰

საქართველოს სკ-ის თანახმად, მფლობელობა არ მიიჩნევა მხოლოდ საკუთრების ელემენტად, ის როგორც დამოუკიდებელი ფასეულობა, გამოყოფილია საკუთრების უფლებიდან და ცალკე განიხილება.⁴⁷¹ მფლობელობა ფაქტია და მის უკან საკუთრების უფლების გარდა ხშირად, სხვა სანიეთო და ეალდებულებითი უფლებებია. მფლობელობა ამ უფლებების გარეშე ქონებაზე მხოლოდ შიშველი ბატონობის მდგომარეობაა, სწორედ მის უკან მდგარი უფლებანი ანიჭებს ბატონობის ამ ფაქტს

⁴⁶⁸ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007, 99.

⁴⁶⁹ Суханов Е.А., Гражданское право, ч.1, Учебник, 2-ое. изд., М., 1998, 486. ტრიადის შექმნას რუსულ სამართალში უკავშირებენ სპერანსკის სახელს. Бабаев А.Б., Система вещных прав, М., 2007, 51.

⁴⁷⁰ Пилыева В.В., Гражданское право, части общая и особенная, М., 2006, 115. რაც შეეხება საერთო სამართალს, არსებობს საკუთრების შინაარსის სხვადასხვა ცნება მესაკუთრის უფლებამოსილებათა 6,11 ან 3ელემენტზე მითითებით, მაგალითად, საკუთრების უფლება განისაზღვრება, როგორც ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთის ან უფლების ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის განსაკუთრებული უფლება. Ласк Г., Гражданское право США, М., 1961, 461. ინგლისელი იურისტი ონორე უთითებს 11 უფლებამოსილებაზე: მფლობელობის, პირადი მოხმარების, სარგებლის მიღების, გასხვისების, განადგურების და სხვა. მოსაზრება მითითებულია: ნადარეიშვილი გ., საზღვარგარეთის ქვეყნების სამოქალაქო და საეკონომიკური სამართლის მოკლე მიმოხილვა, თბ., 2007, 111.

⁴⁷¹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 46.

ასხალ თვისობრიობას,⁴⁷² თუმცა უტიტულო მფლობელობაც სამართლებრივ შედეგებს უკავშირდება. მფლობელობის დამოუკიდებელ ინსტიტუტად გააზრების მიუხედავად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი საკუთრების შინაარსის ცნების განსაზღვრისას (170-ე მუხლი) ტრიალის ერთგული დარჩა.

მფლობელობა შეიძლება დარჩენილიყო საკუთრების შინაარსის ცნების მიღმა სხვა საფუძვლითაც. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, სანივთო სამართალმა ქონებაში გააერთიანა როგორც სხეულებრივი, ისე არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე (ქონებრივი უფლება), რომელსაც უსხეულო ქონებას, უსხეულო ნივთებს ან იდეალურ ქონებრივ ობიექტს უწოდებენ.⁴⁷³ აღნიშნული მიუთითებდა იმაზე, რომ

⁴⁷² ზოიძე ბ., საკუთრების ცნება ქართულ სამოქალაქო კოდექსში, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, II-III კვარტალი, 1998, 93.

⁴⁷³ ზამბახიძე თ., ფასიანი ქაღალდები, როგორც გირავნობის საგანი, ჟურნ. „სამართალი“, №12, 2001, 29. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 152-ე მუხლი განსაზღვრავს არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეს, რომელიც შესაძლოა იყოს როგორც აბსოლუტური (უფლება), ისე რელატიური (მოთხოვნის უფლება) ხასიათის. აბსოლუტური უფლება პირის სამართლებრივი შესაძლებლობაა როგორც თავის აქტიურ მოქმედებაზე, ისე იურიდიული შესაძლებლობა მოთხოვნის სხვა პირებს მოქმედებისგან თავის შეკავება, რელატიური – უფლებამოსილი პირის სასარგებლოდ, მეორე მხარის მიერ, მოქმედების განხორციელების ან მოქმედებისგან თავის შეკავების, მოთხოვნის სამართლებრივად დადგენილი შესაძლებლობაა. ამდენად, მოთხოვნის ელემენტი როგორც აბსოლუტურ, ისე რელატიურ უფლებაშია, მაგრამ აბსოლუტურში ის უფლების შინაარსის ერთ-ერთი კომპონენტია, ხოლო რელატიური უფლების არსი თავად მოთხოვნის უფლებაა, ანუ ამ უფლების სუბიექტის ინტერესის დაკმაყოფილება სწორედ, ვალდებული პირის მხრიდან მოთხოვნის შესრულებით ხდება. ამგვარად, უფლების ცნებაში აბსოლუტური უფლება, ხოლო მოთხოვნის უფლებაში რელატიური უფლება მოიაზრება. აბსოლუტური ხასიათის არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეს მიეკუთვნება, მაგალითად, ინტელექტუალური საკუთრება (საავტორო და მომიჯნავე უფლებები, გამოგონებაზე, სასარგებლო მოდელებსა და სამრეწველო ნიმუშზე პატენტით დადასტურებული უფლებანი და სხვა). ხოლო რელატიური ხასიათის ქონებრივ უფლებებს შეადგენენ, მაგალითად, მოთხოვნის უფლება გამომდინარე იმ ფასიანი ქაღალდებიდან, რომლებიც ადასტურებენ სასესხო დამოკიდებულებას ემიტენტსა და ფასიანი ქაღალდის მფლობელს შორის (თამასუქი, ობლიგაცია), ასევე ბინის ქირის, საიჯარო ქირის, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება. *ქონაშვილი ქ.* ინტელექტუალური საკუთრება, როგორც აბსოლუტური ხასიათის არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე და მისი დაცვის სამართლებრივი რეჟიმი, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 2000, 37.

სამოქალაქო კოდექსი უარს ამბობდა მფლობელობაზე, როგორც საკუთრების საიდენტიფიკაციო ნიშანზე⁴⁷⁴, რადგან თუ სხეულებრივ ნივთს მატერიალური, ზუსტად განსაზღვრული ფიზიკური ფარგლები, ანუ სხეული აქვს, აღნიშნულს მოკლებულია არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე. უფლების ფლობა ფიზიკურად ვერ ვლინდება, მას ხელით ვერ შეეცხებით.⁴⁷⁵ თუ ნივთი შესაძლოა დახურულ სივრცეში მოათავსო და ამით გამორიცხო სხვათა მხრიდან მისით მფლობელობა და სარგებლობა, გაცილებით ძნელია, იგივე განახორციელო ქონებრივი უფლების მიმართ, ამიტომ, მასთან დაკავშირებით, სხვათა ძალაუფლების უკანონოდ გამოყენების აღბათობა გაცილებით დიდია.⁴⁷⁶ ქონებრივ უფლებაზე მისი ბუნების გამო შეუძლებელია ფიზიკური ბატონობა, მაგრამ ის ექვემდებარება სარგებლობას და განკარგვას.⁴⁷⁷ მართალია, მფლობელობის არსის განმსაზღვრელი კოდექსისეული ნორმა (155-ე მუხლის პირველი ნაწილი) მფლობელობის ობიექტად ნივთს ასახელებს, რომელშიც სხეულებრივი ნივთი მოიაზრება, მაგრამ ქონების ცნება აერთიანებს სხეულებრივ და უსხეულო ქონებრივ სიკეთეს, და იმ უფლებამოსილებათა ჩამონათვალში, რომელიც შესაძლოა ქონებაზე განხორციელდეს, მფლობელობაც არის მითითებული (147-ე მუხლი). ამდენად, კოდექსი უშვებს უფლების ფლობის შესაძლებლობას, რომელშიც რეალურად, უფლებით სარგებლობა იგულისხმება და იცნობს უფლების მფლობელის ცნებას.

რაც შეეხება ტრიადას, საკუთრების შინაარსის განმსაზღვრელი უფლებები შეიძლება ჰქონდეს არამესაკუთრესაც. მთავარი უფლებამოსილებათა რაოდენობა კი არ არის, არამედ მათი მოქმედების ფარგლები, ნივთის მიმართ რეალური, სამართლებრივი ძალაუფლების არსებობა, რითაც მესაკუთრე

⁴⁷⁴ *კნიპერი რ.*, კოდიფიკაციის მეთოდები და კონცეფციები გარდამავალი პერიოდის საზოგადოებაში, კრებული: სამართლის რეფორმა საქართველოში, თბ., 1994, 188.

⁴⁷⁵ *ბამუკაშვილი დ.*, ინტელექტუალური უფლებები, თბ., 2006, 98.

⁴⁷⁶ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 47.

⁴⁷⁷ *ბამუკაშვილი დ.*, ინტელექტუალური უფლებები, თბ., 2006, 103.

ინმიჯნება არამესაკუთრისაგან.⁴⁷⁸ საკუთებას აფუძნებს არა თავის-
თავედ მფლობელობა, სარგებლობა და განკარგვა, არამედ მათი
თავეისუფლების გარკვეული ფარგლები.⁴⁷⁹

საკუთრების უფლების შინაარსის დეფინიციისადმი სხვა-
დასხვა მიდგომის მიუხედავად, კონტინენტური ევროპის სა-
მართალში მფლობელობა, როგორც ნივთზე ფაქტობრივი ბა-
ტონობის სამართლებრივად უზრუნველყოფილი შესაძლებლო-
ბა,⁴⁸⁰ მიიჩნევა იმ ძირითად უფლებამოსილებად, რომლის გარეშე
საკუთრების არსებობა წარმოუდგენელია.

მე-18 საუკუნის ფრანგი იურისტის, ბურჟონის განმარტე-
ბით, არ არსებობს ნივთის მფლობელობაზე უკეთესი მაჩვენე-
ბელი ნივთზე საკუთრების უფლების არსებობისა,⁴⁸¹ მფლობე-
ლობა საკუთრების სინამდვილე (იერინგი),⁴⁸² მისი არსებობის
მტკიცების იოლი ფორმაა (ტერე).⁴⁸³ სწორედ, მფლობელობის
გარეგნული აქტია საკუთრებისთვის აუცილებელი, ნივთის დაუ-
ფლებით თვალსაჩინო ხდება ნივთის მიმართ ნების გამოვლენ-
ა, სუბიექტურობა აღწევს ობიექტურობას.⁴⁸⁴ მფლობელობით
მიიღწევა უფლების გარეგნული ხედვა, მესამე პირთა მხრიდან
ხდება ნდობის გამოცხადება გარეგნული ფაქტობრივი შემად-
გენელობისადმი, რაც ემსახურება ბრუნვის უსაფრთხოებას.⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ *Суханов Е.*, Понятие права собственности в российском законодательстве и в модельном гражданском кодексе для стран СНГ, Роль конституционных судов в обеспечении права собственности (сборник докладов), М., 2001, 12. მითითებულია: *ზოიძე თ.*, საკუთრების უფლების ცნება და შინაარსი ქართული და გერმან-
ული სამართლის მაგალითზე (სასემინარო ნაშრომი), თბ., 2010, 30.

⁴⁷⁹ *ზოიძე ბ.*, მფლობელობის (possessio) ცნება საქართველოს მომავალ
სამოქალაქო კოდექსში, კრებული: სამართლის რეფორმა საქართველოში,
თბ., 1994, 281.

⁴⁸⁰ *Белов В.А.*, Гражданское право, М., 2003, 462; *Чеговадзе Л.А.*, Структура и
состояние гражданского правоотношения, М., 2004, 37.

⁴⁸¹ მოსაზრება მითითებულია: *Скловский К.И.*, Собственность в гражданском
праве, М., 1999, 224.

⁴⁸² მოსაზრება მითითებულია: *Дернбург Г.*, Пандекты, Т.2, пер. *Блаха А.Ю., Гальперн
А.Я., Унтелова Д.И., Шнейдера К.А.*, под. ред. *Мейендорфа А.Ф.*, СПб., 1905, 22.

⁴⁸³ მოსაზრება მითითებულია: *გეიშინი გ.*, მფლობელობის და საკუთრე-
ბის ადგილი საჩივრო სამართალში, ჟურნ. "სამართალი," №1-2, 1998, 41.

⁴⁸⁴ *Скловский К.И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 47.

⁴⁸⁵ *Черепанин Б.Б.*, Юридическая природа и обоснование приобретения права
собственности от неуправомоченного отчуждателя, Ученые записки свердловского
юридического института, Т. I, 1947, 96.

3. მფლობელობის მნიშვნელობა საკუთრების პირველადი საშუალებებით წარმოშობისას (ოკუპაციო, ნააოპარი, განძი, პაქენითი ხანდაზმულობა)

საკუთრების უფლება წარმოიშობა სამართლის ნორმათა საფუძველზე და განსაზღვრული იურიდიული ფაქტების არსებობისას, რომლებიც მიიწნევა ამ უფლების მოპოვების საშუალებებად. ისინი შეიძლება იყოს პირველადი და ნაწარმოები. ამ კლასიფიკაციას საფუძველად უდევს უფლებამონაცვლეობის კრიტერიუმი.⁴⁸⁶ პირველადი საშუალებების დროს ნივთზე საკუთრება წარმოიშობა პირველად, სრული მოცულობით ან წინა მესაკუთრის ნებისა და უფლებისგან დამოუკიდებლად.⁴⁸⁷ თავდაპირველი საშუალებების დროს, ნივთზე საკუთრება ან საერთოდ არ არსებობდა, ან ეკუთვნოდა სხვა პირს, მაგრამ მასა და ახალ შემძენს შორის არ არსებობდა უშუალო კავშირი.⁴⁸⁸ ამ შემთხვევაში, საკუთრების უფლების შეძენის წესი განისაზღვრება მხოლოდ კანონით და არა მხარეთა შეთანხმებით, ან წინა მესაკუთრის ცალმხრივი ნებით. ნაწარმოები საშუალების დროს საკუთრების უფლების შეძენა ხდება უფლებამონაცვლეობის გზით, ანუ უფლება წარმოიშობა წინა მესაკუთრის ნების საფუძველზე, რომელიც პირდაპირ გამოიხატება ან ივარაუდება ხელშეკრულებაში, ან ცალმხრივ გარიგებაში, ახალ მესაკუთრეს გადაეცემა უფლება იმ მოცულობით, რაც ეკუთვნოდა წინამორბედს.⁴⁸⁹

საკუთრების უფლების წარმოშობის თავდაპირველი საშუალებებიდან საინტერესოა, უპატრონო ნივთის დაუფლება,

⁴⁸⁶ უფლებამონაცვლეობა არის ერთი პირის უფლებისა და მოვალეობის გადასვლა მეორე პირის ხელში, რომელიც ცვლის პირველს სამართლებრივ ურთიერთობაში. უფლებამონაცვლეობა შეიძლება იყოს ზოგადი (უნივერსალური) და კერძო (სინგულარული). პირველ შემთხვევაში ერთი სუბიექტი ცვლის მეორეს რამდენიმე სამართლებრივ ურთიერთობაში, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ერთ რომელიმე სამართლებრივ ურთიერთობაში. *კობახიძე ა.*, სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 97.

⁴⁸⁷ *ჩიტოშვილი თ.*, უპირველეს ყოვლისა საკუთრების უფლების წარმოშობის ძირითადი სამართლებრივი ასპექტები, თბ., 2006, 6. *Васильев Г.С.*, Преемство в праве собственности как разновидность сингулярного правопреемства, ж. „Правоведение“, №6, 2006, 57.

⁴⁸⁸ *Анненков К.*, Система русского гражданского права, 2-ое изд., Т. 2, СПб., 1900, 124.

⁴⁸⁹ *Эннексерус Л.Е.*, Курс германского гражданского права, Т. 1, М., 1949, 87.

ჯანში, ნაპოვარი და შეძენითი ხანდაზმულობა, რადგან ამ შემთხვევაში სწორედ, მფლობელობის ფაქტია საკუთრების უფლებოს დაუშენების წინამძღვარი.

3.1. ოკუპაციო (უპატრონო ნივთის დაუფლება)

მესაკუთრე დამოუკიდებელია საკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვისას, ამდენად, მას აქვს უფლება უარი თქვას საკუთრებაზე და მიატოვოს ნივთი.⁴⁹⁰

უპატრონოა ნივთი, რომელსაც არ ჰყავს მესაკუთრე, ან რომელიც მესაკუთრემ მასზე საკუთრების უფლებაზე უარის თქმის მიზნით ნებაყოფლობით მიატოვა.⁴⁹¹ რუსეთის სკ-ის 225-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, უპატრონოა ნივთი, რომელსაც არ ჰყავს მესაკუთრე, ან მისი მესაკუთრე უცნობია, ან მასზე საკუთრების უფლებაზე უარი განაცხადა მესაკუთრემ.⁴⁹² კონტინენტური ევროპის სამართალში უპატრონობის რეჟიმი ვრცელდება მხოლოდ მოძრავ ნივთზე, ხოლო უძრავი ქონება, რომელსაც არ ჰყავს მესაკუთრე, ითვლება სახელმწიფო საკუთრებად, რაც გამორიცხავს ამ ქონების აღიარებას უპატრონოდ. უპატრონო ნივთზე საკუთრების უფლების წარმოშობის სამართლებრივი საფუძველია მისი დაუფლება და დაპატრონება, ნივთის მითვისების განზრახვით მასზე ბატონობის დადგენა, რომლის დროსაც მფლობელს აქვს უშუალო შესაძლებლობა იმოქმედოს ნივთზე თავისი შეხედულებით და მოსპოს სხვათა ზემოქმედების შესაძლებლობა.⁴⁹³ რუსეთის სკ ამ შემთხვევაში უპირატესობას ანიჭებს იმ მიწის ნაკვეთის, ან სხვა ობიექტის მესაკუთრეს, ან კანონიერ მფლობელს, სადაც არის მიტოვებული ნივთი.⁴⁹⁴ გერმანიის სკ-ის თანახმად, თუ დაუფლება ეწინააღმდეგება ვინმეს გან-

⁴⁹⁰ ნადიბაიძე ლ., საკუთრების შეძენის სამართლებრივი საფუძველები, თბ., 2002, 10.

⁴⁹¹ Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т. 2, М., 2006, 363.

⁴⁹² Садилов О.Н., (ред.), Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, ч.1, М., 1997, 273.

⁴⁹³ Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, Т. 1, М., 1914, 325.

⁴⁹⁴ Масевич М.Г., Основания приобретения права собственности на бесхозяйные вещи, В книге: Проблемы современного гражданского права, под. ред. Литовкина В.Н., Рахмиловича В.А., М., 2000, 177.

საკუთრებულ უფლებას ოკუპაციისას, მფლობელი ვერ გახდება მესაკუთრე.⁴⁹⁵ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თანახმად, თუ სასამართლო ცნობს, რომ ქონებას არა ჰყავს მესაკუთრე, ან ეს ქონება მიტოვებულია მესაკუთრის მიერ იმ განზრახვის გარეშე, რომ შეინარჩუნოს ამ ქონებაზე საკუთრების უფლება, მას გამოაქვს გადაწყვეტილება მოძრავი ქონების უპატრონოდ ცნობისა და მისი იმ პირის საკუთრებაში გადაცემის შესახებ, რომელიც დაეუფლა ამ ქონებას.⁴⁹⁶

3.2. განძი

განძად ითვლება ფასეული მოძრავი ნივთი, რომელიც იმდენ ხანს იყო დაფლული ან დამალული, რომ მისი მესაკუთრის დადგენა შეუძლებელია.⁴⁹⁷ განძზე საკუთრება ეკუთვნის იმ მიწის ნაკვეთის ან მოძრავი ნივთის მესაკუთრეს, სადაც აღმოჩნდა განძი, თუ აღმოჩენი თავად ამ ნივთის მესაკუთრეა, ხოლო თუ აღმოჩენი სხვა პირია, განძზე წარმოეშობათ საერთო საკუთრება თანაბარი წილით აღმოჩენსა და ნივთის მესაკუთრეს⁴⁹⁸ (საფრანგეთის სკ-ის 716-ე მუხლი). რუსეთის სკ ამ შემთხვევაში, მხარეთა შეთანხმებით, საერთო საკუთრებაში წილის სხვაგვარად განსაზღვრის წესს ითვალისწინებს. მართლწესრიგისა და საკუთრების უფლების დაცვის მიზნით, არამართლზომიერია განძის ძებნა სხვის საკუთრებაში მესაკუთრის თანხმობის გარეშე, ამიტომ ასეთ დროს განძის აღმოჩენს არ ეკუთვნის მასზე საკუთრების უფლება, ის მთლიანად ეკუთვნის იმ ნივთის მესაკუთრეს, რომელშიც აღმოჩნდა განძი. ანალოგიური შედეგი დგება, როდესაც აღმოჩენი მოქმედებდა მესაკუთრის თანხმობით, მაგრამ სამსახურეობრივი მოვალეობის ფარგლებში (რუსეთის სკ-ის 233-ე მუხლის პირველი ნაწილი).⁴⁹⁹

⁴⁹⁵ Бернгейм Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб., 1910, 136.

⁴⁹⁶ იმნაძე დ., ქონების უპატრონოდ ცნობა, ჟურნ. „სამართალი“, №1-2, 2001, 35.

⁴⁹⁷ ზოიძე ბ., საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ძველ ქართულ სამართალში (ნაპოვარი და განძი), წიგნში: ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 404.

⁴⁹⁸ Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.2, М., 2006, 364.

⁴⁹⁹ Садинов О. Н., (ред.), Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, ч. 1, М., 1997, 279.

3.3. ნაპოვარი

ნაპოვარის შემთხვევაში სამართლებრივი შედეგი დგება არა ნივთის პოვნის ფაქტით, არამედ ნაპოვარის დაუფლებით. ნაპოვარი არის სხვისი მოძრავი ნივთის დაუფლება, რომელიც დაკარგული ან დაეიწყებულია, ე.ი. მესაკუთრემ დაკარგა მასზე მფლობელობა.⁵⁰⁰ განძისგან განსხვავებით, რომელიც ისე დიდხანს იყო დამალულ მდგომარეობაში, რომ მისი მესაკუთრის არსებობის შესახებ ვარაუდი გამორიცხულია, ნაპოვარი ქმნის ვარაუდს, რომ ნივთის მესაკუთრე არსებობს.⁵⁰¹

იტალიის სკ-ის თანახმად, ნივთის მპოვნელი ვალდებულია გადასცეს ნივთი მესაკუთრეს ან თუ მისი ვინაობა უცნობია, აღმოჩენის ადგილის მიხედვით მერს, რომელიც ვალდებულია აღნიშნულის შესახებ გამოაქვეყნოს განცხადება. თუ გამოქვეყნებიდან ერთი წლის მანძილზე არ გამოჩნდება ნივთის მესაკუთრე, მპოვნელი იძენს ნივთზე საკუთრებას. მესაკუთრის გამოჩენისას, მპოვნელს უფლება აქვს მოითხოვოს ჯილდო და ნივთის შენახვაზე გაწეული ხარჯების ანაზღაურება (927-929-ე მუხლები).⁵⁰² რუსეთის სკ-ის თანახმად, მპოვნელი ვალდებულია განახორციელოს კანონით დადგენილი მოქმედებები მესაკუთრის დასადგენად და მისთვის ნივთის დასაბრუნებლად, უზრუნველყოს ნივთის დაცვა. კერძოდ, მან უნდა აცნობოს ნაპოვარის შესახებ მას, ვინც დაკარგა ნივთი ან მისთვის ცნობილ კანონიერ მფლობელს, ან ჩააბაროს ნივთი ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს. განცხადების გაკეთებიდან ექვსი თვის შემდეგ (შემდგომი ხანდაზმულობის სპეციალური ვადა) და კანონიერი მფლობელის შესახებ ცნობის არ არსებობისას, მპოვნელი იძენს მასზე საკუთრებას. მპოვნელის მხრიდან საკუთრების უფლებაზე უარის თქმისას, წარმოიშობა მუნიციპალური საკუთრების უფლება. მპოვნელს

⁵⁰⁰ Анненков К., Система русского гражданского права, Т. 2, 2-ое изд., СПб., 1900, 152.

⁵⁰¹ Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, Т. 1, М., 1914, 331.

⁵⁰² იტალიის სამოქალაქო კოდექსი, ნ.11, ქონება, ტიტული II, თავი III, საკუთრების უფლების შეძენის ხერხები, თარგმანი ზ. ჭეჭელაშვილის ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ.1, თბ., 2004, 300.

უფლება აქვს მოითხოვოს ჯილდო და შენახვაზე გაწეული ხარჯების ანაზღაურება ნიუთის კანონიერი მფლობელისგან, ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოსაგან, ამ უკანასკნელის მიერ ნიუთზე საკუთრების უფლების წარმოშობისას.⁵⁰³

3.4. შეძენითი ხანდაზმულობა

3.4.1. მფლობელობითი ხანდაზმულობის მოქმედების ფარგლები

კონტინენტური ევროპის სამართალი იცნობს შეძენითი (მფლობელობითი) ხანდაზმულობის ინსტიტუტს. დასავლეთ ევროპის ფეოდალიზმს რამდენიმე საუკუნე დასჭირდა რომაული *usucapio* რომ დაესესხებინა და ამ გზით შეძენითი ხანდაზმულობის ცნება შეექმნა, რაც ხდებოდა რომის სამართლის რეცეპციის პროცესში.⁵⁰⁴

შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტის არსი გულისხმობს, რომ კანონით დადგენილ პირობებში, ნიუთზე განხორციელებული ფაქტობრივი ბატონობა განსაზღვრული დროის შემდეგ, მასზე საკუთრების უფლებას წარმოშობს⁵⁰⁵. დრო ამ შემთხვევაში ფაქტს აქცევს უფლებად, უფლება წარმოიშობა იმიტომ, რომ უფლების შესაბამისი ფაქტობრივი მდგომარეობა დიდი ხნის მანძილზე იყო დაცული.⁵⁰⁶ საკუთრების ხანდაზმულობით შეძენისას ისეთი ვითარებაა, როდესაც სამართლებრივი ბურჟსითაა მოცული ნიუთზე უფლებრივი ურთიერთობა და მხოლოდ მისი მფლობელის მხრიდან იკვეთება სინამდვილე, რაც მფლობელობითი ხანდაზმულობის წყალობით უფლების წარმოშობის წყაროდ იქცევა.⁵⁰⁷ ეს ინსტიტუტი მაშინ გამოიყენება, როცა შეძენას აკლია შეძენისთვის აუცილებელი სამართლებრივი ძალის მქონე ერთ-ერთი პირობა. ამ ნაკლის ასაც-

⁵⁰³ Гомола А. И., Гражданское право, М., 2003.

⁵⁰⁴ Бек А., Рецепция римского права в западной Европе, М., 1950, 196.

⁵⁰⁵ Грималь Д. Д., Лекции по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916, 191.

⁵⁰⁶ ზარანდია თ., სახელშეკრულებო ვალდებულებების შესრულების ადგილი და ვადები, თბ., 2005, 32.

⁵⁰⁷ ზოიძე ბ., ქართული სანიუთო სამართალი, თბ., 2003, 172.

იღებლად საჭიროა მომეტებული სიფრთხილე, რაც არ მოეთხოვება სამოქალაქო ბრუნვის კეთილსინდისიერ მონაწილეს გახშირებული ბრუნვის დროს.⁵⁰⁸ ხარვეზი შესაძლოა მდგომარეობდეს, გამსხვიების არაუფლებამოსილებაში: მასზე საკუთრების უფლების არარსებობის გამო, მისი ქმედუუნარობის გამო, ასევე გარიგების ფორმის დაუცველობაში. შესაძლოა, საერთოდ არ არსებობდეს მფლობელობის მოპოვების საფუძველი, მაგალითად, მფლობელი შეცდომით თვლის თავს კანონით ან ანდერძით ქეჩკვიდრედ, მაშინ როდესაც არსებობს მასზე უპირატესი უფლების მქონე კანონით მემკვიდრე ან მის სასარგებლოდ დაწერილი ანდერძი შვიცვალა მისთვის უცნობი, გვიან შედგენილი ანდერძით და შესაბამისად, მას ჩამოერთვა მემკვიდრეობის უფლება.

საკუთრების ხანდაზმულობით შეძენის ინსტიტუტს იცნობს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსიც. მოძრავი ნივთების მიმართ საჭიროა ნივთის ხუთწლიანი კეთილსინდისიერი ფლობა, ხოლო უძრავის მიმართ – თხუთმეტწლიანი. ამავე დროს, უძრავ ნივთზე მფლობელობის ფაქტი საჯარო რეესტრში უნდა იყოს რეგისტრირებული. ამ ვითარებაში, მართალია, პირი შეტანილია რეესტრში უძრავი ნივთის მესაკუთრედ, მაგრამ შეძენას გააჩნია ნაკლი, მაგალითად, ქონების შეძენა მოხდა კანონიერი საფუძვლის გარეშე, მესაკუთრედ რეგისტრირებულმა პირმა ქონება შეიძინა გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი პირისგან, გასხვისება მოხდა ყალბი დოკუმენტების საფუძველზე, ან დაირღვა უპირატესი შესყიდვის უფლების მქონე პირის ინტერესი და სხვა.⁵⁰⁹ ამავე დროს, უძრავი ნივთი ხანდაზმულობით შეიძლება შეიძინოს არაკეთილსინდისიერმა მფლობელმაც, რადგან ამ შემთხვევაში არსებითია თვით საჯარო რეესტრის ცნობა და არა იმდენად პირის სუბიექტური დამოკიდებულება შეძენის ნამდვილობის მიმართ. რეგისტრაციის ფაქტი აბათილებს არაკეთილსინდისიერ ნებას.⁵¹⁰ აღსანიშ-

⁵⁰⁸ *ჭეჭელაშვილი ზ.*, სანიეთო სამართალი, თბ., 2006, 93.

⁵⁰⁹ *ჩიტოშვილი თ.*, უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობის ძირითადი სამართლებრივი ასპექტები, თბ., 2006, 43.

⁵¹⁰ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანიეთო სამართალი, თბ., 2003, 177.

ნავია, რომ ქართუელმა კანონმდებელმა ხანდაზმულობის ვადას მისცა უკუქცევითი ძალა, კოდექსის გარდამავალ დებულებებში განისაზღვრა ნორმა, რომლითაც აღნიშნული ვადა აითვლება 1993 წლიდან. რადგან ეს ინსტიტუტი პირველად, ქართულ რეალობაში 1993 წლის „საკუთრების უფლების შესახებ“ კანონში აისახა.⁵¹¹

3.4.2. შეძენითი ხანდაზმულობის მნიშვნელობა სამოქალაქო ბრუნვისათვის

მართალია, არსებობს მოსაზრება, რომ შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი უსამართლოა,⁵¹² უკანონოა თავისი ბუნებით, რადგან იგი ყოველთვის უპირისპირდება საკუთრების უფლებას,⁵¹³ მაგრამ დომინირებული შეხედულებით, ის ემსახურება ქონებრივი ურთიერთობების სიმყარის, სამოქალაქო ბრუნვის ნორმალური ფუნქციონირების უზრუნველყოფას. სოციალური მშვიდობის ინტერესებში მიზანშეწონილია განგრძნობადი ფაქტობრივი მდგომარეობის განმტკიცება.⁵¹⁴ უფლება, როგორც ფასეულობა, არ შეიძლება მუდმივად საეჭვოობის (საცილობის) ხასიათს ატარებდეს,⁵¹⁵ შესაბამისად, კონკრეტულ სუბიექტთა და საზოგადოების ინტერესთა დაცვის მიზნით, ფაქტობრივი მფლობელობის თაობაზე სამართლებრივ ურთიერთობებში განსაზღვრულობა მიიღწევა, მფლობელობის საკუთრების უფლებად გარდაქმნა ხორციელდება.⁵¹⁶

მართლწესრიგი მესაკუთრეს საკმარის დროს აძლევს თავისი უფლების აღდგენისთვის. მისი გამოუყენებლობა მიუთითებს იმაზე, რომ მას ნივთი არ სჭირდება. თუ პირი არ ზრუნავს თავისი უფლების განხორციელებაზე და სხვას უთ-

⁵¹¹ ზოიძე ბ., ქართული სანიეთო სამართალი, თბ., 2003, 18.

⁵¹² ჭეჭელაშვილი ზ., სანიეთო სამართალი, თბ., 2006, 94.

⁵¹³ *Энгельман И.Е.*, О давности по русскому гражданскому праву, Историко-догматическое исследование, М., 2003, 127.

⁵¹⁴ *Морандьер Ж. Д.*, Гражданское право Франции, Т. 2, М., 1960, 72.

⁵¹⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 30 აპრილის №1/3/161 გადაწყვეტილება. http://www.constcourt.ge/index.php?lang_id=Geo...

⁵¹⁶ Гражданское уложение. Проект высочайшей учрежденной редакционной комиссии по составлению гражданского уложения, Т.1, под. ред. *Тютрюмова И.М.*, СПб., 1920, 764.

მობს კუთვნილი ნივთის ნაყოფით სარგებლობას, ის იმსახურებს უფლების ჩამორთმევას,⁵¹⁷ მესაკუთრე, რომელიც არ იწენს მზრუნველობას საკუთარი ქონების მიმართ, ნაკლებ დაცვას იმსახურებს კეთილსინდისიერ მფლობელთან შედარებით.⁵¹⁸ ამდენად, ამ ინსტიტუტის წყალობით სამეურნეო სიკეთე განმტკიცდება ჭეშმარიტ დესტინატურთან.⁵¹⁹ ასევე, დროთა განმავლობაში რთულდება მტკიცებულებათა წარდგენა ჭეშმარიტების დასადგენად. ამდენად, წინა მფლობელისათვის საკუთრების უფლების ჩამორთმევა ეფუძნება შეძენის ნების ჩართვას, კეთილსინდისიერ შეძენასა და ბრუნვის სტაბილურობის მოთხოვნებს.⁵²⁰ ზოგიერთი რუსი ცივილისტი ვერ ხედავს შეძენითი ხანდაზმულობის არსს ვინდიკაციის შესლუდვის წესის არსებობის პირობებში, ისინი ვერ ითვალისწინებენ იმ გარემოებას, რომ შეძენითი ხანდაზმულობა მოქმედებს სწორედ იქ, სადაც არ გამოიყენება ზემოხსენებული წესი, ე.ი. სადაც ვინდიკაცია დასაშვებია.⁵²¹

3.4.3. შეძენითი ხანდაზმულობის პირობები

შეძენითი ხანდაზმულობის პირობები განსხვავებულია კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემის ქვეყნების კანონმდებლობით, თუმცა შესაძლოა, საერთო პირობების განსაზღვრა: სათანადო ნივთის, კანონით განსაზღვრულ ვადებში, უწყვეტად (ობიექტური ელემენტები), კეთილსინდისიერად და საკუთრად ფლობის განხრახვით (სუბიექტური ელემენტები) განხორციელებული ფლობა, მასზე საკუთრების უფლებას წარმოშობს.

3.4.3.1. მფლობელობის ობიექტი – ბრუნვაუნარიანი ნივთი

მფლობელობის ობიექტი შესაძლოა იყოს როგორც მოძრავი, ისე უძრავი ნივთი. ფრანგული სამართლის თანახმად,

⁵¹⁷ *Мейер Д. И.*, Русское гражданское право, ч.1, СПб., 1861, 282.

⁵¹⁸ *Книпер Р.*, Владение в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане (*Нуриев Я., Чантурия Л.*, изд.), Ashgabat, 2010, 107.

⁵¹⁹ *Петражицкий Л.И.*, Право добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, М., 2002, 212.

⁵²⁰ *Скловский К. И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 242.

⁵²¹ *Скловский К. И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 496.

უძრავ ნივთებს შეადგენს ის ნივთები, რომლებიც ასეთები არიან ან თავისი ბუნებით (მიწის ნაკვეთი და მასზე მდებარე ყველა ნივთი), ან დანიშნულებით (ის ნივთები, რომლებიც აუცილებელია მიწის ნაკვეთის დანიშნულებისამებრ გამოყენებისათვის: სასოფლო-სამეურნეო იარაღები, საწარმოო დაწარმოები, პირუტყვი).⁵²² მოძრავ ნივთებს მიეკუთვნებიან ისეთი საგნები, რომელთაც შეუძლიათ შეიცვალონ ადგილმდებარეობა დამოუკიდებლად (ცხოველები), ან გარეშე ძალის ზემოქმედებით (უსულო საგნები).⁵²³

გერმანული სამოქალაქო სამართლით უძრავ ნივთებს მიეკუთვნება მიწის ნაკვეთი, ის შენობა-ნაგებობანი და ნაყოფი, რაც მასზე მდებარეობს, ასევე, მიწის ნაკვეთთან დაკავშირებული სანიუთო უფლებები.⁵²⁴ ამასთან, გერმანიაში უძრავ ნივთებზე საკუთრების წარმოშობის თვალსაზრისით, საადგილმამულო წიგნის სისტემის მოქმედების გამო, მარტოოდენ ხანდაზმული მფლობელობით საკუთრება წარმოიშობა მხოლოდ მოძრავ ნივთებზე. უძრავი ნივთების მიმართ დამატებით საჭიროა, მფლობელის რეგისტრაცია მესაკუთრედ საადგილმამულო წიგნში.⁵²⁵

3.4.3.2. კეთილსინდისიერი მფლობელობა

კეთილსინდისიერება ნიშნავს, რომ მფლობელი დარწმუნებულია საკუთარი მფლობელობის მართლზომიერებაში, ე.ი. მიაჩნია, რომ მის მიერ ქონების მოპოვების საფუძველი საკმარისია, რომ გააჩნდეს საკუთრების უფლება.⁵²⁶ მან არ იცის უფრო ძლიერი უფლების შესახებ, პატიოსნად სჯერა, რომ მოიპოვა მფლობელობა სხვისი წყენის გარეშე. სამოქალაქო ბრუნვის სარგებლიანობა და ეთიკა აქ ერთიმეორის თანმხედრია.⁵²⁷ კეთილსინდისიერება შეძენის ატრიბუტია, შემძენი,

⁵²² Бушев А.О., Макарова О.А., Попондотуло В.Ф., Коммерческое право зарубежных стран, М., 2003, 85.

⁵²³ Французский гражданский кодекс, приложение в книге: Кулагин М.Н., Избранные труды, М., 1997, 293.

⁵²⁴ ჭანჭურიძე ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 140.

⁵²⁵ Пятин С.Ю., Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 201.

⁵²⁶ Хвостов В.М., Система римского права, М., 1996, 253.

⁵²⁷ Петражицкий Л.И., Право добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, М., 2002, 364.

როგორც გარიგების მხარე, ამოწმებს გამსხვისებლის ლეგიტიმაციას და მისი ქცევა ამ თვალსაზრისით ფასდება, როგორც წინდახედული ან არაკეთილსინდისიერი.⁵²⁸ შეძენითი ხანდაზმულობა არ ვრცელდება არამართლზომიერ არაკეთილსინდისიერ მფლობელზე, რომელიც განზრახ დაეუფლა სხვის ქონებას მისი მესაკუთრის ნების წინააღმდეგ.⁵²⁹ შეძენითი ხანდაზმულობით, მხოლოდ მფლობელის არამართლზომიერი პასიური ქცევა გარდაიქმნება უფლებად ვადის გასვლის შემდეგ.⁵³⁰

ფრანგული სამოქალაქო სამართლის თანახმად, მფლობელი ითვლება კეთილსინდისიერად, თუ ის ფლობს როგორც მესაკუთრე და არ იცის, რომ მისი მფლობელობის შეძენის საფუძველი ნაკლის მქონეა.⁵³¹

რომაული სამართლის თანახმად, bona fides-ის არსებობა საკმარისი იყო მხოლოდ მფლობელობის მოპოვების მომენტში და შემდგომ, მფლობელობის განმავლობაში აღმოჩენილი ხარვეზი არ აბრკოლებდა კეთილსინდისიერად დაწყებულ ხანდაზმულობას.⁵³² რომაელ იურისტთა აზრის გათვალისწინებით, შუა საუკუნეების იურისტებმა ჩამოაყალიბეს დებულება: შემდგომი არაკეთილსინდისიერება ხელს არ უშლის სწორად დაწყებულ usucapio-ს.⁵³³

თანამედროვე სამოქალაქო სამართალმა შუა საუკუნეების კანონიკური სამართლის დანაწესი განამტკიცა, რომლის თანახმად, შემდგომში წარმოშობილი არაკეთილსინდისიერება აჩერებს ხანდაზმულობის დენას⁵³⁴, ე.ი. კეთილსინდისიერება მოითხოვება არა მხოლოდ მფლობელობის მოპოვების მომენტში, არამედ მთელი ხანდაზმული მფლობელობის მანძილზე. კეთილსინდისიერება წყდება, როცა პირი შეიტყობს მფლობელობის საფუძვლის ნაკლის თაობაზე, მაგალითად, საენდიკა-

⁵²⁸ Словеский К. И., О виндикации права, ж., „Хозяйство и право“, №4, 2010, 48.

⁵²⁹ Суханов Е. А., Учебник гражданского права, Т. 1, 2-ое изд., М., 1999, 495.

⁵³⁰ Дернбург Г., Пандекты, Вещное право, СПб., 1902, 127.

⁵³¹ ჭეჭელაშვილი ზ., სანიეთო სამართალი (შედარებით-სამართლებრივი კვლევა), მე-2 გამოცემა, თბ., 2010, 66.

⁵³² Покровский И. А., История римского права, 3-е изд., Петроград, 1917, 344.

⁵³³ Дождев Д. В., Римское частное право, М., 1997, 369.

⁵³⁴ Бернштейн Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб., 1910, 141.

ციო სარჩელის წარდგენით. ზოგიერთი მოსაზრებით, ამ ვითარებაში მფლობელი არ კარგავს კეთილსინდისიერებას, თუმცა პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით ის უახლოვდება არაკეთილსინდისიერი მფლობელის მდგომარეობას.⁵⁵⁵

კეთილსინდისიერების, როგორც შინაგანი ფაქტის მტკიცება, რომელიც დამატებულია მფლობელის სინდისში, შეუქმლაველია. მფლობელის ზეპირი ან წერილობითი განცხადება მისი არსებობის შესახებ, საეჭვოა, რადგან მას აქვს ცხადად არსებული ინტერესი – გარკვეული ფაქტი ისე იქნეს მხედველობაში მიღებული, როგორც მას სურს. ამიტომ, bona fides-ის არსებობა ივარაუდება მფლობელის მხარეზე და მოსარჩელის ამოცანაა დამტკიცოს მფლობელის mala fides.⁵⁵⁶ შესაბამისად, ცივილისტიკაში მიჩნეულია, რომ განსაკუთრებული მტკიცებულება კეთილსინდისიერებას არ სჭირდება, ის ივარაუდება მფლობელის მხარეზე საპირისპიროს დამტკიცებამდე, განსხვავებით, სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული წესისა, რომ არაკეთილსინდისიერება არასდროს არ ივარაუდება.⁵⁵⁷

აღსანიშნავია, რომ ფრანგული სამოქალაქო სამართალი იცნობს მფლობელის კეთილსინდისიერების პრეზუმფციას: ის ვინც მიუთითებს მფლობელის არაკეთილსინდისიერებაზე, თავად უნდა ამტკიცოს აღნიშნული, ანუ მას აწევს მტკიცების ტვირთი.⁵⁵⁸ რუსეთის სკ არ იცნობს ამ პრეზუმფციას, თუმცა ზოგადად, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა მოქმედებათა მიმართ ადგენს გონივრულობისა და კეთილსინდისიერების ვარაუდს (მე-10 მუხლის მე-3 პუნქტი). შესაბამისად, ივარაუდება, რომ ნიეთის ნებისმიერი შემძენი არის კეთილსინდისისერი.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ Мейер Д. И., Русское гражданское право, ч. 1, СПб., 1861, 268.

⁵⁵⁶ Савиных Ф. К., Обязательственное право, пер. с немец. Фукс Ф., Мандро Н.М., М., 1876, 456.

⁵⁵⁷ Дернбург Г., Пандекты, Т. 2, пер. Блоха А. Ю., Гальперн А. Я., Уителова Д. И., Шнейдера К.А., под. ред. Мейендорфа А.Ф., СПб., 1905, 135.

⁵⁵⁸ Морандьер Ж., Гражданское право Франции, Т. 2, М., 1960, 144.

⁵⁵⁹ Кузина С., Проблемы защиты интересов добросовестного приобретателя, ж. „Хозяйство и право“, № 8, 2006, 115.

კეთილსინდისიერი მფლობელობა გულისხმობს მშვიდ და აშკარა მფლობელობას, თუმცა ფრანგული სამართალი მათ ცალკე პირობებად გამოყოფს. მშვიდი მფლობელობა ნიშნავს იმას, რომ ის არ უნდა იყოს დაფუძნებული ან შენარჩუნებული ძალიან ძალადობით. მფლობელობის აშკარა, ღია ხასიათი გულისხმობს, რომ მფლობელობის ფაქტი ცნობილი უნდა იყოს პირთა განუსაზღვრელი წრისათვის, პირი არ უნდა მაღავედეს ქონების არსებობის ფაქტს თავის მფლობელობაში, არ უნდა უშლიდეს ხელს გარშემომყოფთ მის შესახებ ინფორმაციის მოპოებაში.⁵⁴⁰ ასევე, რუსეთის უმაღლესი საარბიტრაჟო სასამართლოს პლენუმის გადაწყვეტილებით, ხანდაზმული მფლობელობა ითვლება ღიად, თუ პირი არ მაღავეს ქონების არსებობის ფაქტს თავის მფლობელობაში. ჩვეულებრივი ზომების მიღება ქონების შენარჩუნების მიზნით, არ გულისხმობს ქონების დამალვას.⁵⁴¹

3.4.3.3. საკუთრად ფლობის განზრახვა

ნიეთის მიმართ მფლობელის დამოკიდებულება საკუთრებითი ურთიერთობის ანალოგიური უნდა იყოს. ამ შემთხვევაში, არსებითი არ არის თავად ნორმატიული ნების დამოკიდებულების ხასიათი.⁵⁴² ხანდაზმულობით საკუთრების მოპოვებისას საკუთრად ფლობის განზრახვის არსი განსხვავებულია მისი, როგორც მფლობელობის დაფუძნებისას, აუცილებელი ელემენტის შინაარსისგან. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მასში ამოსავალია საკუთარი ინტერესებისთვის ფლობა და არ არის აუცილებელი ფლობა მესაკუთრის რანგში. ეს შესაძლებლობას იძლევა, რომ მფლობელებად სხვა სანივთო და ვალდებულებითი უფლების მქონენიც წარმოჩნდნენ, ხოლო შეძენითი ხანდაზმულობისას, სწორედ მესაკუთრის სახით ფლობის განზრახვაა გადაწყვეტი, არამესაკუთრე მართლზომიერი მფლობელი ვერასდროს გახდება მხოლოდ ხანდაზმულობით

⁵⁴⁰ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 173.

⁵⁴¹ №10/22.29.04.2010. მითითებულია: *Лоренц Д.В., Открытость и непрерывность владения: проблемы толкования*, ж. "Российское право в интернете", №4, 2010. http://www.rpi.msa.ru/prints/201004_21/orents.html.

⁵⁴² ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 173.

ნივთის მესაკუთრე, თუ მესაკუთრესთან შეთანხმებით არ შეიცვლის ფაქტობრივი ბატონობის ტიტულს.

3.4.3.4. უწყვეტი მფლობელობა კანონით დადგენილ ვადებში

3.4.3.4.1. უწყვეტობის არსი

ვადა არის იურიდიული კატეგორია, ის დროის გარკვეული მომენტი ან მონაკვეთია, რომლის დადგომას ან გასვლას კანონმდებელი გარკვეული იურიდიული შედეგის დადგომას უკავშირებს.⁵⁴³

უწყვეტი მფლობელობა გულისხმობს იმ გარემოებას, რომ ერთხელ დაწყებული მფლობელობა არ უნდა იყოს შეწყვეტილი ან მიტოვებული. შეწყვეტა შესაძლოა გამოიწვიოს იურიდიულმა ან ფაქტობრივმა გარემოებებმა. მფლობელობა შეწყდება იურიდიულად, თუ მფლობელის მოქმედებით აღიარებულ იქნება ნივთზე სხვა პირის სანივთო უფლება, ასევე, მესაკუთრის სავინდიკაციო სარჩელის წარდგენით მფლობელისადმი. ხოლო მფლობელობა ფაქტობრივად წყდება, როდესაც მფლობელი ნებით მიატოვებს მფლობელობას ან მას ძალით წაართმევენ.⁵⁴⁴ შეძენითი ხანდაზმულობის ვადა აითვლება იმ მომენტიდან, როცა მთავრდება სხვა პირის მფლობელობა და იწყება ახალი მფლობელობა. ამ შემთხვევაში ვადა თავიდან იწყებს დენას და განვლილი დრო არ მიიღება მხედველობაში. გამონაკლისია სამემკვიდრეო ურთიერთობა, როდესაც სამემკვიდრებლისა და მემკვიდრის მიერ განვლილი ხანდაზმულობის ვადები იკრიბება.⁵⁴⁵

კონტინენტური ევროპის სამართალი იცნობს მფლობელობის უწყვეტობის პრეზუმფციას, მაგალითად, გერმანიის სკ-ის 938-ე პარაგრაფის მიხედვით, თუ პირი ფლობდა ნივთს, როგორც საკუთარს მფლობელობის ვადის დასაწყისსა და დასასრულს, ივარაუდება, რომ ის ფლობდა როგორც მესაკუთრე შუა პერიოდშიც.⁵⁴⁶ მფლობელობის უწყვეტობის პრეზუმფცია უცნობია

⁵⁴³ სუხიტაშვილი დ., სამართალი და დრო, თბ., 2004, 31.

⁵⁴⁴ Победоносцев К. П., Курс гражданского права, Т. 1, М., 2003, 130.

⁵⁴⁵ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 175.

⁵⁴⁶ Гражданское уложение Германии, кн. 1, 3-е изд., пер. с немец. и под. ред. Бергманн В., М., 2008, 350.

რუსეთის სამოქალაქო კოდექსისთვის, რაც რუს ცივილისტთა აზრით, კოდექსის ნაკლია, რადგან უწყვეტობის მტკიცება სასამართლო განხილვის დროს წარმოებს და მფლობელის ინტერესების დაცვა არ არის სრულყოფილად გარანტირებული.⁵⁴⁷

3.4.3.4.2. შეძენითი ხანდაზმულობის ვადები და მათი გამოთვლის წესი

შეძენითი ხანდაზმულობის ვადები განსხვავებულია არაშართლზომიერი მფლობელობისა და ნივთთა სახეების მიხედვით. მაგალსადაც, ფრანგული სამოქალაქო სამართლით, მოძრავი და უძრავი ნივთების არაკეთილსინდისიერი მფლობელის მიმართ მოქმედებს 30 წლიანი ხანდაზმულობის ვადა, ხოლო მოძრავი ნივთის იმ კეთილსინდისიერი მფლობელის მიმართ, ვინც შეიძინა მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნების წინააღმდეგ გასული ნივთი, 3 წლიანი ვადა. რაც შეეხება უძრავი ნივთის კეთილსინდისიერ შემძენს, აქ ვადები განსხვავებულია იმის მიხედვით, მფლობელი და ნამდვილი მესაკუთრე ერთსა და იმავე (10 წელი), თუ სხვადასხვა ტერიტორიულ ერთეულში ცხოვრობენ (20 წელი).⁵⁴⁸

გერმანიის სკ-ით დადგენილია 10 წლიანი ვადა მოძრავი ნივთების მიმართ, ხოლო უძრავთან დაკავშირებით მოქმედებს საადგილმამულო წიგნის ჩანაწერის ხანდაზმულობა, რომლის თანახმად, თუ პირი შეტანილია საადგილმამულო წიგნში მესაკუთრედ ისე, რომ არ შეუძენია საკუთრება, მაგრამ ჩანაწერი არ გასაჩივრებულა რეგისტრაციის მომენტიდან 30 წლის მანძილზე, ამ ვადის გასვლის შემდეგ, თვით არაკეთილსინდისიერი შემძენიც ნივთის მესაკუთრე ხდება (§900).⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ Толстой Ю.К., Соотношение исковой и приобретательной давности, ж. „Правоведение“, №6, 1993. რუსულ საბჭოთა ცივილისტიკაში არსებობდა მოსაზრება, რომ მფლობელობითი ხანდაზმულობისას მფლობელმა უნდა ამტკიცოს, რომ ხანდაზმულობის მთელ პერიოდში ყოველ დღე იყო ნივთის მფლობელი. Рубанов А.А., მოსაზრება მითითებულია: Шадрица Н., Течение приобретательной давности по гражданскому праву России, ж. „Хозяйство и право“, №9, 2003, 120.

⁵⁴⁸ Пятин С.Ю., Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 47.

⁵⁴⁹ Залесский В. В., Основные институты гражданского права зарубежных стран, М., 2000, 241.

რუსეთის სკ შეძენითი ხანდაზმულობის ვადის ათვლას უკავშირებს მფლობელობის დაფუძნების მომენტი. თუ ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობისათვის აუცილებელია სახელმწიფო რეგისტრაცია, ვადის მიმდინარეობა იწყება მფლობელის რეგისტრაციის მომენტიდან. რუს ცივილისტთა ერთი ნაწილის მოსაზრებით, ხანდაზმულობის ვადის ათვლა უნდა დაიწყოს მხოლოდ სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ.⁵⁵⁰ სხვა შეხედულებით, ვადის მიმდინარეობა უნდა დაუკავშირდეს მფლობელის ქმედებაში ბრალის არსებობას. ამ შემთხვევაში შეძენითი ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყება მხოლოდ სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის გასვლისას, ხოლო არაბრალეულობის დროს, მფლობელობის დაფუძნების მომენტიდან.⁵⁵¹

კონტინენტური ევროპის სამართალი უშვებს ხანდაზმულობის ვადის გამოთვლისას უფლებამემკვიდრეობას, ანუ ძველი და ახალი მფლობელის ვადების შეჯამებას, როგორც უნივერსალური, ისე სინგულარული უფლებამემკვიდრეობის დროს. უფლებამემკვიდრეობა სახეზეა, როდესაც წინა და ახალ მფლობელს შორის არსებობს სამართლებრივი კავშირი, ახალი მფლობელობა ყველა იმ თვისების მატარებელია, რისიც ძველი მფლობელობა, ე.ი. შეესაბამება შეძენითი ხანდაზმულობის პირობებს. უფლებამემკვიდრეობა დაიშვება, თუ უფლებამემკვიდრის მფლობელობა დაიწყო თავდაპირველი მფლობელის თანხმობით და არა თვითნებურად, ანუ აუცილებელია კეთილსინდისიერი ცესია.⁵⁵²

მფლობელობითი ხანდაზმულობის ვადის დენა წყდება მფლობელობის შეწყვეტით. ფრანგული სამოქალაქო სამართლით მფლობელობა წყდება მფლობელის ისეთი მოქმედებით, რომლითაც ის ნივთზე სხვა პირის საკუთრებას აღიარებს, მესაკუთრის მიერ სარჩელის წარდგენით, მფლობელის მიერ

⁵⁵⁰ *Шадрина Н.*, Течение приобретательной давности по гражданскому праву России, ж. „Хозяйство и право“, №9, 2003, 118.

⁵⁵¹ *Коновалов А.В.*, Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 43.

⁵⁵² *Бутковский А.К.*, Давность владения, СПб., 1911, 42.

მფლობელობის მიტოვებით, მესაკუთრის მიერ მფლობელობის
მფლობელობის წართმევით, თუ მფლობელმა ერთი წლის მან-
ძილზე არ დაიბრუნა იგი. თუ მფლობელობის აღდგენის შესახებ
საჩივრით აღდგება მფლობელობა, ვადის მიმდინარეობა გაგრ-
ძელდება და ჩაითვლება, რომ მფლობელობის დარღვევას აღ-
გთლი არ ჰქონია.⁵⁵³

4. TRADITIO-ნივთის გადაცემა, როგორც მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების შეძენის ნაწარმოები გზა

მოძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოშობის სამართლებრივი
სისტემების კლასიფიკაციის ერთ-ერთ კრიტერიუმია საკუთრე-
ბის წარმოშობის მომენტი, ანუ საკუთრება ერთი პირიდან
მეორეზე გადადის მხარეთა შორის შეთანხმების, თუ შემძენის-
თვის ნივთის გადაცემის მომენტიდან. შესაბამისად, განასხ-
ვავებენ კონსენსუალურ და ტრადიციის სისტემებს.

4.1. მფლობელობის ელემენტი კონსენსუალურ სისტემაში

საფრანგეთში მოქმედი კონსენსუალური სისტემის, ე.წ.
წმინდა ხელშეკრულების პრინციპის თანახმად, ნივთზე საკუთ-
რების უფლება წარმოიშობა მხარეთა შეთანხმების, მათ შორის
ვალდებულებით სამართლებრივი გარიგების დადების მომენ-
ტიდან. ნასყიდობის ხელშეკრულება ფრანგულ სამართალში
არის ერთიანი სამართლებრივი აქტი, რომელიც ერთი მხრივ,
გადასცემს საკუთრების უფლებას გაყიდულ ქონებაზე გამყ-
იდველიდან მყიდველს და მეორე მხრივ, წარმოშობს თითოეუ-
ლი მხარის ვალდებულებებს: გადასცეს ნივთი შემძენს და
მყიდველმა გადაიხადოს ფასი. საფრანგეთის სამოქალაქო კოდე-
ქსის 1583-ე მუხლის თანახმად, ნასყიდობის ხელშეკრულება
ძალაშია და საკუთრება მყიდველზე გადადის იმ მომენტიდან,
როცა მხარეები შეთანხმდნენ ნივთზე და მის ფასზე, მაშინაც

⁵⁵³ *Васильев Е.А., Комаров А.С.*, (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.2, М., 2006, 365.

როცა ნივთი ჯერ არ გადაცემულა და ფასი არ გადახდილა.⁵⁵⁴ ამ სისტემით მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემა გამარტივებულია, რადგან შემძენი ნივთის გადაცემის გარეშე ხდება მესაკუთრე. ამასთან, ეს სიმარტივე მომეტებული რისკის წინაშე აყენებს შემძენს, რადგან ის შეთანხმების მომენტიდან ითვლება მესაკუთრედ და მასზე გადადის ნივთის შემთხვევით დაღუპვის რისკი ისე, რომ ნივთი რეალურად არ მიუღია. ასევე, ეს სისტემა ნაკლებ ყურადღებას უთმობს მფლობელობას, როგორც საკუთრების გარეგნულ ნიშანს.⁵⁵⁵

აღსანიშნავია, რომ კონსენსუალურ სისტემაში არსებობს გამონაკლისები მფლობელობის ელემენტზე ყურადღების გაზიარებით, რომლებიც კონსენსუალიზმის შეზღუდვად განიხილება.⁵⁵⁶ ფრანგულ სამართალში კანონმდებლობით განმტკიცებული წმინდა სახელშეკრულებო პრინციპი გამოიყენება მხოლოდ ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნივთების მიმართ, ხოლო გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ნივთებზე საკუთრება წარმოიშობა მათი შემძენის მფლობელობაში გადაცემის მომენტიდან. ფრანგული სამოქალაქო სამართალი, ზოგადად, კონტინენტური ევროპის სამართლის მსგავსად, ეფუძნება განსაზღვრულობის პრინციპს, რომლის თანახმად, საკუთრება და სხვა სანივთო უფლებები შეიძლება არსებობდეს, შესაბამისად დადგინდეს ან გადაეცეს მხოლოდ განსაზღვრულ ნივთებზე და გადაცემა სწორედ, გვაროვნული ნივთების ინდივიდუალიზაციის საშუალებაა.⁵⁵⁷ ფრანგულ სამართალში გამონაკლისი არსებობს მომავალ ნივთებთან დაკავშირებითაც. ამ დროს საკუთრება წარმოიშობა არა შეთანხმების, არამედ ნივთების შექმნის, წარმოშობისა და შემძენის მფლო-

⁵⁵⁴ *Леже Р., Великие правовые системы современности, пер. с французского Грядова А.В., М., 2009, 321.*

⁵⁵⁵ *ჭანტურია ლ.,* უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 157.

⁵⁵⁶ *დანელია ე.,* გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოცემა, 2008, 39.

⁵⁵⁷ *Хаскельберг Б.Л.,* Об основаниях и моменте перехода права собственности на движимые вещи по договору, ж. «Правоведение», №3, 2000, 122; *Скловский К.И.,* О праве на отчуждение имущества без передачи владения, ж. «Хозяйство и право», №8, 2003, 117.

ბიკლობაში მათი გადაცემის, თუ მის მიერ მიღების მომენტიდან.⁵⁵⁸ ასევე, ნიეთის რამდენიმე პირისთვის მიყიდვისას, უპირატესობა ეძლევა შემძენს, რომელსაც ნიეთი აქვს მფლობელობაში, მიუხედავად იმისა, თუ ვისთან დაიდო ხელშეკრულება უფრო ადრე, რადგან ფრანგულ სამართალში მოქმედებს წესი: მოძრავ ნიეთთან მიმართებით მფლობელობა უფლების მფლობელების ტოლფასია.⁵⁵⁹

4.2. ტრადიციის სისტემის არსი

ტრადიციის სისტემის მიხედვით, მოძრავ ნიეთზე საკუთრების უფლების წარმოშობისთვის არ არის საკმარისი ვალდებულებით სამართლებრივი გარიგების დადება. საჭიროა, დამატებით ნიეთის შემძენის მფლობელობაში გადაცემა. ამდენად, შეთანხმების არსებობასთან ერთად, საჭიროა, რომ შეთანხმება რეალიზებულ იქნეს მფლობელობის გადაცემით.⁵⁶⁰ ტრადიციის სისტემაშიც შესაძლოა, იყოს გადახვევა ამ ზოგადი წესიდან, ე.წ. პირობადებული საკუთრების დროს. შესაძლოა, გადაცემა მოხდეს, მაგრამ მან არ გამოიწვიოს საკუთრების უფლების გადასვლა, თუ მხარეთა შეთანხმებით საკუთრების გადასვლის პირობად მყიდველის მიერ ნიეთის ფასის გადახდა დასახელდება, ანუ შემძენზე გადაცემული ნიეთის საფასურის სრულად გადახდამდე, ნიეთი რჩება გამყიდველის საკუთრებად.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ *კეჭელაშვილი ზ.*, საკუთრების უფლების გადაცემა მოძრავ ნიეთებზე, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ.1, თბ., 2004, 93.

⁵⁵⁹ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანიეთო სამართალი, თბ., 2003, 145. ინგლისურ სამართალში კანონის „საკონლის ნასყიდობის შესახებ“ თანახმად, საკუთრების წარმოშობის მომენტად განსაზღვრულია მხარეთა ნება, თუმცა თუ ნასყიდობის საგანი გეგმავრულად განსაზღვრული ან მომავალი ნიეთია, შემძენი ხდება მესაკუთრე, როცა ნიეთი გახდება ინდივიდუალიზირებული და შესაძლებელი იქნება მათი გადაცემა შემძენისთვის. *ძლიერიშვილი ზ.*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 110.

⁵⁶⁰ *Гуляев А.М.*, Законы гражданские с разъяснениями правятельствующего сената и комментариями русских юристов, составитель Тютрюмов И.М., М., 2004, 538. მიითითებულია: *Ламидзе О.Г., Ламидзе Э.О.*, Возврат полученного по недействительной сделке, виндикация и кондикция, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации“, №11, 2004, 150.

⁵⁶¹ *ძლიერიშვილი ზ.*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 35.

ჴერ კიდევ რომის სამართალი განამტკიცებდა ტრადიციის სისტემას: ნიუთის შექმნა მხოლოდ შეთანხმების აქტით არ ხდებოდა, საჭირო იყო იმავედროულად, ნიუთის მფლობელობის გადაცემა – *traditio*. დიგესტების თანახმად, შეთანხმება წარმოშობს მხოლოდ ნიუთის გადაცემის ვალდებულებას, ხოლო ნიუთზე საკუთრება წარმოიშობა ნიუთის გადაცემის მომენტიდან. რომაელები ამ პროცესში განასხვავებდნენ საფუძველს (*titulus*) და შექმნის გზას (*modus*). საფუძველად ითვლებოდა ნამდვილი სამართლებრივი ურთიერთობა, მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულება, ხოლო *modus* ნიშნავდა ნიუთის ფიზიკურ გადაცემას ან მის მსგავს აღმასრულებელ აქტს.⁵⁶² პავლუსის მოსაზრებით, მარტოოდენ გადაცემა არასოდეს არ გადაიტანს საკუთრებას, ეს ხდება მაშინ, როცა მას წინ უძღვის ნასყიდობა ან სხვა სამართლებრივი საფუძველი, საიდანაც გამომდინარეობს გადაცემა.⁵⁶³ ამგვარად, ნასყიდობის ხელშეკრულება თავად არ ანიჭებდა შემძენს საკუთრების უფლებას, არამედ ქმნიდა მისთვის გამყიდველისაგან ნიუთის გადაცემის მოთხოვნას. ეს ვალდებულებით სამართლებრივი გარიგება აკავშირებდა პირს პირთან და არა პირს ნიუთთან. მათ შორის სანიუთოსამართლებრივი კავშირის დასადგენად საჭირო იყო გადაცემის განსაკუთრებული აქტი (*traditio*).⁵⁶⁴

4.3. ტრადიციის სისტემა, ერთი მხრივ, აბსტრაქციისა და, მეორე მხრივ, კაუზალურ სისტემებთან თანაარსებობაში

ტრადიციის სისტემა გერმანიაში მოქმედებს საკუთრების წარმოშობის აბსტრაქციის სისტემასთან ერთად, ხოლო საქართველოსა და რუსეთში – კაუზალურ სისტემასთან ერთად.

⁵⁶² *Хвостов В.М., Система римского права, М., 1996, 140.*

⁵⁶³ *Krüger P., Corpus Juris Civilis, Volumen Primum, Paulus, Ohne Auflage, Berlin, 1849, D.41.1.31. მითითებულია: Василевская Л.Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 21.*

⁵⁶⁴ *Покровский И.А., История римского права, История римского права, 3-е изд., Петроград, 1917, 244.*

4.3.1. აბსტრაქციის სისტემის არსი

გერმანულ სამოქალაქო სამართალში მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების წარმოშობის პროცესში, ერთმანეთისგან იმიჯნება ვალდებულებითსამართლებრივი ხელშეკრულება, რომელიც წარმოშობს საკუთრების უფლების განკარგვის ვალდებულებას (საკუთრების უფლების გადაცემის მოთხოვნის უფლებას) და სანივთოსამართლებრივი ხელშეკრულება, განკარგვის გარიგება, რომლის მეშვეობით რეალურად ხორციელდება საკუთრების უფლების გადაცემა, შეცვლა ან შეწყვეტა (გამიჯვნის პრინციპი).⁵⁶⁵ ამასთან, სანივთო გარიგება არ არის დამოკიდებული ძირითადი, ვალდებულებითი გარიგების ნამდვილობაზე, ის მისგან აბსტრაქტირებულია (აბსტრაქციის პრინციპი).⁵⁶⁶ აღნიშნული განაპირობებს იმ გარემოებას, რომ ვალდებულებითსამართლებრივი ხელშეკრულების ბათილობა არ იწვევს სანივთო ხელშეკრულების ბათილობას. შესაბამისად, საკუთრების უფლება შემძენზე მაინც გადადის, თუმცა თავდაპირველი მესაკუთრე უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებზე დაყრდნობით ითხოვს ახალი მესაკუთრისაგან სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე შეძენილის უკან დაბრუნებას.⁵⁶⁷

ამგვარად, გერმანულ სამოქალაქო სამართალში მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების წარმოშობის პროცესი 3 საფეხურს მოიცავს:

⁵⁶⁵ დანელია ე., გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოცემა, 2008, 32.

⁵⁶⁶ Schapp/Shur, Sachenrecht, 3Auflage, 2002, 91. მითითებულია ბაჩიაშვილი ე., დამატებითი შესრულების, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებები ნახსილობაში (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოცემა, 2008, 161. მოძღვრება აბსტრაქტული სანივთო ხელშეკრულების შესახებ მე-19ს.-ის II ნახევრიდან განვითარდა და უკავშირდება საივინის სახელს. მისი აზრით, კაუზალური გარიგების სფეროდან უნდა გამოყოფილიყო მხარეთა ნება, მიმართული ნივთის საკუთრებაში გადაცემის თაობაზე და განხილულიყო ის გადაცემის აქტთან ერთად დამოუკიდებელ ხელშეკრულებად, რომლისთვისაც მანამდე არსებულ ვალდებულებით ხელშეკრულებას არ ექნებოდა მნიშვნელობა. Buchholz S., Abstraktionsprinzip und Immobilienrecht, Frankfurt, 1978, 2. მითითებულია: Василевская Л.Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву. М., 2004, 45.

⁵⁶⁷ კერესელიძე დ., უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენება, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №4, 2003, 600.

ა) ვალდებულებითსამართლებრივი (მავეალდებულებელი, კაუზალური) გარიგების დადება

ეს გარიგება წარმოშობს მხოლოდ გამსხვისებლის ვალდებულებას გადასცეს შემძენს ვალდებულების საგანზე საკუთრება, მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულება წარმოშობს გამყიდველის ვალდებულებას – ნივთზე საკუთრება და ნივთი გადასცეს მყიდველს, ხოლო მყიდველის ვალდებულებას – გადაიხადოს ნივთის საფასური.⁵⁶⁸ ეს ხელშეკრულება თავად არ ქმნის საკუთრებას, ის მხოლოდ საფუძველია, არის causa იურიდიული მოქმედებისა, აქტი, რომელიც ლეგიტიმაციას ანიჭებს ნივთის გადაცემას.⁵⁶⁹

ბ) სანივთო ხელშეკრულების (განკარგვითი, აბსტრაქტული გარიგება) არსებობა

სანივთო გარიგება გულისხმობს მხარეთა შეთანხმებას საკუთრების უფლების გადაცემის, შეცვლის ან შეწყვეტის შესახებ.⁵⁷⁰ ამ დროს, ერთი მხარე აელენს ნებას მეორე მხარისთვის საკუთრების უფლების გადაცემის შესახებ, ხოლო მეორე მხარე საკუთრების უფლების მიღების ნებას, ანუ სახეზეა ორმხრივი ნების გამოვლენა. ამ გარიგებით, რომელიც მოძრავ ნივთთან დაკავშირებით არ საჭიროებს სავალდებულო ფორმას და გამოიყენება კონკლუდენტურად ძირითადი გარიგების დადების დროს, ხდება უშუალო ზემოქმედება უფლებზე, დგება სანივთოსამართლებრივი შედეგი, რაც გულისხმობს ნივთზე უფლების მოძრაობას (წარმოშობას, შეცვლასა და შეწყვეტას).⁵⁷¹

გერმანულ დოქტრინაში სანივთო გარიგებას მოიაზრებენ ვიწრო და ფართო გაგებით. ფართო გაგებით, ის განიხილება იურიდიულ შემადგენლობად, რომელიც დაკავშირებულია სანივთო უფლების მოძრაობასთან სანივთო ხელშეკრულებისა და

⁵⁶⁸ *Леже Р.*, Великие правовые системы современности, пер. с франц. *Грядова А.В.*, М., 2009, 322.

⁵⁶⁹ *Шершеневич Г.Ф.*, Учебник русского гражданского права, Т. 1, 11-ое изд., М., 1914, 182.

⁵⁷⁰ *Шапп Ян.*, Система германского гражданского права, М., 2006, 87.

⁵⁷¹ *ჭანტურია ლ.*, უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 152.

ნიეთის ფაქტობრივი გადაცემის ერთობლიობით, ხოლო ვიწრო გაგებით, სანიეთო გარიგება მხოლოდ სანიეთო ხელშეკრულებას (შეთანხმებას) გულისხმობს.⁵⁷²

გ) ნიეთის გადაცემა

გერმანული სამართლის თანახმად, მოძრავ ნიეთზე საკუთრების უფლების გადაცემისათვის საჭიროა, მესაკუთრემ ჯაღასცეს ნიეთი შემძენს და ორივე მხარე შეთანხმდეს საკუთრების უფლების გადასვლაზე (გერმანიის სკ-ის 929-ე პარაგრაფი, პირველი წინადადება)⁵⁷³ ე.ი. სანიეთო ხელშეკრულება ნიეთის გადაცემის საფუძველია. ნიეთის გადაცემაში⁵⁷⁴ იგულისხმება ნიეთზე ბატონობის გადაცემა, მფლობელობის გადაცემა საკუთრების უფლების გადაცემის განზრახვით.⁵⁷⁵

4.3.2. ტიტულუსისა და მოდუსის ერთიანობა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს კაუზალურ და ტრადიციის სისტემებს. მასში ტიტულუსის (კაუზა) და მოდუსის (გადაცემა) შეხამებას აქვს ადგილი. თუმცა არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა 186-ე მუხლოან, კერძოდ, მის დანაწესთან – „მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემძენს ნიეთი“, დაკავშირებით. „ნამდვილ უფლება-

⁵⁷² ერთ-ერთი პირველი გერმანელი ცივილისტი, ვინც შეეხო სანიეთო გარიგებისა და სანიეთო ხელშეკრულების დაყოფის პრინციპს, იყო ფ. ჰეი, რომელმაც 1937 წ. გამოქვეყნებულ ნაშრომში „აბსტრაქტული სანიეთო გარიგება“, გადმოსცა მოძღვრება აღნიშნულის შესახებ. *Василевская Л.Ю., О специфике правовой конструкции вещного договора по германскому праву, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №5, 2003, 130-132.*

⁵⁷³ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), 2010 წლის 1 მარტის მდგომარეობით, მთარგმნელი და რედაქტორი *ჭეჭელაშვილი ზ.*, თბ., 2010, 190.

⁵⁷⁴ ნიეთის გადაცემა განსხვავდება ზოგადად, საკუთრების გადაცემისგან, რომელიც შეადგენს იურიდიულ შემადგენლობას, გულისხმობს განსაზღვრული იურიდიული ფაქტების არსებობისას ერთი პირის საკუთრების უფლების შეწყვეტას და მიზეზობრივ კავშირში სხვა პირის მხარეზე მის წარმოშობას. *Мейер Д.М., Русское гражданское право, СПб., 1861, 394-395.*

⁵⁷⁵ *Чеговадзе Л.А., Структура и состояние гражданского правоотношения, М., 2004, 40.* ანგლო-ამერიკულ სამართალშიც გადაცემა (delivery) ნიშნავს მფლობელობის გადასვლას. მფლობელობის გადაცემისას წინამფლობელი უარს ამბობს მფლობელობაზე სხვა პირის სასარგებლოდ, რომელიც იძენს მფლობელობას. გადაცემას ადასტურებს შემძენის მიერ საქონლის მიღება ან ნიეთის მიღების დამადასტურებელი მოქმედება. *Дженкс Э., Английское право, М., 1947, 308.*

ში“ ან ვალდებულებით, ან სანივთო გარიგებას და, ან საკუთრების უფლებას გულისხმობენ. მართებულია, მასში მოიაზრებოდეს შემდეგი: გამსხვისებელმა, რომელიც უნდა იყოს მესაკუთრე ან მისგან გასხვისების უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი (რადგან, ცნობილი აქსიომის თანახმად, არავის აქვს უფლება სხვას გადასცეს იმაზე მეტი უფლება, ვიდრე თავად გააჩნია), ნამდვილ სამართლებრივ საფუძველზე დაყრდნობით უნდა განახორციელოს ნივთის გადაცემა შემძენისთვის. ამ შემთხვევაში კაუზა შესაძლოა, იყოს, როგორც ნამდვილი ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგება, ასევე კანონი. საქართველოს სკ არ იცნობს დამატებით გარიგებას საკუთრების დათმობის შესახებ, ვალდებულებითი გარიგების დადებისას ბრუნვის მონაწილე იმას ფიქრობს, რომ მხოლოდ ამ შემთხვევით მას უნდა გადაეცეს ნივთი.⁵⁷⁶ ამასთან, კაუზალური გარიგების ბათილობისას არ დადგება სანივთოსამართლებრივი შედეგი, შემძენი ვერ გახდება მესაკუთრე.

ასევე, რუსეთის სკ ხელშეკრულებით მოძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოშობას უკავშირებს ნივთის გადაცემას, თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული კანონით ან ხელშეკრულებით.⁵⁷⁷ რუსულ სამოქალაქო სამართალშიც არ ხდება ვალდებულებითი და სანივთო ხელშეკრულებათა დაყოფა. მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების წარმოშობისთვის საკმარისია, ვალდებულებითი ხელშეკრულება, რომელსაც იურიდიული ბუნების გამო შეუძლია საკუთრების უფლების გადატანა და ნივთის გადაცემა. ამ ხელშეკრულების ბათილობა თავიდანვე ან შემდგომ განაპირობებს იმას, რომ საკუთრების უფლება არ გადადის შემძენზე⁵⁷⁸ (კაუზალობის პრინციპი).

⁵⁷⁶ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 145. *Шрамм Х.Н., Собственность и пути которыми ее можно приобрести, В книге: Право, Экономика, Благосостояние, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане, (Нуреев Я., Чантурия Л., изд.), Ashgabat, 2010, 147.*

⁵⁷⁷ *Гришаев С.П., (ред.), Гражданское право, ч. 2, В вопросах и ответах, М., 2002, 29.*

⁵⁷⁸ *ჭეჭელაშვილი ზ., საკუთრების უფლების გადაცემა მოძრავ ნივთებზე, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ.1, თბ., 2004, 90.*

4.3.3. აბსტრაქტულ და კაუზალურ გარიგებათა შორის არსობრივი სხვაობა

აბსტრაქტულ და კაუზალურ გარიგებას შორის ის სხვაობაა, რომ კაუზალური გარიგების დროს კაუზა შედის გარიგების შინაარსში, ხოლო აბსტრაქტულის დროს, არა. თუ გარიგების შინაარსიდან ჩანს მიზანი, ის კაუზალური გარიგებაა, ხოლო აბსტრაქტული გარიგების შინაარსში არ ჩანს მიზანი.⁵⁷⁹ Causa-ს არსებობა პირობაა კაუზალური გარიგების, როგორც იურიდიული ფაქტის არსებობისა, ხოლო აბსტრაქტული გარიგების შინაარსში არ შედის ის საფუძველი, რომელზეც მსმდებარეობს. აბსტრაქტულ გარიგებას მართლწესრიგის ძალით და გარიგების შინაარსიდან გამომდინარე, მინიჭებული აქვს დამოუკიდებელი მნიშვნელობა.⁵⁸⁰

იმ ქვეყნებში, სადაც მოქმედებს კაუზალური სისტემა, მხოლოდ ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგებაა ძალმოსილი საკუთრების უფლების გადაცემისათვის. მასში გამოხატული ნება ნიუთის გასხვისებაზე საკმარისია, რომ მისი თანმხლები გადაცემა მიმართული იყოს ხელშეკრულების შესრულებაზე და მეორედ ნების გამოხატვა გასხვისების თაობაზე, არ არის საჭირო,⁵⁸¹ მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით უკვე ელინდება საკუთრების უფლების გადაცემის ნება. გამსხვისებლის განზრახვაზე შეიძლება იფიქრო იმ გარიგების შინაარსითაც, რომელიც არსებობს საკუთრების უფლების გადაცემის საფუძველად. ნასყიდობას აქვს ორმაგი ფუნქცია, ის არის მავალ-

⁵⁷⁹ პროფ. ლ. ჭანტურიას ლექციის ჩანაწერი შედარებით სამოქალაქო სამართალში: მოძღვრება გარიგებების შესახებ, 24.06.2011.

⁵⁸⁰ Oertmann P., Die Geschäftsgrundlage: Ein neuer Rechtsbegriff, Leipzig, 1921, 4-12. მიითითებულია: Василевская Л. Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 51.

⁵⁸¹ Скловский К. И., Правомочие и полномочие в механизме возникновения гражданских прав, ж. «Хозяйство и право», №11, 2004, 19. სხვა მოსაზრებით, ტრადიციის სისტემაში ვალდებულებითი გარიგება არ მოიცავს მხარეთა ნებას საკუთრების უფლების გადაცემის თაობაზე, ის ქმნის მხოლოდ საკუთრების უფლების გადაცემის საფუძველს. Westermann, Erman Bürgerliches Gesetzbuch, 11. Auflage, Aschendorffrechtsverlag, Köln, 2004, 3335, Rn 2. მიითითებულია: კიკიშვილი ს., საკუთრების უფლების დაცვა სანിയთო გარიგების საფუძველის ბათილობისას, სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2010, 6.

დებულებელი აქტი და გადაცემის საფუძველი (*cauza traditionis*). ეს უკანასკნელი იმ აზრით, რომ ნაგულისხმევად შეიცავს მხარეთა ნებას ნასყიდობის საფუძველზე საკუთრების გადაცემასთან დაკავშირებით. ეს საერთო მიზანი აყალიბებს ტრადიციის საფუძველს და ამართლებს საკუთრების გადაცემას.³⁸² საქართველოს სკ-ის 477-ე მუხლის თანახმად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით, გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მიაწოდოს საქონელი, ხოლო მყიდველი მოვალეა გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული ფასი და მიიღოს ნაყიდი ქონება. ეს ნორმა ეხმიანება 1980 წლის 11 აპრილის ვენის კონვენციას „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებათა შესახებ“ (ძალაშია 1988 წლის პირველი იანვრიდან), რომელსაც საქართველო შეუერთდა 1994 წლის 3 თებერვალს. კონვენციის 30-ე მუხლის თანახმად, გამყიდველი ვალდებულია მყიდველს მიაწოდოს საქონელი, შესაბამისი დოკუმენტები და გადასცეს საქონელზე საკუთრების უფლება ხელშეკრულებისა და კონვენციის მოთხოვნათა შესაბამისად, ხოლო კონვენციის 53-ე მუხლის თანახმად, მყიდველი ვალდებულია გადაიხადოს საქონელში ფასი და მიიღოს მიწოდებული საქონელი.³⁸³

4.4 გადაცემის სამართლებრივი ბუნება

4.4.1. უფლების გარეგნული შეცნობის უზრუნველყოფა

ტრადიციის სისტემის მიხედვით, ნივთის გადაცემით საკუთრების უფლების წარმოშობა ნაკარნახევია მისწრაფებით, თავიდან იქნეს აცილებული საკუთრებისა და მფლობელობის გაყოფა, ამ დროს ვლინდება მფლობელობის, როგორც საკუთრების ნიშნის როლი ბრუნვაში.³⁸⁴ ნივთის მიღება შემძენის მხრი-

³⁸² Zimmermann R., *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, 1992, Cape Town, 239. მითითებულია: *Скловский К.И.*, О действительности продажи чужого имущества, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №9, 2003, 87.

³⁸³ შენგელია ე., ყანდაშვილი ი., საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებათა შესახებ ვენის კონვენციის შოქმედება საქართველოში, *ეურ.* „მართლმსაჯულება“, №3, 2008, 19.

³⁸⁴ Дерибург Г., Пандекты, Т.2. пер. Блоха А. Ю., Гальпера А. Я., Унтелова Л. И., Шнейдера К. А., под. ред. Мейендорфа А. Ф., СПб., 1905, 110.

ღიან გადაცემის გზით, საზოგადოებრივ შეგნებაში საკუთრების უფლების მოპოვებას გულისხმობს, რაც აიხსნება ისტორიულად მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულებით. განუვითარებელ იურიდიულ ყოფაშიც საკუთრება აღწეული იყო მფლობელობასთან და მის გარეშე არ გაიგებოდა.⁵⁸⁵ თანამედროვეობაშიც, ტრადიციის სისტემით სამოქალაქო ბრუნვა ორიენტირებულია ნივთის ფაქტობრივ მიკუთვნებაზე და გამომდინარეობს კანონისმიერი გულეებიდან: მოძრავი ნივთის მფლობელი მისი მესაკუთრეა.⁵⁸⁶

ნივთის მფლობელობაში გადაცემით მიიღწევა საჯაროების პრინციპის რეალიზება, იმ უდავო ფაქტის სიციხადე, რომ ნივთის შემძენზე მფლობელობის გადასვლისას, ის იმავდროულად უნდა გახდეს ნივთის მესაკუთრე.⁵⁸⁷ მფლობელობის გარეშე საკუთრება რეალობას მოკლებული და არამყარია. მფლობელობა საკუთრებისთვის არა მარტო გარეგნული ან შემთხვევითი ნიშანია, არამედ ისეთი ელემენტია, რომლის მეშვეობით საკუთრება, როგორც სოციალური მოვლენა დიდ მნიშვნელობას იძენს.⁵⁸⁸ მფლობელობა საკუთრების სინამდვილე, ნივთის ნორმალური გარეგნული სამართლებრივი მდგომარეობაა, რადგან სწორედ ამ დროს ასრულებს იგი თავის სოციალურ დანიშნულებას, ემსახუროს ადამიანს.⁵⁸⁹

ეს მიდგომა აისახება პოზიტიურ სამართალშიც, როდესაც კანონმდებელი ადგენს შემძენი მფლობელის უპირატესობას სხვა შემძენთან შედარებით. მაგალითად, საქართველოს სკ-ის 485-ე მუხლის თანახმად, თუ გამყიდველმა ერთი და იგივე საქონე-

⁵⁸⁵ *Скловский К.И., Собственность в гражданском праве*, М., 1999, 210.

⁵⁸⁶ *Баршнова Е. А., Вещные права в системе субъективных гражданских прав*, В книге: *Актуальные проблемы гражданского права*, выпуск шестой, под. ред. *Шилохвоста О.Ю.*, М., 2003, 157.

⁵⁸⁷ *ჭანტურია ლ.*, უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994, 158.

⁵⁸⁸ *Ihering R., Ueber den Grund des Besitzesschutzes* *Fine, Revision d. Lehre vom Besitz*. 2. Verb. U verm Aufl. Jena: Maukejs Verlag, 1869, 143-145. მითითებულია: *Ланач В.А., Система объектов гражданских прав*, М., 2002, 158.

⁵⁸⁹ *Flume W., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechtes*. Zweiter, Band: *Das Rechtsgeschaft*, 4 Aufl., Berlin, Heidelberg, New York, Springer Verlag, 1992, 153. მითითებულია: *Василевская Л.Ю., О Специфике правовой конструкции вещного договора по германскому праву*, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №5, 2003, 126.

ღი რამდენიმე პირს მიჰყიდა, ანუ რამდენიმე პირთან დადო ნასყიდობის ხელშეკრულება, სულერთია რა მიზანი ამოძრავებდა გამყიდველს, მყიდველის მოტყუება და სხვა, გამყიდველის სურვილის მიუხედავად, უპირატესობა ენიჭება იმ მყიდველს, რომლის მფლობელობაშიც გადავიდა საქონელი.⁵⁹⁰

4.4.2. *traditio* – გარიგება თუ ფაქტობრივი მოქმედება

ერთი მოსაზრებით, გადაცემა სანივთო გარიგებაა, მეორე მოსაზრებით, მხოლოდ იურიდიული მოქმედება. რომის სამართლის თანახმად, *traditio* იყო ხელშეკრულება სანივთოსამართლებრივი შედეგით, რადგან მოიცავდა შეთანხმებას ნივთის გადაცემასა და მიმღებს შორის.⁵⁹¹ ტრადიციის დროს გამსხვისებელს, რომელიც უნდა იყოს მესაკუთრე ან პირი, რომელიც მოქმედებს მესაკუთრის სახელით, შესაბამისი უფლებამოსილების საფუძველზე, მისი თანხმობით, უნდა გააჩნდეს განზრახვა, გადასცეს საკუთრება შემძენს, ხოლო შემძენს – განზრახვა, გახდეს მესაკუთრე.⁵⁹² გადაცემა არის გარიგება, მიმართული საკუთრების უფლების გადაცემისკენ, ორმხრივი ნების გამოვლენის აქტი, რაც ხორციელდება გამსხვისებლის ნების გამოვლენით ნივთზე ბატონობის გადაცემაზე და შემძენის ნების გამოვლენით ნივთის მიღებაზე, ნივთზე ბატონობის მოპოვებაზე. რამდენადაც ტრადიციისთვის აუცილებელია მხარეთა შეთანხმებული ნება, ამიტომ ტრადიცია თავისი არსით არის ხელშეკრულება.⁵⁹³

სხვა მოსაზრებით, მხარეთა ნებათა შეთანხმება ხდება სწორედ, სანივთო ხელშეკრულების ფარგლებში და ტრადიციო ნებელობით შინაარსს იძენს ამ ხელშეკრულებით, ხოლო გადაცემა მხოლოდ რეალური, ფაქტობრივი მოქმედებაა და არა სამართლებრივი გარიგება.⁵⁹⁴ ტრადიციო ნაირსახეობაა

⁵⁹⁰ *კახაძე მ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. I, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., *შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 2001, 30.

⁵⁹¹ *Повицкий И.Б.*, Основы римского гражданского права, М., 2000, 93.

⁵⁹² *Гримм Д.Д.*, Лекции по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916, 183.

⁵⁹³ *Хаскельберг Б.Л.*, Об основании и моменте перехода права собственности на движимые вещи по договору, ж. «Правоведение», №3, 2000, 125.

⁵⁹⁴ *Gierke O.*, Deutsches Privatrecht, II Band, Sachenrecht. Leipzig, 1905, 496-498. მითითებულია: Василевская Л.Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 56.

იურიდიული ქცევისა. ტრადიციის გარეშე სანივთო ხელშეკრულება არ არის იურიდიული ძალის მქონე, მან ვერ მოასწორო რეალიზება გადაცემაში. სწორედ, გადაცემით იძენს ის ფიზიკურ შინაარსს, ხორცშესხმას, სანივთო ხელშეკრულება არის ნივთის გადაცემის საფუძველი.⁵⁹⁵ ქართულ სამოქალაქო სამართალში, სადაც ტიტულუსისა და მოდუსის ერთიანობაა, მართებულია, traditio მისინეულ იქნეს რეალურ, ფაქტობრივ მოქმედებად, რომელიც ადასრულებს არა სანივთო, არამედ ვალდებულებითი გარიგების ფარგლებში ჩამოყალიბებულ მხარეთა შეთანხმებას საკუთრების უფლების გადაცემის თაობაზე.

4.4.3. გადაცემის ძირითადი ფორმა და სუროგატები

გადაცემა ნივთის მფლობელობის გადაცემაა ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის მიზნით. გერმანული სამართლის თანახმად, მფლობელობა მოიპოვება ნივთზე უშუალო ხელისუფლების მიღწევით არა მხოლოდ შემძენის, არამედ იმ პირის მიერაც, ვინც ახორციელებს მფლობელობას მის ინტერესებში, ანუ მტკერის მეშვეობით. შესაძლოა, მესაკუთრემ მტკერს მიანიჭოს უშუალო (პირდაპირი) მფლობელობის სტატუსი მისი სურვილის გათვალისწინებით. ნივთის რეალური გადაცემა ამ დროს არ არის საჭირო, რადგან ნივთი უკვე იმყოფება შემძენის მფლობელობაში, რომელმაც შეიცვალა ფლობის საფუძველი. მტკერის მდგომარეობიდან გადავიდა მფლობელი – მესაკუთრის მდგომარეობაში.⁵⁹⁶

საქართველოს სკ ამომწურავად განსაზღვრავს ნივთის გადაცემის შემთხვევებს. უპირველესად, გადაცემა გულისხმობს შემძენისთვის ნივთის ჩაბარებას პირდაპირ მფლობელობაში. ეს ის შემთხვევაა, როცა მხარეთა შეთანხმებისა და ნივთის გადაცემის მომენტი ერთმანეთს ემთხვევა.⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ Flume W., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechtes. Zweiter. Band: Das Rechtsgesellschaft. 4 Aufl. Berlin Heidelberg New York: Springer-Verlag, 1992, 153. მითითებულია: Василевская Л.Ю., О Специфике правовой конструкции вещного договора по германскому праву. ж. «Вестник высшего арбитражного суда российской федерации», №5, 2003, 129.

⁵⁹⁶ Жалинский А., Перихт А., Введение в немецкое право, М., 2001, 422.

⁵⁹⁷ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 149.

გერმანული სამართალი იცნობს მფლობელობის გადაცემის სუროგატებს, თუმცა ტრადიციის უნივერსალური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ამ შემთხვევაში საკუთრების უფლების გადასვლა ნივთის გადაცემის გარეშე, მხოლოდ სანივთო შეთანხმებით, სპეციალურად უნდა იყოს შეთანხმებული. გერმანიის სკ-ის 929-ე პარაგრაფის თანახმად, თუ შემძენი უკვე ფლობს ნივთს სხვა სამართლებრივი საფუძველით, საკმარისია სანივთო შეთანხმება. ამ წესს მოკლე ხელით გადაცემა ჰქვია.³⁹⁸ მას იცნობს ასევე, რუსეთის სკ: თუ ხელშეკრულების დადების დროს ნივთი უკვე იმყოფება შემძენთან, ნივთი ითვლება გადაცემულად ხელშეკრულების დადების მომენტიდან (224-ე მუხლის მე-2 პუნქტი). მართალია, ამ წესს საქართველოს სკ ცალკე არ გამოყოფს, მაგრამ დოქტრინაში მიიჩნევა, რომ ნივთის გადაცემა პირდაპირ მფლობელობაში ამ შემთხვევასაც მოიცავს.³⁹⁹

ნივთის გადაცემის სუროგატია ასევე, ე.წ. მფლობელობითი კონსტიტუტის (constituere – ლათ. გადაწყვეტილება) დადგენა. ამ დროს ხდება გამსხვისებელსა და შემძენს შორის შეთანხმება, რომლის ძალითაც გამსხვისებელი რჩება ნივთის უშუალო (პირდაპირი) მფლობელად შემძენისთვის ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის შემდეგ, და ნივთის ფაქტობრივი გადაცემა იცვლება მესაკუთრესა და შემძენს შორის შეთანხმებით შემძენის შუალობითი (არაპირდაპირი) მფლობელობის დადგენის შესახებ (გერმანიის სკ-ის 930-ე პარაგრაფი). მფლობელობითი კონსტიტუტის შემთხვევაში გამსხვისებელი შესაძლოა ფლობდეს როგორც სანივთო, ისე ვალდებულებითი უფლების საფუძველზე. გადაცემის ეს ფორმა გამოიყენება გერმანულ სამართალში უზრუნველყოფითი საკუთრების დროსაც, როცა ხდება საკუთრების გადაცემა კრედიტო-

³⁹⁸ *Дернбург Г., Пандекты, Вспное право, Т.1, ч.2, СПб., 1902, 115.*

³⁹⁹ *ზიდიე ბ.*, ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 149; ასევე, საერთო სამართალში, თუ გასაყიდი საქონელი ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებამდე იმყოფება მყიდველის ფიზიკურ მფლობელობაში, ასეთ შემთხვევაში მყიდველის მიერ მასზე მფლობელობის გაგრძელება განიხილება, როგორც გაყიდველის მიერ მყიდველისთვის გაყიდული ნივთის გადაცემა. *ძლიერიშვილი ზ.*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 103.

რისთვის საკრედიტო უზრუნველყოფის მიზნით.⁶⁰⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით (186-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, მე-2 წინადადება) არაპირდაპირ მფლობელობაში გადაცემულად ჩაითვლება ნივთი, როდესაც იგი გამსხვისებელსა და შემძენს შორის შეთანხმებით რჩება გამსხვისებლის უშუალო მფლობელობაში, უკვე სხვა ხელშეკრულების, მაგალითად, შენახვის, ქირაუნობის, თხოვების, საფუძველზე.⁶⁰¹

გადაცემის სუროგატია ასევე, შემძენისთვის ნივთის მფლობელობის მოთხოვნის გადაცემა (გერმანიის სკ-ის 931-ე პარაგრაფი, საქართველოს სკ-ის 186-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, მე-3 წინადადება). ამ დროს ხდება იმ ნივთის გასხვისება, რომელიც იმყოფება მესამე პირთან და მას გამსხვისებელი ავალებს შემძენისთვის ნივთის გადაცემას. გამსხვისებელსა და შემძენს შორის სანივთო შეთანხმების ძალით, შემძენს ეთმობა მესამე პირისგან ნივთის მფლობელობის მოთხოვნა. საკუთრება წარმოეშობა შემძენს არა მესამე პირისგან ნივთის მიღების მომენტიდან, არამედ დათმობის, ანუ შეთანხმების მომენტიდან.⁶⁰² ეს კონსტრუქცია ამარტივებს ბრუნვას, რადგან მესაკუთრის განკარგვის უფლებამოსილების განხორციელებისთვის არ არის საჭირო მესამე პირის მიერ მისთვის ნივთის გადაცემა. დათმობის სანივთო შეთანხმებით შემძენი იძენს საკუთრებას და შესაბამისად, მესამე პირისგან ნივთის გამოთხოვის სანივთო მოთხოვნას. ამ შემთხვევაში, სავინდიკაციო სარჩელზე უფლება კი არ გადადის შემძენზე საკუთრების უფლებისაგან დამოუკიდებლად, არამედ ის საკუთრების გადაცემის შედეგია.⁶⁰³ გადაცემის ეს ფორმა ხშირად ხორციელდება ფასიანი ქალაქდების მეშვეობით, მაგალითად, სასაქონლო საწყობში მიბარებული ქონების გაყიდვა შესაძლებელია საწყობიდან მისი გამოტანის გარეშე. ამ დროს მიმბარებელი, მესაკუთრე სასაწყობო მოწმობას გადასცემს მესამე პირს, ანუ შემძენს ინდოსამენტის მეშვეობით, რაც თავისთავად გულისხმობს, რომ შემძენს მიენი-

⁶⁰⁰ Жалинский А., Рерихт А., Введение в немецкое право, М., 2001, 423.

⁶⁰¹ ჩიტო შვილი თ., ქონებაზე საკუთრების წარმოშობის ძირითადი საპრობლემური ასპექტები, თბ., 2006, 23.

⁶⁰² Василевская Л.Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 184.

⁶⁰³ ბეჟელა შვილი ზ., სანივთო სამართალი, თბ., 2006, 96.

ჭა შემნახველისგან ქონების გამოთხოვისა და მის მფლობელობაში გადაცემის მოთხოვნის უფლება. ამ უფლების მინიჭების მომენტიდან, საწყობში მიბარებული ქონება ითვლება ახალი შემძენისთვის გადაცემულად.⁶⁰⁴

5. საკუთრებისა და მფლობელობის ურთიერთდამოკიდებულება საკუთრების დაცვის პროცესში

საკუთრების უფლების არსი გულისხმობს ხელისუფლებას, სურდეს და დაავადებულოს სხვები პატივს სცემდნენ მესაკუთრის ნებას, ისარგებლოს თავისი სურვილისამებრ კუთვნილი ნივთით.⁶⁰⁵ ამ უფლების ძალით, მესაკუთრე ექსკლუზიურ უფლებას აცხადებს ქონებაზე და ეს უფლება არა ფიზიკური ძალის ან საზოგადოებრივი ჩეულების, არამედ კანონის მიერ დაცვას საჭიროებს. ამდენად, თითქმის შეუძლებელია ისეთი საზოგადოების წარმოდგენა, რომელშიც სცნობენ და დაუშვებენ კერძო საკუთრებას, მაგრამ არ უზრუნველყოფენ კანონით მის დაცვას (იერემია ბენტამი).⁶⁰⁶

⁶⁰⁴ ჩიტოშვილი თ., ქონებაზე საკუთრების წარმოშობის ძირითადი სამართლებრივი ასპექტები, თბ., 2006, 24.

⁶⁰⁵ Дюги Л., Общие преобразования гражданского права со времени кодекса Наполеона (пер. с французского Сиверс М. М., под. ред. Гейнхарга А. Г.), М., 1919, 13.

⁶⁰⁶ მოსაზრება მითითებულია: პაიში რ., საკუთრება და თავისუფლება, თბ., 2004. უფლება, რომელიც დარღვევისას არ არის უზრუნველყოფილი დაცვის საშუალებით, მხოლოდ დეკლარაციული უფლებაა. Грбанов В. П., Пределы осуществления и защиты гражданских прав, М., 1992, 96. ჯერ კიდევ საფრანგეთის 1789 წლის 26 აგვისტოს ადამიანისა და მოქალაქის უფლებათა დეკლარაციით, საკუთრება არის წმინდა და ხელშეუხებელი უფლება, არავის არ შეიძლება ის წაერთვას, გარდა კანონით დადგენილი აუცილებელი საზოგადოებრივი აუცილებლობისა და მხოლოდ სამართლიან და წინასწარი გადახდის პირობით. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права, Т.2. под ред. Батыра К. И., Поликарповой Е. В., М., 2003. თანამედროვეობაში ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ, ევროპული საჯარო წესრიგის კონსტიტუციურ აქტად აღიარებული, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციასთან (1950 წ. 4 ნომბერი) ერთად მიღებული დამატებითი ოქმის I მუხლის თანახმად, ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს გააჩნია თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას ვინმეს საკუთრება, კანონით და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში. კორკელია კ. ევროპული სტანდარტების ინტეგრაციისკენ: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საქართველოს გამოცდილება, თბ., 2007, 114. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით, საკუთრების დაცვა გახდა დღესდღეობით საერთო ევროპული სტანდარტი, რომელთაც ევროპელებს შეუძლიათ იამაყონ, რადგან ის აძლევს ადამიანთა დიდ რაოდენობას ევროპაში და მის ფარგლებს გარეთ საიმედო და გამოცდილი ორიენტაციას, დაუშვებულ ევროპულ კონსენსუსზე. Берндорф Н., Охрана собственности по ЕКПЧ – между effect utile, с одной стороны, и margin of appreciation или judicial self-restraint с другой стороны, ж. „Южнокавказский юридический журнал“, N1, 2010, 34.

„უფლება“ ვერ იქნება პირის ლეგიტიმური ინტერესის დაცვის რეალური გარანტია, ის იქნება მხოლოდ თეორიული და ფიქციური, თუ მას თან არ ახლავს სასამართლო წესით მისი დაცვის შესაძლებლობა. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მე-8 მუხლის თანახმად, ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ეფექტიანად იქნას აღდგენილი უფლებებში კომპეტენტური ნაციონალური სასამართლოს მიერ იმ შემთხვევაში, როდესაც დარღვეულია მისთვის კონსტიტუციითა თუ კანონით მინიჭებული ძირითადი უფლებები.⁶⁰⁷

5.1. საკუთრების სანივთოსამართლებრივი დაცვის საშუალებების ზოგადი დახასიათება

საკუთრების სამოქალაქოსამართლებრივი დაცვის ქვეშ მოიაზრება სამოქალაქო კანონმდებლობით გათვალისწინებული საშუალებების ერთობლიობა, რომლებიც გამოიყენება მისი დარღვევისას და მიზნად ისახავს მესაკუთრის ქონებრივი მდგომარეობის აღდგენას და მისი ინტერესების დაცვას. სანივთოსამართლებრივი დაცვის საშუალებები ხასიათდება იმით, რომ მიმართულია საკუთრების, როგორც აბსოლუტური უფლების დაცვისკენ ნებისმიერი მესამე პირის წინააღმდეგ, რაც არ არის დაკავშირებული რაიმე კონკრეტულ ვალდებულებასთან და მიზნად ისახავს აღდგეს მესაკუთრის კუთვნილი უფლებამოსილებები, ან აღიკვეთოს მათი განხორციელების წინააღმდეგობები.⁶⁰⁸ როცა საკუთრების დაცვაზეა საუბარი, აქაც, ისევე როგორც ყველა ძირითადი უფლების შემთხვევაში, მისი ნეგატიური მხარე იგულისხმება – ყველას ვალდებულება, არ ხელყონ პირის საკუთრება, მისი პოზიტიური მდგომარეობის მშვიდად განხორციელების გარანტიაა.⁶⁰⁹ სანივთო სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს მიეკუთვნება სავინდიკაციო და ნეგატორული სარჩელები.

⁶⁰⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, 2010, ბათუმი, 2011, 37.

⁶⁰⁸ Гусев А.Н., Гражданское право, Т.1, М., 2003, 241.

⁶⁰⁹ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007, 98.

დიგესტების თანახმად, სარჩელი სხვა არაფერია, თუ არა პირის უფლება სასამართლო წესით განახორციელოს კუთვნილი მოთხოვნა. მსგავსი შინაარსი გააჩნდა სარჩელს რეოლუციამდელ რუსულ დოქტრინაშიც, კერძოდ, სარჩელი განიმარტებოდა, როგორც ერთი პირის მოთხოვნა მეორის მიმართ, დაფუძნებული უფლებაზე და სისრულეში მოყვანილი სასამართლოს მიერ.⁶¹⁰ თანამედროვე საპროცესო სამართლებრივი დოქტრინა სარჩელს განსაზღვრავს, როგორც დაინტერესებული პირის მიმართვას სასამართლოსადმი დარღვეული ან სადავო უფლების დაცვის მოთხოვნით, უფლების შესახებ დავის გადაწყვეტის გზით.⁶¹¹

სანიუთოსამართლებრივი სარჩელები იცავს მართლზომიერ მფლობელს. ასეთია მფლობელობა, რომელიც ეფუძნება სამართლებრივ საფუძველს. მართლზომიერია არა მხოლოდ მესაკუთრის, არამედ სხვა საინიუთო და ვალდებულებითი უფლების მქონე სუბიექტების მიერ ნორმატიული აქტების მოთხოვნების შესაბამისად და მესაკუთრის ნებაზე დაყრდნობით განხორციელებული ფაქტობრივი ბატონობა.⁶¹²

5.2. სავინდიკაციო სარჩელის განხორციელების წინაპირობები

5.2.1. მატერიალურსამართლებრივი გარემოებები

სავინდიკაციო სარჩელი არის არამფლობელი მესაკუთრის ან სხვა კანონიერი მფლობელის სარჩელი უკანონო მფლობელის წინააღმდეგ ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული და ნატურით არსებული ნივთის დაბრუნების თაობა-

⁶¹⁰ *Кавелин К.Д.*, Основные начала гражданского судопроизводства и гражданского судопроизводства в период времени от уложения до учреждения о губерниях, М., 1844. მოითხოვლია: *Трашкова Н.М.*, Иск как защита прав истца в гражданском процессе, к истории вопроса, ж. „Вестник Московского университета“, №5, 2008, 92.

⁶¹¹ *Дехтерева Л.П., Пивульский В.В., Шугева О.А.*, Гражданский процесс, М., 2004, 53.

⁶¹² *Илазова В.В.*, Договор как основание возникновения прав титульных владельцев по российскому гражданскому праву: В книге: Некоторые вопросы договорного права России и зарубежных стран, М., 2003, 20.

ზე.⁶¹³ მაგალითად, გერმანიის სკ-ის 985-ე პარაგრაფის თანახმად, მესაკუთრეს შეუძლია მფლობელისაგან ნივთის უკან დაბრუნების მოთხოვნა.⁶¹⁴ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმესთან დაკავშირებით მიუთითა, რომ სავინდიკაციო სარჩელის დაკმაყოფილება ხდება სამი წინაპირობის არსებობისას: 1) უნდა არსებობდეს ნივთის მესაკუთრე; 2) არსებობდეს მფლობელი, 3) მფლობელს არ უნდა ჰქონდეს ნივთის ფლობის უფლება.⁶¹⁵ ნივთის განადგურების, გადამუშავების, მოხმარების ან ფაქტობრივი მფლობელის მსგავსი ნივთებიდან მისი გამოყოფის შეუძლებლობისას, ვინდიკაციის ნაცვლად ხდება ვალდებულებითსამართლებრივი სარჩელის (დელიქტური ან კონდიქციური) წარდგენა,⁶¹⁶ რადგან ნივთის სუბსტანციის მოსპობისას წყდება საკუთრება და შესაბამისად, პირის საწინააღმდეგო სამართლებრივ სარჩელზე უფლება. სამოქალაქო უფლება და კანონით დაცული ინტერესი ხშირად თანმხვედრი სამართლებრივი კატეგორიებია, ყოველ უფლებას საფუძველად გარკვეული ინტერესი უდევს, რომლის დასაკმაყოფილებლად უფლება ენიჭება პირს, ამდენად, დაცული ინტერესი ხშირად გაშუალებულია უფლებით და უფლების დაცვა იმავდროულად, კანონით დაცული ინტერესის დაცვაა. ზემოხსენებულ შემთხვევაში ხორციელდება მხოლოდ ნივთის ყოფილი მესაკუთრის კანონით უზრუნველყოფილი ინტერესის, ადიდგინოს თავისი ქონებრივი მდგომარეობა, დაცვა, რადგან საკუთრების უფლება აღარ არსებობს.⁶¹⁷

⁶¹³ *Сергеев А.П., Толстой Ю.К.*, (ред.), Гражданское право, М., 1997, 444; მიქაელა, ვინდიკაციური სარჩელი, როგორც საწინააღმდეგო უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“ №1, 2011, 76.

⁶¹⁴ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), (2010 წლის 1 მარტის მდგომარეობით), მთარგმნელი და რედ. *ჭეჭელაშვილი ზ.*, თბ., 2010, 98.

⁶¹⁵ სუსგ, 27 ივნისი, 2003 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №8, 2003, 2077.

⁶¹⁶ *Скварцов О.Ю.*, Защита права собственности и судебно-арбитражная практика, М., 1997, 10.

⁶¹⁷ *გაღდავა გ.*, სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, 119.

სავინდიკაციო სარჩელის შინაარსს შეადგენს უკანონო მფლობელისგან ნივთის დაბრუნება მესაკუთრისთვის, ანუ მოქმედება, რომლის განხორციელებასაც ითხოვს მოსარჩელე, სარჩელის საგანია – მოსარჩელის მიერ მითითებული უფლება, რომლის ძალითაც პირი ფლობდა ნივთს და რომელიც ექვემდებარება სასამართლო დაცვას.⁶¹⁸ ხოლო სარჩელის საფუძველია ის იურიდიული ფაქტები, რომელსაც მოსარჩელე უკაფშირებს თავის მოთხოვნებს, კერძოდ, ნივთის კანონიერი მფლობელობიდან გამოსვლის გარემოებები, მისი მოპასუხესთან მოხვედრის პირობები, სადავო ნივთის არსებობა ნატურით, მოპასუხესა და მოსარჩელეს შორის ვალდებულებითი ურთიერთობის არ არსებობა სადავო ნივთის თაობაზე. ამ სარჩელის წარდგენისას მოსარჩელემ უნდა ამტკიცოს თავისი უფლების არსებობა ნივთზე, ასევე, ის, რომ მოპასუხის მფლობელობა უკანონოა.⁶¹⁹

5.2.2. სავინდიკაციო მოთხოვნა ხანდაზმულობასთან კავშირში

ხანდაზმულობა არის დროის პერიოდი, რომლის გასვლის შემდეგ დება გარკვეული იურიდიული შედეგი – წარმოიშობა ან წყდება სამართლებრივი ურთიერთობა.⁶²⁰ ხანდაზმულობის ვადა უფლების სუბიექტს ატყობინებს, თუ რა ხნის განმავლობაშია მისი დარღვეული უფლება კომპეტენტური ორგანოს მხრიდან დაცვაუნარიანი.⁶²¹ ხანდაზმულობის ვადის არსებობა აიძულებს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს დროულად იზრუნონ თავისი უფლებების განხორციელებისა და დაცვისთვის.⁶²² უფლების განხორციელების შეზღუდვამ განსაზღვრული ვადებით, უნდა უზრუნველყოს სამართლებრივი სტაბილურობა და სამართლებრივი მშვიდო-

⁶¹⁸ Дехтерева Л.П., Пивульский В.В., Шугева О.А., Гражданский процесс, М., 2004, 53.

⁶¹⁹ Гамола А.М., Гражданское право, М., 2003, 201.

⁶²⁰ Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, М., 1995, 133.

⁶²¹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 118.

⁶²² ახელედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წი. რედ. ჭანჭუჭია ლ., ახელედიანი ზ., ზოიძე ბ., ჯორბენაძე ს., თბ., 1999, 316.

ბაა.⁶²³ პირი, რომელმაც არ წარადგინა დადგენილ დროში სარჩელი თავისი უფლების დასაცავად, კარგავს უფლების დაცვის შესაძლებლობას.⁶²⁴ სასამართლოს უარი სარჩელზე ნიშნავს სარჩელზე უფლების გაქარწყლებას, ანუ სასამართლოს მეშვეობით უფლების დაცვის შესაძლებლობის დაკარგვას.⁶²⁵ ვინდუკაციის დროს ეს გულისხმობს – სასამართლოს უარს დაკმაყოფილდეს პირის მოთხოვნა, გადაეცეს სადავო ნიეთი.⁶²⁶

ამდენად, ხანდაზმულობის გასვლით წყდება სასამართლოს ან სხვა ორგანოს მეშვეობით, პირის მოთხოვნის იძულებით განხორციელების შესაძლებლობა, მაგრამ არა მათთვის მიმართვის უფლება, რაც დროით შეზღუდული არ არის.⁶²⁷ ხანდაზმულობა სპობს მოთხოვნის იძულებით განხორციელების შესაძლებლობას მატერიალური და არა პროცესუალური თვალსაზრისით. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის მიუხედავად, მოთხოვნა განხილულ უნდა იქნეს, და თუ გამოირკვევა, რომ არ არსებობს ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების ან შეწყვეტის საფუძვლები, მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდება.⁶²⁸

5.3. ნეგატორული სარჩელის არსი

ნეგატორული სარჩელი (actio negatoria) მიმართულია უფლების ისეთი დარღვევის წინააღმდეგ, რაც არ არის დაკავშირებული ნიეთის მფლობელობის დაკარგვასთან, მაგრამ ხელშემშლელია ნიეთით სარგებლობისა და განკარგვისთვის, ე.ი. პირი მოკლებულია ამ უფლებამოსილებათა განხორციელების შესაძლებლობას, რადგან სხვა პირი თავისი მოქმედებით ხელს უშლის მათ რეალიზებას.⁶²⁹ უკანონო ხელშეშლის აღკვე-

⁶²³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 121.

⁶²⁴ Бутковский А.К., Давность владения, СПб., 1911, 13.

⁶²⁵ Фарматов И., Последствия истечения срока исковой давности, ж. „Хозяйство и право“, №12, 2005, 72.

⁶²⁶ Морзунов С.В., Исковая давность в правилах о вилдикации. ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации“, №4, 2005, 136.

⁶²⁷ ძლიერიშვილი ზ., ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2011, 197.

⁶²⁸ ახელედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წი, რედ. ჭანტურია ლ., ახელედიანი ზ., ზოიძე ბ., ჯორბენაძე ს., თბ., 1999, 317.

⁶²⁹ Пилыева В. В., Гражданское право с образцами договоров, М., 2002, 86.

თის მოთხოვნის წარდგენა შესაძლებელია, არა მხოლოდ არსებული, არამედ მოსალოდნელი დარღვევის აღსაკვეთად, თუ მოსარჩელე შეძლებს დაამტკიცოს, რომ არსებობს მისი უფლების ხელყოფის რეალური საფრთხე.⁶³⁰ ამ სარჩელის საფუძველია გარემოებები, რომლებიც აფუძნებენ მოსარჩელის მიერ ნივთით სარგებლობისა და განკარგვის უფლებამოსილებას, ასევე ამტკიცებენ, რომ მესამე პირთა მოქმედება აბრკოლებს მათ განხორციელებას. მოსარჩელეს არ ევალება ამტკიცოს მოპასუხის მოქმედების ან უმოქმედობის არაძართლზომიერება, ის ივარაუდება, სანამ მოპასუხე არ დაამტკიცებს მის მართლზომიერებას.

ნეგატორული სარჩელი მიზნად ისახავს მესაკუთრის თავისუფლების აღიარებას ხელმოყოფისაგან, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენას, ზიანის ანაზღაურებასა და დაცვის გარანტიების შექმნას შემდგომში შესაძლო ხელყოფისაგან.⁶³¹ ნეგატორული სარჩელით სარგებლობს როგორც მესაკუთრე, ისე ნებისმიერი მართლზომიერი მფლობელი, ხოლო სერვიტუტის უფლების მქონე პირს სანივთო სარჩელებიდან მხოლოდ ნეგატორულ სარჩელზე აქვს უფლება, მას შეუძლია მოითხოვოს როგორც სერვიტუტის მიზნების განხორციელებაში ხელშემშლელი გარემოებების აღკვეთა, ისე იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მიადგა მფლობელობის ხელყოფის გამო.⁶³²

⁶³⁰ ბიოლინგი პ., *ჭანტურია ლ.*, სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდოლოგია, II გამოცემა, თბ., 2004, 149.

⁶³¹ *Кочеткова Ю.А.*, Соотношение вещно правовых и обязательно правовых способов защиты права собственности—древнеримские истоки и современная Россия, Актуальные проблемы гражданского права, вып.2, Сб.Статей, под.ред. *Брагинского М.М.*, М., 2000. <http://lex-jure.ru/law/news.php>.

⁶³² *Чантурия Л.*, Ограниченные вещные права и их особенности в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане, (*Нуриев Я., Чантурия Л.*, изд.), Asgabat, 2010, 161.

5.4. მოპასუხის უტიტულო მფლობელობა – ვინდიკაციის უცილობელი პირობა

5.4.1. მფლობელობის არამართლზომიერება, როგორც ნორმატიული შეფასება

სავინდიკაციო სარჩელის განხორციელების შედეგები და-
მოკიდებულია იმაზე, თუ რა სახის არამართლზომიერი მფლო-
ბელია მოპასუხე. მფლობელობა უკანონოდ ჩაითვლება, თუ
მის წარმოშობას საფუძველად იურიდიული ფაქტი არ უდევს.
მაგალითად, თუ პირი თვითნებურად, ძალის გამოყენებით ან
ნივთის მოპარვის გზით დაეუფლება მას, მფლობელობა იქნება
უკანონო, რადგან ის საკუთრების ან მფლობელობის წარ-
მოშობის კანონიერ საფუძველს არ ემყარება. უკანონოა ბა-
თილი გარიგებით წარმოშობილი მფლობელობაც. არამართლ-
ზომიერი მფლობელია არა მხოლოდ ის, ვინც თვითნებურად
მიითვისა სხვისი ქონება, არამედ ისიც, ვინც ნივთი მოიპოვა
მის განკარგვაზე არაუფლებამოსილი პირისგან. ამიტომ, არ
არის აუცილებელი, რომ მფლობელის მოქმედება იყოს ბრალეუ-
ლი, საკმარისია მფლობელობა იყოს ობიექტურად უკანონო.⁶³³

კანონიერი და უკანონო მფლობელობა ნორმატიული შე-
ფასების საფუძველზე დგინდება, იმის მიხედვით, თუ რამდენად
შეესაბამება მფლობელობა კანონის ნებას, მის მოთხოვნას. კანონ-
იერია მფლობელი, რომელიც სამართლებრივ საფუძველზე ახორ-
ციელებს ნივთის მიმართ ფაქტობრივ ბატონობას,⁶³⁴ ასეთია, მე-
საკუთრისა და ყველა სხვა ტიტულოვანი მფლობელის ფაქტო-
ბრივი ბატონობა,⁶³⁵ ე.ი. ყველა იმ პირის, რომელთა მფლობელო-
ბაც მესაკუთრის მფლობელობიდან არის ნაწარმოები.⁶³⁶

⁶³³ *Шазова В.В.*, Договор, как основание возникновения прав титульных владельцев по российскому гражданскому праву, В книге: Некоторые вопросы договорного права России и зарубежных стран, М., 2003, 20.

⁶³⁴ სუსგ №ას-1075-1323-05, 15 მაისი, 2006 წ., საქართველოს უზენაესი სასა-
მართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების
საქმეებზე, №1, 2006, 25.

⁶³⁵ *სუხიტაშვილი დ., სუხიტაშვილი თ.*, მფლობელობის პრობლემები ქართულ
სამოქალაქო სამართალში, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №1, 2010, 50.

⁶³⁶ სუსგ №ას-87-531-06, 27 სექტემბერი, 2006 წ., საქართველოს უზენაესი
სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრე-
ბის საქმეებზე, №1, 2006.

5.4.2. კეთილსინდისიერებისა და მართლზომიერების ცნებათა ურთიერთმიმართება

არამართლზომიერი მფლობელობა თავის მხრივ, იყოფა კეთილსინდისიერ და არაკეთილსინდისიერ მფლობელობად. დამკვიდრებული შეხედულებით, კეთილსინდისიერებას მნიშვნელობა აქვს უფლების არმქონე პირისათვის,⁶³⁷ თუმცა არსებობს ასევე, კეთილსინდისიერების ფართო გაგება, რომელიც მოიცავს მართლზომიერ მფლობელობასაც. ამ თვალსაზრისით, მესაკუთრის ან სხვა კანონიერი მფლობელის მფლობელობაც კეთილსინდისიერია.

სწორედ, ამ მოსაზრებას განამტკიცებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 159-ე მუხლი (პირველი წინადადება), სადაც მოცემულია კეთილსინდისიერი მფლობელის განმარტება, რომელიც მოიცავს კეთილსინდისიერი მფლობელობის მხოლოდ ერთ შემთხვევას – კეთილსინდისიერია მფლობელი, რომელიც ნივთს მართლზომიერად ფლობს. შესაძლოა, ამგვარი მიდგომა განპირობებული იყოს იმ გარემოებით, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მფლობელობით (ფაქტზე დამყარებული) დაცვას, რაც თავისი არსით გაპარტიკებული დაცვაა, აერცვლებს მხოლოდ კეთილსინდისიერ მფლობელზე, რომელშიც უნდა იგულისხმებოდეს, როგორც მართლზომიერი, ისე არამართლზომიერი მფლობელი. მართალია, ტიტულოვან მფლობელს აქვს პეტიტორული (უფლებაზე დამყარებული) დაცვის შესაძლებლობაც, უტიტულო მფლობელისგან განსხვავებით, რომლისთვისაც მხოლოდ პოსესორული დაცვაა ხელმისაწვდომი, მაგრამ მფლობელობითი დაცვა მისთვისაც ხელსაყრელია პროცესუალური თვალსაზრისით.

ხოლო 159-მუხლის მეორე წინადადება, სწორედ არამართლზომიერ კეთილსინდისიერ მფლობელს გულისხმობს: კეთილსინდისიერია მფლობელი ... რომელიც უფლებამოსილ პირად შეიძლება იქნეს მიჩნეული საქმიან ურთიერთობებში საჭირო გულმოდგინე შემოწმების საფუძველზე.

⁶³⁷ *Скловский К.И.*, К вопросу о применении понятий добросовестности и основы правопорядка и нравственности, ж. „Хозяйство и право“, №8, 2005, 140.

ამ შემთხვევაში, მფლობელს არ გააჩნია ნივთის ფლობის სამართლებრივი საფუძველი, თუმცა მფლობელსა და სხვა უფლებამოსილს შორის არსებობს სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც არ არის ნამდვილი, მაგრამ მისი ბათილობა შეუძლებელია, ამოცნობილ იქნეს გულმოდგინე შემოწმების შედეგად.⁶³⁸ შესაბამისად, კეთილსინდისიერი არამართლზომიერი მფლობელი მიიჩნევა უფლებამოსილ პირად სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ინტერესების დაცვის მიზნით.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლო ხშირად სწორად განმარტავს 159-ე მუხლის I წინადადებას და მიუთითებს: პირს არ გააჩნდა ქონების ფლობის რაიმე საფუძველი, ამდენად ის ვერ იქნებოდა ნივთის კეთილსინდისიერი მფლობელი;⁶³⁹ კეთილსინდისიერად ითვლება მფლობელობის მართლზომიერი შემძენი.⁶⁴⁰

5.4.3. კეთილსინდისიერება სინამდვილის სუბიექტური შეფასების სივრცეში

არამართლზომიერი მფლობელობის კეთილსინდისიერად და არაკეთილსინდისიერად დაყოფის კრიტერიუმია მფლობელის სუბიექტური დამოკიდებულება მფლობელობის შეძენის სამართლებრივი საფუძველისადმი.⁶⁴¹ სანივთო სამართალში მოქმედებს კეთილსინდისიერების პრინციპი სუბიექტური გაგე-

⁶³⁸ *Книпер Р.*, Владение в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане, (Нурьев Я., Чантурия Л., изд.), Ashgabat, 2010, 101.

⁶³⁹ სუსგ №ას400—648-08, 2დეკემბერი, 2008წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტების საქმეებზე, №3, 2008, 40.

⁶⁴⁰ სუსგ №3კ1474-02, 18 თებერვალი, 2003 წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტების საქმეებზე, №4, 2003, 965; სუსგ №ას1263-1503-05, 27 აპრილი, 2006 წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტების საქმეებზე, №1, 2006, 18.

⁶⁴¹ კეთილსინდისიერება ნიშნავს პირის სუბიექტურ მდგომარეობას იურიდიული აქტის განხორციელებისას, როცა მისთვის უცნობია ის გარემოებები, რაც აბათილებს აქტის შინაგან თუ გარეგან მართლზომიერებას, რამაც შეიძლება აიძულოს პატიოსანი ადამიანი უარი თქვას მის განხორციელებაზე. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона, СПб, 1890-1907. მითითებულია: *Вердшан Г.*, Добросовестность в системе принципов гражданского права России, ж. „Право и жизнь“, 2012. <http://law-n-life.ru/arch/163/163-8.doc>.

ბით, კეთილსინდისიერება არსებობს სუბიექტური შეფასების სიერცეში, მასში ელინდება მფლობელის დამოკიდებულება სინამდვილისადმი,⁶⁴² რაც პიროვნების მიერ მისგან დამოუკიდებელი ფაქტორივი გარემოებების ცოდნა-არცოდნასთან, აღქმასთან არის დაკავშირებული. ვალდებულებით სამართალში მოქმედებს კეთილსინდისიერების პრინციპის ობიექტური გააზრება, რაც პირის ქცევის შეფასებას გულისხმობს ურთიერთობის ხასიათიდან გამომდინარე.⁶⁴³ კეთილსინდისიერების პრინციპი უყრდნობა კონტრაჰენტის ქცევის სტანდარტს,⁶⁴⁴ იცავს მხარეთა სამართლიან მოლოდინსა და მათ შორის ურთიერთნდობაზე დამყარებულ თანამშრომლობას.⁶⁴⁵

კეთილსინდისიერია მფლობელი, რომელმაც არ იცოდა და არც შეეძლო ცოდნოდა, თავისი ფაქტორივი ბატონობის უკანონობის შესახებ,⁶⁴⁶ ის, ვისაც არ ჰქონდა შესაძლებლობა გაეცნობიერებინა ურთიერთობაში არსებული დეფექტები, დაენახა მფლობელობის ხარვეზიანობა,⁶⁴⁷ ვინც მიიჩნევს მის მიერ ნივთის შეძენას მართლზომიერად. შეძენის სამართლებრივი საფუძველი არის კეთილი რწმენის მტკიცებულება, ის ემსახურება bona fides-ის გამართლებას,⁶⁴⁸ ამიტომ, მფლობელის შეცდომა საპატიებელია. ზედაპირული წარმოდგენა კი არ ანიჭებს მფლობელს კეთილსინდისიერების ხარისხს, არამედ საჭიროა, მისი მფლობელობა მოპოვებული იყოს წინდახედუ-

⁶⁴² ზოიძე ბ., ლექციის ჩანაწერი სანიუთო სამართალში. 19.03.2010.

⁶⁴³ Zeller. მოსაზრება მითითებულია: *ვაშაკიძე გ.*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით. აბსტრაქტია თუ მოქმედი სამართალი, *ეურნ.* „ქართული სამართლის მიმოხილვა“ №1 (10), 2007, 48.

⁶⁴⁴ *იოსელიანი ა.*, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში (შედარებითსამართლებრივი გამოკლევა), *ეურნ.* „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოცემა, 2007, 20.

⁶⁴⁵ *ვაშაკიძე გ.*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით. აბსტრაქტია თუ მოქმედი სამართალი, *ეურნ.* „ქართული სამართლის მიმოხილვა“ №1 (10), 2007, 18.

⁶⁴⁶ *Белов В. А.*, Гражданское право, М., 2003, 465.

⁶⁴⁷ სუსგ №ას-307-712-06,17 ნოემბერი, 2006, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტების საქმეებზე, №1, 2006, 106.

⁶⁴⁸ *Дернбург Г.*, Пандекты, Т. 2, пер. *Блоха А.Ю., Гальпера А.Я., Унтелова Д.И., Шнейдера К.А.*, под. ред. *Мейендорфа А.Ф.*, СПб., 1905, 66.

გლად. ის, ვინც არასაპატიო შეცდომის შედეგად დარწმუნდება თავის სიმართლეში, ვერ ჩაითვლება კეთილსინდისიერად. მხოლოდ გონივრული მოლოდინის გაწილება გამოიწვევს სამართლებრივ შედეგებს.⁶⁴⁹ კეთილსინდისიერი მფლობელი არ უნდა იქნეს განხილული სხვისი უფლების ხელმყოფად, რადგან მის მოქმედებაში არ არის ბრალი.⁶⁵⁰

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში კეთილსინდისიერების ცნება მოცემულია ნეგატიური ფორმულირებით: შემძენი არ არის კეთილსინდისიერი, თუ მან იცის ან უხეში გაუფრთხილებლობის შედეგად არ იცის, რომ ნიეთი გამსხვისებელს არ ეკუთვნის (932-ე პარაგრაფის მე-2 ნაწილი).⁶⁵¹ უპრავ ნიეთთან დაკავშირებით, შემძენის კეთილსინდისიერება არ არსებობს მხოლოდ მაშინ, თუ შემძენმა იცის, რომ ნიეთი ეკუთვნის მესამე პირს და არა გამსხვისებელს. ის, ვინც იპენს მიწის ნაკვეთზე საკუთრების უფლებას, მისთვის საადგილმამულო წიგნში ჩანაწერი განხილდება სწორად, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა არსებობს შესაგებელი ჩანაწერის ნამდვილობის შესახებ ან შემძენისთვის ცნობილია ჩანაწერის უზუსტობა.⁶⁵²

რუსეთის სკ-ის მიხედვით, მფლობელი ითვლება კეთილსინდისიერად, თუ ნიეთის შეძენისას მან არ იცოდა და, არც შეეძლო სცოდნოდა, რომ გამსხვისებელი არ იყო უფლებამოსილი მის გასხვისებაზე (302-ე მუხლი).⁶⁵³ არაკეთილსინდისიერია მფლობელი, ვინც იცის ან გარემოების ძალით უნდა იცოდეს, რომ არა აქვს ნიეთის ფლობის უფლება, რადგან განახორციელა მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება, ან იცის, რომ ნიეთი შეიძინა გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი პირისგან.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ *ვაშაძე გ.*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით. აბსტრაქტია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“ №1 (10), 2007, 48.

⁶⁵⁰ *Шершеневич Г.Ф.*, Учебник русского гражданского права, Т.1, М., 1914, 277.

⁶⁵¹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), (2010 წლის 1 მარტის მდგომარეობით), მთარგმნელი და რედ. *ჭეჭელაშვილი ზ.*, თბ., 2010, 191.

⁶⁵² *Жалинский А., Рерихт А.*, Введение в немецкое право, М., 2001, 424.

⁶⁵³ *Борисов А.Б.*, (ред.), Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, Ч. 1, 2, 3, 2-ое изд., М., 2002, 316.

⁶⁵⁴ *Богданова Е.*, Добросовестность участников договорных отношений как условие защиты их субъективных гражданских прав, ж. «Хозяйство и право», №2, 2010, 116.

პოლანდიის სკ-ის მიხედვით, პირი არ მიიჩნევა კეთილსინდისიერად, თუ ის ფლობდა ინფორმაციას ფაქტის ან უფლების შესახებ, რომელთა მიმართაც დადგა მისი კეთილსინდისიერების საკითხი.⁶⁵⁵ არაკეთილსინდისიერად მიიჩნევა ის, ვისთვისაც ცნობილია გარემოებები, რომლებიც საღად მოაზროვნე პირს გარიგების მიმართ ეჭვს აღუძრავდა.⁶⁵⁶ პირის არაკეთილსინდისიერ მფლობელად შეფასებისას ეჭვი უნდა იყოს გონიერული, ანუ უნდა არსებობდეს იმგვარი ფაქტები და ინფორმაცია, რაც ობიექტურად აკავშირებს არაჩართულზომიერ მფლობელს სამართალდარღვევასთან.⁶⁵⁷ მფლობელის არაკეთილსინდისიერად ცნობისთვის არ არის საკმარისი მარტივი გაუფრთხილებლობა, ის არ ენებს კეთილსინდისიერებას, საჭიროა, განზრახვა ან უხეში გაუფრთხილებლობა.⁶⁵⁸ რუს ცივილისტთა ერთი ნაწილი მარტივ გაუფრთხილებლობასაც არაკეთილსინდისიერების ნიშნად მიიჩნევს (Петражицкий, Амфитеатров, Белов), ხოლო მეორე ნაწილი მხოლოდ განზრახვასა და უხეშ გაუფრთხილებლობას უკავშირებს არაკეთილსინდისიერებას (Толстой, Ровный, Черепанин).⁶⁵⁹

5.5. შესაკუთრისა და არამართლზომიერ მფლობელთა ურთიერთმოთხოვნები ვინდიკაციისას

5.5.1. ნივთისა და ნაყოფის დაბრუნების ვალდებულება

სავინდიკაციო სარჩელით ნივთის დაბრუნება ყოველთვის ხორციელდება არაკეთილსინდისიერი მფლობელისაგან, მიუხედავად ნივთის კანონიერი მფლობელობიდან გამოსვლის გზისა (ნებით თუ ნების წინააღმდეგ) და შეძენის ხასიათისა

⁶⁵⁵ Костюк Н., Добросовестность в российском и зарубежном гражданском праве, ж. „Хозяйство и право“ №12, 2008, 88.

⁶⁵⁶ გუდელი გ., კაპიტალის დაცვა სააქციო საზოგადოებაში, თბ., 2010, 220.

⁶⁵⁷ სსსგ საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, №2/1415. ქბათუმი, 2009 წ. 6 აპრილი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო გადაწყვეტილებები, ბათუმი, 2009, 11.

⁶⁵⁸ Пятин С. Ю., Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 203.

⁶⁵⁹ Лоренц Д., О совершенствовании института ограничения виндикации, ж. „Хозяйство и право“, №8, 2008, 70.

(სასყიდლით თუ უსასყიდლოდ), ხოლო კეთილსინდისიერი მფლობელისგან ნივთის გამოთხოვა სწორედ აღნიშნულ გარემოებებზეა დამოკიდებული. მესაკუთრეს შეუძლია კეთილსინდისიერი მფლობელისგან ნივთის დაბრუნება, თუ ნივთი გავიდა მისი მფლობელობიდან ნების წინააღმდეგ (დაკარგა, მოპარეს ან სხვა გზით), მიუხედავად შეძენის ხასიათისა, ხოლო მისი ნებით გასვლისას, მხოლოდ მაშინ, თუ შეძენა მოხდა უსასყიდლოდ (ჩუქება, მემკვიდრეობა).⁶⁰

ფრანგული სამართლის მიხედვით, თუ მესაკუთრემ ნივთი დაკარგა ან მოპარეს, მას შეუძლია ნივთის გამოთხოვა ნებისმიერი სახის უკანონო მფლობელისგან 3 წლის განმავლობაში ნივთის დაკარგვის ან მოპარვის დღიდან. თუ ნივთის შეძენა მოხდა აუქციონზე, ან იმ პირისგან, ვინც ყიდის ანალოგიურ ნივთებს, მესაკუთრე დაიბრუნებს ნივთს, მხოლოდ შემძენისთვის მის მიერ გადახდილი საფასურის გადახდის შემთხვევაში.⁶¹

ვინდიაკაციისას არაკეთილსინდისიერი მფლობელი ვალდებულია დააბრუნოს როგორც ნივთი, ისე მთელი მფლობელობის მანძილზე მიღებული, ასევე, მოხმარებული ან ბრალეულად მიუღებელი ნაყოფის ღირებულება. ხოლო კეთილსინდისიერი მფლობელი ვალდებულია ნაყოფის დაბრუნებაზე იმ მომენტიდან, როცა შეიტყო ან უნდა შეეტყო მფლობელობის უკანონობის თაობაზე, ან მიიღო უწყება მესაკუთრის სარჩელის შესახებ. ის უფლებამოსილია ისარგებლოს ნაყოფით, ვიდრე უფლებამოსილი პირი არ გამოიყენებს უფლებას ვინდიაკაციაზე. კეთილსინდისიერ მფლობელს ეკუთვნის ის ნაყოფი, რაც მან მიიღო მანამდე, სანამ გაიგებდა თავისი მფლობელობის უკანონობის შესახებ, რადგან დარწმუნებულია ნივთზე საკუთრების უფლების არსებობაში. საკითხის ასეთი გადაწყვეტა განპირობებულია იმით, რომ ნაყოფი, სამეურნეო სიკეთე ნორმალური მეურნეობის თვალსაზრისით გათვლილია თავისუფალი მოხმარებისათვის. ნივთის კეთილსინდისიერი მფლო-

⁶⁰ ზოიძე ბ., ქართული სამართალი, თბ., 2003, 97-98.

⁶¹ Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т. 2, М., 2006, 376.

ბელისათვის ჩამორთმევა გამოიწვევს მისი მეურნეობის დარღვევას. ეს ნაყოფი მცდარი სამეურნეო გეგმის გზით უკვე შევიდა მფლობელის მეურნეობის შემადგენლობაში და მყისირად მისი ამოღება, მისთვის საზიანო იქნება.⁶⁶²

არაკეთილსინდისიერი მფლობელი პასუხს აგებს მესაკუთრის წინაშე ნივთის დაკარგვის ან დაზიანებისთვის, როგორც ბრალის არსებობისას, ისე არარსებობისას, ხოლო კეთილსინდისიერი მფლობელი მისთვის სარჩელის წარდგენამდე არ აგებს პასუხს ნივთის დაკარგვის ან დაზიანებისათვის.⁶⁶³

5.5.2. განუღი ხარჯების სამართლებრივი შეფასება

არამართლზომიერ მფლობელს თავის მხრივ, შეუძლია მოსოხოვოს მესაკუთრეს ან სხვა უფლებამოსილ პირს, ნივთის შენახვასა და გაუმჯობესებაზე გაწეული ხარჯების ანაზღაურება იმ დროდან, როცა მესაკუთრეს მიეთვლება ნივთიდან შემოსავალი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მესაკუთრე უსაფუძვლოდ გამდიდრდება. აღნიშნული, უპირველეს ყოვლისა, კეთილსინდისიერი მფლობელის უფლებაა, თუ ხარჯები არ არის კომპენსირებული ნივთით სარგებლობით მიღებული ნაყოფით. ხოლო გაუმჯობესება, ისეთი ხარჯები, რაც არ არის დაკავშირებული ნივთის შენახვის აუცილებლობასთან, მაგრამ აქვს სასარგებლო ხასიათი, რადგან ნივთის ღირებულებას ზრდის, ანაზღაურდება იმ შემთხვევაში, როდესაც ნივთის მესაკუთრისთვის დაბრუნებისას ისევ არსებობს. ამასთან, ანაზღაურდება მხოლოდ ის გაუმჯობესება, რომლის გამოცალკეებაც ნივთისგან შეუძლებელია ან შესაძლოა, მაგრამ მას დამოუკიდებლად, მფლობელისთვის არა აქვს მნიშვნელობა. გამოყოფადი გაუმჯობესება შეიძლება დიიტოვოს უკანონო მფლობელმა.⁶⁶⁴

გერმანული სანივთო სამართალი განასხეავებს ერთმანეთისგან სავალდებულო ხარჯებს (წვეულებრივი და განსაკუთრებული ხარჯები) და სხვა ხარჯებს, რომლებმაც გამოი-

⁶⁶² *Петражицкий Л. И.*, Право добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, М., 2002, 215.

⁶⁶³ *Сергеев А. П., Толстой Ю. К.*, (ред.), Гражданское право, 6-ое изд., М., 2004, 362.

⁶⁶⁴ *Скловский К. И.*, О правах владельца на плоды и доходы, ж. „Хозяйство и право“, №1, 1999, 52.

წვეს ნივთის ღირებულების გაზრდა მესაკუთრის სასარგებლოდ. არაკეთილსინდისიერი მფლობელი უფლებამოსილია მოითხოვოს მესაკუთრისაგან მხოლოდ საეაღდებულო ხარჯების ანაზღაურება დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულების წესების მიხედვით, თუ ეს ხარჯები შეესაბამება მესაკუთრის ნამდვილ ან სავარაუდო ნებას, მის ინტერესებს ან მესაკუთრე გამდიდრდა მათ ხარჯზე. აუცილებელია ხარჯი, რომელიც გაწეულია ქონების ნორმალურ მდგომარეობაში შენარჩუნების მიზნით, მაგალითად, მიმდინარე რემონტი. ზემოხსენებულის გარდა არსებობს ე.წ. ფუფუნებაზე გაწეული ხარჯებიც, რაც გულისხმობს მფლობელის მიერ თვითნებურად გაწეულ ხარჯებს, რომლებიც უკანონო მფლობელს არ აუნაზღაურდება, თუ ამ გზით მიღებული ნივთი გამოუცალკევებადი, სხვა შემთხვევაში მფლობელს აქვს მისი დატოვების უფლება.⁶⁵

სავინდიკაციო სარჩელის საფუძველზე კეთილსინდისიერი შემძენისთვის სასყიდლით შეძენილი ნივთის ჩამორთმევა, არის შედეგი გამყიდველის მიერ ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების დარღვევისა – გადასცეს შემძენს მესამე პირთა უფლებებისგან თავისუფალი, ანუ უფლებრივად უნაკლო ნივთი და ამით უზრუნველყოს შემძენის მხრიდან ნივთის მშვიდი მფლობელობა.⁶⁶

გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს ნივთზე საკუთრების უფლება სრული მოცულობით იმისათვის, რომ მყიდველმა ნივთის მიმართ განახორციელოს მესაკუთრის ყველა უფლებამოსილება რაიმე შეზღუდვის გარეშე. ნივთის უფლებრივი ნაკლი გულისხმობს, რომ მესამე პირს შეუძლია მყიდველს განუცხადოს პრეტენზია ნივთზე თავისი უფლების გამო, ანუ გაყიდული ნივთი ეკუთვნის არ გამყიდველს, არამედ მესამე პირს. ამიტომ, მას შეუძლია გამოითხოვოს ნივთი შემძენისგან.⁶⁷

შემძენს ევალება, რომ ქონებაზე მესამე პირთა პრეტენზიების შესახებ აცნობოს გამყიდველს და მოითხოვოს მისი

⁶⁵ *Сергеев А.П., Толстой Ю.К.*, (ред.), *Гражданское право*, М., 2004, 563.

⁶⁶ *Дождев Д.В.*, *Римское частное право*, М., 1997, 514.

⁶⁷ *ძლიერი შვილი ზ.*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010, 117.

ჩართვა პროცესში, წინააღმდეგ შემთხვევაში, გამყიდველი შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან, თუ დაამტკიცებს, რომ მისი მონაწილეობა პროცესში, მის მიერ მტკიცებულებების წარდგენა ხელს შეუშლიდა ნიეთის მფლობელობის ჩამორთმევას შემძენისათვის.⁶⁶⁸ სხვა შემთხვევაში, მფლობელს, რომელიც ნიეთს აბრუნებს, შეუძლია გამყიდველისგან ზიანის ანაზღაურება მოითხოვოს.⁶⁶⁹

5.6. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი – გერმანული ჩვეულებითი სამართლის მიღწევა

5.6.1. რომაული აქსიომის უარყოფა

სავინდიკაციო სარჩელის დაკმაყოფილება, ის რომ უკანონო მფლობელს ჩამოერთმევა ნიეთი, განპირობებულია ჯერ კიდევ რომის სამართლიდან მომდინარე პრინციპით: არავის შეუძლია სხვას გადასცეს იმაზე მეტი უფლება, ვიდრე თავად გააჩნია,⁶⁷⁰ ე.ი. გამსხვისებელს უნდა გააჩნდეს საკუთრების უფლება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის საკუთრებას ვერ გადასცემს შემძენს. შესაბამისად, შემძენი ხდება მესაკუთრე, თუ გამსხვისებელი იყო მესაკუთრე ან მის მიერ ნიეთის გასხვისების უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი.⁶⁷¹ აღნიშნული, ე.წ. მკაცრი ვინდიკაციის პრინციპისაგან განსხვავებით, ძველ გერმანულ სამართალში დამკვიდრდა პრინციპი, რომელიც დღემდე მოქმედებს კონტინენტური ევროპის სამოქალაქო სამართალში და იწოდება ვინდიკაციის შეზღუდვის წესად. ამ გერმანული ჩვეულებითი სამართლის მიღწევის⁶⁷² თანახმად, მესაკუ-

⁶⁶⁸ *Хаскельберг Б.Л., Ровный В.В.*, Консенсуальные и реальные договоры в гражданском праве, М., 2004, 97.

⁶⁶⁹ *Савиньи Ф. К.*, Обязательственное право, перевели с немец. *Фукс В., Мандро Н.*, М., 1876, 452.

⁶⁷⁰ *ძნელაძე ნ.*, ქონების უკანონო მფლობელობიდან გამოთხოვისა და საკუთრების უფლების დაცვის სამართლებრივი პრობლემები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“ №2, 2007, 82.

⁶⁷¹ *Хаскельберг Б.Л., Ровный В.В.*, Консенсуальные и реальные договоры в гражданском праве, М., 2004, 101.

⁶⁷² *Маттей У., Суханов Е.А.*, Основные положения права собственности, М., 1999, 153.

თრის ვინდიკაციის უფლება იზღუდება და შემძენი ხდება ნივთის მესაკუთრე, თუ ნივთი ტიტულოვანი მფლობელის ხელიდან გადის ნებით (თხოვების, მიბარების, ქირავნობის, იჯარის, პირობადებული საკუთრების უფლებით და სხვა საფუძველით) და არაუფლებამოსილი პირის მიერ სასყიდლით ხდება გასხვისება კეთილსინდისიერ შემძენზე.⁶⁷³ ნივთის კანონიერი მფლობელობიდან მისი ნების წინააღმდეგ გამოსვლის დროს ან უსასყიდლოდ შეძენისას, კანონი მესაკუთრის მხარეზეა და კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესთან შედარებით, მის ინტერესს ანიჭებს უპირატესობას, რადგან მესაკუთრის ნება არ მონაწილეობს მისი მფლობელობის დაკარგვაში, ხოლო უსასყიდლო შეძენისას შემძენისთვის ნივთის ჩამორთმევით, ის არ განიცდის ქონებრივ ზიანს. მესაკუთრეს, რომელიც კარგავს ნივთს, ადგება დადებითი ზიანი, ხოლო კეთილსინდისიერი შემძენი, რომელმაც ნივთი უსასყიდლოდ მიიღო, მისი ჩამორთმევით მხოლოდ სარგებელს კარგავს.⁶⁷⁴ ხოლო ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის დროს, კანონი უპირატესობას კეთილსინდისიერ შემძენს ანიჭებს.

5.6.2. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების სივრცე

ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედება დაკავშირებულია მთელი რიგი გარემოებების არსებობასთან: 1) შემძენი კეთილსინდისიერია: გულისხმობს კეთილსინდისიერებას გამსხვისებლის, როგორც მესაკუთრის მდგომარეობასთან მიმართებით.⁶⁷⁵ აღნიშნული მოძრავ ნივთთან დაკავშირებით გულისხმობს, გამსხვისებლის მიერ ნივთის ფლობას, ხოლო უძრავთან – მისი, როგორც მესაკუთრის დაუიქსირებას მარეგისტრირებელ ორგანოში; 2) ნივთის გამსხვისებელსა და შემძენს შორის დადებულია გარიგება, რომელიც მიმართულია საკუთრების

⁶⁷³ Бернгейф Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб., 1910, 140.

⁶⁷⁴ Васковский Е.В., Приобретение движимости от несобственника, ж. „Министерства юстиции“, №3, 1895, 92. მითითებულია: Бабаев А.Б., Система вещных прав, М., 2007, 230.

⁶⁷⁵ Венкштерн М., Основы вещного права, В книге: Основные проблемы гражданского и предпринимательского права Германии, М., 2001, 170.

უფლების გადაცემისკენ; 3) გარიგება სასყიდლიანია; 4) შემძენს ფაქტობრივად გადაცემული აქვს ნივთი, რომელიც არ არის ბრუნვიდან ამოღებული ან ბრუნვაში შეზღუდული; 5) ნივთი გამოსულია მართლზომიერი მფლობელის ხელიდან მისი ნებით.⁶⁷⁶

აღსანიშნავია, რომ რუსეთის ფედერაციის სამოქალაქო კოდექსი, ღოქტრინისგან განსხვავებით, რომელიც აღიარებს ვინდიკაციის შეზღუდვის წესს, მკაფიოდ და ნათლად ვერ ასახავს მას. კოდექსის ის ნორმები, რომლებიც ეხება საკუთრების უფლების წარმოშობას ან შეწყვეტას, არ მიუთითებენ კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ საკუთრების უფლების მოპოვებაზე და მესაკუთრის უფლების შეწყვეტაზე, როდესაც მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნებით გასული ნივთი არაუფლებამოსილი პირისგან სასყიდლით გასხვისდება კეთილსინდისიერ შემძენზე.⁶⁷⁷ მეცნიერთა ერთი ნაწილი, ამ ვითარებაში, კეთილსინდისიერ შემძენს აღარებს რომაულ ბონიტარულ მესაკუთრეს, რადგან მას გააჩნია მფლობელობაზე მეტი, მაგრამ საკუთრებაზე ნაკლები უფლება.⁶⁷⁸

ვინდიკაციის შეზღუდვის წესს აღიარებს რუსეთის საარბიტრაჟო სასამართლო. მის პრაქტიკაში დამკვიდრდა წესი, რომლის თანახმად, მესაკუთრეს უარი უნდა ეთქვას სავინდიკაციო მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე, თუ კეთილსინდისიერმა შემძენმა გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი პირისგან სასყიდლით შეიძინა მესაკუთრის მფლობელობიდან ნებით გასული ნივთი.⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ *Рахмилович В.А.*, О праве собственности на вещь отчужденную неуправомоченным лицом добросовестному приобретателю (к вопросу о приобретении права от неуправомоченного лица), В книге: Проблемы современного гражданского права, ред. *Литовкин В.Н., Рахмилович В.А.*, М., 2000, 132.

⁶⁷⁷ *Моргунов С.*, Добросовестный приобретатель-собственник или давностный владделец? ж. „Хозяйство и право“, №5, 2008, 95.

⁶⁷⁸ *Скловский К.И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 114. ზოგიერთი რუსი ცივილისტი მხარს უჭერს შეუზღუდავი ვინდიკაციის პრინციპს და დასაშვებად მიიჩნევს მესაკუთრის მიერ ნივთის გამოთხოვას ნებისმიერი შემძენისგან, რაც გაზრდის საკუთრების უფლების ავტორიტეტს და მისი განხორციელების გარანტიის ხარისხს. *Тархов В.А., Рыбаков В.А.*, Собственность и права собственности, Уфа, 2000, 194. მიითითებულება: *Лоренц Д.*, О совершенствовании института ограничения виндикации, ж. „Хозяйство и право“, №8, 2008, 69.

⁶⁷⁹ *Василевская Л.Ю.*, Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004, 203.

სადავო საკითხიც, მოქმედებს თუ არა ვინდიკაციის შეზღუდვისას შეძენითი ხანდაზმულობა. დამკვიდრებული შეხედულებით, შეძენითი ხანდაზმულობა ეადის გასვლის გარეშე არ მოიპოვება.

5.6.3. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის დანაწესი ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის შესახებ

საქართველოს სკ-ის 187-ე მუხლის I ნაწილის I წინადადება: შემძენი ხდება ნივთის მესაკუთრე მაშინაც, როცა გამსხვიისებელი არ იყო ნივთის მესაკუთრე, მაგრამ შემძენი ამ ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია, პირდაპირ კავშირშია კოდექსისეულ ნორმასთან, რომელიც მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციას განამტკიცებს – ივარაუდება, რომ ნივთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე (158-ე მუხლის I ნაწილი). ორივე ზემოხსენებული ნორმა უზრუნველყოფს მოძრავი ნივთის კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესების დაცვასა და სამოქალაქო ბრუნვის გამარტივებასა და სიმტკიცეს.

ამასთან, თუ 187-ე მუხლის I ნაწილის I წინადადება ამ მუხლის მეორე ნაწილისგან დამოუკიდებლად იქნებოდა გააზრებული, მაშინ ნებისმიერი ბათილი განკარგვა გამსხვიისებლის არაუფლებამოსილების გამო, ნამდვილი იქნებოდა და კეთილსინდისიერი შემძენი ყოველთვის შეიძენდა საკუთრებას. სწორედ, ამ მუხლის მეორე ნაწილის ფუნქციაა დააკონკრეტოს, თუ რა გარემოებების არსებობისას ხდება ნივთის კეთილსინდისიერი შემძენი მესაკუთრე და როდის არ დადგება ეს შედეგი. სამოქალაქო კოდექსში განხორციელებული ცვლილების (28.12.2011.) შედეგად, 187-ე მუხლის მეორე ნაწილის პირველი წინადადება ასე ჩამოყალიბდა: კეთილსინდისიერი შემძენი ვერ გახდება ნივთის მესაკუთრე, თუ ეს ნივთი მესაკუთრემ დაკარგა, მას მოჰპარეს, ან მისი ნების წინააღმდეგ სხვაგვარად გავიდა მისი მფლობელობიდან, ანდა შემძენმა ის უსასყიდლოდ მიიღო.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ წინამდებარე ნორმა სწორად განმარტა და მიუთითა, რომ თუ ნივთი მესაკუთრის ხელიდან მისი ნების გარეშე გამოვიდა,

ახალი მფლობელი ვალდებულია ნიეთი დაუბრუნოს მესაკუთრეს.⁶⁸⁰

საქართველოს სკის 187-ე მუხლი პირდაპირ არ მიუთითებს მოძრავი ნიეთის კეთილსინდისიერი შეძენის მიერ საკუთრების უფლების მოპოვების პირობებზე, თუმცა აღნიშნული განსაზღვრულია ცივილისტურ დოქტრინაში, კერძოდ მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნებით ნიეთის გამოსვლა, ნიეთის შეძენა კეთილსინდისიერი მფლობელის მიერ, სასყიდლით შეძენა. აღნიშნული მუხლის II ნაწილის ყოარმუდსრუბის მიღმა ლოგიკურად, სწორედ ეს გარემოებები მოიაზრება. მართებულია, ნორმის შემფარდებელმა აღნიშნული ნორმის გამოყენებისას გაითვალისწინოს როგორც არსებული მოცემულობა, ისე მის მიღმა მოაზრებული სინამდვილე.

5.7. თეორიები ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის შესახებ

ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი თავდაპირველად სავაჭრო სამართალში ჩამოყალიბდა, სადაც ბრუნვის ინტერესებმა ადრევე მოითხოვა კეთილსინდისიერი შეძენის ინტერესების დაცვა. ცივილისტურ დოქტრინაში არსებობს რამდენიმე თეორია, რომელიც ასაბუთებს ამ წესის არსებობას.

5.7.1. „მესაკუთრის ბრალის“ თეორია

სახელშეკრულებო ურთიერთობაში კონტრაქტენტის შერჩევისას პირი ყოველთვის ატარებს რისკს. მესაკუთრემ უფრო გულმოდგინედ უნდა შეარჩიოს სანდო პარტნიორი, რათა თავიდან აიცილოს შესაძლო ზიანი.⁶⁸¹ წინამდებარე თეორიის მიხედ-

⁶⁸⁰ სუსგ №3კ-470-02, 8 ივლისი, 2002, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №10, 2002, 1815.

⁶⁸¹ *სულაქველიძე დ.* კონების ჩამორთმევა, როგორც ეფექტური მექანიზმი, ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლაში, ნაშრომში: ორგანიზებული დანაშაულის თანამედროვე გამოვლინებების კრიმინალიზაციისა და სამართალშეფარდების პრობლემები ქართულ სისხლის სამართალში, თბ., 2012, 934. მითითებულია: *ამირანაშვილი გ.*, კანონიერ მფლობელობაში არსებული დანაშაულის საგნის კონფისკაცია-კონსტიტუციური და საერთაშორისო სტანდარტები, კრებული: ადამიანის უფლებათა დაცვა: მიღწევები და გამოწვევები. რედ. კ. კორკელია, თბ., 2012, 18.

წევით, ნივთის არამართლზომიერ გასხვიებაში ბრალეული თავად მესაკუთრეა, რადგან მას ეკისრებოდა ვალდებულება გულისხმიერად შეერჩია კონტრაქტის. მესაკუთრემ თავისი ნებით მიანდო ნივთი არასაიმედო პარტნიორს, პირს, რომელიც იდგა ნივთის გაყიდვების ჯაჭვის სათავეში, ამდენად ამ პირის არაკეთილსინდისიერი ქცევა შედის მესაკუთრის რისკის სფეროში,⁶⁸² უარყოფით შედეგებზე ის არის პასუხისმგებელი.⁶⁸³ საპირისპირო მოსაზრებით, მესაკუთრეს ყოველთვის ეერ დაედება ბრალი უყურადღებობაში, მესაკუთრე ნივთის დროებით მფლობელობაში გადაცემის ხელშეკრულების დადებისას შესაძლოა, უფრო წინდახედულად მოქმედებდეს, ვიდრე საკუთრივ, ნივთის შეძენისას. ხოლო ვარაუდი მესაკუთრის ბრალის შესახებ, თავისი არსით ნიშნავს მესაკუთრის სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებას საკუთარი თავის მიმართ, რაც დაუშვებელია.⁶⁸⁴

5.7.2. „მოჩვენებითი უფლების“ თეორია

აღნიშნული თეორია ემყარება უფლების გარეგნულ ხედვას, ანუ თუ ნივთი იმყოფება არამესაკუთრის ფაქტობრივ მფლობელობაში, ეს ქმნის მფლობელის მესაკუთრედ ყოფნის მოჩვენებითობას. მესამე პირებისთვის ის მიიჩნევა მესაკუთრედ, რადგან მათთვის უფლების ხარვეზი ამოუცნობია. საქონელბრუნვის უსაფრთხოება მოითხოვს, რომ არსებობდეს ნდობა გარეგნული ფაქტობრივი მდგომარეობისადმი, გარეგნულ სიცხადეში გამსხვიებელის მფლობელობა იგულისხმება. ამდენად, საკუთრება შეიძლება შექმნილ იქნეს ასევე იმ პირისგან, რომელიც ქმნის უფლების არსებობის მოჩვენებითობას. ამასთან, არსებობს მოსაზრება, რომელიც აუართოებს ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების ფარგლებს და მიუთითებს, რომ კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ საკუთრების უფლების შეძენა

⁶⁸² *კურზინსკი-სინგერი ე.*, ღირებულებათა იურისპრუდენცია როგორც გერმანული სამართლის მეთოდის საფუძველი, თარგმნეს თ. ზარანდიამ, მ. ვაშაიძემ, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“ №2, 2011, 316.

⁶⁸³ *Склоцкий К.И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 91.

⁶⁸⁴ *Лоренц Д.*, О совершенствовании института ограничения взыскания, ж. „Хозяйство и право,“ №8, 2008, 70.

დასაშვები უნდა იყოს ნებისმიერი სახის მფლობელებისგან, რადგან უფლების მოჩვენებითობა შეიძლება არსებობდეს ნაქურდული ნივთის გამყიდველის მხარეზეც.⁶⁸⁵

5.7.3. „ნაკლები ბოროტების“ თეორია

კეთილსინდისიერი შემძენისა და მესაკუთრის ინტერესთა კოლიზიის დროს, საკითხი წყდება იმ პირის სასარგებლოდ, რომელსაც აქვს ნაკლები შესაძლებლობა დაიცვას საკუთარი ინტერესები, თუ საკითხი ნივთის ჩამორთმევის თაობაზე მის საწინააღმდეგოდ გადაწყდება. კანონმდებელი მესაკუთრისთვის ეინდიკაციაზე უარის თქმისას, ითვალისწინებს, რომ მესაკუთრემ, როგორც წესი იცის ის პირი, რომელსაც გადასცა ქონება და აქვს შესაძლებლობა მოითხოვოს მისგან ზიანის ანაზღაურება. ამ ვითარებაში, კეთილსინდისიერი შემძენისთვის ნივთის ჩამორთმევისას, ეს უკანასკნელი გაცილებით რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა. კერძოდ, მეტია ალბათობა, რომ მან არ იცოდეს, თუ ვისგან იყიდა ნივთი, შესაბამისად, ნაკლები შესაძლებლობა გააჩნია მოითხოვოს მისგან ზიანის ანაზღაურება. სხვა მდგომარეობაა მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნების წინააღმდეგ ნივთის გასვლისას. აქ, ზიანის ანაზღაურების შესაძლებლობის თვალსაზრისით, უკეთეს მდგომარეობაში კეთილსინდისიერი შემძენია. მესაკუთრისგან განსხვავებით, რომელსაც ამ სიტუაციაში საერთოდ არ ჰყავს კონტრაქტი, მას აქვს წარმოდგენა გამყიდველზე. ამიტომ, მესაკუთრეს უბრუნდება ნივთი, ხოლო კეთილსინდისიერ მფლობელს შეუძლია მოსთხოვოს გამსხვიისებელს ზიანის ანაზღაურება. რისკს, რომ ზიანის ანაზღაურება შეუძლებელი იქნება, ატარებს შემძენი, რომელმაც აირჩია გამყიდველი საქმიან პარტნიორად.⁶⁸⁶

⁶⁸⁵ *Кобан А.*, მოსაზრება მითითებულია: *Лоренц Д.*, О совершенствовании института ограничения вилдикации, ж. „Хозяйство и право“, №8, 2008, 71.

⁶⁸⁶ *კურხინსკი-სინგერი ე.*, ღირებულებათა იურისპრუდენცია როგორც გერმანული სამართლის მეთოდის საფუძველი, თარგმნეს თ. ზარანდიამ, მ. ვაშაქიძემ, *ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“* №2, 2011, 316.

5.8. სამოქალაქო ბრუნვის უსაფრთხოება, როგორც სოციალური სიკეთე საკუთრების უფლების პირისპირ

5.8.1. ვინდიკაციის შეზღუდვით დამცრობილი საკუთრება

ვინდიკაციას შეზღუდვის წესმა ასახვა პპოვა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში სოციალდემოკრატი ანტონ მენგერის კრიტიკის მიუხედავად, რომელიც მასში ხედავდა საკუთრების მუდმივ, ფართო მასშტაბის ექსპროპრიაციას სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლების უზრუნველსაყოფად, აფასებდა მას, როგორც საეაჯრო სულის გამარჯვებას სანიეთო სამართალზე.⁶⁸⁷ ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი მოიცავს ქონების ჩამორთმევის საშიშროებას მესაკუთრისთვის და საპირისპიროდ, იქმნება საფუძველი სხვა პირის შემთხვევით გამდიდრებისთვის. ერთი მხრივ, მარტივდება ფასეულობათა ბრუნვა, მაგრამ ხდება საკუთრების მნიშვნელობის დაკნინება სამოქალაქო ბრუნვის უსაფრთხოებისთვის.⁶⁸⁸ ერთი მხრივ, საკუთრების უფლების არსებობის უზრუნველყოფა და მეორე მხრივ, ბრუნვის უზრუნველყოფა ურთიერთსაწინააღმდეგო მოვლენებია, რომელთაგან ხშირად თითოეული მიიღწევა მეორის ხარჯზე. პირველი გულისხმობს, რომ პირის ნების გარეშე არ მოხდეს არსებული ქონებრივი სამართლებრივი ურთიერთობის შეცვლა, ხოლო ბრუნვის უზრუნველყოფა ნიშნავს, რომ არსებული ქონებრივი ურთიერთობების სასიკეთო ცვლილებები არ შეწყდეს პირისთვის უცნობი გარემოებების წყალობით (პეტრაჟიციკი).⁶⁸⁹

თუ საეაჯრო სამართალში კეთილსინდისიერი შემძენის უპირატესობა მესაკუთრესთან შედარებით დასაშვებია, რადგან მას საქმე აქვს ნივთებთან, რომლებიც ჯერ კიდევ არ იმყოფებოდნენ პირის სარგებლობაში, სამოქალაქო ბრუნვაში ნივთები არც თუ იშვიათად, წარმოადგენენ სუბიექტურად ფასეულს და მესაკუთრისთვის მათი გამოთხოვის უფლების შეზღუდვა

⁶⁸⁷ მოსაზრება მითითებულია: *Книпер Р.*, Закон и история, Баден-баден, Алматы, 2005, 212.

⁶⁸⁸ *Покровский И.А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 170.

⁶⁸⁹ მოსაზრება მითითებულია: *Скловский К. И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 9.

უსამართლობაა. აღნიშნული ადამიანის გრძნობათა ხელყოფაა ფულადი ინტერესების სასარგებლოდ.⁶⁹⁰ ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის დროს, ხდება საკუთრების უფლების უსაფუძვლოდ შეძენის ლეგიტიმაცია სამართლებრივად ისეთ ხარვეზიან ფაქტებზე დაყრდნობით, როგორიცაა ბათილი გარიგება.⁶⁹¹ ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი იყო გერმანელი კრიმინალისტიკის ბინდინგის კრიტიკის საგანიც, რადგან ის ეწინააღმდეგება სამართლიანობას კეთილსინდისიერი შემძენისთვის უპირატესობის მინიჭებით მესაკუთრესთან შედარებით, რომელიც ასევე კეთილსინდისიერი შემძენი იყო და უფრო ადრინდელი.⁶⁹²

კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესების დაცვას საფუძვლად უდევს არა იმდენად სამართლიანობის პრინციპი, არამედ საქონელბრუნვის ინტერესი, მისი გამყარების აუცილებლობა.⁶⁹³ გახშირებული სასაქონლო ურთიერთობისას, შემძენს სათანადო გულისხმიერებისა და წინდახედულობის გამოჩენის დროსაც შესაძლოა, ვერ დაედგინა გამყიდველის უფლებამოსილება გასაყიდ ნივთზე. ამ წესის დაშვების გარეშე, შემძენი ვერასდროს იქნებოდა დარწმუნებული იმაში, რომ გახდა მესაკუთრე და, რომ არ გამოჩნდებოდა სხვა პირი, რომელიც იმავე ნივთზე დაამტკიცებდა თავის საკუთრებას და ნივთს ჩამოართმევდა. მანამ, სანამ უკანონო მფლობელი არ მოიპოვებს საკუთრებას, მას არ შეუძლია ნივთის გასხვისება. ამით, ნივთი ხანგრძლივი დროით ბრუნვიდან ვარდება. სწორედ ბრუნვის ინტერესები მოითხოვს ნივთის დაბრუნებას ბრუნვაში, უკანონო მფლობელის მხარეზე საკუთრების უფლების წარმოშობის გზით.

⁶⁹⁰ Черепяхин Б.Б., Юридическая природа и обоснование приобретения права собственности от неуправомоченного отчуждателя, Ученые записки свердловского юридического института, Т.1, 1947, 82.

⁶⁹¹ Симолин А.А., Определение владения по нашему проекту и Германскому уложению, В книге: Возмездность, безвозмездность, смешанные договоры и иные теоретические проблемы гражданского права, М., 2005, 503.

⁶⁹² მოსაზრება მითითებულია: ძეგლადე ნ, ქონების უკანონო მფლობელობიდან გამოთხოვისა და საკუთრების უფლების დაცვის სამართლებრივი პრობლემები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №2, 2007, 87.

⁶⁹³ Сворцов О.Ю., Внешние иски в судебно-арбитражной практике, М., 1998, 59.

5.8.2. მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფცია – კეთილ- სინდისიერი შემძენის ინტერესების დაცვის ბერკეტი

მოძრავი ნივთების შემძენის მხრიდან გამსხვისებლის მხა-
რეზე საკუთრების ტიტულის არსებობისადმი მიმდებარე დამო-
კიდებულებას აფუძნებს მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფცია:
უყარაუდებია, რომ მოძრავი ნივთის მფლობელი მისი მესაკუთრეა.
სამოქალაქო ბრუნვაში წესისამებრ, მფლობელი წარმოადგენს
ნივთის მესაკუთრეს. ამ სამართლებრივ გულებას ამაგრებს
მოძრავ ნივთებზე საკუთრების წარმოშობის წესი, რაც გულისხ-
მობს ნივთის შემძენის მფლობელობაში გადაცემას. შესაბამ-
ისად, შემძენს თუ არა კონტრაქტის კეთილსინდისიერები-
ნადმი ნდობა, სხვა სამართლებრივი გზა მისი მესაკუთრეობის
შემოწმებისა არ გააჩნია. ბრუნვის მონაწილეთა ასეთი ურთ-
იერთდამოკიდებულება ხელს უწყობს ბრუნვის სიმყარესა და
სიმართივეს. ამ პრეზუმფციის არ არსებობისას გამყიდველი
ვალდებული იქნებოდა ემტკიცებინა საკუთრების უფლების
არსებობა ნივთზე, მიუხედავად მისი ღირებულებისა.⁶⁹⁴

შემძენის მხრიდან შემძენის სამართლებრივი ტიტულის
მიმართ ურწმუნოების აღძრვა, არ არის სამართლის პოლი-
ტიკის მიზანი.⁶⁹⁵ მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციის არსებობას
ხსნის სამოქალაქო ბრუნვის გამართიეების ცდა, შემძენი ნა-
ლებად უნდა იყოს დატეირთული გამსხვისებლის ტიტულის
შემოწმებით, ხოლო მესაკუთრემ უნდა გამოავლინოს მაქსი-
მალური ყურადღება საკუთარი ქონებისა და კონტრაქტების
მიმართ.⁶⁹⁶ სამართალს სჭირდება უფრო მოქნილი, კომპრომი-
სული კონსტრუქცია, ვიდრე შეუზღუდავი ვინდიკაციაა. დოქ-
ტრინალური იდეალების დაცვა ყოველთვის არ შეესაბამება
ცხოვრებისეულ მოთხოვნებს. თანამედროვე კანონმდებლობა

⁶⁹⁴ ზოიძე ბ., ქართული სანიუთო სამართალი, თბ., 2003, 67.

⁶⁹⁵ *Рахмилов А.В.*, О праве собственности на вещь отчужденную неуправомоченным
лицом добросовестному приобретателю, В книге: Проблемы современного
гражданского права, ред. *Литовкин В. Н., Рахмилов А.В.*, М., 2000, 131.

⁶⁹⁶ *Смирных А.Г.*, Защита интересов добросовестного приобретателя, ж. „Журнал
российского права,“ №11, 2001, 93.

აბალანსებს სამოქალაქო სამართლის სუბიექტების ინტერესებს ვინდიკაციის შეზღუდვის პრინციპის განმტკიცებით.⁶⁹⁷

5.8.3. გამორჩეულად ბრუნვაუნარიანი ნივთები ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედების არეალში

ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი მოქმედებს ასევე ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა⁶⁹⁸ და საჯარო ვაჭრობის წესით შექმნილი ნივთების მიმართ, მიუხედავად კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ მათი შეძენის ხასიათისა და მესაკუთრის მფლობელობიდან ნივთის გასვლის წესისა. ეს ნივთები განსაკუთრებული ბრუნვაუნარიანობით ხასიათდებიან და ამასთან, ძნელია მესაკუთრემ პრაქტიკულად მოახდინოს მათი ინდივიდუალიზაცია. ამიტომ ამ ნივთების მიმართ უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს მაღალი ნდობა ბრუნვის მონაწილეთა მხრიდან.⁶⁹⁹ საწარმდგენლო ფასიანი ქაღალდის დაკარგვისას, მის ყოფილ მფლობელს შეუძლია მიმართოს სასამართლოს დაკარგული ფასიანი ქაღალდის ბათილად ცნობისა და დაკარგულზე უფლების აღდგენის თაობაზე. აღნიშნული ხელს უშლის იმ მესამე პირების უფლებების განხორციელებას, რომლებიც ფასიანი ქაღალდების ფაქტობრივი მფლობელები არიან, რაც ეწინააღმდეგება სასაქონლო ბრუნვის პრინციპებს. ამიტომ, დასაშვებია ვინდიკაციის შეზღუდვა ფასიანი ქაღალდის მფლობელის მიმართ, თუ ცნობილია საბუთის ხელთ მქონე.⁷⁰⁰ საფრანგეთის

⁶⁹⁷ Багиров А., Понятие и гражданско-правовое значение владения как элемента права собственности, ж. „Южно-Кавказский юридический журнал“, №1, 2010, 64.

⁶⁹⁸ ფასიანი ქაღალდი დადგენილი ფორმის მქონე საბუთია (დოკუმენტი), რომლის წარმოდგენაც აუცილებელია მასშივე გამოხატული ქონებრივი უფლებით შესრულების მისაღებად. ზარნაძე კ., საორდერო ფასიანი ქაღალდი და მისი სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითადი ასპექტები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2, 2011, 51.

⁶⁹⁹ Симолин А.А., Определение владения по нашему проекту и Германскому уложению, В книге: Возмездность, безвозмездность, смешанные договоры и иные теоретические проблемы гражданского права, М., 2005, 503. ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი იმ კეთილსინდისიერი შემძენის სასარგებლოდ, რომელმაც შეიძინა საბრუნავი დოკუმენტები, მიუხედავად მესაკუთრის მფლობელობიდან მათი გამოსვლის წესისა, დადგენილია საერთო სამართალშიც. Раевич С.М., Гражданское право буржуазно-капиталистического мира в его историческом развитии, М., 1929, 50.

⁷⁰⁰ ძლიერიშვილი ზ., დაკარგულ საწარმდგენლო ფასიან ქაღალდსა და საორდერო ფასიან ქაღალდზე უფლების აღდგენა (გამოწვევითი წარმოება), ჟურნ. „სამართალი“, №3, 2000, 28.

სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, ფულისა და ფასიანი ქაღალდოს დაკარგვისას, დაიშვება პუბლიკაციის გამოქვეყნება, რაც გამოიწვევს შემძენის კეთილსინდისიერებას. ნივთის უკანონო ზეგლობელის დაუდგენლობისას, მესაკუთრეს მიეცემა ახალი ფასიანი ქაღალდი.⁷⁰¹

საქართველოს სკ-ის 187-ე მუხლის II ნაწილის II წინადადება შეეხება ვინდიკაციის შეზღუდვის წესს ამ ობიექტზე. დანაწესი – ეს შეზღუდვები არ მოქმედებს ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და აუქციონზე გასხვისებული ნივთების მიმართ – ნიშნავს, რომ არაუფლებამოსილი პირის მიერ ამ ნივთების გასხვისებისას, კეთილსინდისიერი შემძენი შეიძენს მათზე საკუთრებას, მიუხედავად მათი მესაკუთრის მფლობელობიდან ნების წინააღმდეგ გამოსვლისა ან შეძენის უსასყიდლო ხასიათისა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიღების დროისთვის, ქართული სააქციო სამართალი გერმანული სამართლის მსგავსად, ორი ძირითადი სახის აქციას⁷⁰² იცნობდა: საწარმდგენლოს (ფასიანი ქაღალდი, რომელშიც მითითებული არ არის კრედიტორის ვინაობა და დოკუმენტის გაცემა ვალდებულია განახორციელოს შესრულება ფასიანი ქაღალდის წარმომდგენის მიმართ) და სახელობითს (განსაზღვრული პირის სახელზე გამოწერილი დოკუმენტი, რომლითაც მხოლოდ ამ პირს აქვს მოთხოვნის უფლება),⁷⁰³ რომელიც მატერიალიზებული ფორმით არსებობდა.

ამასთან, წარმომდგენის აქციების მიმართ გამოიყენებოდა მოძრავი ნივთების სამართლებრივი რეჟიმი, კერძოდ, მათზე საკუთრების შეძენის წესები, რაც გულისხმობს მხარეთა შეთ-

⁷⁰¹ *Ровный В. В.*, Эвдикция, Проблема конкуренции исков и права собственности, ж. «Правоведение», №5, 2000, 10.

⁷⁰² აქცია არის ფასიანი ქაღალდი, რომელიც ადასტურებს სააქციო საზოგადოების ვალდებულებას პარტნიორის (აქციონერი) მიმართ და აქციონერის უფლებებს სააქციო საზოგადოებაში. *ჭანტურია ლ., ნინიძე თ.*, მე-წარმეთა შესახებ კანონის კომენტარი, III გამოცემა, თბ., 2002, 313.

⁷⁰³ *ზარნაძე ე.*, ფასიანი ქაღალდების ცნება და მათი კლასიფიკაცია, პროფ. ზ. ახელაიანის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 2004, 96.

ანხმებას (კაუზა) და გადაცემას.⁷⁰⁴ „მეწარმეთა შესახებ კანონში“ 1999 წელს განხორციელებული ცვლილებების შემდეგ, გაუქმებულ იქნა წარმომდგენის აქცია, როგორც აქციის დამოუკიდებელი სახე, რომელსაც თავისი დადებითი მხარე გააჩნდა: სწრაფი და მარტივი გასხვისების რეჟიმი და ინვესტირების სისწრაფე. აღნიშნული ნაბიჯი განპირობებული იყო სხვადასხვა გარემოებით, კერძოდ, მსოფლიოს ფასიანი ქაღალდების ბაზართან ნაციონალურ საწარმოთა ფასიანი ქაღალდების დაახლოების მცდელობით, საქართველოში იმ დროს არსებული რეალიზების გათვალისწინებით, რომ სააქციო საზოგადოებაში უმრავლესობას ფასიანი ქაღალდები წარმომდგენის ფორმით არც ჰქონდა გაცემული, ასევე, სააქციო საზოგადოებათა ინტერესით – მეტად გაეკონტროლებინა საკუთარი აქციონერების წრე⁷⁰⁵.

დღეს მხოლოდ ერთი სახის, სახელობით აქციას იცნობს ქართული სააქციო სამართალი, რომელიც არამატერიალიზებული ფორმით გაიცემა,⁷⁰⁶ შესაბამისად, აქცია აღარ მოიაზრება 187-ე მუხლში მითითებული ფასიანი ქაღალდების წრეში.

5.8.4. რეგისტრაციის მონაცემთა სისწორისა და სანდოობის პრეზუმფცია შემძენის ინტერესთა უზრუნველსაყოფად

ვინდობის შეზღუდვის წესი მოძრავ ნივთებთან დაკავშირებით მოქმედებს, მაგრამ დაცულია თუ არა უძრავი ნივთის კეთილსინდისიერი შემძენი, რომელმაც ნივთი გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი პირისგან შეიძინა.

იმ ქვეყნებში, სადაც უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლება შესაბამისი სახელმწიფო რეგისტრაციით ხორციელდუ

⁷⁰⁴ ბურდული ი., ქონებრივი ურთიერთობა სააქციო საზოგადოებაში (ქართული და ავსტრიული სამართლის მაგალითზე), თბ., 2008, 179.

⁷⁰⁵ ბურდული ი., თანამედროვე ქართული საკორპორაციო სამართალი (მოკლე მიმოხილვა), პროფ. რ. შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, სამართლის პრობლემები, თბ., 2012, 238.

⁷⁰⁶ ბურდული ი., სააქციო სამართლის საფუძვლები (გერმანული და ქართული სამართლის მაგალითზე), ტ. I, თბ., 2010, 250.

ბა⁷⁰⁷ (მაგალითად, გერმანია, შვედეთი, საქართველო, რუსეთი) კეთილსინდისიერი შემძენის დაცვის ფუნქციას, მოძრავ ნივთებზე გამსხვივებლის მფლობელობის ფაქტის ნაცვლად, რეგისტრაციის მონაცემები ასრულებენ, რომლითაც ფიქსირდება გამსხვივებელი, როგორც მესაკუთრე. რეგისტრაციის მონაცემთა მიმართ მოქმედი საჯაროობის, უტყუარობისა და სისწორის პრეზუმფციაზე დაყრდნობით, ბრუნვის ნებისმიერ მონაწილეს შეუძლია მიიღოს ინფორმაცია განსაზღვრული უძრავი ნივთის თაობაზე მასთან დაკავშირებულ სამართლებრივ ურთიერთობაში მონაწილეობამდე.⁷⁰⁸ ამასთან, სახელმწიფო რეგისტრაციის ყოველგვარი ჩანაწერი, თუნდაც რეალობის არ ამსახველი ითვლება სწორედ, ვიდრე არ გასაჩივრებულა დადგენილი წესით და არ ყოფილა შეცვლილი,⁷⁰⁹ ანუ უფლების გარეგნული სიცხადე (რეგისტრაციის მონაცემი) ივარაუდება, რომ შეესაბამება რეალურად არსებულ უფლებას.⁷¹⁰ პირი მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაეყრდნოს სარეგისტრაციო ჩანაწერის სანდოობას, თუ არ იცოდა მისი უსწორობის შესახებ. კეთილსინდისიერება უნდა არსებობდეს რეგისტრაციის მომენტისათვის.

⁷⁰⁷ უძრავი ნივთების რეგისტრაცია ემსახურება როგორც კერძო, ისე საჯარო ინტერესებს. მაგალითად, რეგისტრაციის ინსტიტუტი აადვილებს უძრავი ნივთის გადაცემას, რითაც ხელს უწყობს უძრავი ქონების ბაზრის განვითარებას; სარეგისტრაციო სისტემის მონაცემები მნიშვნელოვანია უძრავი ქონების დაბეგვრის და სახელმწიფო ბიუჯეტში შემოსავლების მიღებისთვის, მიწის რესურსების მართვისა და კონტროლისთვის. ლაზარაშვილი ლ., უძრავი ნივთების რეგისტრაციის შევლური სისტემა, ჟურნ. „აღამიანი და კონსტიტუცია“ №1, 2001, 39.

⁷⁰⁸ საჯაროობის პრინციპის პრაქტიკული გამოხატულება ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაში ვლინდება. სარეგისტრაციო პროგრამები უზრუნველყოფს ქონებაზე ბოლო სარეგისტრაციო მდგომარეობით არსებული ინფორმაციის საჯაროობას. ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს შეუძლია მარეგისტრირებელი ორგანოდან ყოველგვარი იურიდიული ინტერესის გარეშე შეამოწმოს და მიიღოს ინფორმაცია ქონებაზე არსებული უფლებების თაობაზე. *შოთაძე თ.*, იპოთეკა, როგორც საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება, თბ., 2012, 153.

⁷⁰⁹ Чубаров В.В., Вопросы государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним, В книге: Проблемы современного гражданского права, ред. Литовкин В.Н., Рахмилович В.А., М., 2000, 154.

⁷¹⁰ Эрделевский А., Об истребовании имущества у добросовестного приобретателя, ж. „Хозяйство и право“, №5, 2005, 10.

საქართველოშიც საჯარო რეესტრი წარმოადგენს არა უბრალოდ უფლების ფიქსაციის, არამედ ამ უფლების შექმნის საფუძველს, უფლების წარმოშობის პროცესის დამაგვირგვინებელ სტადიას.⁷¹¹ ის სანდო და მოწესრიგებული სამოქალაქო ბრუნვის სერიოზული გარანტიაა. საქართველოს სკოთ განმტკიცებული უტყუარობისა და სისრულის პრეზუმფცია საჯარო რეესტრის მონაცემთა მიმართ (რეესტრის ჩანაწერები ითვლება სწორად, ვიდრე არ დამტკიცდება მათი უზუსტობა – 312-ე მუხლის I ნაწილის II წინადადება) სერიოზული გამოვლინებაა სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპისა, ესაა სახელმწიფოს სერიოზული პასუხისმგებლობა ბრუნვის მონაწილეთა მიმართ.⁷¹²

იმ პირის სასარგებლოდ, რომელიც გარიგების საფუძველზე იძენს რომელიმე უფლებას და ეს უფლება გამსხვიებული სახელზე იყო რეგისტრირებული რეესტრში, ჩანაწერი ითვლება სწორად, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ჩანაწერის წინააღმდეგ შეტანილი იყო საჩივარი, ან შემძენმა იცოდა, რომ ჩანაწერი იყო უზუსტო.⁷¹³ ზემოხსენებული პრინციპი გამორიცხავს მონაცემთა არცოდნას შემძენის მხრიდან. მის მიერ მათი გაუთვალისწინებლობა გაგებულ უნდა იქნეს, როგორც მიუტყევებელი გაუფრთხილებლობა, რაც უგულებელყოფს მის კეთილსინდისიერებას.⁷¹⁴ რეესტრის მონაცემთა უტყუარობისა

⁷¹¹ სუსგ №ბს 502-431-კ04, 7 ოქტომბერი, 2004 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, №1, 2005, 180.

⁷¹² ზოდუ ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 261. ამ საკითხს აკონკრეტებს საქართველოს კანონი „საჯარო რეესტრის შესახებ“, რომელიც ასევე ადგენს უტყუარობისა და სისრულის პრეზუმფციას რეესტრის ჩანაწერების მიმართ, ვიდრე ისინი კანონმდებლობით დაცული წესით ძალადაკარგულად, ბათილად ან არარად არ იქნება ცნობილი (მე-5 მუხლი). ლაფაჩი ე., საჯარო რეესტრი – უძრავ ნივთებზე უფლებათა მარეგისტრირებელი ორგანო და ამ სფეროში განხორციელებული რეფორმები, ქურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011, 81.

⁷¹³ ბიოლინგი პ., ჭანტურია ლ., სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდია, II გამოცემა, თბ., 2004, 262.

⁷¹⁴ *Склоцкий К.И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 231.

და სისრულის პრეზუმფცია შემძენის უადვილებს უფლების კანონიერების მტკიცების პროცესს. მონაცემთა უსწორობა და შემძენისთვის ამ ფაქტის ცოდნა მოდავე მხარემ უნდა ამტკიცოს. თუ მხარე სადავოდ ხდის შემძენის კეთილსინდისიერებას, სასამართლოს არ შეუძლია თავისი დასკვნა ნივთის შეძენის კანონიერებაზე დააყრდნოს მხოლოდ საჯარო რეესტრის ჩანაწერს. სასამართლო ვალდებულია შეამოწმოს ჩანაწერის სისწორე და გამოიკვლიოს რა იცოდა შემძენმა მისი ხარვეზიანობის შესახებ. ამ საკითხის გამორკვევისას, სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს შემძენის შესაძლებლობანი რეესტრის ჩანაწერის ცოდნასთან დაკავშირებით, ანუ უნდა გაირკვეს, შემძენს ბონიერული წინდასედულობის ფარგლებში შეეძლო და უნდა სცოდნოდა თუ არა სადავო ფაქტი, სწორედ ამ გარემოების გამოკვლევას უნდა ეფუძნებოდეს დასკვნა შეძენის ნამდვილობისა და შემძენის დაცვის მიზანშეწონილობის თაობაზე.⁷¹⁵

უძრავი ნივთის კეთილსინდისიერ შემძენად ვერ იქნება მიჩნეული პირი, რომელმაც იცის, რომ ხელშეკრულებას დებს პირთან, ვისაც არა აქვს უძრავი ნივთის გასხვისების უფლება (მაგალითად, პირი, რომელმაც გააყალბა მინდობილობა, საჯარო რეესტრის მიერ გაცემული ცნობა ან უშუალოდ თვითონ შეადგინა ყალბი დოკუმენტი), ასევე ის, ვინც იცის, რომ რეესტრში რეგისტრირებულ კონკრეტულ ქონებაზე მესაკუთრის უფლების ან სხვა ჩანაწერის მიმართ არსებობს დავა; პირი, რომლისთვისაც ცნობილია რეესტრში არსებული ჩანაწერის უზუსტობის შესახებ.⁷¹⁶

მიუხედავად იმისა, რომ უძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოშობის სახელმწიფო რეგისტრაციის სისტემის არსებობისას, ნივთის არამართლზომიერი შეძენა მინიმუმამდეა დაყვანილი, არ არის გამორიცხული უძრავ ნივთზე შეცდომით განხორ-

⁷¹⁵ სუსგ №ას 274-604-07, 11 დეკემბერი, 2007წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2007, 105.

⁷¹⁶ ჩიტოშვილი თ., ვინდიაკაცია როგორც უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლების დაცვის საშუალება, პროფ. რ. შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, სამართლის პრობლემები, თბ., 2012, 265.

ციელებული რეგისტრაცია. რუსულ დოქტრინაში არის მოსაზრება, რომ რუსეთში არ გამართლდა ის იმედები, რასაც ამყარებდნენ უძრავი ქონების ბრუნვის სარეგისტრაციო სისტემაზე, რასაც ადასტურებს სახელმწიფო რეგისტრაციასთან დაკავშირებული დავების გაზრდილი რაოდენობა.⁷¹⁷ ბრუნვის არასაიმედობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ უძრავი ნივთის შემძენი არ არის ხშირად დარწმუნებული, რომ მის მიერ დადებული ხელშეკრულება უზრუნველყოფს მის უფლებას შემძენილ ნივთზე. გაქოსავალი მოიძებნა კანონმდებლის მიერ 2001 წელს მიღებული კანონპროექტით „უძრავ ქონებაზე უფლები-სა და მასთან დაკავშირებული გარიგებების სახელმწიფო რეგისტრაციის შესახებ“, რომელიც შემდეგ კანონად იქცა და იცავს იმ კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესებს, რომელმაც სასყიდლით შეიძინა მესაკუთრის მფლობელობიდან ნებით გასული ნივთი გასხვისებაზე არაუფლებამოსილი, მაგრამ მესაკუთრედ რეგისტრირებული პირისგან. კეთილსინდისიერი შემძენი შემძენისთანავე ხდება მესაკუთრე, ხოლო დაზარალებულ ყოფილ მესაკუთრეს შეუძლია მოითხოვოს კომპენსაცია სახელმწიფოს მიერ სპეციალურად შექმნილი ფონდიდან.⁷¹⁸ დოქტრინაში სამართლიანად მიიჩნევენ პრობლემის ამგვარ გადაწყვეტას: წინა მესაკუთრე მეტნაკლებად ბრალეულია, რომ დაუშვას შეინარჩუნა განსხვავება უფლების სიცხადესა და რეალურად არსებულ უფლებას შორის.

⁷¹⁷ *Скловский К.И.*, Премещение норм о доброй совести в гражданском праве России, ж. „Хозяйство и право“, №9, 2002, 92.

⁷¹⁸ *Чубаров В.В.*, Вопросы государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним, В книге: Проблемы современного гражданского права, ред. *Литовкин В.Н., Рахмилович В.А.*, М., 2000, 154. აღსანიშნავია, რომ მოსტაბ-გოთა ქვეყნების სამოქალაქო კანონმდებლობაც იცნობს ამ პრეზუმფციას. მაგალითად, აზერბაიჯანის სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს უძრავ ქონებაზე სახელმწიფო რეგისტრის მონაცემთა ნამდვილობისა და სისრულის პრეზუმფციას. ამდენად, შემძენის ინტერესების დაცვის მიზნით, რეესტრის ჩანაწერს, რომელიც ეკუთვნის რეგისტრირებულ პირს, გამსხვისებელს გარიგების საფუძველზე, მიიჩნევენ ნამდვილად, თუკი რეესტრის ჩანაწერის თაობაზე არ არსებობს შესაგებელი ან შემძენმა არ იცოდა ჩანაწერის უზუსტობის შესახებ. *Султанов М.*, Собственность и владение – опыт в Азербайджане, ж. „ЮжноКавказский юридический журнал“, №1, 2010, 45.

საქართველოს სკ იცავს უძრავი ნივთის კეთილსინდისიერ შემძენს, რომელიც ეყრდნობა საჯარო რეესტრის მონაცემებს. კერძოდ, 185-ე მუხლი კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესებით ხელმძღვანელობს და მის საკუთრებას მოუდევარს ხდის, თუნდაც გამსახვისებელი არ იყოს მესაკუთრე, მაგრამ შემძენი ამ ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია, რადგან ეყრდნობა საჯარო რეესტრის ჩანაწერს. შემძენის ასეთი უფლებრივი მდგომარეობა განპირობებულია საჯარო რეესტრის სპეციფიკური დანიშნულებით სამოქალაქო ბრუნვის მექანიზმში, ის დგას მესაკუთრესა და შემძენს შორის, და თუ მყიდველი კეთილსინდისიერად დაეყრდნო მის მონაცემს, ამ უკანასკნელის მცდარობის შემთხვევაშიც კეთილსინდისიერება იმარჯვებს საკუთრებაზე. ეს მიდგომა ამარტივებს შემძენის ტვირთს და ზღუდავს მისი წინდახედულობის ზომების დაცვის არეალს, რაც თავის მხრივ, სამოქალაქო ბრუნვის გამარტივებასა და სტაბილურობას ემსახურება. სისწორისა და უტყუარობის პრეზუმფცია მყიდველს უქმნის იმის გარანტიას, რომ მონაცემთა უსწორობისა და გამყიდველის არამართლზომიერ მდგომარეობაში ჩაყენების მიუხედავად, მყიდველის კეთილსინდისიერ ნდობას რეესტრის მიმართ, სადავობის შემთხვევაში უპირატესი იურიდიული ძალა ენიჭება.⁷¹⁹

6. მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენცია უკანონო მფლობელობიდან ნივთის გამოთხოვისას

6.1. მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენციის არსი

განსაზღვრული სამართლებრივი მიზნის შესაძლო მიღწევისას ერთდროულად სხვადასხვა სამართლებრივი საშუალებით, როდესაც ერთი მოთხოვნა (მოთხოვნა არის სხვა პირისაგან რაიმე ქმედების, მოქმედება ან მოქმედებისგან თავის შეკავება, განხორციელების მოთხოვნის უფლება)⁷²⁰ განსხვავებუ-

⁷¹⁹ სუსგ №ას203-622-06, 24 იანვარი, 2006 წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2007, 91-92.

⁷²⁰ *ვენშელი ს.*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდია, თბ., 2009, 75.

ლი ფაქტობრივი გარემოებებისა და სამართალურთიერთობის საფუძველზე მრავალგზის წარმოიშობა, ადგილი აქვს მოთხოვნის საფუძველთა (სარჩელთა) კონკურენციას.⁷²¹ აღნიშნული განსხვავდება მოთხოვნათა კონკურენციისაგან, რომლის დროსაც რამდენიმე დამოუკიდებელი მოთხოვნის უფლება პარალელურად წარმოიშობა სხვადასხვა ან ერთი და იგივე სამართლებრივი საფუძველიდან და ერთმანეთს გამორიცხავს.⁷²² მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენციის დროს (მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველი მოცემულია კანონის იმ ნორმებში, რომელთა თანახმად, ერთ პირს მეორისგან შეუძლია განსაზღვრული მოქმედების შესრულება ან ასეთი მოქმედებისგან თავის შეკავება)⁷²³ ერთი და იგივე მოთხოვნის განხორციელება სხვადასხვა სამართლებრივი საშუალებით არის შესაძლებელი.⁷²⁴ ამ დროს უფლებამოსილ პირს ეკუთვნის თეორიულად ერთმანეთის თანაბარი, ერთი და იგივე ინტერესის დაცვისთვის გამიზნული ალტერნატიული სამართლებრივი საშუალებების ერთობლიობა.⁷²⁵

⁷²¹ Windscheid, die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkt des heutigen Rechts, 1856, 32, 34. მითითებულია: ჩანაწერ ს., მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია, თბ., 2011, 22, 25.

⁷²² ჩანაწერ ს., მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 2010, 21.

⁷²³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 132. მოთხოვნის საფუძველია კანონის განაწესი, რომლის ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს მოქმედების შესრულება. ბიოლინგი პ., ლუტრინგბაუსი პ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძველების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009, 14. მოთხოვნის საფუძველია სამართლის ნორმა, რომელიც მოთხოვნის უფლების წარმოშობის და მისი გამოყენების წინაპირობებს ადგენს. ვაშაქიძე გ., სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, თბ., 2010, 27. მოთხოვნის საფუძველში იგულისხმება კანონის ნორმა, რომელიც განსაზღვრული შემადგენლობის ნიშნების არსებობისას, ერთ მხარეს ანიჭებს უფლებას მეორე მხარისგან მოითხოვოს შესრულება, მოქმედება ან მოქმედებისგან თავის შეკავება. მოთხოვნის საფუძველი ორი ნაწილისგან შედგება: განსაზღვრული ფაქტობრივი გარემოებების, შემადგენლობის, აბსტრაქტული ფორმით აღწერისაგან და სამართლებრივი შედეგისგან, რომელსაც კანონი ამ შემადგენლობის შემთხვევაში ადგენს. ბოელინგი პ., ჭანტურია ლ., სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდოლოგია, II ტომი, თბ., 2004, 38.

⁷²⁴ Гамбаров Ю.С., Курс гражданского права, Т.1, СПб., 1911, 411.

⁷²⁵ Лоренц Д.В., Система гражданско-правовых притязаний и проблема их конкуренции, ж. «Гражданское право», №4, 2008, 8.

მოთხოვნათა კონკურენციისგან განსხვავებით, სადაც მოსარჩელის უფლებამოსილებაა მოთხოვნათა შორის ხელსაყრელი მოთხოვნის არჩევა, მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენციის ფაქტის, მოთხოვნის სამართლებრივ საფუძველთაგან ერთ-ერთის გამოყენება სასამართლოს უფლებამოსილება და ვალდებულებაა.⁷²⁶ მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველები გარკვეული ლოგიკური რიგითობის მიხედვით უნდა შემოწმდეს. კანონი ამ რიგითობას არ აწესებს. ამდენად, მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველების შემოწმების რიგითობა უნდა განისაზღვროს მოზანშეწონილობის მიხედვით⁷²⁷ და უნდა გამომდინარეობდეს კანონის სისტემიდან.⁷²⁸

სარჩელთა კონკურენცია, რომელიც მდგომარეობს მოთხოვნის რამდენიმე საფუძვლის ერთდროულად ფორმირებაში, მოიცავს სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო, სახელშეკრულებო და სავინდიკაციო, სავინდიკაციო და დელიქტურ, დელიქტურ და კონდიქციურ, კონდიქციურ და სავინდიკაციო სარჩელთა კონკურენციას.⁷²⁹

მესაკუთრის მიერ ნივთზე მფლობელობის დაკარგვისას, მისი კანონით დაცული ინტერესების დაცვა შესაძლოა, როგორც სანივთო (სავინდიკაციო), ისე ვალდებულებითი – სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო (დელიქტური, კონდიქციური) სარჩელებით. თითოეული მათგანი მიმართულია უფლებამოსული პირისთვის ქონების დაბრუნებისკენ და უფლების დარღვევამდე არსებული მდგომარეობის აღდგენისკენ.⁷³⁰

⁷²⁶ ჩაჩავა ს., მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2010, 13.

⁷²⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 136.

⁷²⁸ პენშელი ს., სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდია, თბ., 2009, 84.

⁷²⁹ ჯიძლე ბ.მ., Договорная и внедоговорная ответственность в механизме гражданско-правового регулирования, В книге: Актуальные проблемы советского права (авт. колл. отв. ред. Шавгулидзе Т.Г.), Тб., 1984, 194.

⁷³⁰ Бразгинский М. М., Витрянский В.В., Договорное право, Кн. 1, Общие положения, М., 2002, 624.

6.2. სანივთო და ვალდებულებითი სარჩელების შინაარსი

სანივთოსამართლებრივი დაცვის საშუალებები იცავს სანივთო უფლებებს, რომლებიც მიჰყვება ნივთს და წყდება მისი განადგურებით, ხოლო ვალდებულებითი სარჩელები მიჰყვება მოვალეს, იცავს კრედიტორის რელატიურ უფლებებს, რომლებიც წყდება მოვალის გარდაცვალებით.⁷³¹

ცივილისტიკაში არსებული ერთი პოზიციით, დაუშვებელია სარჩელთა კონკურენცია, მესაკუთრის მხრიდან ერთდროულად, სანივთო და ვალდებულებითი სარჩელების შესაძლო გამოყენებით, მესაკუთრე მიიღებს აშკარა უპირატესობას, ხოლო სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობები ისე დაიხლართება, რომ ნივთის ნებისმიერი გადაცემა შეუძლებელი გახდება და მთელი სამოქალაქო ბრუნვა შემოიფარგლება ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებით.⁷³² სხვა მოსაზრებით, დაცვის საშუალების არჩევა მესაკუთრის ნებაზე უნდა იყოს მიმდოძლი.⁷³³

6.3. სავინდიკაციო და სახელშეკრულებო სარჩელი

სავინდიკაციო სარჩელი სანივთოსამართლებრივი სარჩელია და მისი ბუნება არ იცვლება მაშინაც, როცა ის მიმართულია განსაზღვრული პირის, უკანონო მფლობელის მიმართ, თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ ამ დროს ვინდიკაციის აბსოლუტური ხასიათი იცვლება ფარდობითი ბუნებით.⁷³⁴ სავინდიკაციო სარჩელი მფლობელობადაკარგული მესაკუთრის სარ-

⁷³¹ *Скловский К.И.*, Некоторые проблемы реституции, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №8, 2002.

⁷³² *Скловский К. И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 60.

⁷³³ *Чубаров В.А.*, Гражданское право России, М., 1996, 232; *Скворцов О.Ю.*, Система вещно-правовых способов защиты права // Юридический бюллетень предпринимателя, №5, 1998, 5. მითითებულია: *Братусь М.Б.*, О соотношении (конкурсии) вещно-правовых и обязательстванно-правовых способов защиты права собственности, ж. „Журнал российского права“, №6, 2005. <http://www.izak.ru/169>.

⁷³⁴ *Тузов Д.О.*, Реституция и виндикация: проблемы соотношения, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №3, 2002, 123. მართალია, საკუთრების უფლება აბსოლუტური უფლებაა, მაგრამ სხვისი უკანონო მფლობელობიდან ნივთის გამოთხოვის მოთხოვნა ფარდობითი უფლებაა. *ჭანჭურია ლ.*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 101.

ჩელია უკანონო მფლობელის მიმართ ნივთის გამოთხოვის უშესახებ.⁷⁷⁵ მისი წარდგენის ერთ-ერთი პირობა მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის ვალდებულებითი ურთიერთობის არარსებობაა, რომლის საფუძველზე ნივთი შეიძლება დაუბრუნდეს მოსარჩელეს, როგორც კრედიტორს ვალდებულებით ურთიერთობაში. ცივილისტთა ერთი ნაწილი დაუშვებლად მიიჩნევს სახელშეკრულებო და სანივთო სარჩელთა კონკურენციას და მიუთითებს, რომ სახელშეკრულებო ურთიერთობის არსებობისას, მოსარჩელე უნდა დაეყრდნოს მხოლოდ სახელშეკრულებო მოთხოვნას⁷⁷⁶, მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულების დროს გამქირავებლის მიერ ნივთის დროებით სარგებლობაში გადაცემისას დამქირავებლისთვის, ამ უკანასკნელის მიერ ნივთის დაბრუნების ვალდებულების შეუსრულებლობისას, გამქირავებელი ნივთს დაიბრუნებს არა საეინდიკაციო სარჩელით, არამედ დაეყრდნობა მხოლოდ ქირავნობის ხელშეკრულებით განსაზღვრული ნივთის გადაცემისა და დაბრუნების პირობებს.⁷⁷⁷ მართალია, კონტრაქტის მფლობელობა უკანონოა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მას და მესაკუთრეს შორის შეწყდა ვალდებულებითი ურთიერთობა სადავო ნივთის თაობაზე. რადგან საკუთრების უფლება დაირღვა ვალდებულებითი ურთიერთობის სფეროში, მისი დაცვა უნდა განხორციელდეს ამ ურთიერთობისთვის კანონით გათვალისწინებული საშუალებებით.⁷⁷⁸

ამგვარად, როდესაც ნივთის უკანონო მფლობელად იქცევა სახელშეკრულებო პარტნიორი, როგორც ნივთის გამოთხოვა, ისე ზიანის ანაზღაურება უნდა მოხდეს სახელშეკრულებო სარჩელის საფუძველზე, რადგან ხელშეკრულების მხარე სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტისას ვალდებული იყო

⁷⁷⁵ Эрделевский А.О., Соотношение кондикционных и иных требований, ж. «Хозяйство и право», №7, 2004, 90.

⁷⁷⁶ Бабаев А. Б., Система вещных прав, М., 2007, 279.

⁷⁷⁷ თოდუა მ., ვილემსი პ., ვალდებულებითი სამართალი, თბ., 2006. 8. Перкунов Е., Неосновательное обогащение, место в гражданском кодексе и практика высшего арбитражного суда Российской Федерации, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации“, №2, 2004, 161.

⁷⁷⁸ Граве К.А., Мотивация: Братусь М. Б., О соотношении (конкурении) вещно-правовых и обязательствно-правовых способов защиты права собственности, ж. „Журнал российского права“ №6, 2005. <http://www.izak.ru/169>.

ნიეთი დაებრუნებინა მესაკუთრისთვის.⁷³⁹ სხვა მოსაზრებით, დასაშვებია კონკურენცია, ე.ი. თუ ნიეთი იმყოფება, მაგალითად, მოიჯარესთან ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ, მესაკუთრეს მისგან ნიეთის გამოთხოვა შეუძლია როგორც სავინდიკაციო, ისე სახელშეკრულებო სარჩელის საფუძველზე.⁷⁴⁰

6.4. სავინდიკაციო და დელიქტური სარჩელი

ვინდიკაციაზე უფლება მართლზომიერ მფლობელს მანამ აქვს, ვიდრე ნიეთი არსებობს და არ განადგურებულა. სამართალდამრღვევის მიერ ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნიეთის მითვისებისა და მისი ნატურით შენარჩუნებისას გამოიყენება სავინდიკაციო სარჩელი. ხოლო თუ უკანონო მფლობელობაში არსებული ნიეთი განადგურდება, სარჩელის საფუძველი შეიცვლება და სავინდიკაციო სარჩელი გარდაიქმნება დელიქტურ სარჩელად, რომელიც დელიქტური ვალდებულებიდან წარმოდგება (დელიქტი ლათ. სიტყვაა და სამართალდარღვევას ნიშნავს).

დელიქტური ვალდებულება სამართლის დარღვევით წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებაა.⁷⁴¹ დელიქტური სარჩელი მიმართულია არასახელშეკრულებო ზიანის ანაზღაურებისკენ. ასეთია ის ზიანი, რომელიც მიყენებულია ისეთი დარღვევის შედეგად, როდესაც მხარეები არ იმყოფებიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში.⁷⁴² პირი კანონსაწინააღმ-

⁷³⁹ ზოიძე ბ., ქართული სანიეთო სამართალი, თბ., 2003, 101. სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა დგება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულების მხარე არ ასრულებს ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას. *დურდუა მ.*, დელიქტური პასუხისმგებლობისა და სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის თანაფარდობა, *ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“* №1, 2009, 54. რეალტიური, სახელშეკრულებო ურთიერთობიდან წარმოშობილი ვალდებულების დარღვევა აფუძნებს სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობას. *ჩიკაშვილი ნ.*, ბრალის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, *ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“* №1, 2009, 145.

⁷⁴⁰ *Суханов Е.А., Толстой Ю.К.*, მოსაზრება მითითებულია: *Бабаев А.Б.*, Система вещных прав, М., 2007, 280.

⁷⁴¹ ჩიჭოშვილი თ., დელიქტი და დელიქტურ ვალდებულებათა ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი, *ჟურნ. „მართლმსაჯულება“*, №1, 2008, 49.

⁷⁴² ჩიკაშვილი შ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, *წმ., ტ. II, რედაქტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 2001, 379.

დედო მოქმედებით არღვევს მოქმედებისგან თავის შეკავების ვალდებულებას, რითაც ზიანს აყენებს დაზარალებულის აბსოლუტურ უფლებას.⁷⁴³ შესაბამისად, დელიქტური სამართლის მიზანია უზრუნველყოს და დაამკვიდროს პირთა ინტერესების შელახვით მიყენებული ზიანის სამართლიანი კომპენსაციის პრაქტიკა,⁷⁴⁴ დელიქტური სარჩელის წარდგენა უზრუნველყოს დაზარალებულის იმ მდგომარეობის აღდგენას, რომელიც იარსებებდა, რომ არ დამდგარიყო ანაზღაურების მავალდებულებელი გარემოება.

ვინდიაციისგან განსხვავებით, რომლის საგანია მხოლოდ ნატურით არსებული ნივთი, დელიქტური სარჩელით შესაძლოა, ზიანის ანაზღაურება როგორც ნატურით, ისე ფულადი სახით, როცა ნატურით რესტიტუცია შეუძლებელია.⁷⁴⁵ სავინდიაციო სარჩელით დაზიანებული ნივთის გამოთხოვისას, როდესაც ხდება ზიანის ანაზღაურება, სახეზეა არა ორი სარჩელი – სავინდიაციო და დელიქტური, არამედ ზიანის ანაზღაურება ამ შემთხვევაში სავინდიაციო სარჩელის თანმდევი ვალდებულებაა.⁷⁴⁶ რომაული სამართლის მსგავსად, გერმანული სამოქალაქო სამართალი უშვებს კონკურენციას სავინდიაციო და დელიქტურ სარჩელებს შორის, როდესაც უკანონო მფლობელობა მოპოვებულია დელიქტის (ქურდობის) გზით. ქურდს შესაძლოა წარედგინოს ორივე სარჩელი.⁷⁴⁷

⁷⁴³ დელიქტური პასუხისმგებლობა არასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის სახეა. ის წარმოიშობა არა რელატიური სამართლებრივი ურთიერთობის, არამედ აბსოლუტური სამართლებრივი ურთიერთობის დარღვევის შედეგად. *სუხიტაშვილი დ., სუხიტაშვილი თ.*, სახელშეკრულებო და დელიქტური პასუხისმგებლობის სარჩელების კონკურენცია, *ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“*, №3, 2011, 70.

⁷⁴⁴ *გელაშვილი ი.*, ჩანასახის სამართლებრივი მდგომარეობა, თბ., 2012, 37.

⁷⁴⁵ *ზოიძე ბ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, რედ. *კანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 2001, 452.

⁷⁴⁶ *ზოიძე ბ.*, ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 101.

⁷⁴⁷ *Васильев Е.А., Комаров А.С.*, (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т. II, М., 2006, 392.

6.5. სავინდიკაციო და კონდიქციური სარჩელი

6.5.1. Actio condictio – სამართლიანობის პრინციპის განსხეულება

რომის სამართალში ქონებრივი გადაადგილების უკუქცევას, უსაფუძვლოდ მიღებულის ამოღების მიზნით *condictio* ერქვა. ხოლო იმ სარჩელებს, რომლებიც მიმართული იყო უსაფუძვლოდ მიღებული ქონების დაბრუნებისკენ ისე, რომ არ იყო მითითებული მოთხოვნის საფუძველი, კონდიქციური სარჩელები ეწოდებოდა.⁷⁴⁸

თანამედროვე ცივილისტური დოქტრინის, თუ კანონმდებლობის თანახმად, ამ სარჩელით ხდება სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე, სხვისი ქონებრივი სიკეთის ხარჯზე, პირის არამართლზომიერი თუ მართლზომიერი მოქმედების ან დაუძლეველი ძალის შედეგად მიღებულის⁷⁴⁹ (შეძენილი ან დაზოგილი) უკან დაბრუნება, რითაც მიიღწევა ქონებრივი მიმოქცევის წონასწორობის აღდგენა დაზარალებულის ქონებრივი სფეროს აღდგენით.⁷⁵⁰ კონტინენტური ევროპისა თუ საერთო სამართალში აღიარებულია, რომ პირი, ვინც სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე, სხვა პირის მიერ ვალდებულების შესრულებისას ან სხვაგვარად, ამ უკანასკნელის ხარჯზე რაიმეს იძენს, ვალდებულია მიღებული გადასცეს მას. აღნიშნული ვალდებულება არსებობს მაშინაც, როდესაც სამართლებრივი საფუძველი მოგვიანებით გაუქმდა ან გარიგების შინაარსის მიხედვით, ვალდებულების შესრულებით დასახული შედეგი არ დგება (გერმანიის სკ-ის 812ე პარაგრაფის I ნაწილი);⁷⁵¹ ქონება, რომელიც შეადგენს შემძენის უსაფუძვლო გამდიდრებას, უნდა და-

⁷⁴⁸ *ცევიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოთქმა *თნინიძის, თარგმანი ე. სუმბათაშვილის*, თბ., 2001, 228.

⁷⁴⁹ *ჩიტიშვილი თ.*, ქონების უსასყიდლოდ განკარგვა, როგორც უსაფუძველოდ გამდიდრების საფუძველი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №2, 2008, 93.

⁷⁵⁰ *შატბერაშვილი ლ.*, უსაფუძვლო გამდიდრება: სამართლიანი სამართალი? ჟურნ. „სამართალი“, №6-7, 2000, 35.

⁷⁵¹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB) 2010 წლის 1 მარტის მდგომარეობით, მთარგმნელი და რედ. *ჭეჭელაშვილი ზ.*, თბ., 2010, 73.

ეჭრუნდეს დაზარალებულს ნატურით (რუსეთის სკ-ის 1104-ე პუბლის პირველი ნაწილი); ასევე, 1937 წელს ამერიკელი საზარათალმცოდნეების მიერ სასამართლო პრაქტიკის განზოგადოების საფუძველზე შექმნილი „რესტიტუციის შესახებ უფლებათა“ კრებულში მოცემულია ზოგადი პრინციპი: უსაფუძვლო გამდიდრება ერთი პირისა მეორის ხარჯზე ექვემდებარება რესტიტუციას.⁷⁵² საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების ინსტიტუტის მიზანს წარმოადგენს უსამართლოდ შეძენილი ქონების (უფლების, გარკვეული შეღავათის, უპირატესობის) ამოღება, ანუ იმ მდგომარეობის აღდგენა, რომელიც იარსებებდა არაუფლებამოსილი პირის მიერ დაზარალებულის ხარჯზე გამდიდრებამდე.⁷⁵³

6.5.2. პარალელები სავინდიკაციო და კონდიქციურ სარჩელთა შორის

როგორც სავინდიკაციო, ისე კონდიქციური სარჩელი არასახელშეკრულებო ხასიათისაა, ისინი შესაძლოა წარედგინოს ნიუთის გამოთხოვის მოთხოვნით უკანონო (როგორც კეთილსინდისიერ, ისე არაკეთილსინდისიერ) მფლობელს.⁷⁵⁴

უსაფუძვლო გამდიდრებიდან წარმოშობილი ვალდებულების მხარეებს წარმოადგენენ ერთი მხრივ – შემძენი, ვითომ კრედიტორი, ვინც უსაფუძვლოდ შეიძინა ქონება (ქონების შეძენა ნიშნავს ერთი პირის მიერ მეორის ხარჯზე თავისი ქონების მოცულობის გაზრდას და იმავდროულად, მეორის ქონების მოცულობის შემცირებას) ან დაზოგა ის (პირს უნდა დაეხარჯა თავისი ფულადი სახსრები, ან სხვა ქონება, მაგრამ არ დაეხარჯა, რადგან ეს განახორციელა სხვამ, ან არ გადაუხადა სხვას განსაზღვრული ანაზღაურება)⁷⁵⁵, ან ხელყო სხვისი სიკეთე,

⁷⁵² *Васильев Е.А., Комаров А.С.*, (ред.), *Гражданское и торговое право зарубежных государств*, Т. II, М., 2006, 384.

⁷⁵³ სუსგ №1ან-24-379-07, 20.6.2007. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №3, 2008, 49.

⁷⁵⁴ *Климович А. В.*, Новый аспект реализации кондикционных обязательств, <<http://legallib.ru/civillaw/novyi-aspekt-realizatsii-kondiktsonnyh-obyazatelst.html>>,[21.07.2011].

⁷⁵⁵ *Суханов Е.А.*, *Гражданское право*, Т. IV, 3-е изд., М., 2008, 701.

რითაც გამდიდრდა, მეორე მხრივ – დაზარალებული, უფლებამოსილი, ვინც შეასრულა ბათილი ვალდებულება, ან სხვაგვარად გადასცა მიმღებს ქონებრივი შედეგათი, ან ეისი ქონებრივი სიკეთეც ხელყვეს.⁷⁵⁶

ვინდიკაციის დროს მხარეებს წარმოადგენენ არამფლობელი მესაკუთრე (ან სხვა ტიტულოვანი მფლობელი) და უკანონო მფლობელი.

საინდიკაციო სარჩელის საგანს შეადგენს ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნივთი, ხოლო კონდიქციური სარჩელით ხდება გეაროვნული ნივთების, მათ შორის ფულის, ასევე ქონებრივი უფლებების გამოთხოვა. თუ კონდიქციის დროს ქონება ისევ არსებობს იმ სახით, რა სახითაც არსებობდა მიმღებისთვის გადაცემის მომენტში, მაშინ უფლებამოსილი პირისთვის მოხდება იგივე ქონების დაბრუნება. ხოლო თუ ქონება იმ სახით აღარ არსებობს, მისი დაბრუნება მოხდება იგივე სახის ქონებით ან შეთანხმების საფუძველზე, იგივე ღირებულების სხვა სახის ქონებით, ან ანაზღაურდება მისი ღირებულება.⁷⁵⁷ ინდივიდუალური ნივთის დაკარგვის, განადგურების ან შეშენის მსგავსი ნივთებიდან მისი გამოცალკევების შეუძლებლობისას, როცა ნივთმა დაკარგა ინდივიდუალობა, შესაძლოა, ვინდიკაცია ჩაანაცვლოს კონდიქციამ მსგავსი ნივთის ან კომპენსაციის მოთხოვნის სახით. ვინდიკაციისას ნივთის ნაცვლად არ ხდება ანაზღაურება, რადგან ეს საინდიკაციო სარჩელის არსს ეწინააღმდეგება.

ცივილისტურ დოქტრინაში არსებული მოსაზრებით, ინდივიდუალური ნივთები არ შეიძლება იყოს უსაფუძვლო გამდიდრების საგანი, რადგან კონდიქციურ ვალდებულებათა მიზანი სწორედ, სამოქალაქო ბრუნვის იმ სუბიექტთა ინტერესების დაცვაა, რომელთაც დაკარგეს ვინდიცირების შესაძლე

⁷⁵⁶ *ჯაფარიძე ქ.*, უსაფუძვლო გამდიდრებით წარმოშობილი ზიანის ცნება, მისი ანაზღაურების წესი და საფუძველები, *ჟურნ. „მართლმსაჯულება“*, №2, 2008, 150.

⁷⁵⁷ *ჩიტოშვილი თ.*, უსაფუძვლო გამდიდრებისას დაჯალბებისა და მოთხოვნის უფლების დათმობის საფუძველზე შესრულების შედეგები, *ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“*, №2, 2011, 82; *Соломина Н.*, Возврат несостоятельного обогащения в натуре, *ж. «Хозяйство и право»*, №10, 2008, 118.

ბლობა.⁷⁵⁸ უსაფუძვლო გამდიდრებაზე საუბარი დაიშვება მხოლოდ იქ, სადაც გამდიდრებულს წარმოეშვა საკუთრება ან სხვა უფლება შეძენილ სიკეთეზე.⁷⁵⁹

ინდივიდუალური ნივთების მესაკუთრის მფლობელობიდან გამოსვლისას მესაკუთრე ინარჩუნებს მასზე ტიტულს, ხოლო მფლობელი სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე ფლობს. კონდიქციური ვალდებულება ეფუძნება დაზარალებულის მხრიდან საკუთრების უფლების დაკარგვას და შემძენის მიერ მის შეძენას. ამგვარად, ვინდიკაციისას ნივთს ითხოვს მესაკუთრე პირისგან, ვისაც არ წარმოშობია ნივთზე საკუთრება, ხოლო კონდიქციის შემთხვევაში ნივთი ვითომ-კრედიტორის (მოპასუხე) საკუთრებაშია და ის აბრუნებს უსაფუძვლოდ მიღებულს.⁷⁶⁰

სავინდიკაციო და კონდიქციურ სარჩელთა შორის განმასხვავებელ ნიშნად მიიჩნევა ასევე, მოპასუხის მხარეზე ქონებრივი სარგებლის შეძენის ხასიათი (სასყიდლიანი თუ უსასყიდლო). კონდიქციური სარჩელით ხდება ამოღება ქონებრივი სარგებლის, რომელიც მოპოვებულია შემძენის მიერ უსასყიდლოდ – მან შეიძინა ისე, რომ არაფერი დახარჯა ან დაზოგა, რაც უნდა დაეხარჯა, ხოლო ვინდიკაციისას ბრუნდება ქონება, რომელიც მოპასუხემ მოიპოვა როგორც სასყიდლით, ისე უსასყიდლოდ.⁷⁶¹

ვინდიკაციისგან განსხვავებით, კონდიქციურ ვალდებულებაში არაერთარ როლს არ ასრულებს მოპასუხის კეთილსინდისიერება ან არაკეთილსინდისიერება. მოპასუხის მფლობელობის უკანონობა ამ მხრივ არ კვალიფიცირდება, რადგან კანონი არ უკავშირებს უსაფუძვლო გამდიდრების შედეგებს მხარეთა სუბიექტურ დამოკიდებულებას ნივთის შეძენის სა-

⁷⁵⁸ *Суханов Е.А.*, Гражданское право, Т. IV, 3-е изд., М., 2008, 722.

⁷⁵⁹ *შენგელია რ.*, ქონებრივი ზიანი და მისი ანაზღაურების ვალდებულება, თბ., 1991, 51. *Флейшман Е.А.*, Обязательство из причинения вреда и из неосновательного обогащения, М., 1951, 211.

⁷⁶⁰ *შენგელია რ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. II, რედ. *ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, თბ., 2001, 368; *Ломидзе О., Ломидзе Э.*, Возврат полученного по недействительной сделке, виндикация и кондикция. ж. «Хозяйство и право», №5, 2008, 76.

⁷⁶¹ *Климович А.В.*, Новый аспект реализации кондикционных обязательств, <<http://legallib.ru/civillaw/novyi-aspekt-realizatsii-konditsionnyh-obyazatelstv.html>>, [21.07.2011].

მართლებრივი საფუძვლისადმი.⁷⁶² კეთილსინდისიერი შემეხ-
ნის ფიგურა კლინდება მხოლოდ ვინდიკაციის დროს.⁷⁶³ ზე-
მოაღნიშნული ფაქტორები უსაფუძვლო გამდიდრების დროს
არ ცვლის ქონების მდგომარეობას, მის სამართლებრივ სტა-
ტუსს, ის არის იმ პირის ქონებრივ სფეროში, სადაც არსებობის
სამართლებრივი საფუძველი არ გააჩნია და ექვემდებარება
დაბრუნებას.⁷⁶⁴

6.5.3. კონდიქციური ვალდებულების სახეები

დოქტრინაში გამოყოფენ კონდიქციურ ვალდებულებათა
ორ ჯგუფს: შესრულების და ხელყოფის კონდიქციას. შესრუ-
ლების კონდიქციის დროს შესრულებაში იგულისხმება სხე-
ლი ქონების გააზრებული, მიზანმიმართული გაზრდა. მიზანმი-
მართული ნიშნავს, რომ შესრულება ემსახურება ფაქტობრი-
ვად არსებული ან სავარაუდო ვალდებულებითი ურთიერთ-
ობის განხორციელებას.⁷⁶⁵ გერმანიის სკ-ის თანახმად, კალდუ-
ბულების შესრულებისას არაუფლებამოსილი პირის მიმართ,
ეს უკანასკნელი ვალდებულია დაუბრუნოს უფლებამოსილ
პირს შესრულების შედეგად მიღებული (816-ე პარაგრაფის მე-
2 ნაწილი);⁷⁶⁶ ყოველი გადახდა გულისხმობს ვალს, რაც იყო
გადახდილი ვალის არსებობის გარეშე, ექვემდებარება უკან
გამოთხოვას (საფრანგეთის სკ-ის 1235-ე მუხლი).⁷⁶⁷

„ხელყოფის კონდიქციის დროს ხორციელდება სხვისი
ნივთის ან უფლების გამოყენება, განკარგვა უფლებამოსილი
პირის ნებართვის გარეშე. ამ დროს მოთხოვნის კრედიტორია
ქონების განკარგვის უფლების მქონე პირი, ხოლო მოპასუხე –
არაუფლებამოსილი პირი, რომელმაც ხელყო სხვისი საკუთრება

⁷⁶² *Бразинский М.М., Витрянский В.В.*, Договорное право, кн. 1, Общие положения, М., 2002, 654.

⁷⁶³ იგივე, 808.

⁷⁶⁴ *ჯანაშია ლ.*, კონდიქციური ვალდებულებანი, ჟურნ. „სამართალი“, №10-12, 2004, 35.

⁷⁶⁵ *ბოლინგი პ., ლუტრინგაუზი პ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენ-თბილისი, 2004-2009, 78.

⁷⁶⁶ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), მთარგმნელი და რედაქტორი *გეგელა შეილი ზ.*, თბ., 2010, 173.

⁷⁶⁷ *Саватье Р.*, Теория обязательств, Пер.с франц. *Халфина Р.О.*, М., 1972, 364.

მოსი განკარგვის გზით, რითაც მიიღო ქონებრივი შეღავათი, ხოლო მესაკუთრის საკუთრება შეიზღუდა ან შეწყდა.⁷⁶⁸

ხელყოფის კონდიქციის დროს განსხვავებულია ქონების სასაყიდლო ან უსასაყიდლოდ განკარგვის სამართლებრივი შედეგი. მესაკუთრის მფლობელობიდან ნებით გასული ნივთის სასაყიდლოდ გასხვისებისას, კონდიქცია მიმართულია განმკარგველის მიმართ, რადგან კეთილსინდისიერი შემძენი დაცულია შამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით. ამიტომ, დაზარალებულს შეუძლია გამყიდველს მოსთხოვოს იმის გადაცემა, რაც მან მიიღო მყიდველისგან ნივთის ფასის სახით.⁷⁶⁹ უსასაყიდლო განკარგვისას კონდიქციური სარჩელი მიმართულია მიმღების მიმართ, უსასაყიდლოდ მიღებული ქონებრივი სიკეთე ნაკლებად არის დაცული.

იმ შემთხვევაში, თუ სხვისი სიკეთის ხელყოფა განხორციელდა სამართალდამრღვევის მიერ, უფლებამოსილს შეუძლია მიმართოს დელიქტურ სარჩელს და მოითხოვოს ხელმოყვისგან ზიანის ანაზღაურება. თუ საკუთრების უფლების დარღვევას დელიქტის საფუძველზე მოჰყვა დაზარალებულის ქონების დაკარგვა, შემცირება, ხოლო სამართალდამრღვევმა შეიძინა ქონება, დელიქტური სარჩელის გვერდით შესაძლოა, დამატებით გამოყენებულ იქნეს კონდიქციური სარჩელიც (რუსეთის სკ-ის 1103-ე მუხლი).⁷⁷⁰

⁷⁶⁸ *Ломидзе О., Ломидзе Э., Возврат полученного по недействительной сделке, винация и кондикция, ж. «Хозяйство и право», №5, 2008, 76.*

⁷⁶⁹ *ცვაიერტი კ., კოტცი პ.,* შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კურსი სამართლის სფეროში, ტ. II, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოქმბა *თ. ნინიძის*, თარგმანი *კ. სუმბათაშვილის*, თბ., 2001, 235; *Суханов Е.А.,* (ред.), *Гражданское право, Т. IV, 3-е изд., М., 2008, 724.*

⁷⁷⁰ *Перкунов Е.,* Носновательное обогащение, место в гражданском кодексе и практика высшего арбитражного суда Российской федерации, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской федерации“, №2, 2004, 152; *Чеговадзе Л.,* Проблемы приобретения и защиты права собственности (в том числе при совершении недействительных сделок), ж. „Хозяйство и право“, №4, 2004, 97. კონდიქციური და დელიქტური სარჩელების კონკურენციას უშვებს ანგლო-ამერიკული სამართალიც. კერძოდ, თუ პირმა მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით ხელყო სხვა პირის ქონება, მისი დაუფლების ან უკანონოდ გამოყენების გზით, დაზარალებულს შეუძლია წარადგინოს ან დელიქტური სარჩელი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით, ან სარესტიტუციო სარჩელზე დაყრდნობით მოითხოვოს მოპასუხისგან იმ ეკონომიკური ტარგებლის დაბრუნება, რაც მან მიიღო ხელყოფის შედეგად. *Васильев Е.А., Камбаров А.С.,* (ред.), *Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.2, М., 2006, 395.*

6.6. ბათილი გარიგება – უსაფუძვლო გამდიდრების კერძო შემთხვევა

6.6.1. ბათილობის მიზეზები და შედეგები

შესრულების თუ სელყოფის კონდიქციის დროს შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ბათილ გარიგებას (გარიგება მიიჩნევა ბათილად, თუკი მას შედეგად არ მოჰყვება დასახული მიზანი იმის გამო, რომ მოქმედი სამართალი განხორციელებულ ქმედობას სამართლებრივად უყარვისად მიიჩნევს).⁷⁷¹ როგორც უსაფუძვლო გამდიდრების კერძო შემთხვევას. შესაბამისად, პირის მოთხოვნა ნიუთის უკან დაბრუნებაზე შესაძლოა, არსებობდეს გარიგების ბათილობის შემთხვევაშიც.⁷⁷²

ცივილისტურ დოქტრინაში ნების გამოვლენის ნამდვილობაზე საუბრისას სამ კომპონენტს გამოყოფენ: ნებას, მის გამოვლენას და მათ ურთიერთშესაბამისობას. ამ სამი ელემენტიდან ერთ-ერთის ხარვეზი განაპირობებს ნების გამოვლენის არარსებობას ან არანამდვილობას, ნამდვილობის შემავერებელი გარემოებების გამო. ასეთია ის გარემოება, რომელიც ნების გამოვლენის გარეგნული გამოხატულების, მისი შემადგენლობის არსებითი ელემენტების არსებობის მიუხედავად, გავლენას ახდენს გარიგების ნამდვილობაზე. სამართლებრივი შედეგის გამოწვევა შეიძლება მიუღებელი იყოს გარიგების შინაარსის დაუშვებლობის, მისი დადების გარემოებების, ნების გამოვლენის ფორმის, ნების ნაკლის გამო.⁷⁷³

ხელშეკრულების ბათილობისას, რაც ნიშნავს მისი სამართლებრივი საფუძვლის მოშლას, დგება უკვე განხორციელებული შესრულების უკუქცევის საკითხი, ანუ პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა-რესტიტუცია.⁷⁷⁴ აღნიშნული გულისხმობს, რომ გარიგებას, როგორც მოცემულ აქტს ეცლება ის

⁷⁷¹ *განტურია ლ.*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 385.

⁷⁷² Englert in Prutting /Wegen/ Weinreich (Hrsg.), BGB Kommentar, 2006, 985, Rd Nr.21. მითითებულია: *ჩაჩავა ს.*, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია, თბ., 2011, 167.

⁷⁷³ *კერესელიძე დ.*, სამოქალაქო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 261-262.

⁷⁷⁴ *Суханов Е. А.*, Гражданское право, Т. IV, 3-е изд., М., 2008, 720.

იურიდიული ზემოქმედება, რაც მან მოახდინა.⁷⁷⁵ ტერმინი „რესტიტუცია“ სამართლიანობის უფლების სასამართლო წესით დაცვის გამოხატელობაა. ის საშუალებას აძლევს დაზარალებულ პირებსა და პირთა ჯგუფს დაუბრუნდეს ზიანის მიუხედავად არსებულ მდგომარეობას.⁷⁷⁶

Restitutio, როგორც დაცვის საშუალება, პირველად ფორმულირებულ იქნა რომის სამართალში და წარმოადგენდა პრეტორული დაცვის განსაკუთრებულ საშუალებას ფორმულარულ პროცესში. მისი გამოყენებისას პრეტორი კანონით კი არა, საკუთარი შეხედულებით ხელმძღვანელობდა და აუქმებდა გარიგების სამართლებრივ შედეგებს, აღადგენდა სამართლებრივ მდგომარეობას სამართლიანობაზე დაყრდნობით და არა ცივილური სამართლის დანაწესებით. პრეტორი კი არ ცვლიდა ან უარყოფდა ცივილური სამართლის ნორმებს და მათ საფუძველზე წარმოშობილ ურთიერთობებს, არამედ ის არ აძლევდა მათ დაცვას. რომაელთა წარმოდგენა უფლებაზე დაკავშირებული იყო სასამართლო დაცვის შესაძლებლობასთან. ამდენად, გარიგების ნამდვილობა სხვა არაფერი იყო, თუ არა დაცვის შესაძლებლობა, ე.ი. Restitutio მიმართული იყო Ius civile-ის სფეროში დადებულ გარიგებათა სამართლებრივი შედეგების უარყოფისკენ.⁷⁷⁷

მოთხოვნა უსაფუძვლოდ მიღებულის დაბრუნებაზე, ესაა საშუალება რესტიტუციური უფლების განხორციელებაზე.⁷⁷⁸ რესტიტუცია მოწოდებულია გააუქმოს ბათილი გარიგების შედეგები. ის გულისხმობს გარიგების მხარეთა მიერ მიღებულის დაბრუნებას გარიგების ბათილად ცნობისას. გამოყოფენ ორი სახის რესტიტუციას, კერძოდ, როდესაც გარიგების შედეგად

⁷⁷⁵ Виндшайд Б., Учебник пандектного права, Т. 1, Общая часть, СПб., 1874, 287.

⁷⁷⁶ ჯანდაშვილი ი., ქონებრივი რესტიტუცია ქართულ კანონმდებლობასა და სტრასბურგის სასამართლოს პრაქტიკის მაგალითზე, კრებულში: აღამონის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები, რედ. კორკელია კ., თბ., 2010, 193.

⁷⁷⁷ Тузов И.О., Ничтожность и оспоримость сделок. Классическая доктрина и проблемы российской цивилистики. Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов, М., 2002, 137.

⁷⁷⁸ Суханов Е.А., Гражданское право, Т. IV, 3-е изд., М., 2008, 720.

მიღებულს აბრუნებს ორივე მხარე (ორმხრივი რესტიტუცია) ან არასათანადოდ მოქმედი მხარე⁷⁷⁹ (ცალმხრივი რესტიტუცია).

6.6.2. სავინდიკაციო და კონდიქციურ (გარიგების ბათილობიდან გამომდინარე) სარჩელთა სუბიექტური შემადგენლობა და მტკიცების საგანი

ვინდიკაციის დროს სახეზეა მესაკუთრე და უკანონო მფლობელი, ხოლო რესტიტუციისას – გარიგების მხარეები და არ არის აუცილებელი, რომ მოსარჩელე იყოს მესაკუთრე ან სხვა კანონიერი მფლობელი. შესაძლოა, ამ დროს მოსარჩელე არც იყოს გარიგების მხარე, არამედ ის პირი, ვისაც კანონით აქვს გარიგების ბათილობის მოთხოვნის უფლება.⁷⁸⁰ რესტიტუციის შემთხვევაში მოთხოვნა მიმართულია მხოლოდ გარიგების მეორე მხარისადმი და არ მიჰყვება გარიგების საგანს, ხოლო ვინდიკაციისას შემძენს შესაძლოა, ნივთი ჩამოერთვას გარიგებათა ჯაჭვში.⁷⁸¹ ამგვარად, მოთხოვნა ბათილი გარიგებით მიღებული შესრულების დაბრუნების თაობაზე, შეიძლება წარედგინოს მხოლოდ უშუალოდ პირს, რომლის სასარგებლოდაც განხორციელდა და შესრულდა გარიგება და არა იმ პირს, ვინც გაშუალებულად მიიღო მოგება ამ შესრულებისგან. არსებობს პოზიცია, რომ მოსარჩელის დანაკარგსა და მოპასუხის მოგებას ადგილი უნდა ჰქონდეს ერთი გარიგების ჩარჩოებში, მოსარჩელეს სასარჩელო დაცვის შესაძლებლობა უნდა გააჩნდეს მხოლოდ იმ პირის მიმართ, რომელიც შესრულებას მიიღებს მათი მბოჭავი ხელშეკრულების საფუძველზე.⁷⁸²

რესტიტუციის დროს მტკიცების საგანია გარიგების ბათილობა, ხოლო ვინდიკაციისას – სანივთო უფლების არარსე-

⁷⁷⁹ *ყანდაშვილი ი.*, ქონებრივი რესტიტუცია ქართულ კანონმდებლობასა და სტრასბურგის სასამართლოს პრაქტიკის მაგალითზე, კრებულში: ადამიანის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები, რედ. *კორკელია კ.*, თბ., 2010, 193.

⁷⁸⁰ *Ломидзе О., Ломидзе Э.*, Возврат полученного по недействительной сделке, вишдикация и кондикция, ж. «Хозяйство и право», №5, 2008, 72.

⁷⁸¹ *Витрянский В.*, Некоторые проблемы защиты права собственности на недвижимость, ж. «Хозяйство и право», №5, 2008, 34.

⁷⁸² *ცეკელიძე კ., კორტი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოთქმა *თ. ნინიძის*, თარგმანი *ე. სუმბათაშვილის*, თბ., 2001, 233.

ბობა და არა იმ გარიგების შეფასება, რომლის საფუძველზეც ნიუთი მოხვდა უკანონო მფლობელთან, ე.ი. რესტიტუციის დროს საკითხი ეხება გარიგების მართლზომიერებას და არა საკუთრების უფლების არსებობას მოსარჩელის მხარეზე.⁷⁸³ ამ დროს ნიუთი იმიტომ კი არ ბრუნდება, რომ ერთ-ერთმა მხარემ შეინარჩუნა საკუთრების უფლება, არამედ იმიტომ, რომ გარიგება იყო ბათილი.

6.6.3. გარიგების ბათილობის შედეგები კაუზალური და აბსტრაქციის სისტემათა ფარგლებში

გარიგების ბათილობისას სავინდიკაციო და კონდიქციურ სარჩელთა კონკურენციის საკითხი განსხვავებულად წყდება იმის მიხედვით, თუ ნიუთზე საკუთრების უფლების წარმოშობის რომელი სისტემა მოქმედებს, კაუზალური თუ აბსტრაქციის.

კაუზალური სისტემის მოქმედებისას, ნამდვილ ხელშეკრულებას თავისი იურიდიული ბუნებით შეუძლია საკუთრების უფლების გადატანა სხვა სამართლებრივი აქტისა თუ დადგენილი ფორმალობის გარეშე, ე.ი. ძირითადი გარიგების ნამდვილობა საკუთრების გადაცემის აუცილებელი პირობაა. შესაბამისად, ამ ხელშეკრულების საწყისი ან შემდგომი ბათილობა განაპირობებს იმ ფაქტს, რომ საკუთრების უფლება თავიდანვე ვერ გადადის შემძენზე. ითვლება, რომ შემძენი არასოდეს გამხდარა მესაკუთრე, რადგან თავად ხელშეკრულების ბათილობის სამართლებრივი შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მიიჩნევა თავიდანვე არარსებულად. ამდენად, გარიგების ბათილობისას თავდაპირველ მესაკუთრეს უფლება აქვს შემძენისგან ნიუთი გამოითხოვოს ვინდიკაციით, რადგან მას საკუთრება არ დაუკარგავს.⁷⁸⁴ ამგვარი შედეგი დგება არა მხოლოდ კაუზალური და კონსენსუალური სისტემების, არამედ ასევე, კაუზალური და ტრადიციის სისტემათა თანხვედრისას,

⁷⁸³ *Martenev M. B.*, Правовая природа недействительных сделок, М., 2004, 33.

⁷⁸⁴ *Van Vliet*, Transfer of movables in German, French, English and Dutch law, 2000, 194. მითითებულია: *კიკოშვილი ს.*, საკუთრების უფლების დაცვა სანიუთო გარიგების საფუძვლის ბათილობისას, სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2010, 6.

რადგან სამართლებრივი საფუძვლის ნამდვილობაზეა დამოკიდებული გადაცემა. ამდენად, საფუძვლის არარსებობისას ან მისი შემდგომი ბათილობისას, გადაცემაც ბათილი იქნება⁷⁸⁵, რადგან მიუხედავად ნივთის გადაცემისა შემძენის მფლობელობაში, ნივთის მფლობელობა აძლევს მის მფლობელს მხოლოდ ფაქტობრივ და არა მისი განკარგვის სამართლებრივ ხელისუფლებას.

კაუზალური სისტემის დროს შემძენი ვერ იძენს ნივთზე საკუთრებას, შესაბამისად, არც მის განკარგვაზეა უფლებამოსილი. თავდაპირველ მესაკუთრეს შეუძლია გამოითხოვოს შემძენის მიერ გასხვისებული ნივთი მესამე პირისგანაც. აღნიშნულიდან გამონაკლისია კეთილსინდისიერი შემძენი ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის დროს.⁷⁸⁶ მართალია, ვინდიკაციის უფლება გააჩნია მესაკუთრეს, მაგრამ ნივთის განადგურების, გადამუშავების ან სხვა მიზეზით დაბრუნების შეუძლებლობისას, მას შეუძლია მიმართოს კონდიქციურ სარჩელს. ასევე, ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის პირობებში, კონდიქციური მოთხოვნა მიმართულია გამსხვისებლის მიმართ სყიდვის ფასის დაბრუნების შინაარსით, ხოლო თუ განკარგვა უსასყიდლო იყო, უსაფუძვლო გამდიდრებიდან გამომდინარე სარჩელი წარედგინება ნივთის შემძენს.⁷⁸⁷

ამდენად, საკუთრების გადაცემის კაუზალური სისტემის ქვეყნებში კონდიქციური სარჩელი დამატებითი, სუბსიდიური მნიშვნელობისაა და მისი დამოუკიდებლად გამოყენება ხდება იქ, სადაც ნივთის ვინდიკაცია შეუძლებელია.

აბსტრაქციის სისტემის არსებობისას სანივთო გარიგების ნამდვილობა დამოუკიდებელია ვალდებულებითი გარიგე-

⁷⁸⁵ *კიკოშვილი ლ.*, საკუთრების უფლების დაცვა სანივთო გარიგების საფუძვლის ბათილობისას, სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2010, 11.

⁷⁸⁶ *ცვაიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოთქმა *თენიძის, თარგმანი ე. სუმბათაშვილის*, თბ., 2001, 233.

⁷⁸⁷ *Васильев Е. А., Комаров А. С.*, (ред.), *Гражданское и торговое право зарубежных государств*, Т. 2, М., 2006, 292; *Скловский К. И.*, О действительности продажи чужого имущества, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации“ №9, 2003, 81.

ბის არსებობისგან, სანიეთო გარიგების იურიდიული მოქმედება არ არის დამოკიდებული მის სამართლებრივ საფუძველზე.⁷⁸⁸ ეს ნიშნავს, რომ ვალდებულებითი გარიგების ბათილობის დროსაც თავიდანვე ან შემდგომ, ღგება სამართლებრივი შედეგი, შემძენზე საკუთრება გადადის ნიეთის გადაცემით და ეს გადაცემა ნამდვილია მიუხედავად იმისა, მის საფუძველად არსებული ვალდებულებითსამართლებრივი აქტი (causa) ნამდვილია თუ არა.⁷⁸⁹

აბსტრაქციის პრინციპის მოქმედებისას გამსხვილებელი კარგავს საკუთრების უფლებას, შესაბამისად, ვინდიკაციის შესაძლებლობას, მას არა აქვს სანიეთო დაცვა ხელშეკრულების ბათილად ცნობისას,⁷⁹⁰ თუმცა გარიგების ბათილობა იწვევს შემძენის უსაფუძვლო გამდიდრებას და წარმოშობს მის ეალდეზულებას დაუბრუნოს უსაფუძვლოდ მიღებული უფლებამოსილ პირს.⁷⁹¹ ამგვარად, ამ უკანასკნელისათვის ხელმისაწვდომია კონდიქცია, რომელიც აბათილებს აბსტრაქციის პრინციპის უსამართლო შედეგებს, ის აღადგენს ზნეობას ნასყიდობისგან დარღვეულს (გირკე),⁷⁹² კონდიქცია გამოიყენება იმდენად, რამდენადაც მყიდველი არ არის უფლებამოსილი დაიტოვოს სამართლებრივი საფუძველის გარეშე მიღებული ნიეთი.⁷⁹³

აბსტრაქციის სისტემის შემთხვევაში შემძენი ხდება მე-საკუთრე და ის უფლებამოსილია ნიეთის გასხვიებაზე. მომდევნო კეთილსინდისიერი შემძენი იძენს საკუთრებას და მისთვის არა აქვს მნიშვნელობა მის წინამორბედთა შორის დავას გარიგების ბათილობის თაობაზე, ის ეხება მხოლოდ ნიე-

⁷⁸⁸ *Смирнова М.А.*, Соотношение обязательственных требований в Российском гражданском праве, Вып. 7, под. ред. *Шилохвоста О.Ю.*, М., 2003, 203.

⁷⁸⁹ *ჭანტურია ლ.*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 310.

⁷⁹⁰ *Дювернуа Н.Л.*, Пособие к лекциям по гражданскому праву, М., Типография Стасюлевича М. М., 1899, 104.

⁷⁹¹ *Van vliet*, Transfer of movables in German, French, English and Dutch law, 2000, 25. მითითებულია: *კიკოშვილი ს.*, საკუთრების უფლების დაცვა სანიეთო გარიგების საფუძველის ბათილობისას, სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2010, 9.

⁷⁹² მოსაზრება მითითებულია: *Скловский К.Н.*, О действительности продажи чужого имущества, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации“, №9, 2003, 99.

⁷⁹³ *ჭანტურია ლ.*, უძრავი ნიეთების საკუთრება, თბ., 1994, 182.

თის პირველ გამყიდველსა და პირველ შემძენს.⁷⁹⁴ ახალი შემძენი ნივთს იძენს გასხვისებაზე უფლებამოსილისგან, ანუ ბათილი გარიგებით შეძენილი საკუთრების უფლების მქონე პირის მიერ განხორციელებული მომდევნო განკარგვა ნამდვილია მესამე პირთა მიმართ.⁷⁹⁵ კაუზალური სისტემის მოქმედებისას ანალოგიური მოქმედება სამართლებრივი ძალის არმქონე იქნება, რადგან შემძენი თავიდანვე არ გამხდარა მესაკუთრე და შესაბამისად, არ იყო უფლებამოსილი მის გასხვისებაზე.⁷⁹⁶

აბსტრაქციის სისტემის დროს, გამსხვისებულს ყოფილი მესაკუთრის მიმართ გააჩნია არა ნივთის დაბრუნების, არამედ ნასყიდობის ფასის, როგორც უსაფუძვლოდ მიღებულის დაბრუნების ვალდებულება. ხოლო გაჩუქებისას, თავად დასაჩუქრებელია ვალდებული ნივთი დაუბრუნოს ყოფილ მესაკუთრეს.⁷⁹⁷

მიიჩნევა, რომ აბსტრაქციის პრინციპის მიზანი ბრუნვის საიმედოობა, სიმარტივე, კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესების დაცვაა.

აღსანიშნავია, რომ აბსტრაქციის პრინციპის ფუნქციას ასრულებს ასევე, კეთილსინდისიერი შემძენის ინსტიტუტი. ცივილისტურ დოქტრინაში არის მოსაზრება, რომ ფუნქციის დუბლირება გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შემქმნელებს შეუმჩნეველი დარჩაო. კაუზალური სისტემის პირობებში სამოქალაქო ბრუნვის უსაფრთხოებას სწორედ, კეთილსინდისიერი შემძენა უზრუნველყოფს. ⁷⁹⁸

საინტერესოა, ის გარემოება, რომ სავინი აბსტრაქციის პრინციპის არსებობას არ ხსნიდა უპირატესად მესამე პირთა

⁷⁹⁴ *Василевская Л.Ю.*, Учасни о вещных сделках по германскому праву, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской федерации“ №5, 2003, 122.

⁷⁹⁵ *Сковский К.И.*, О действительности продажи чужого имущества, ж. „Вестник высшего арбитражного суда Российской федерации“, №9, 2003, 81.

⁷⁹⁶ *ჭაჭელაშვილი ზ.* ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ.1, თბ., 2004, 91.

⁷⁹⁷ *Шюнеман В.Б.*, Частное экономическое право. Правовые основы для экономистов, 5-ое перер. изд., Минск-Мисанта, 2007, 313.

⁷⁹⁸ *Wiegand W.*, Die Entwicklung des Sachenrechts im Verhältnis zum Schuldrecht // Archiv für die civilistische Praxis. 1990. Bd. 190, S. 112. მითითებულია: *Куртински-Сингер Е., Зарандия Т.*, Рецепция немецкого вещного права в Грузии, ж. „Вестник гражданского права“, № 1, 2012, Т.12, 238.

ინტერესების დაცვის არგუმენტით. ამ შემთხვევაში უმოაგრეს მოსაზრებად რჩება პანდექტიკების მიდრეკილება კერძო სამართლის სისტემატიზაციისკენ, სიცხადის შეტანა იმ სამართლებრივ ურთიერთობებში, სადაც არსებობს სანიეთო და ვალდებულებითი გარიგებების ერთობლიობა, მათ შორის მკაფიო ჯამიჯენის მიღწევით.⁷⁹⁹

შესაძლოა, თავად სანიეთო გარიგებაც იყოს ბათილი. ამ შემთხვევაში, აბსტრაქციის პრინციპი ვეღარ უზრუნველყოფს სანიეთო გარიგების ნამდვილობას, რადგან ისიც ბათილდება იმავე საფუძველით, რითაც კაუზალური გარიგება, მაგალითად, ხელშეკრულების დადებისას მუქარით, მოტყუებით, კანონით დადგენილ ნორმებთან შეუსაბამობისას, სუბიექტთა ქმედუნარობისას. ამ დროს, სანიეთო გარიგებაც ნების იმავე ნაკლის შემოქმედებით დადებულად ითვლება, რაც მისი ბათილობის საფუძველს ქმნის.⁸⁰⁰ ამდენად, აბსტრაქციის პრინციპის მიუხედავად, გამსხვილებელს აქვს შემქმნისაგან ნიეთის ვინდიკაციის უფლება. აქ შესაძლოა, კონდიქციის გამოყენებაც, თუმცა ის მიმართული იქნება არა საკუთრების, არამედ მფლობელობის დაბრუნებისკენ.⁸⁰¹

7. მფლობელობითი (პოსესორული) დაცვა

7.1. მფლობელობითი დაცვის მნიშვნელობა

მე-19 საუკუნის კონტინენტური ევროპის ცივილისტურ დოქტრინაში მფლობელობის ინსტიტუტი კელევის ფავორიტად იქცა. მის შესახებ ათეულობით შექმნილ თხზულებაში იკელევდნენ არა მხოლოდ მფლობელობის არსს, არამედ უმოაგრესად, მისი დაცვის მიზეზებს. სამოქალაქო სამართალი იცავს ამა თუ იმ ინსტიტუტს, როცა შეიცნობს მის სარგებლობას

⁷⁹⁹ შოთაძე თ., იპოთეკა, როგორც საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება, თბ., 2012, 109.

⁸⁰⁰ Windsheid, Bernard, Lehrbuch des andektenrechts, Band 1. Dusseldorf, 1862, 440. მითითებულია: კიკოშვილი ს., საკუთრების უფლების დაცვა სანიეთო გარიგების საფუძველის ბათილობისას, სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2010, 14.

⁸⁰¹ Шанн Ян, Система германского гражданского права, М., 2006, 116.

სამოქალაქო ბრუნვისთვის ან მართლმსაჯულებისთვის. მფლობელობითი დაცვა სამართლებრივი წესრიგის ცოცხალი ელემენტია, ამიტომ მართლწესრიგი მას თანამედროვეობაშიც ხელუხლებლად ტოვებს ძალაში,⁸⁰² მიუხედავად მისი პარადოქსული შედეგისა (დაცვა ერცელდება უკანონო მფლობელობაზე), რაც გადაჭარბებული შეფასებით, მიუწვდომელია იურიდიული განათლების არმქონე ადამიანის გონებისთვის.⁸⁰³

რომის სამართლიდან მოყოლებული პირის მფლობელად აღიარება დამოუკიდებელი მფლობელობითი დაცვის შესაძლებლობას უკავშირდება. სავინი მფლობელობის დაფუძნებისას *animus domini*-ს ანიჭებდა გადამწყვეტ მნიშვნელობას, ამდენად, მფლობელად მიიჩნეოდა მხოლოდ მესაკუთრესა და უკანონო მფლობელს. ამ აზრს იზიარებდა პუხტა, რომელიც თვლიდა, რომ მფლობელობა მხოლოდ საკუთრად ფლობის განზრახვასთან ერთად მოიაზრება და ასეთი მესაკუთრის გარდა, ქურდისა და ყაჩაღის მფლობელობაა.⁸⁰⁴ ამდენად, ისინი რომის სამართალში ანალოგიით დაშვებულ, ინტერდიქტებით დაცულ არამესაკუთრეთა მართლზომიერ, ე.წ. წარმოებულ მფლობელობას, ანომალიად მიიჩნევდნენ: წარმოებული მფლობელობა ყოველთვის არ არსებობს, ის მხოლოდ მაშინ არის სახეზე, როდესაც ნებადართულია პოზიტიური სამართლის მიერ (სავინი).⁸⁰⁵

რომის სამართლის მიერ ინტერდიქტული დაცვის მინიჭება მჭერთა რამდენიმე კატეგორიისთვის, განპირობებული იყო მფლობელობის ინსტიტუტის ისტორიული განვითარებით. განუვითარებელი ბაზრის არსებობისას მჭერთა ინტერესების დაცვის უზრუნველსაყოფად საკმარისი იყო მხოლოდ მფლობელთა, იმ პირთა დაცვა, ვისი სახელითაც, ვის ინტერესებშიც ფლობდნენ მჭერები. საკატრო ბრუნვის ინტენსივობის პირობებ-

⁸⁰² *Муромцев С.*, Рецепция римского права на западе, М., 1886, 135.

⁸⁰³ *Шершеневич Г.ф.*, Учебник русского гражданского права, Т.1, М., 1914, 151.

⁸⁰⁴ მოსაზრება მითითებულია: *Гримм Д.Д.*, Лекции по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916, 15.

⁸⁰⁵ მოსაზრება მითითებულია: *Васьковский Е.А.*, Учебник гражданского права, М., 2003, 212.

ში საჭირო გახდა მფლობელთა წრის გაფართოება. ეს პროცესი რომის სამართალშივე დაიწყო, თუმცა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსით შემოღებულმა ორმაგი მფლობელობის ინსტიტუტმა ძირეული გარდატეხა მოახდინა მფლობელობის დაფუძნებისა და დაცვის საქმეში.⁸⁰⁶

მე-19 საუკუნის გერმანიაში მეწარმეობის განვითარებამ აუცილებელი გახადა მეწარმეობელთა უფლებების დაცვა. გლეხები, მიწის ფაქტობრივი მფლობელები, მჭერთა კატეგორიას შეადგენდნენ. მათ არ ჰქონდათ არც მიწის საკუთარი შეხედულებებით განკარგვის და არც მებატონეთა, მიწის მესაკუთრეთა წინააღმდეგ სასარჩელო დაცვის უფლება.⁸⁰⁷ მფლობელად უნდა ჩაითვალოს ნებისმიერი, ვისაც აქვს ფაქტობრივი ბატონობა ნივთზე და დაცულ უნდა იქნეს პოსესორული დაცვით, აცხადებდა იერიინგი.⁸⁰⁸ სავინისგან განსხვავებით, ის უსამართლობად თვლიდა მჭერთა სამართლებრივ დაცვაზე უარის თქმას, რაც გამოწვეული იყო საჯარო ხელისუფლების თვითნებობით.

7.2. ფაქტობრივ გარემოებებზე დამყარებული დაცვა.

მფლობელობითი დაცვა გულისხმობს პირის დაცვას საკუთრივ, მფლობელობის ფაქტზე დაყრდნობით, ნივთზე უფლების საკითხისგან დამოუკიდებლად, ანუ ამ პროცესში განიხილება მხოლოდ მფლობელობის ფაქტობრივი მხარე და არა მფლობელობის სამართლებრივი საფუძველი. პოსესორული მოთხოვნა ემყარება ნივთზე შიშველი ბატონობის ფაქტს, რითაც ის განსხვავდება პეტიტორული მოთხოვნისგან (*petitio* – ლათ. მოთხოვნის უფლება), რომელიც მხოლოდ განსაზღვრული უფლების საფუძველზე წარმოიშობა.⁸⁰⁹ მფლობელობითი დაცვის მოთხოვნა არსებობს წარმეული მფლობელობის აღდგენის

⁸⁰⁶ Покровский И. А., История римского права, СПб., 1998, 350.

⁸⁰⁷ Лукки-Антонов Н., Очерки по новейшей истории Германии, 1890-1914 гг., М., 1925, 35.

⁸⁰⁸ Иеринг Р., Теория владения, сокращ. пер. Васильковского Е.В., типография Меркушева М., СПб., 1895.

⁸⁰⁹ ბილინგი პ., ლუტრინგაუსი პ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009, 73.

ან მფლობელობის განხორციელებაში ხელშეშმწლელი გარემოებების აღკვეთის შინაარსით.

მფლობელობითი დაცვა საკუთრების უფლების დაცვის გან დამოუკიდებლად წარიმართება, ე.ი. მფლობელობითი სარჩელის წარდგენისას საკუთრებასთან დაკავშირებული საკითხების განხილვა დაუშვებელია. მფლობელობით პროცესში არც ერთ მხარეს, არც მას, ვისაც სურს შეინარჩუნოს მფლობელობა და არც მას, ვისაც ნივთზე აქვს პრეტენზია, არ შეუძლია საკუთარი მოთხოვნის უფლებრივი დასაბუთება. ამ შემთხვევაში მტკიცებულებების შეგროვება, განხილვა და შემოწმება მიმართულია მხოლოდ მფლობელობის ფაქტის არსებობა-არარსებობის დასამტკიცებლად. შესაბამისად, სასამართლო წყევტს ფაქტობრივი მდგომარეობის საკითხს, იღებს გადაწყვეტილებას მფლობელობის აღდგენის თაობაზე და მხარეები ვალდებული არიან აღადგინონ მფლობელობის status quo.⁸¹⁰

პოსესორულ პროცესში მოსარჩელე ვალდებულია ამტკიცოს თავისი მფლობელობის ფაქტი მის დარღვევამდე, მფლობელობის დაკარგვა მისი ნების წინააღმდეგ და მოპასუხის მფლობელობის არსებობა სადავო ნივთზე. ხოლო მოპასუხე მიუთითებს მფლობელობითი სარჩელის დაკმაყოფილების ხელშეშმწლელ გარემოებებზე, კერძოდ, მის მიერ მოსარჩელის მფლობელობის დარღვევის მართლდომიერებაზე და მოსარჩელის მფლობელობის შეწყვეტის ფაქტზე, მისი მფლობელობის დარღვევამდე.⁸¹¹

7.3. მფლობელობითი დაცვის დროებითი ხასიათი

მფლობელობითი პროცესის თავისებურება, ის, რომ არ მოითხოვება სადავო ნივთზე უფლების არსებობის მტკიცება, შესაძლებელს ხდის ნებისმიერი, მათ შორის უკანონო მფლობელის დაცვას. აქ მიღებული გადაწყვეტილება დროებითი ხასიათისაა (იერინგი), (არსებობს საპირისპირო მოსაზრებაც,

⁸¹⁰ Яичков К.К., (ред.), Гражданское и торговое право капиталистических государств, М., 1966, 193.

⁸¹¹ Конавалов А.В., Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 100.

რომ ეს არის არა წინასწარი გადაწყვეტილება მფლობელობის საკითხის შესახებ, არამედ საბოლოო – სავინო),⁸¹² რაც გულისხმობს იმ გარემოებას, რომ თუ მფლობელობით პროცესში ნივთი მიეკუთვნება არაუფლებამოსილ პირს, უკანონო მფლობელს, ნივთზე უფლების მქონეს ეძლევა შესაძლებლობა, მიაღწიოს უფლების დაცვას პეტიტორულ პროცესში. ამ შემთხვევაში მფლობელობა დაცულია უკვე არა, როგორც შიშველი ბატონობის ფაქტი, არამედ ტიტულზე დაყრდნობით. აქ, სასამართლო იკვლევს არა მხოლოდ ფაქტობრივ გარემოებებს, არამედ უფლებრივ საკითხებსაც და გადაწყვეტილება გამოაქვს მფლობელობაზე უფლებამოსილის სასარგებლოდ.⁸¹³

მფლობელობით პროცესში მიღებული გადაწყვეტილება განსაზღვრავს პეტიტორულ პროცესში მხარეთა მდგომარეობას. ამ პროცესში მხარე, მოსარჩელე, რომელმაც შეინარჩუნა მფლობელობა სადავო ნივთზე, დაიკავებს მოპასუხის ადგილს მომდევნო პროცესში. ამ შემთხვევაში, მტკიცების ტვირთი აწევს მოსარჩელეს, ანუ მხარეს, რომელიც არ არის კმაყოფილი მფლობელობითი სარჩელის განხილვით. მტკიცების ტვირთი სამოქალაქო პროცესში გულისხმობს მხარის ვალდებულებას დაადგინოს გარემოებები, რომელთა დაუდგენლობა, განუხილველობა შესაძლოა, მისთვის არასასურველი შედეგების მომტანი იყოს.⁸¹⁴ პეტიტორულ პროცესში მოსარჩელეს ევალება ამტკიცოს, რომ მფლობელი არ არის მესაკუთრე და არც მასზე უკეთესი უფლების მქონე პირი, ასევე, ის, რომ მოსარჩელეს ეკუთვნის ნივთზე ის უფლება, რომელიც მოიცავს მფლობელობის განხორციელების უფლებამოსილებას.

შესაბამისად, საკუთრებით პროცესში შესაძლოა, მიღებულ იქნეს გადაწყვეტილება სადავო ნივთზე საკუთრების უფლების აღიარების თაობაზე არა იმ პირის მიმართ, ვისაც მიეკუთვნა მფლობელობა წინა პროცესში, არამედ საპირისპირო

⁸¹² მოსაზრება მითითებულია: *Дернбург Г., Пандекты, Вещное право*, Т.1, ч. 2, СПб., 1902, 43.

⁸¹³ *Коновалов А.В.*, Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 552.

⁸¹⁴ *Треушников М.К.*, (ред.), Хрестоматия по гражданскому процессу, М., 1996, 108.

მხარის სასარგებლოდ.⁸¹⁵ ამგვარად, პეტიტორულ პროცესში მტკიცების ტვირთი მოსარჩელეს აწევს, ხოლო მფლობელობით პროცესში გამარჯვებული მხარის პოზიციის დაცვა გამართივებულია: მისი, როგორც მფლობელის სასარგებლოდ შესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფცია მოქმედებს.⁸¹⁶

წარმოადგენს თუ არა პოსესორული დაცვა პეტიტორული პროცესის წინარე, მოსამზადებელ ეტაპს, ამის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს: საეინი მიიჩნევდა, რომ რომის სამართალში ინტერდიქტულ და საკუთრების სასარჩელო დაცვას შორის კავშირი იყო შემთხვევითობა და, არა ინტერდიქტის სამართლებრივი ბუნების შედეგი. ხოლო იერიზის მოსაზრებით, მფლობელობა საკუთრების სიცხადე, მისი გარეგნული ნიშანია და ინტერდიქტის მიზანი იყო მფლობელობითი ურთიერთობის მოწესრიგება დროებით, საკუთრებითი პროცესისთვის. ამ აზრს იზიარებდა პუხტაც – ინტერდიქტი იყო მოსამზადებელი პროცესუალური საშუალება მომავალი დაცვისთვის უფლების შესახებ.⁸¹⁷

7.4. პრეზუმფციის არსი და ფუნქციები

ამგვარად, მფლობელის სასარგებლოდ პეტიტორულ პროცესში შესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფცია მოქმედებს, რაც მას ათავისუფლებს ნივთზე უფლების არსებობის მტკიცებისგან. პრეზუმფცია ლათინური სიტყვაა და აღბათობაზე დაფუძნებულ ვარაუდს ნიშნავს. ვარაუდი ობიექტურად დაუდგენელი გარემოებაა, რომელიც ამა თუ იმ ფაქტის არსებობა ან არსებობის საეჭვოდ შექმნისას გამოიყენება.⁸¹⁸ ფაქტის აღიარება არსებულად ვარაუდის საფუძველზე, შეადგენს პრეზუმ-

⁸¹⁵ *Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, Т. 1, 11-ое изд., М., 1914, 267.*

⁸¹⁶ *Анненков К., Система русского гражданского права, Т. II, 2-ое изд., СПб., 1900, 600.*

⁸¹⁷ მოსაზრება მითითებულია: *Коновалов А.В., Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 89.*

⁸¹⁸ *ფუტკარაძე რ., სამოქალაქო სამართლებრივი პრეზუმფციები, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 2000, 48.*

ფეციის არსს.⁸¹⁹ სამართლებრივი პრეზუმფცია გულისხმობს წინასწარ დადგენილ, განსაზღვრულ სამართლებრივ ვარაუდს, რომელიც მოცემულია კანონში ან გამომდინარეობს კანონიდან და მოქმედებს მანამ, სანამ არ იქნება დადგენილი ან დამტკიცებული მისი საწინააღმდეგო. დაუდასტურებელი მოვლენა ან ფაქტი მიიჩნევა არსებულად და მას სამართლებრივი შედეგები უკავშირდება.⁸²⁰

კანონისმიერ პრეზუმფციას (ფაქტის ან უფლების პრეზუმფცია) ორი ფუნქცია გააჩნია: მატერიალურსამართლებრივი და საპროცესო-სამართლებრივი. ამ უკანასკნელს შეუძლია მტკიცების ტვირთის გადატანა. ზოგადად, ფაქტების მტკიცების ვალდებულება ეკისრება პროცესის იმ მხარეს, რომელიც ამტკიცებს ამ ფაქტების არსებობას და მათი მეშვეობით ასაბუთებს თავის მოთხოვნას. მტკიცების ტვირთის განაწილებისა და მტკიცებულებათა წარმოდგენის ზოგად წესს არსებითად ცვლის მტკიცებითი პრეზუმფციები. კერძოდ, ის აკისრებს მეორე მხარეს მტკიცების ტვირთს, რაც დაკავშირებულია რისკთან, მან წააგოს პროცესი, თუ მტკიცებულება არ იქნება მიღებული. მტკიცების ტვირთისგან გათავისუფლებულია ის მხარე, რომლის სასარგებლოდაც დადგინდა პრეზუმფცია,⁸²¹ ანუ მხარეს, რომელიც ემყარება რომელიმე პრეზუმირებულ ფაქტს, არ ევალება ამტკიცოს იგი, ხოლო დაინტერესებულ პირებს უფლება აქვთ ეს ფაქტი უარყონ.⁸²²

⁸¹⁹ *Мейер Д.М., Избранные произведения по гражданскому праву, М., 2003, 98.* პრეზუმფციული დასკვნით ერთი ფაქტი, ან მოვლენა დადგენილად ითვლება არაერთგზის მომხდარი ანალოგიური ფაქტებისა თუ მოვლენების საფუძველზე. *შეშანა შეილი აღ.,* უდანაშაულობის პრეზუმფცია, პროფ. გ. ინჭკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996, 149. პრეზუმფცია ფაქტის დადგენის საფუძველია, მაგრამ არ ხდება ნაგარაუდო ფაქტის მტკიცება, ის მას არ საჭიროებს. *Мейер Д.М., Избранные произведения по гражданскому праву, М., 2003, 115.*

⁸²⁰ *ჭანტურია ლ.,* შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 160.

⁸²¹ *გაგუა ი.,* საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურებათა ანალიზი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №3, 2010, 79.

⁸²² *ქურდაძე შ.,* სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში, თბ., 2005, 350-351.

პრეზუმფციის მატერიალურსამართლებრივი ფუნქციის თანახმად, ნორმის აღწერილობითი ნაწილის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტი კონკრეტულ პროცესთან დაკავშირებით და განსაზღვრულ მხარეთა შორის, მაშინაც მოცემულად ჩაითვლება, როდესაც ობიექტურად ვერ მოხერხდება ამ გარემოების დადგენა.⁸²⁵ მატერიალურსამართლებრივ პრეზუმფციებს შეიცავენ მატერიალური სამართლის ნორმები პირდაპირ ან ირიბად და გამოიყენება მაშინ, როდესაც პრეზუმირებული ფაქტების არსებობა ნამდვილია და არსებული მტკიცებულებები არ არის საკმარისი გადაწყვეტილების მისაღებად.⁸²⁶

7.5. მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციის დანიშნულება

მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციის წარმოშობა დაკავშირებულია იმ გარემოებასთან, რომ სწორედ, მფლობელობის ფაქტმა წარმოშვა საკუთრების უფლება და ცხოვრებაში ყველაზე ხშირი მფლობელისა და მესაკუთრის თანხვედრაა. ეს გულისხმობს მინიშნულია სამოქალაქო ბრუნვის მნიშვნელოვან კონსტრუქციულ ელემენტად, რადგან მის ნორმალურ არსებობას უზრუნველყოფს.⁸²⁷ ამ პრეზუმფციის გარეშე ყველა სუბიექტის კეთილსინდისიერება, მისი კუთვნილობის მართებულობა ეჭვის ქვეშ დადგებოდა.⁸²⁸ მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციის არსებობა მხოლოდ მოძრავ ნივთზე, განპირობებულია მასზე საკუთრების წარმოშობის წესით. ამ ვარაუდის დამკვიდრებაში დიდი გავლენა იქონია სავაჭრო სამართალმა, ის წარმოშვა სამოქალაქო ბრუნვამ, ხოლო შემდგომ სასამართლო პრაქტიკამ და კანონმდებლობამ განამტკიცა.⁸²⁹ მოძრავ

⁸²⁵ ბიოლინგი პ., ლუტრინგჰაუსი პ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009, 69.

⁸²⁶ ფუტარაძე რ., სამოქალაქო სამართლებრივი პრეზუმფციები, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 2000, 27.

⁸²⁷ Склоцкий К.И., О праве на отчуждение имущества без передачи владения, ж. «Хозяйство и право», №8, 2003, 12.

⁸²⁸ ტანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 160.

⁸²⁹ Удинцев В.А., Избранные труды по торговому и гражданскому праву, М., 2003, 239.

ნიეთთან მიმართებით მფლობელობა სამართლებრივი საფუძვლის არსებობის ტოლფასია (საფრანგეთის სკ-ის 2276-ე მუხლი); მოძრავი ნიეთის მფლობელის სასარგებლოდ ივარაუდება, რომ იგი არის მისი მესაკუთრე (გერმანიის სკ-ის 1006-ე პარაგრაფი); ივარაუდება, რომ ნიეთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე (საქართველოს სკ-ის 158-ე მუხლი).

ამგვარად, საკუთრების ვარაუდი დაშვებულია იმ პირთა მიმართ, რეალურად ვის ხელშიც არის მოძრავი ნიეთი და ვინც ახორციელებს მასზე ფაქტობრივ ბატონობას. ეს მიდგომა განმტკიცებულია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაშიც.⁸²⁸ შეუძლებელია, ერთდროულად საკუთრების ვარაუდის დაშვება, როგორც ნიეთის ძველი, ისე ახალი მფლობელის მიმართ. ძველი მფლობელის მიმართ საკუთრების პრეზუმფცია მოქმედებს მხოლოდ მისი მფლობელობის პერიოდში. ამ ვითარებაში მფლობელობა წართმეული ნიეთის ნამდვილი მესაკუთრე უფრო მძიმე მდგომარეობაშია, ვიდრე მფლობელი არამესაკუთრე, ვიდრე გაირკვევა მათი ნამდვილი უფლებრივი მდგომარეობა.⁸²⁹

პრეზუმფცია ჭეშმარიტებას არ გულისხმობს, ამიტომ ხშირად არსებობს სხვაობა ფაქტობრივ და იურიდიულ მდგომარეობას შორის, ზოგჯერ პირი ფლობს ნიეთს მესაკუთრის ნების წინააღმდეგ.⁸³⁰ ამ გულეებით მფლობელი თავისუფლდება მტკიცების ტვირთისგან, ანუ მფლობელობის მოპოვების საფუძვლის მტკიცებისაგან, ხოლო მესაკუთრეს, მოსარჩელეს აწევს მტკიცების ტვირთი. მან უნდა დაამტკიცოს, როგორც მისი ნების წინააღმდეგ მფლობელობის დაკარგვის ფაქტი, ასევე მოპასუხის მფლობელობის უკანონობა. მტკიცების ტვირთის ამგვარი განაწილება პეტიტორულ პროცესში აიხსნება იმ გარემოებით, რომ მფლობელობით პროცესში მფლობელმა გარკვეუ-

⁸²⁸ სუსგ №ას-1365-1491-04, 6 ივნისი, 2005წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №2, 2005, 66.

⁸²⁹ *ზიონი ბ.*, ქართული სანიეთო სამართალი, თბ., 2003, 70.

⁸³⁰ *Скловский К.И.*, Об идеологии защиты владения в современном гражданском праве, В книге: Проблемы современного гражданского права, под. ред. *Литовкина В.Н., Рахмиевича В.А.*, М., 2000, 116.

ლი სახით დააფუძნა თავისი მფლობელობა, მოიხსნა სისხლისსამართლებრივი დელიქტის (ქურდობის) განხორციელების ბრალდება, ამიტომ მასზე მეორე პროცესში ხელახლა მტკიცების ტვირთის დაკისრება არ არის მიზანშეწონილი.⁸³¹

7.6. მფლობელობითი სარჩელის წარმოშობა და სახეები

მე-12 ს.-ის ბოლომდე ევროპულ სამართალში ყველა საწივო უფლება დაცული იყო სარჩელით „Gewere“, რომლის ფარგლებში არ ხდებოდა გამიჯვნა პოსესორულ და პეტიტორულ დაცვას შორის. საფრანგეთში პირველად მე-13 საუკუნეში, ლუდოვიკო მე-9-ის ორდონანსში აისახა მფლობელობითი სარჩელი ძალადობით დარღვეული მფლობელობის აღსადგენად. შუა საუკუნეების გერმანული ჩვეულებითი სამართლის ძეგლებიც „საქსონიის სარკე“ და „შეაბეთის სარკე“ განამტკიცებდნენ მფლობელობით დაცვას.⁸³² პანდექტურ სამართალში რომის სამართლის რეცეპციის შემდეგ, მფლობელობით დაცვას განამტკიცებდნენ ეროვნული და კანონიკური სამართლის დანაწესები.

მფლობელობის ხელყოფაში მოიაზრება როგორც მფლობელობის ჩამორთმევა, ისე მფლობელობის განხორციელებაში ხელის შეშლა, ან მომავალში მისი დარღვევის საფრთხის შექმნა. თანამედროვეობაში მფლობელობითი სარჩელები იყოფა ორ დიდ ჯგუფად: 1) ორდინალური სარჩელები, მიმართული არსებული მფლობელობის დასაცავად სამართალდარღვევისგან; 2) რეკუპატორული სარჩელები, მიმართული თვითნებურად წართმეული მფლობელობის დასაბრუნებლად.⁸³³

7.6.1. პოსესორული დაცვა ფრანგულ სამართალში

ფრანგული სამართალი იცნობს სამი სახის მფლობელობით სარჩელს: 1) სარჩელი, იმ იურიდიული და ფაქტობრივი მოქმედებების შეწყვეტის წინააღმდეგ, რომლებიც მართალია,

⁸³¹ *Скловский К. И.*, Собственность в гражданском праве, М., 1999, 306.

⁸³² *Венедиктов А. В.*, Защита фактического владения в условиях мирного и военного времени, Ученые труды ВШОН, Вып. IX, М., 1947, 55.

⁸³³ *Лоренц Д. В.*, Система гражданско-правовых притязаний и проблема их конкуренции. ж. «Гражданское право», №4, 2008, 7.

არ არის დაკავშირებული მფლობელობის დაკარგვასთან, მაგრამ ხელს უშლიან მის განხორციელებას, 2) სარჩელი მომავალში შესაძლო დარღვევის თავიდან აცილების თაობაზე, როგორც პრევენციული ზომა მფლობელობისთვის საფრთხის შემქმნელ კმედებათა წინააღმდეგ, მაგალითად, სარჩელი მეზობელ ნაკვეთში მფლობელობისთვის საფრთხის შემქმნელი საშუაოების განხორციელების წინააღმდეგ; 3) სარჩელი ძალდობით წართმეული მფლობელობის აღდგენის შესახებ.⁸⁴

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი დაეფუძნა სავინის მფლობელობის თეორიას, შესამაბისად, მფლობელობითი დაცვის უფლება მიანიჭა მხოლოდ მესაკუთრესა და უკანონო მფლობელებს, ხოლო ვინც ფლობდა დროებით, სანიეთო ან ვალდებულებითი უფლების საფუძველზე, ანუ მჭერებს, ეს უფლება არ გააჩნდათ. ფრანგულმა სამართალმა მხოლოდ 1975 წლიდან აღიარა მჭერთა დამოუკიდებელი დაცვის უფლება. ამასთან, მჭერს არა აქვს უფლება წარადგინოს მფლობელობითი სარჩელი იმ პირის მიმართ, ვისგანაც მიღებული აქვს ნივთი.⁸⁵

7.6.2. მფლობელობითი დაცვა გერმანულ სამართალში

გერმანიის სამოქალაქო სამართალი აღიარებს ორი ტიპის მფლობელობით სარჩელს: 1) სარჩელი მფლობელობის დარღვევის შეწყვეტის ან მომავალში შესაძლო დარღვევის თავიდან აცილების შესახებ; 2) სარჩელი თვითნებობით წართმეული მფლობელობის დაბრუნების შესახებ.⁸⁶

ამ შემთხვევაში თვითნებობად მოიაზრება უკანონო კმედება, მათ შორის ნივთის მესაკუთრის მიერ მფლობელობისთვის მისი

⁸⁴ Висильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.1, М., 2004, 414. იტალიის სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს ორი სახის მფლობელობით სარჩელს: 1) ძალდობით ან ფარულად წართმეული მფლობელობის აღდგენის შესახებ; 2) მფლობელობის განხორციელებაში ხელშეშლელი მოქმედებების აღკვეთის შესახებ. ორივე სარჩელი წარედგინება ხელყოფის მომენტიდან ერთი წლის განმავლობაში (მუხლი 1170), იტალიის სამოქალაქო კოდექსი, თარგმანი *ზეკეკელაშვილის*, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ.1, თბ., 2004, 349.

⁸⁵ Мозолин В.П., Кулагин М.И., (ред.), Гражданское и торговое право капиталистических стран, М., 1980, 144.

⁸⁶ Висильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.1, М., 2004, 415.

ნების წინააღმდეგ მფლობელობის ჩამორთმევა ან მფლობელობის ხელშეშმული ქმედებების განხორციელება. მაგალითად, თუ საცხოვრებელი სადგომის დამქირავებელი ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ, კვლავ აგრძელებს მასში ცხოვრებას, ხოლო მესაკუთრე ძალით ართმევს ხელშეკრულების საგანს ან ხელს უშლის მფლობელობის განხორციელებაში, დამქირავებელს უფლება აქვს მფლობელობით სარჩელზე. მართალია, მესაკუთრეს გააჩნია უპირატესი უფლება, მაგრამ მართლწესრიგი დაუშვებლად თელის თვითნებობას.

ამიტომ, დამქირავებლის მოთხოვნა მიმართულია იმ მდგომარეობის აღდგენისკენ, რომელიც იარსებებდა მფლობელობის დარღვევამდე.⁸³⁷

იერინგის კონცეფციამ მფლობელობის შესახებ ასახვა ჰპოვა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში და გააფართოვა მფლობელობითი დაცვის ფარგლები. ის განამტკიცებს ორმაგ მფლობელობას⁸³⁸ და დაცვის უფლებას ანიჭებს როგორც შუალობით, ისე უშუალო მფლობელს. მფლობელობითი დაცვით სარგებლობს ხანდაზმული მფლობელიც, რომელსაც ჯერ არ შეუძენია საკუთრების უფლება. მართალია, ის ჯერ არ არის მართლზომიერი მფლობელი, თუმცა მისი მფლობელობა არ არის სამართლებრივად უგულებელყოფილი ფაქტი და შესაძლოა, ის გახდეს მესაკუთრე გარკვეული პირობების არსებობისას. ხანდაზმულობით მფლობელს შეუძლია მოითხოვოს როგორც მფლობელობის აღდგენა, ისე ხელშეშლის აღკვეთა მესამე პირთა მხრიდან, რომლებიც თავად წარმოადგენენ უტიტულო მფლობელებს.⁸³⁹

⁸³⁷ *Книпер Р.* Владение в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право. Экономия, Благостояние, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане, (*Нуриев Я., Чантурия Л.*, изд.), Asgabat, 2010, 102.

⁸³⁸ ორმაგი მფლობელობის შემოღებას აკრიტიკებდნენ რევოლუციამდელი რუსი ცივილისტები, რადგან სადავო იყო, თუ რომელ მფლობელს უნდა მინიჭებოდა დაცვის უფლება. ასევე, მათი აზრით, შესაძლო იყო მჭერს ჰქონოდა დაცვის უფლება, მისთვის მფლობელის ტიტულის მინიჭების გარეშე. *Симолин А.А.*, Определение владения по нашему проекту и Германскому уложению, В книге: Возмездность, безвозмездность, смешанные договоры и иные теоретические проблемы гражданского права, М., 2005, 508.

⁸³⁹ *Сергеев А.П., Толстой Ю.К.* (ред.), Гражданское право, Т.1, 6-ое изд., М., 2004, 427.

7.6.3. რუსული სამართლის მიდგომა

რუსული სამოქალაქო სამართალი ერთგული დარჩა საბჭოური გამოცდილების და ის სრულყოფილად არ განამტკიცებს მფლობელობით დაცვას (ცივილისტთა ერთი ნაწილი, მესაკუთრის გარდა, სხვა ტიტულოვანი მფლობელის სარჩელს უკანონო მფლობელობიდან ნიუთის გამოთხოვის შესახებ, მფლობელობით სარჩელს უწოდებს, რაც არ არის მართებული). დოქტრინაში არსებობს მოსაზრება მფლობელობითი დაცვის აღდგენის თაობაზე: რუსეთის სასამართლო სისტემაში, სადაც საქმეთა განხილვისთვის დადგენილია ხანგრძლივი ვადები, საჭიროა, სამოქალაქო უფლებათა დაცვის გამარტივება. უფლებათა დაცვა ეფექტურია მაშინ, როცა ის თანადროულია. ხოლო დაცვის თანადროულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ პროცესუალური საქმიანობა როგორ ასახავს სასამართლოში საქმეთა განხილვის სიმარტივესა და სიჩქარეს.⁸⁴⁰ რუსეთის სკივნობს მფლობელობითი დაცვის მხოლოდ ერთ შემთხვევას, კერძოდ, კეთილსინდისიერი და საკუთრად ფლობის განზრახვის მქონე ხანდაზმული მფლობელი დაცულია უტიტულო მფლობელისგან, მაგრამ არა მესაკუთრის ან სხვა მართლზომიერ მფლობელთა მიერ განხორციელებული ხელყოფისგან (234-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).⁸⁴¹

მფლობელობითი დაცვის აღდგენის მოწინააღმდეგეთა პოზიციით, ამ დაცვას აქვს დროებითი ხასიათი, მას არ შეუძლია უგულებელყოს ძირითადი სარჩელი უფლების შესახებ. ამდენად, ისედაც დატვირთული სასამართლოს საქმიანობის დამძიმება ახალი სახის პროცესით, მიუღებელია. ამასთან, მფლობელობითი სარჩელი ყოველთვის იდგა კერძო და საჯარო სამართლის ზღვარზე, მის დაცვას უნდა ახორციელებდეს არა სასამართლო, არამედ სამართალდამცავი ორგანოები, რადგან მათი ფუნქციაა პიროვნებისა და მართლწესრიგის დაცვა, რასაც ემსახურება მფლობელობითი დაცვაც. ასევე, დღეს, როცა

⁸⁴⁰ *Вершинин А.П.*, Способы защиты гражданских прав в суде, СПб., 1997, 87.

⁸⁴¹ *Коновалов А.В.*, Владельческая защита в российском праве, ж. «Правоведение», №9, 1998, 144.

უძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოშობის პროცესი სახელმწიფო რეესტრის მწარმოებელ ორგანოებშია თავმოყრილი, მოდავე მხარის მიერ უფლების დამადასტურებელი საბუთის წარდგენისას, შეუძლებელია, ის სასამართლომ არ მიიღოს მხედველობაში და დააკმაყოფილოს პოსესორული სარჩელი. ეს ეწინააღმდეგება სასამართლოს საქმიანობის პრინციპებსა და რეგისტრაციის სისტემის სანდოობას.⁸⁴²

7.6.4. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმები მფლობელობითი დაცვის შესახებ

საქართველოს სკ-ის 160-161-ე მუხლები განამტკიცებენ მფლობელობით დაცვას. ისინი იცავენ მფლობელობას ხელყოფისგან, ერთი მხრივ, ნივთის მფლობელობაში დაბრუნებისა, და მეორე მხრივ, მფლობელობის განხორციელებისას ხელშეშლის აღკვეთის გზით. ეს ნორმები მოქმედებს მხოლოდ კეთილსინდისიერი მფლობელის მიმართ, რომელშიც სამოქალაქო კოდექსი გულისხმობს როგორც მართლზომიერ, ისე არამართლზომიერ მფლობელს.

კეთილსინდისიერ (არამართლზომიერ) მფლობელს მფლობელობითი დაცვის განხორციელება შეუძლია როგორც სხვა უტიტულო მფლობელის, ისე ტიტულოვანი მფლობელის მიმართ. კეთილსინდისიერ მფლობელს უფლება აქვს 3 წლის განმავლობაში მოითხოვოს ნივთის დაბრუნება ახალი მფლობელისგან. სასამართლომ უნდა გამოარკვიოს ახალი მფლო-

⁸⁴² *Набаев А.Б., Система вещных прав, М., 2007, 246.* საერთო სამართალში არ განასხვავებენ მფლობელობის და საკუთრების დაცვას. ორივე ინსტიტუტი დაცულია ზიანის მიყენებიდან გამომდინარე, დელიქტური სარჩელებით, რადგან საერთო სამართალი მფლობელობისა და საკუთრების დარღვევას დელიქტად განიხილავს. *Маттей У., Суханов Е.А., Основные положения права собственности, М., 1999, 248.* სარჩელით მფლობელობის დარღვევის წინააღმდეგ, დაცულია მოძრავ და უძრავ ნივთებზე მფლობელობა ხელყოფისაგან. ამ სარჩელის განხორციელების პროცესში არ მოწმდება მფლობელობის ტიტული, მისი დახმარებით ხორციელდება იმგვარი არამართლზომიერი ქმედებებისგან დაცვა, როგორიცაა: სხვის მიწის ნაკვეთში ან ნაგებობაში სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე შესვლა ან ნივთების მოთავსება, მოწამფლობელობისა და მიწათსარგებლობისთვის ხელშემშლელი ქმედებების განხორციელება. *Васильев Е.А., Камаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.1, М., 2004, 416.*

ბელოს უფლებრივი დამოკიდებულება და, თუ მას მეტი საფუძველი აქვს ნიუთის ფლობისა, კეთილსინდისიერი მფლობელი ღაქარგავს მფლობელობის აღდგენის შესაძლებლობას.⁸⁴³ ეს წესი არ მოქმედებს მაშინ, როდესაც უკეთესი უფლების მქონე პირი (მესაკუთრე, სხვა კანონიერი მფლობელი) ძალადობის ან მოტყუების გზით ჩამოართმევს ნიუთს მფლობელს, როგორც, ნაკლები უფლების მქონეს.

თუ მფლობელობის ხელყოფა არ არის დაკავშირებული ნიუთის მფლობელობის ჩამორთმევასთან, არამედ მფლობელობის განხორციელებაში ხელშეშლაა სახეზე, კეთილსინდისიერი მფლობელს გააჩნია ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნა, ასევე, სხელყოფით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა, თუ "შეუძლებელია ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნის განხორციელება (161-ე მუხლი). საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთი გადაწყვეტილებით, 159-ე მუხლის საფუძველზე, კეთილსინდისიერ მფლობელად აღიარა საქმიან ურთიერთობებში ასეთად მიჩნეული პირი, მესაკუთრე, რომელსაც კუთვნილი მიწის ნაკვეთის მიმდებარე ნაკვეთი არ ჰქონდა დარეგისტრირებული, და არც მიუმართავს საჯარო რეესტრისთვის მის მესაკუთრედ აღიარების თაობაზე და მას სკ-ის 161-ე მუხლზე დაყრდნობით მიანიჭა მფლობელობის უკანონო ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნის უფლება.⁸⁴⁴

მფლობელობითი დაცვის მოთხოვნის ბუნება არ იცვლება იმით, თუ უფლების დაცვის რომელი უწყებისთვის არის მიმართული, სასამართლოსთვის თუ ადმინისტრაციული ორგანოსთვის. პირველ შემთხვევაში ის წარმოადგენს სარჩელს, ხოლო მეორე შემთხვევაში – განცხადებას.⁸⁴⁵ ამ თვალსაზრისით საინტერესოა, საქართველოს სკ-ის 172-ე მუხლის მე-3 ნაწილი, რომელიც მესაკუთრის სასამართლომდე დაცვის უფლებას გა-

⁸⁴³ ზოიძე ბ., ქართული სანიუთო სამართალი, თბ., 2003, 73.

⁸⁴⁴ სუსგ №501-03, 10.06.2003წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №7, 2003, 1911.

⁸⁴⁵ Коновалов А.В., Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 145.

ნამტკიცებს სამართალდამცავი ორგანოსთვის მიმართვის და მისთვის საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტის წარდგენის გზით. აღნიშნული, თავისი არსით პოსესორული დაცვაა, რადგან შესაბამისი ორგანო ძირითადად, ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით მოქმედებს. მართალია, მას წარედგინება საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტი, მაგრამ ეს მფლობელობის უფლებრივი საფუძვლის ზედპირული შემოწმებაა. ამას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ ხელმოწერის მიერ ასევე, საკუთრების ან სხვა უფლებაზე დამყარებული მართლზომიერი მფლობელობის დამადასტურებელი წერილობითი საბუთის წარდგენისას, დავის გადაწყვეტა სამართალდამცავი ორგანოს კომპეტენციას სცილდება და სასამართლოში გადადის.

კუთილსინდისიერი მფლობელობის დაცვის თვალსაზრისით, საინტერესოა, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე: „სალინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“, რომელიც შეეხებოდა აფხაზეთიდან დევნილი ოჯახის მიერ სახელმწიფოს მიერ მათთვის საცხოვრებლად გადაცემული კოტეჯის მფლობელობით დაცვას. სასამართლო დაეყრდნო, როგორც ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციას, ასევე, გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპებს ქვეყნის შიგნით იძულებით გადაადგილების შესახებ⁶⁶ და გადაწყვეტილებაში მიუთითა: მართა-

⁶⁶ 1. ყველას აქვს უფლება, პატივი სცენ მის საცხოვრებელს; 2. დაუშვებელია, ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ან ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისთვის, უწყსრიგობის ან დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, თუ სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად (მუხლი მე-8).

1. არავის არ უნდა ჩამოერთვას თვითნებურად საკუთრება და მფლობელობა; 2. იძულებით გადაადგილებული პირების საკუთრება და მფლობელობა ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა იყოს დაცული (პრინციპი 21, პუნქტი I და II); ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, საქმე „სალინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“, განაცხადი №18768/05, განიხილა, სტრასბურგი 2010 წლის 27 მაისი.

http://www.justice.gov.ge/files/Documents/adam/gadawyvetilebebi/saghinadze_da_sxvebi

ლია, განმცხადებელს არ ჰქონდა კოტეჯზე საკუთრების უფლება (ეს გამოწვეული იყო არა მისი მოქმედებით, არამედ სახელმწიფო უწყების მიერ უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის საჭირო წესის დაუცველობით),⁸⁴⁷ მაგრამ ფორმალუბის დაუცველობა არ არის განმცხადებლის კოტეჯში თვითნებურად შეჭრის ფაქტის აღიარების საფუძველი. სასამართლომ განმცხადებლის მიერ კოტეჯის გრძელვადიანი ფლობა მიიჩნია კეთილსინდისიერ ფლობად, რადგან მისი მხრიდან არსებობდა გონივრული და მართლზომიერი მოლოდინი საკუთრების უფლების საფუძველზე კოტეჯით სარგებლობისა. მართალია, მოლოდინის მართლზომიერად მიჩნევისთვის აუცილებელია მისი დამყარება კანონსა ან სხვა ნორმატიულ აქტზე, თუმცა განმცხადებლის ფლობის მართლზომიერება დასტურდებოდა მფლობელობის გამცემი უწყების მიერ გაცემული წერილით. იგივე უწყება მთელი მფლობელობის განმავლობაში მკაფიოდ გამოხატავდა ტოლერანტობას განმცხადებლის მიერ კოტეჯითა და მიმდებარე მიწის ნაკვეთით ექსკლუზიური, შეუფერხებელი და ღია სარგებლობის ფაქტის მიმართ.

ამდენად, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლის მხრიდან შესაძლო არამართლზომიერი მფლობელობის მიუხედავად, უფლებამოსილ პირს არ ჰქონდა მისთვის მფლობელობის წართმევის უფლება თვითნებურად, სასამართლოს გარეშე და მიუთითა მისი მფლობელობის აღდგენის შესაძლებლობაზე, თუნდაც ადგილობრივი კანონმდებლობის ფარგლებში, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 160-ე მუხლზე დაყრდნობით.

⁸⁴⁷ საქართველოში იმ პერიოდში (1993-1994 წწ.) კუმანიტარული კრიზისის გამო, როდესაც ცენტრალურ ხელისუფლებას უნდა დაეხმებინა დაახლოებით 300000 იძულებით გადაადგილებული პირი აფხაზეთიდან, ნაკლებად რეალისტური იყო მთავრობის მიერ ყველა ფორმალუბის დაცვა ბინების გამოყოფის საკითხთან დაკავშირებით. იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, საქმე „საღინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“, განაცხადი №18768/05, განჩინება, სტრასბურგი 2010 წლის 27 მაისი.

http://www.justice.gov.ge/files/Documents/adam/gadawyvetilebeli/saghinadze_da_sxvebi

აღნიშნულ საქმესთან დაკავშირებით, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილებით, კოდექსის 160-ე მუხლით გათვალისწინებული დაცვა მიიჩნია მხოლოდ კანონიერ მფლობელთა შესაძლებლობად. ამასთან, დაფიქსირდა განსხვავებული აზრიც: მიუხედავად უკანონო მფლობელობისა, განმცხადებელი კეთილსინდისიერად ფლობდა, მოპასუხეს არ ჰქონდა მისთვის ნივთის ჩამორთმევის უფლება სათანადო პროცესის გარეშე და ძალის გამოყენებით. მფლობელს აქვს ნივთის დაბრუნების უფლება სკის 160-ე მუხლის საფუძველზე.⁸⁴⁸

7.7. თვითდაცვა

მფლობელობითი დაცვისაგან განსხვავდება თვითდაცვა. ამასთან, მფლობელობის დაცვა უზრუნველყოფილია ასევე, თვითდაცვის გზით. თვითდაცვის, თვითდახმარების უფლება სამოქალაქო სამართლის ნებისმიერ სუბიექტს გააჩნია. მფლობელობითი დაცვისგან განსხვავებით, რომლითაც ვერ სარგებლობს მჭერი, თვითდაცვა რომის სამართლიდან მოყოლებული მისთვისაც ხელმისაწვდომია. თუ წინარე სახელმწიფოებრიობის ხანაში თვითნებობა დაზარალებულის ინტერესების დაცვის დამკვიდრებული წესია, სახელმწიფო თავისი არსებობის პირველივე საფეხურზე მიზნად ისახავს, შურისგების მისწრაფება გარკვეულ ფარგლებში მოაქციოს.⁸⁴⁹ თანამედროვე მართლწესრიგი ინდივიდებს უკრძალავს სამართლებრივი დავების გადაწყვეტას თვითნებურად, თვითგასამართლების გზით, რადგან მართლმსაჯულების განხორციელების მონოპოლია სახელმწიფო ხელისუფლებას აქვს მინიჭებული. თუმცა არსებობს კანონმდებლობით დადგენილი გამონაკლისი, როდესაც მკაცრად განსაზღვრული წინაპირობების არსებობისას ინდი-

⁸⁴⁸ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, საქმე „საღინაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“, განაცხადი №18768/05, განჩინება, სტრასბურგი 2010 წლის 27 მაისი.

http://www.justice.gov.ge/files/Documents/adam/gadawvyvetilebeli/saghinadze_da_sxvebi.pdf, 12.

⁸⁴⁹ *კონსტიტუციის* კ., ბრალი, როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პირობა, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, 86.

ვიდს შეუძლია თავისი უფლების დაცვის ან მათი დროებით უსრუნველყოფის მიზნით ძალის გამოყენება, თუ შეუძლებელია სახელმწიფოს მხრიდან დროული დახმარება.⁸⁵⁰ თვითდაცვა გულისხმობს პირის ფაქტობრივ მოქმედებას სამოქალაქო უფლებისა და კანონით დაცული ინტერესის დაცვისთვის, რომელსაც ის დამოუკიდებლად ახორციელებს, სახელმწიფო ორგანოებისთვის დახმარების მიმართვის გარეშე.⁸⁵¹

მფლობელობითი დაცვის თვალსაზრისით, ეს ნიშნავს, პირის შესაძლებლობას დამოუკიდებლად მიიღოს ზომები დარღვეული მფლობელობის აღსადგენად. თვითდაცვას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც პირი მფლობელს უკანონოდ წაართმევს მფლობელობას ან ხელს შეუშლის მფლობელობის განხორციელებაში. თვითდაცვის უფლება უფლებამოსილ პირს გააჩნია, როგორც სამართალდამრღვევის, ისე მისი მემკვიდრის ან იმ პირის მიმართ, ვინც ნივთის შეძენისას იცოდა მფლობელობის ხარვეზის შესახებ.⁸⁵² თვითდაცვა არ ხორციელდება ნივთის მესაკუთრის მიმართ.

გერმანიის სკ-ის 859-ე პარაგრაფის მიხედვით, მფლობელს შეუძლია წინ აღუდგეს აკრძალულ თვითნებობას, თუ მოძრავ ნივთს ძალით წაართმევენ. მას შეუძლია ძალის გამოყენებით წაართვას ის დამრღვევს ადგილზე ან დევნისას. თუ მიწის ნაკვეთის მფლობელს ჩამოერთმევა მფლობელობა თვითნებობით, მას შეუძლია დაუყოვნებლივ დაიბრუნოს მფლობელობა ხელმყოფის გაძევებით ნაკვეთიდან. თვითდაცვის მართლზომიერებისთვის საჭიროა, რომ მის ფარგლებში მოქმედ პირს გააჩნდეს ნივთის ფლობის უფლებამოსილება, მისთვის მფლობელობა ჩამორთმეული უნდა იყოს უკანონოდ, დაკარგული მფლობელობის აღდგენა უნდა მოხდეს გონივრულ ვადაში და თვითდაცვის ფარგლების გადამეტების გარეშე.⁸⁵³

⁸⁵⁰ *ქენშელი ს.*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდთა, თბ., 2009, 20.

⁸⁵¹ *გაღდავა გ.*, სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჟურნ. „სამართლის ეურნალი“, №1, 2009, 121.

⁸⁵² *Жалинский А., Рёрихт А.*, Введение в немецкое право, М., 2001, 413.

⁸⁵³ *Васильев Е.А., Комаров А.С.*, (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.1, М., 2004, 417.

7.8. პოსესორული და პეტიტორული პროცესების დაახლოების ტენდენცია

დღეს, გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში არსებობს მფლობელობითი და საკუთრებითი პროცესების დაახლოების ტენდენცია. პოსესორულ პროცესში სასამართლოს უხდება მფლობელობის ტიტულის გამოძიება, მაგრამ მხოლოდ უდავო მტკიცებულებების არსებობისას, ისე, რომ ხელი არ შეეშალოს საქმის დროულად განხილვას და არ შეიცვალოს პროცესის სამართლებრივი ბუნება. მფლობელობითი სარჩელის განხილვისას სასამართლო აღგენს მფლობელობის დარღვევის ფაქტს და იკვლევს სამართლებრივი საფუძელის შესახებ უდავო მტკიცებულებებს, რომელთა გათვალისწინებით, ის დამატებითი მტკიცებულებების განხილვის გარეშე მიიღებს გადაწყვეტილებას მფლობელობის აღდგენის ან მისი ხელყოფის აღკვეთის შესახებ. გერმანიის ფედერალური სასამართლოს პრაქტიკაში დაშვებულია, რომ მოპასუხეს მფლობელობით პროცესში შეუძლია დაეყრდნოს მოსარჩელის მფლობელობის უკანონობას, სადავო ნივთზე თავისი უფლების მტკიცების საფუძველზე. ამ შემთხვევაში სასამართლო საჭიროებს მფლობელობის სამართლებრივი საფუძელის შესწავლას. მფლობელობითი სარჩელი არ დაკმაყოფილდება, თუ დადგინდება მოსარჩელის მიერ მფლობელობის უკანონოდ მოპოვების ფაქტი. ამ პროცესის დასრულებისას არ გამოირიცხება შესაძლებლობა, გადაწყვეტილებით უკმაყოფილო მხარემ ახალი პროცესი წამოიწყოს, სადაც სასამართლო სიღრმისეულად შეისწავლის ყველა მტკიცებულებას პეტიტორულ წარმოებაში.⁸⁴

7.9. თეორიები მფლობელობითი დაცვის შესახებ

7.9.1. მფლობელობითი დაცვის განსხვავებული საწყისები

არსებობს მოსაზრება, რომ მფლობელობითი დაცვის მიზები მდგომარეობს ამა თუ იმ საზოგადოებრივ-ეკონომიკური

⁸⁴ Коновалов А.В., Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002, 106.

ფორმაციის თავისებურებაში: ძველ რომსა და ფეოდალურ ეპოქაში ნიუთზე ფაქტობრივი ბატონობის დაცვის საფუძველს საჯაროსამართლებრივი საწყისი, სამოქალაქო წესრიგის დაცვა შეადგენდა; კაპიტალისტურ საზოგადოებაში კერძოსამართლებრივი პოზიცია დომინირებდა, რაც საკუთრების გამარტივებული დაცვის უზრუნველყოფით, მესაკუთრის ინტერესების დაცვაში მდგომარეობდა; ხოლო თანამედროვეობაში – პიროვნების დაცვის ბუნებითსამართლებრივი საწყისია ამოსავალი.⁸⁵⁵ ცივილისტურ დოქტრინაში მფლობელობითი დაცვის შესახებ არსებული თეორიები იყოფა აბსოლუტურ და რელატიურ თეორიებად, იმის მიხედვით, თუ რა არეალში ეტაპებენ ჭეშმარიტებას მფლობელობის დაცვის თაობაზე, მფლობელობის ინსტიტუტის გარეთ (რელატიური), თუ თავად, მფლობელობის ბუნებაში (აბსოლუტური). კერძოდ, რელატიური თეორიები, მფლობელობის დაცვის მიზეზად მოიაზრებენ: საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვას, საზოგადოებაში სამოქალაქო მშვიდობის შენარჩუნებას, პირის ძალადობისგან დაცვასა და მესაკუთრის ინტერესების უზრუნველყოფას. ხოლო აბსოლუტური თეორიების თანახმად, მართლწესრიგი მფლობელობის დაცვით პიროვნებას იცავს, რომელიც სამართალდარღვევის მიუხედავად ღირსების მქონეა.

7.9.2. რელატიური თეორიები

7.9.2.1. „სამოქალაქო მშვიდობის“ თეორია

ჯერ კიდევ კაცობრიობის განვითარების ადრეულ ეტაპზე, სახელმწიფომ ხელთ აიღო სამართალდამრღვევის მიმართ პიროვნული თუ ქონებრივი სანქციის გამოყენების ბერეკტი და უფლების დაცვა საკუთარ პრეროგატივად აქცია. ამით აილაგმა თვითნებობა, თვითგასწორება, როგორც სახელმწიფო წესრიგის არსის საწინააღმდეგო მოვლენა, შელახული ინტერესის დაცვის სფეროში.⁸⁵⁶ განვითარებული მართლწესრიგის პი-

⁸⁵⁵ Кампанец Е.С., К вопросу о проблеме владения в советском праве, Сб. статей памяти академика Гордона В.М., Харьков, 1927, 144.

⁸⁵⁶ Виндшайд Б., Учебник пандектного права, СПб., 1874, 312.

რობებში დაუშვებელია უფლებამოსილი პირის მიერ უფლების აღდგენა, დაცვა ძალადობით, კომპეტენტური ორგანოსთვის მიმართვის გარეშე. საკუთრების სამოქალაქო სამართლებრივი დაცვის ჭრილში თვითნებობა გამორიცხულია, ვიდრე არ გაირკვევა მფლობელობის საფუძველი, როგორი ცხადიც არ უნდა იყოს მფლობელობის ხარვეზულობა.⁸⁵⁷ მფლობელობითი ურთიერთობის არამართლზომიერი და თვითნებური ხელყოფით გამოწვეული შედეგი და შელახული სამართლებრივი მდგომარეობა უნდა გამოისწორდეს, და აღდგეს თავდაპირველი მდგომარეობა. არავინ არის უფლებამოსილი თავისი შეხედულებით, სასამართლო ლეგიტიმაციის გარეშე და ძალადობის გზით განახორციელოს საკუთარი უფლება.⁸⁵⁸

მფლობელობის, როგორც ნიუთთან დაკავშირებით ფაქტობრივად ჩამოყალიბებული წესრიგის, როგორც საზოგადოებრივ სიკეთეთა განაწილების ფაქტობრივი მდგომარეობის (დერნბურგი) ხელშეუხებლობა, ზოგადი პირობაა სამოქალაქო წესრიგის შენარჩუნების,⁸⁵⁹ საზოგადოებრივი სიმშვიდის არსებობისა.⁸⁶⁰ ამიტომ, სახელმწიფოს ამოცანაა უზრუნველყოს მშვიდობიანი წესრიგი თვითნებობისგან მაშინაც, როდესაც ეს უკანასკნელი უფლების განხორციელებისკენ არის მიმართული (ენდემანი, რუდორფი).⁸⁶¹

მფლობელობაში არსებობს ორი მომენტი – ინდივიდუალური და სოციალური, პირველი – პირსა და ნიუთს შორის კავშირია, საზოგადოების მხრიდან აღიარების გარეშე არსებული, ხოლო მეორე – პირსა და ნიუთს შორის ურთიერთობაა, მესამე პირთა მხრიდან ხელშეუვალად შეცნობილი, ამდენად, მისი ხელყოფა განიხილება საერთო წესრიგის დარღვევად. ამ

⁸⁵⁷ ზოიძე ბ., ვეროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005, 47.

⁸⁵⁸ ბიოლინგი პ., ჭანტურია ლ., სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდოლოგია, II გამოცემა, თბ., 2004, 125.

⁸⁵⁹ Дернбург Г., Пандекты, Т.2, пер. Блоха А.Ю., Гальпера А.Я., Унтелова Д.И., Шнейдера К.А., под. ред. Мейендорфа А.Ф., СПб., 1905, 7.

⁸⁶⁰ Анненков К., Система русского гражданского права, СПб., 1900, 597.

⁸⁶¹ მოსაზრება მითითებულია: Покровский И.А., История римского права. <http://www.sud09ru/bibliot/Elib/1265.html>.

მოსაზრებით, ქურდიც, როგორც სამართლებრივად საშიში პიროვნება, როგორც მფლობელი, სახელმწიფო წესრიგს წარმოადგენს.⁸⁶² მფლობელობის დაცვა მართლწესრიგის სტაბილურობას; უზრუნველყოფს ეკონომიკური თვალსაზრისითაც. ნივთის დაუფლებით ხორციელდება ადამიანური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, შესაბამისად, სამოქალაქო ბრუნვის მოქნილობა ითხოვს ქონებით ფლობასა და სარგებლობაში ხელშეშლის ოპერატიულ აღკვეთას, მშვიდი სარგებლობა აუცილებელია სამეურნეო ინტერესებში, ამიტომ სასურველია, დარღვეული მფლობელობა სწრაფად აღდგეს.

7.9.2.2. „პირის ძალადობისგან დაცვის“ თეორია

რელატიურია ასევე, საეინის მიერ განვითარებული თეორია, რომელიც მფლობელობის დაცვის მიზეზს ხედავდა პიროვნების ძალადობისგან დაცვაში. მისი მოსაზრებით, მფლობელობის დარღვევა სამოქალაქო დელიქტია, რაც გულისხმობს არსებულ ფაქტობრივ ურთიერთობაში შეჭრას, ამიტომ ჯერ კიდევ, რომის სამართალი იცავდა მფლობელობას ძალადობისგან ინტერდიქტებითა და პრეტორისმიერი სარჩელებით, რომლებიც დელიქტურ სარჩელებს წარმოადგენდნენ.⁸⁶³ საეინის ამ მოსაზრებას არ ეთანხმებოდა იერინგი, რომელიც მიუთითებდა, რომ რომის სამართალში ინტერდიქტების უმრავლესობას არ ჰქონდა დელიქტური ხასიათი, არ იყო მიმართული ძალადობით წართმეული მფლობელობის დაბრუნებისკენ. ამასთან, თუ მფლობელობის დაცვის მიზეზი იყო ძალადობისგან პირის დაცვა, რატომ არ სარგებლობდა დაცვით მჭერი ან ბრუნვიდან ამოღებული ნივთის მფლობელი, ძალადობა ხომ არ იყო დამოკიდებული ნივთის თვისებაზე ან სუბიექტის მდგომარეობაზე.⁸⁶⁴

⁸⁶² Бернгейф Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб., 1910, 118.

⁸⁶³ მოსაზრება მითითებულია: Гримм Д.Д., Лекция по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916, 166.

⁸⁶⁴ Иеринг Р., Теория владения, сокращ. пер. Васильковского Е.В., типография Меркушева М., СПб., 1895, 8.

7.9.2.3. „საკუთრების, როგორც მფლობელობის უკან არსებული უფლების, დაცვის“ თეორია

იერიინგი მფლობელობითი დაცვის მიზეზს ეძებდა საკუთრების უფლების უკეთესად დაცვის ინტერესში. ეს მფლობელობის დაცვის კერძოსამართლებრივი საწყისია. ცხოვრებაში ნივთის მფლობელი წესისამებრ, არის კიდევ მისი მესაკუთრე, აქედან პრეზუმფცია მყალობელში მესაკუთრის არსებობის თაობაზე. მფლობელობის დაცვით სამართალი იცავს მის უკან არსებულ უფლებას. მფლობელობითი დაცვა გამარტივებული დაცვაა, რადგან არ არის დაკავშირებული უფლების არსებობის მტკიცებასთან, რაც მესაკუთრისთვისაც ხელსაყრელია. მფლობელობითი დაცვა, სადაც იურიდიული ყოფიერების მტკიცება შეცვლილია ფაქტობრივი ყოფიერების მტკიცებით, მისთვისაც მისაღებია.⁸⁶⁵

ამგეარად, პოსესორულ პროცესში საკუთრების უფლების დაცვის ინტერესია გამოკვეთილი: იმ შემთხვევაში, თუ პირს მფლობელობა არ დაუკარგავს, ამ პროცესის არსის გათვალისწინებით, ის განთავისუფლებულია ნივთზე უფლების არსებობის მტკიცებისგან, ხოლო თუ დაკარგა მფლობელობა, მესაკუთრის ინტერესების დაცვა უზრუნველყოფილია ნივთზე ნებისმიერი პირის მფლობელობის დაცვის გზით, რაც მესაკუთრის მიერ ნივთის ნორმალურ მდგომარეობაში დაბრუნების გარანტიაა.⁸⁶⁶ მართალია, მესაკუთრე და მფლობელი ხშირად ერთ პიროვნებაში იყრიან თავს, მაგრამ შესაძლოა, მფლობელობას არ ჰქონდეს ტიტული. ამდენად, მფლობელობითი დაცვა ვრცელდება უკანონო მფლობელზეც. იერიინგის მოსაზრებით, ეს აუცდენელი ბოროტებაა, მთავარია, რომ წესისამებრ, მფლობელობითი დაცვით სარგებლობს მესაკუთრე, სამართალი რაიმე წესის დადგენისას ანგარიშს უწევს არა გამონაკლისებს, არამედ ზოგად ვითარებას. უკანონო მფლობელობის დაცვა არ არის მფლობელობითი დაცვის ინსტიტუტის მიზანი, არამედ მისი გარდუვალი შედეგია. როგორც მზე ანათებს

⁸⁶⁵ *Иеринг Р.* Об основании защиты владения, М., 1883, 148.

⁸⁶⁶ *ზორიძე ბ.*, ქართული სანივთო სამართალი, თბ., 2003, 70.

მართალსაც და მტყუნსაც, ისე მფლობელობითი დაცვის სიკეთე ვრცელდება უფლებამოსილზეც და სამართალდამრღვევზეც. ამიტომ, მფლობელობის დაცვა უნდა მოხდეს იქ, სადაც შესაძლოა საკუთრების კარაუდი და უარი უნდა ეთქვას მას იქ, სადაც ამ გულებას ადგილი არა აქვს.⁸⁶⁷ ამდენად, სახელმწიფოს სურს დაიცვას კანონიერი მფლობელობა, თუმცა იძულებულია დაიცვას უკანონოც, რადგან ზოგჯერ არ არსებობს გარეგნული ნიშანი, რომლის მიხედვით შეიძლება გაიმიჯნოს ერთმანეთისგან მართლზომიერი და არამართლზომიერი მფლობელობა.⁸⁶⁸

მოსაზრებას, რომ მფლობელობითი დაცვის პროცესში ამოსავალია მესაკუთრის ინტერესი, საკუთრების უფლების ეფექტური დაცვა, საბჭოთა სამართალშიც ჰყვავდა მხარდამჭერები. კერძოდ, მიიჩნეოდა, რომ მფლობელობის დაცვის საფუძველი იყო არა საზოგადოებრივი მშვიდობის ინტერესი, რადგან ამ მიზანს ემსახურება დაცვის სხვა საშუალებებიც, არამედ საკუთრების ან სხვა უფლების დაცვის აუცილებლობა, რომელიც პრეზუმირებულია მფლობელობაში.⁸⁶⁹

7.9.3. აბსოლუტური თეორიები

აბსოლუტური თეორიები მფლობელობის დაცვის მიზეზს პიროვნულობის იდეის დაცვაში ჰპოვებენ. თუ იერინგის მტკიცებით, უკანონო მფლობელობის დაცვა გარდუვალი ბოროტებაა, პოკროვსკის მოსაზრებით, ის ადამიანის პიროვნულობის პატივისცემის, როგორც ძირითადი იდეის განვითარების მწვერვალია. მფლობელი პიროვნებაა და სამართალდარღვევა არ აქცევს მას უუფლებო არსებად,⁸⁷⁰ მფლობელობითი დაცვა

⁸⁶⁷ იერინგი, მოსაზრება მითითებულია: *ზოიძე ბ.*, მფლობელობა ძველი ქართული სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 2004, 106.

⁸⁶⁸ *Кавелин*, მოსაზრება მითითებულია: *Васьковский Е.В.*, Учебник гражданского права, М., 2003, 228.

⁸⁶⁹ *Венедиктов А.В.*, Защита фактического владения в условиях мирного и военного времени, Ученые труды ВЮОН, вып IX, М., 1947, 68.

⁸⁷⁰ *ზოიძე ბ.*, მფლობელობის (possession) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, დანართი წიგნში: ქართული სანიმუშო სამართალი, თბ., 2003, 433.

განპირობებულია ადამიანური ღირსების მოტივით, ძალადობისგან დაცვას ნებისმიერი ინდივიდი იმსახურებს. დაბალგანვითარებულ საზოგადოებაში სამართალდამრღვევი გარეშე პირთა მხრიდან თვითნებობის ობიექტი ხდება, ხოლო კულტურულ ერებში ყველაზე მძიმე დანაშაულის ჩამდენი სუბიექტიც გარშემოცემოფთათვის ადამიანური ღირსების მქონეა, უფლებაწართმეულიც ადამიანია და მის მიმართ კერძო პირთა მხრიდან თვითნებობა დაუშვებელია.⁸⁷¹

სხვა აბსოლუტური თეორიით, მფლობელობის ღაცვისას ამოსავალია, პირის შინაგანი, თავისუფალი ნება, რომელიც მიმართულია მითვისებაზე, ნივთის საკუთრად ქცევაზე⁸⁷² და განსხულებულია მფლობელობაში, რითაც გარშემოცემოფთ ემცნო ნება გარეგნული ფორმით. ნება, რომელიც მფლობელობაშია რეალიზებული, დაცულ უნდა იყოს ნების ზოგადი ბუნებიდან გამომდინარე, რადგან ნება თავისთავად თავისუფალია, მისი აღიარება და განხორციელება სამართლის ამოცანაა (ბრუნსი, პუხტა ჰანსი).⁸⁷³

⁸⁷¹ *Покровский И.А.*, Основные проблемы гражданского права, М., 1998, 227.

⁸⁷² *Юшкевич В.А.*, Исследование из области учения о владении: О приобретения владения по римскому праву, М., 1908, 42. მითითებულია: *Коновалов А.В.*, Владение и владельческая защита в гражданском праве М., 2002, 74.

⁸⁷³ *Муромцев С.А.*, Рецепция римского права на западе, М., 1886, 137.

დასკვნითი დაბეჭდვა

I თავი

მფლობელობა ნიკოთზე ფაქტობრივი ბატონობაა, რომელსაც მიუხედავად ფაქტობრივი თვისობრიობისა, უფლებრივი შედეგები უკავშირდება მფლობელობაში ფაქტისა და უფლების კავშირის საუკეთესო გამოხატულება მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციას, რომელსაც დიდი ხნის ისტორია აქვს და დღემდე არსებობს პოზიტიურ სამართალში. ამ ვარაუდის საფუძველი ნივთის დაუფლების ფაქტიდან მომდინარე საკუთრების უფლების წარმოშობის პროცესია. წინარე სამართლის პირობებში ადამიანის მიერ ნივთის მითვისებას განაპირობებდა ნივთის საკუთრად ფლობის განზრახვა, არსებობდა მესაკუთრების გრძნობა, თუმცა საკუთრების უფლებაზე საუბარი ნაადრევად ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ამ ეტაპზე. მითვისების ნება ეფუძნება იმანენტურ უფლებას და არა პოზიტიური სამართლის მიერ აღიარებულ უფლებას. უფლების გარდა ამ პირობებში არსებობს მოვალეობის განცდაც, ლოგიკური აღიარების დონეზე, რომელიც ყალიბდება ურთიერთსაწინააღმდეგო ინტერესების მქონე ინდივიდთა თანაარსებობაში, მათ შორის მშვიდობის შენარჩუნების მიზნით. მფლობელობასთან მიმართებით ეს ასე გამოიხატება – არა მხოლოდ ჩემს მიერ ნივთის ფლობა იმსახურებს დაცვას სხვათა ხელყოფისაგან, არამედ, სხვის მფლობელობაში არსებულიც ხელშეუვალია. სამართალმა, როგორც სოციალური წესრიგის დამყარების საშუალებამ, შეძლო იმანენტური უფლების სამართლებრივი აღიარება. ბუნებით თავისუფლებაში არსებული ქცევისთვის, ნივთის დაუფლებისთვის, როგორც გარკვეული ინტერესის მიღწევის საშუალებისათვის, სავალდებულო ძალის მინიჭებით, უფლება დაფუძნდა, ფაქტობრივმა ფლობამ საკუთრების უფლების თვისება შეიძინა.

II თავი

მფლობელობის ისტორიული ფესვები რომის სამართალშია. ამასთან, აქ არ ჩამოყალიბებულა ვიწროდ ეროვნული

მფლობელობის გაგება. ის კონცეპცია, რაც ჩაიდო სამოქალაქო სამართლის ამ ფუძემდებლურ ინსტიტუტში, დღესაც მოქმედებს კონტინენტური ევროპის სამართალში. მფლობელობის დამფუძნებელი ორი ელემენტი – *corpus possessionis* და *animus possessionis* რომაელებმა განსაზღვრეს, თუ არ იყო ამ ორი ელემენტის ერთობლიობა, ადგილი ჰქონდა ჭერა-პყრობას. მფლობელად რომის სამართალში მიიჩნეოდა მესაკუთრე და არამართლზომიერი მფლობელი, ხოლო სხვა სანივთო ან ვალდებულებითი უფლების მქონე პირი არ ითვლებოდა მყუდობელად. მოგვიანებით, რომის სამართალმა რამდენიმე მათგანს მიანიჭა მფლობელის სტატუსი სამოქალაქო ბრუნვის მოთხოვნებიდან გამომდინარე და მათი ინტერესების დაცვის მიზნით.

პირის მფლობელად აღიარება მფლობელობის სამართლებრივ დაცვას უკავშირდებოდა. დაცვა ხორციელდებოდა როგორც თვითდაცვით, ისე ინტერდიქტებითა და სარჩილებით. განსხვავება ინტერდიქტულ და სასარჩელო დაცვას შორის იყო ის, რომ პირველი, მფლობელობას მხოლოდ ფაქტობრივ გარემოებებზე დაყრდნობით (მფლობელობითი – პოსესორული დაცვა) იცავდა, ხოლო მეორე – უწყლებაზე დაფუძნებით. მფლობელობითი დაცვის არსის გათვალისწინებით, ის შესაძლებელია გავრცელებულიყო უკანონო მფლობელზეც. ამასთან, პოსესორულ პროცესში გამარჯვებული მხარე სახარბიელო პოზიციაში იყო, მის სასარგებლოდ მფლობელობის ფაქტი მეტყველებდა, ხოლო მტკიცების ტვირთი მეორე მხარეს ეკისრებოდა მომდევნო პროცესში.

რომის სამართალი განამტკიცებდა შეუზღუდავი ვინდიკაციის პრინციპს, რაც ნიშნავს იმას, რომ ნივთის მესაკუთრე ჩამოართმევდა ნივთს ნებისმიერ არამართლზომიერ მფლობელს, მიუხედავად მესაკუთრის მფლობელობიდან ნივთის გავლის გზისა და შეძენის ხასიათისა.

მფლობელობა წარმოიშობოდა პირველადი ან ნაწარმოები გზით, რაც გახდა საკუთრების უფლების წარმოქმნის საშუალებაც ნივთის დაუფლებით თუ გადაცემით. პირველად საშუალებებს განეკუთვნება, მაგალითად, ოკუპაციო, განძი, ნაპო-

წარი, შეძენითი ხანდაზმულობა. უპატრონო ნივთის საკუთრად
ფლობის განზრახვით დაუფლება მასზე აბსოლუტურ უფლე-
ბას წარმოშობდა, უპატრონობის თვისება ვრცელდება ნაპო-
ვარსა და განძზეც.

შეძენითი ხანდაზმულობის მნიშვნელობა რომის სამარ-
თალშივე განისაზღვრა. საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გა-
მოძდინარე, საკუთრებით ურთიერთობებში ხანგრძლივად გაურ-
კვევლობის აღმოსაფხერელად და კეთილსინდისიერი შემძე-
ნის ინტერესების დაცვის მიზნით, ნივთზე კანონით დადგენილ
ვადასა და პირობებში განხორციელებული კეთილსინდისიერი
მფლობელობა, მასზე საკუთრებას წარმოშობდა.

III თავი

ფეოდალური სოციალური წყობის თავისებურებანი გაე-
ლენას ახდენდა მიწაზე არსებულ ურთიერთობაზე, რომელიც
სამართლებრივად მფლობელობას და საკუთრებას ეფუძნებო-
და. ეპოქალური ფორმულის, არ არის მიწა სენიორის გარეშე,
მოქმედება გულისხმობდა ყოველი მიწის მფლობელის ფეო-
დალურ დამოკიდებულებაში ყოფნას განსაზღვრულ სენიორ-
თან. თავდაპირველად, ვასალის უფლებრივი მდგომარეობა
მიწაზე სამისდღეშიო მფლობელობით შემოიფარგლებოდა, რაც
დროთა განმავლობაში სამემკვიდრეო ფეოდალ გადაიქცა.

სენიორისა და ვასალის საკუთრება არ იყო ერთიანი. ის
დანაწევრებული, განსაზღვრულ პირობათა და ვალდებულება-
თა შესრულებასთან იყო დაკავშირებული. ასეთი საკუთრება-
ის არსებობა მათი მერყევი ხასიათის პოლიტიკურ ხელისუ-
ფლებას განსაზღვრავდა, რადგან ეკონომიკური (მიწაზე საკუთ-
რების) ხელისუფლება საზოგადოებაში ადამიანის სოციალ-
ურ-პოლიტიკური მდგომარეობის საფუძველი იყო. გლოსატორ-
ების მიერ შეიქმნა დანაწევრებული საკუთრების იურიდიული
კონსტრუქცია, რომელმაც აღიარა როგორც სენიორის, ისე ვასა-
ლის საკუთრება მიწაზე ზესაკუთრებისა და დაქვემდებარებუ-
ლი საკუთრების ფორმით. სენიორი და ვასალი ერთდროუ-
ლად, ერთსა და იმავე ქონების მფლობელსა და მესაკუთრეს

წარმოადგენდა, შედეგად წაიშალა ზღვარი საკუთრებასა და მფლობელობას შორის.

მფლობელობის როლის გაძლიერებამ აუცილებელი გახადა მისი დაცვა. ფეოდალური სამართალი იცნობდა პოსესორულ დაცვას, რასაც ადგილი ჰქონდა როგორც ქართულ, ისე ევროპულ და რუსულ სამართალში. ის მიზნად ისახავდა სამოქალაქო მშვიდობის, წესრიგის დაცვას.

შუა საუკუნეების ფეოდალური სამართლიდან სათავეს იღებს ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი იმ კეთილსინდისიერი შემძენის სასარგებლოდ, რომელმაც მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნებით გასული ნივთი სასყიდლით შეიძინა ნივთის განკარგვაზე არაუფლებამოსილი პირისგან.

არსებობას განაგრძობს შემენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი: რომელ იურისტთა აზრის გათვალისწინებით, შუა საუკუნეების იურისტებმა ჩამოაყალიბეს დებულება: შემდგომი არაკეთილსინდისიერება არ ენებს სწორად დაწყებულ *usu-capio*-ს, ანუ მფლობელის კეთილსინდისიერება მოითხოვებოდა მხოლოდ ნივთის გადაცემისას.

IV თავი

მფლობელობის კლასიკური გააზრებისგან გადახევაა მისი საბჭოთასამართლისეული კონცეფცია. ის მფლობელობაში ხედავდა როგორც ფაქტს, ისე უფლებას და მის შემადგენელ ნაწილს. აღნიშნულის მიზეზი იყო მფლობელობის უკან არსებული სანივთო უფლებათა იგნორირება. საზოგადოებაში, სადაც არ არსებობდა კერძო სამართალი თავისი ინსტიტუტებითა და ღირებულებებით, მფლობელობას უნდა ეტვირთა საკუთრების ანალოგის ფუნქცია. საბჭოთა სამართალში სანივთო უფლებათაგან მხოლოდ საკუთრება დარჩა არსგამოცლილი, ხოლო მფლობელობამ „ორიგინალური“ სახე მიიღო. საბჭოთა სამართალი ცდილობდა ცნებათა დამახინჯებული ფორმულირებით სამართლის ცნებებში აესახა ხელისუფლების ნება, რასაც თან სდევდა ინსტიტუტის არსის შეცდლა. აღნიშნულის გამოხატულება იყო მფლობელობის უფლების შექმნაც. მასში თავსდებოდა იმ უფლებამოსილების

მაქსიმუმი, რაც გააჩნდა სახელმწიფო საკუთრების მოსარგებლე სამოქალაქო სამართლის სხვა სუბიექტებს.

საბჭოთა სამართალში დამკვიდრდა სახელმწიფო საწარმოების მიერ სახელმწიფო ქონების მართვის სპეციფიკური სამართლებრივი წესრიგი. ეს საწარმოები არ ითვლებოდნენ ამ ქონების მესაკუთრეებად, არამედ მათ გააჩნდათ საბჭოური წარმოშობის: ოპერატიული მართვისა და სრული სამეურნეო გამგებლობის უფლებები. პირველი – ეკონომიკურად და სამართლებრივად უფრო მეტად სუბორდინირებული საწარმოების მდგომარეობას ასახავდა, მეორე – მცირე ეკონომიკური ლიბერალიზმის გამოხატულება იყო.

აღნიშნული მართლწესრიგის ფარგლებში სახელმწიფო საკუთრების დაცვას ის თავისებურება გააჩნდა, რომ სახელმწიფოს მიერ წარდგენილ სავინდიკაციო სარჩელზე ხანდაზმულობის ვადა არ ვრცელდებოდა. ამასთან, სამოქალაქო სამართლის სხვა სუბიექტებს შორის დაიშვებოდა, როგორც სასარჩელო ხანდაზმულობის, ისე ვინდიკაციის შეზღუდვის წესის მოქმედება.

სოციალისტური სამართალი არ იცნობდა მფლობელობით დაცვას, რადგან მისთვის მიუღებელი იყო მხოლოდ ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, ნივთზე უფლების დადგენის გარეშე მისი მიკუთვნება პირისათვის, რადგან ამ გზით ნივთი შესაძლოა, უკანონო მფლობელთან მოხვედრილიყო.

V თავი

კონტინენტური ევროპის სამოქალაქო სამართალშიც მფლობელობა ნივთზე ფაქტობრივი თვისობრიობის მქონე ძალაუფლებაა, რომელიც ორი ელემენტის ერთიანობაა – მატერიალურისა და ნებითის. მფლობელობის ობიექტური ელემენტი, ფაქტობრივი შესაძლებლობაა ნივთზე უშუალო ბატონობისა, ხოლო სუბიექტური ელემენტი – მფლობელობითი ნების, საკუთრად ფლობის განზრახვის, არსებობას გულისხმობს.

კონტინენტური ევროპის სამართალში მფლობელობის დაფუძნების შესახებ ორი ძირითადი თეორია არსებობს – სუბიექტური და ობიექტური. პირველი, მფლობელობის წარ-

მოშობისთვის გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებდა *animus domini*-ს, რომელშიც მის რომაულ შინაარსს სდებდა. ამ თეორიით მფლობელთა წრე ერთობ დავიწროებული ჩანს, მასზე აიგო საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი. მეორე თეორიით, მფლობელობაში კონსტიტუტიური ფაქტობრივი ბატონობაა, თუმცა არსობრივად, არც ნებითი ელემენტია უარყოფილი: ვინც ფაქტობრივად ფლობს, იყარაუდება, რომ კიდევ აქვს საკუთრად ფლობის განზრახვა. ეს თეორია გაიზიარა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსმა, რომელმაც ორმაგი მფლობელობა განამტკიცა.

ორმაგი მფლობელობისგან განსხვავდება თანამფლობელობა. თანამფლობელობის დროსაც სახეზეა მფლობელობის სამართლებრივი დანაწევრება. ამასთან, ორმაგი მფლობელობის დროს, მფლობელობის ორსაფეხურიანი დაყოფა არსებობს, ხოლო თანამფლობელობისას თანამფლობელთა ფაქტობრივი ბატონობის მდგომარეობა ერთსაფეხურიანია.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, მფლობელობის დაფუძნებისთვის საჭიროა ორივე ელემენტის არსებობა, ამასთან სუბიექტური ელემენტის არსი განვრცობილია და გულისხმობს არა მხოლოდ მესაკუთრედ ფლობის სურვილს, არამედ საკუთარი ინტერესებისთვის ფლობას, რითაც ფართოვდება მფლობელთა წრე.

საკუთრების უფლების ცნებას განსაზღვრავს დოქტრინა, ხოლო საკუთრების უფლების შინაარსს – კანონმდებლობა. თანამედროვე პოზიტიური სამართალი უპირატესობას ანიჭებს არა კლასიკურ ტრიადას, არამედ განსაზღვრებას ორ (სარგებლობა, განკარგვა) ან ერთ ელემენტზე (განკარგვა) მისიით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ერთგული დარჩა ტრიადის, მიუხედავად იმისა, რომ მფლობელობა დამოუკიდებელ ინსტიტუტად აღიარა და ქონებად სხეულებრივ ნივთებთან ერთად უსხეულო ნივთებიც მიიჩნია, რომელზეც მფლობელობის განხორციელება ძნელად წარმოსადგენია, რადგან მათ სხეულებრივი ნივთებისგან განსხვავებით, განსაზღვრული ფიზიკური ფარგლები, ანუ სხეული არ გააჩნიათ.

მფლობელობისა და საკუთრების ურთიერთდამოკიდებულება თვალსაჩინოა საკუთრების უფლების წარმოშობის საშუალებების განხილვისას. აღსანიშნავია, რომ შეძენითი ხანდაზმულობის ისეთმა პირობამ, როგორიცაა კეთილსინდისიერება, გარკვეული ცვლილება განიცადა. თანამედროვე სამოქალაქო სამართალმა განამტკიცა შუა საუკუნეების კანონიკური სამართლის დანაწესი, რომლის თანახმად, შემდგომში წარმოშობილი არაკეთილსინდისიერება აჩერებს მფლობელობითი ხანდაზმულობის დენას, ანუ კეთილსინდისიერება მოითხოვება არა მხოლოდ მფლობელობის მოპოვების მომენტში, არამედ მფლობელობის მთელ მანძილზე.

მოძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოშობას ნივთის მფლობელობაში გადაცემას უკავშირებს როგორც კონსენსუალური სისტემა (გამონაკლისის სახით), ისე ტრადიციის სისტემა (წესისამებრ). ტრადიციის სისტემის მიხედვით, სამოქალაქო ბრუნვა ორიენტირებულია ნივთის ფაქტობრივ მიკუთვნებაზე და გამომდინარეობს კანონიერი გულვებიდან: მოძრავი ნივთის მფლობელი მისი მესაკუთრეა.

კონსენსუალური და ტრადიციის სისტემები თანაარსებობენ კაუზალურ და აბსტრაქციის სისტემებთან. საფრანგეთში აღგილი აქვს კაუზალურ და კონსენსუალურ სისტემათა ერთიანობას, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლება წარმოიშობა მხარეთა შორის ნამდვილი კაუზალური გარიგების დადების მომენტიდან. გერმანიაში მოქმედებს აბსტრაქციისა და ტრადიციის სისტემები – საკუთრების წარმოშობისთვის არ არის საკმარისი ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგების დადება, დამატებით საჭიროა, სანივთო გარიგება საკუთრების უფლების დათმობის შესახებ და ნივთის გადაცემა. ამასთან, სანივთო გარიგება ნამდვილია კაუზალური გარიგების ბათილობის მიუხედავად, თუმცა შემძენი მესაკუთრე ხდება სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე და ყოფილ მესაკუთრეს ნივთის დაბრუნება შეუძლია არა საეინდიკაციო, არამედ კონდიქციური სარჩელის საფუძველზე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ტიტულუსის (კაუზა) და მოდუსის (გადაცემა) შეხამებას აქვს ადგილი. მართებულია, სკ-ის დანაწესი: „მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემქნის ნივთი“, გაიაზრებოდეს ამგვარად: გამსხვისებელმა, რომელიც უნდა იყოს მესაკუთრე ან მისგან გასხვისების უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი, ნამდვილ სამართლებრივ საფუძველზე დაყრდნობით უნდა განახორციელოს ნივთის გადაცემა შემქნისთვის. ამ შემთხვევაში კაუზა შესაძლოა, იყოს, როგორც საკუთრების უფლების გადასვლაზე ორიენტირებული ნამდვილი ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგება, ასევე კანონი.

რაც შეეხება გადაცემის ფორმებსა და ბუნებას, მისი მარტივი ფორმის გარდა – პირდაპირი მფლობელობის გადაცემა, არსებობს გადაცემის სუროგატები; გადაცემას თავისი ბუნებით ერთნი – სანივთო გარიგებად მიიჩნევენ, მეორენი თელიან, რომ მხარეთა ნებათა შეთანხმება საკუთრების უფლების დათმობის თაობაზე ხდება სანივთო (აბსტრაქციის სისტემა), ან ვალდებულებითი გარიგების (კაუზალური სისტემა) ფარგლებში და გადაცემა მხოლოდ რეალური, ფაქტობრივი მოქმედებაა. სწორედ ეს უკანასკნელი მიდგომაა ქართული სამართლისთვის შესატყვისი.

საკუთრების სანივთოსამართლებრივი დაცვის საშუალება – სავინდიკაციო სარჩელი გულისხმობს არამფლობელი მესაკუთრის მოთხოვნას უკანონო მფლობელისგან ინდივიდუალური ნივთის დაბრუნების შესახებ. ვინდიკაციის განხორციელების შედეგები დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვინ არის მოპასუხე – კეთილსინდისიერი თუ არაკეთილსინდისიერი მფლობელი. ორივე არამართლზომიერი მფლობელობის კატეგორიაა.

ამასთან, არსებობს კეთილსინდისიერების ფართო გაგება, რომელიც მოიცავს მართლზომიერ მფლობელობასაც. ამ თვალსაზრისით, მესაკუთრის ან სხვა კანონიერი მფლობელის მფლობელობაც კეთილსინდისიერია. ამ მოსაზრებას განამტკიცებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 159-ე მუხლი (პირველი წინადადება) – კეთილსინდისიერია მფლობელი, რომელიც ნივთს

მართლზომიერად ფლობს. შესაძლოა, ამგვარი მიდგომა განპირობებული იყოს იმ გარემოებით, რომ სკ მფლობელობით დაცვას ავრცელებს მხოლოდ კეთილსინდისიერ მფლობელზე, რომელშიც უნდა იგულისხმებოდეს, როგორც მართლზომიერი, ისე არამართლზომიერი მფლობელი. მართალია, ტიტულოვან მფლობელს აქვს პეტიტორული დაცვის შესაძლებლობაც, მაგრამ მფლობელობითი დაცვა, როგორც გამარტივებული დაცვა, მისთვისაც ხელსაყრელია.

ხოლო დებულება: კეთილსინდისიერია მფლობელი ... რომელიც უფლებამოსილ პირად შეიძლება იქნეს მიჩნეული საქმიან ურთიერთობებში საჭირო გულმოდგინე შემოწმების საფუძველზე (159-ე მუხლი II წინადადება), სწორედ, არამართლზომიერ კეთილსინდისიერ მფლობელს გულისხმობს. ამ შემთხვევაში, მართალია, მფლობელს არ გააჩნია ნივთის ფლობის სამართლებრივი საფუძველი, თუმცა მფლობელსა და სხვა უფლებამოსილს შორის არსებობს სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც არ არის ნამდვილი, თუმცა მისი ბათილობა შეუძლებელია, ამოცნობილ იქნეს გულმოდგინე შემოწმების შედეგად. ამდენად, მფლობელი მიიჩნევა უფლებამოსილ პირად სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ინტერესების დაცვის მიზნით.

სავინდიკაციო სარჩელით ნივთის დაბრუნება ყოველთვის ხორციელდება არაკეთილსინდისიერი მფლობელისგან, მიუხედავად ნივთის კანონიერი მფლობელობიდან გამოსვლის გზისა და შეძენის ხასიათისა. ხოლო კეთილსინდისიერი მფლობელისგან მესაკუთრეს შეუძლია ნივთის დაბრუნება, თუ ნივთი გავიდა მისი მფლობელობიდან ნების წინააღმდეგ, მიუხედავად შეძენის ხასიათისა, ხოლო მისი ნებით გასვლისას, მხოლოდ მაშინ, თუ შეძენა მოხდა უსასყიდლოდ.

შუა საუკუნეების გერმანულ სამართალში დამკვიდრდა ვინდიკაციის შეზღუდვის წესი, რომლის თანახმად, ნივთის კეთილსინდისიერი შემძენი ხდება იმ ნივთის მესაკუთრე, რომელიც მესაკუთრის მფლობელობიდან გავიდა მისი ნებით და სასყიდლით გასხვისდა არაუფლებამოსილი პირის მიერ. ამ

წესის არსებობას ყველაზე უკეთ „ნაკლები ბოროტების“ თეორია განმარტავს. ამ შემთხვევაში საკითხი წყდება იმ პირის სასარგებლოდ, რომელსაც აქვს ნაკლები შესაძლებლობა დაიცვას საკუთარი ინტერესები, თუ საკითხი ნივთის ჩამორთმევის თაობაზე გადაწყდება მის წინააღმდეგ.

საქართველოს სკ-ის დებულება: შემძენი ხდება ნივთის მესაკუთრე მაშინაც, როცა გამსხვისებელი არ იყო ნივთის მესაკუთრე, მაგრამ შემძენი ამ ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია (187-ე მუხლის I ნაწილის I წინადადება), პირდაპირ კავშირშია კოდექსისეულ ნორმასთან, რომელიც მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმფციას განამტკიცებს (158-ე მუხლის I ნაწილი). მოძრავი ნივთების შემძენის მხრიდან გამსხვისებლის მხარეზე საკუთრების ტიტულის არსებობისადმი მინდობილ დამოკიდებულებას სწორედ, ეს პრეზუმფცია აფუძნებს. შემძენს, თუ არა კონტრაქტის კეთილსინდისიერებისადმი ნდობა, სხვა სამართლებრივი გზა მისი მესაკუთრეობის შემოწმებისა არ გააჩნია. ბრუნვის მონაწილეთა ასეთი ურთიერთდამოკიდებულება ხელს უწყობს ბრუნვის სიმყარესა და სიმარტივეს.

სამოქალაქო კოდექსში განხორციელებული ცვლილებით (28.12.2011) 187-ე მუხლის მეორე ნაწილის პირველი წინადადება ასე ჩამოყალიბდა: კეთილსინდისიერი შემძენი ვერ გახდება ნივთის მესაკუთრე, თუ ეს ნივთი მესაკუთრემ დაკარგა, მას მოჰპარეს, ან მისი ნების წინააღმდეგ სხვაგვარად გავიდა მისი მფლობელობიდან, ანდა შემძენმა ის უსასყიდლოდ მიიღო. ეს დანაწესი პირდაპირ არ მიუთითებს კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ საკუთრების უფლების მოპოვების პირობებზე, თუმცა აღნიშნული განსაზღვრულია ცივილისტურ დოქტრინაში, კერძოდ, მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნებით ნივთის გამოსვლა, ნივთის შეძენა კეთილსინდისიერი მფლობელის მიერ, სასყიდლით შეძენა. აღნიშნული მუხლის II ნაწილის ფორმულირების მიღმა ლოგიკურად, სწორედ ეს გარემოებები მოიაზრება.

ვინდოკაციის შეზღუდვის წესი მოქმედებს ასევე კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და

საჯარო ვაჭრობის წესით შეძენილი ნივთების მიმართ, მიუხედავად მათი მესაკუთრის მფლობელობიდან მისი ნების წინააღმდეგ გამოსვლისა ან შეძენის უსასყიდლო ხასიათისა.

იმ ქვეყნებში, სადაც უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლება შესაბამისი სახელმწიფო რეგისტრაციით წარმოიშობა, კეთილსინდისიერი შემძენის დაცვის ფუნქციას რეგისტრაციის მონაცემები ასრულებენ, რომლითაც ფიქსირდება გამსხვივებული, როგორც მესაკუთრე. საქართველოს სკ იცავს უძრავი ნივთის კეთილსინდისიერ შემძენს, რომელიც ეყრდნობა საჯარო რეესტრის მონაცემებს და მის საკუთრებას მოუდევარს ხლის.

მესაკუთრის მიერ ნივთზე მფლობელობის დაკარგვისას, მისი კანონით დაცული ინტერესების დაცვა შესაძლოა, როგორც სანივთო (სავინდიკაციო), ისე ვალდებულებითი – სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო (დელიქტური, კონდიქციური) სარჩელებით. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენციას, რადგან განსაზღვრული სამართლებრივი მიზნის მიღწევა შესაძლოა, ერთდროულად სხვადასხვა სამართლებრივი საშუალებით.

სავინდიკაციო სარჩელის წარდგენის ერთ-ერთი პირობა მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის ვალდებულებითი ურთიერთობის არარსებობაა. სახელშეკრულებო ურთიერთობის არსებობისას, როდესაც ნივთის უკანონო მფლობელად იქცევა სახელშეკრულებო პარტნიორი, როგორც ნივთის გამოთხოვა, ისე ზიანის ანაზღაურება უნდა მოხდეს სახელშეკრულებო სარჩელის საფუძველზე.

ვინდიკაციაზე უფლება მართლზომიერ მფლობელს მანამ აქვს, ვიდრე ნივთი არსებობს და არ განადგურებულა. ნივთის განადგურებისას სარჩელის საფუძველი იცვლება და სავინდიკაციო სარჩელი გარდაიქმნება დელიქტურ სარჩელად.

კონდიქციური სარჩელით ხდება სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე, მიღებული (შეძენილი ან დაზოგილი) უკან დაბრუნება. სავინდიკაციო სარჩელის საგანია ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნივთი, ხოლო კონდიქციური სარჩელის – გვაროვნული ნივთები, ასევე ქონებრივი უფლებები.

მესაკუთრის მფლობელობიდან ნებით გასული ნივთის სასყიდლოთ გასხვისებისას, კონდიქცია მიმართულია განმკარგველის მიმართ, რადგან კუთილსინდისიერი შემძენი დაცულია სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით. უსასყიდლო განკარგვისას კონდიქციური სარჩელი მიმართულია მიმღების მიმართ, უსასყიდლოდ მიღებული ქონებრივი სიკეთე ნაკლებად არის დაცული.

ბათილი გარიგება უსაფუძვლო გამდიდრების კერძო შემთხვევაა. გარიგების ბათილობისას სავინდიკაციო და კონდიქციურ სარჩელთა კონკურენციის საკითხი განსხვავებულად წყდება კაუზალურ და აბსტრაქციის სისტემებში. კაუზალური სისტემის მოქმედებისას, ნამდვილ ხელშეკრულებას თავისი იურიდიული ბუნებით შეუძლია საკუთრების უფლების გადატანა. შესაბამისად, ხელშეკრულების საწყისი ან შემდგომი ბათილობისას საკუთრების უფლება ვერ გადადის შემძენზე. ამდენად, თავდაპირველი მესაკუთრე არ კარგავს საკუთრებას, ე.ი. უფლებას ვინდიკაციაზე. ამ ვითარებაში კონდიქციური სარჩელი სუბსიდიური მნიშვნელობისაა და მისი დამოუკიდებლად გამოყენება ხდება იქ, სადაც ნივთის ვინდიკაცია შეუძლებელია.

აბსტრაქციის სისტემაში სანივთო გარიგების ნამდვილობა დამოუკიდებელია ვალდებულებითი გარიგების არსებობისგან, ანუ ვალდებულებითი გარიგების ბათილობისას შემძენზე საკუთრება მაინც გადადის. გამსხვისებელი კარგავს საკუთრების უფლებას, ე.ი. ვინდიკაციის შესაძლებლობას, თუმცა მას შეუძლია შემძენისგან უსაფუძვლოდ მიღებულის დაბრუნება მოითხოვოს.

რომის სამართლიდან მოყოლებული პირის მფლობელად აღიარება დამოუკიდებელი მფლობელობითი დაცვის შესაძლებლობას უკავშირდება. მფლობელობითი დაცვა გულისხმობს პირის დაცვას საკუთრივ, მფლობელობის ფაქტზე დაყრდნობით, ნივთზე უფლების საკითხისგან დამოუკიდებლად. მფლობელობითი დაცვის მოთხოვნა არსებობს წართმეული მფლობელობის აღდგენის ან მფლობელობის განხორციელებაში

ხელშეშლელი გარემოებების აღკვეთის შინაარსით. მფლობელობითი პროცესის თავისებურება ის, რომ არ მოითხოვება სადავო ნივთზე უფლების არსებობის მტკიცება, შესაძლებელს ხდის ნებისმიერი, მათ შორის უკანონო მფლობელის დაცვას. აქ მიღებული გადაწყვეტილება დროებითი ხასიათისაა, ანუ გადაწყვეტილებით უკმაყოფილო მხარეს შესაძლებლობა აქვს მიაღწიოს უფლების დაცვას პეტიტორულ პროცესში.

მფლობელობით პროცესში მიღებული გადაწყვეტილება განსაზღვრავს მომდევნო პროცესში მხარეთა მდგომარეობას. მოსარჩელე, რომელმაც შეინარჩუნა მფლობელობა სადავო ნივთზე, მოპასუხეა მომდევნო პროცესში. მტკიცების ტვირთი მოსარჩელეს აწევს, ხოლო მოპასუხის პოზიციის დაცვა გამარტივებულია: მისი, როგორც მფლობელის სასარგებლოდ მესაკუთრედ ყოფნის პრეზუმაცია მოქმედებს.

საქართველოს სკ-ის 160-161-ე მუხლები განამტკიცებენ მფლობელობით დაცვას. ისინი იცავენ კეთილსინდისიერ მფლობელობას ხელყოფისაგან, ერთი მხრივ, ნივთის მფლობელობაში დაბრუნებისა, და მეორე მხრივ, მფლობელობის განხორციელებისას ხელშეშლის აღკვეთის გზით. კეთილსინდისიერ მფლობელს უფლება აქვს 3 წლის განმავლობაში მოითხოვოს ნივთის დაბრუნება ახალი მფლობელისგან. სასამართლომ უნდა გამოარკვიოს ახალი მფლობელის უფლებრივი დამოკიდებულება და, თუ მას მეტი საფუძველი აქვს ნივთის ფლობისა, კეთილსინდისიერი მფლობელი დაკარგავს მფლობელობის აღდგენის შესაძლებლობას. ეს წესი არ მოქმედებს მაშინ, როდესაც უკუთესი უფლების მქონე პირი (მესაკუთრე, სხვა კანონიერი მფლობელი) ძალადობის ან მოტყუების გზით ჩამოართმევს ნივთს მფლობელს, როგორც, ნაკლები უფლების მქონეს.

თუ კეთილსინდისიერი მფლობელობის ხელყოფა არ არის დაკავშირებული ნივთის მფლობელობის ჩამორთმევასთან, არამედ მფლობელობის განხორციელებაში ხელშეშლაა სახეზე, კეთილსინდისიერ მფლობელს გააჩნია ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნა. მფლობელობითი დაცვის მოთხოვნის ბუნება არ იცვლება იმით, თუ უფლების დაცვის რომელი უწყებისთვის

არის მიმართული, სასამართლოსთვის თუ ადმინისტრაციული ორგანოსთვის. პირველ შემთხვევაში ის წარმოადგენს სარჩელს, ხოლო მეორე შემთხვევაში – განცხადებას. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა, საქართველოს სკ-ის 172-ე მუხლის III ნაწილი. ის მესაკუთრის სასამართლომდე დაცვას განამტკიცებს, სამართალდამცავი ორგანოებისთვის მიმართვის და საკუთრების დამადასტურებელი დოკუმენტის წარდგენის გზით.

ცივილისტურ დოქტრინაში მფლობელობის დაცვის შესახებ არსებული თეორიები იყოფა აბსოლუტურ და რელატიურ თეორიებად. რელატიურია თეორიები, რომლებიც მფლობელობის დაცვის მიზეზს მფლობელობის მიღმა ეძებენ, კერძოდ, ასეთად მიიჩნევენ საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვას, საზოგადოებაში სამოქალაქო მშვიდობის შენარჩუნებას, პირის ძალადობისგან დაცვასა და მესაკუთრის ინტერესების უზრუნველყოფას. ხოლო აბსოლუტური თეორიების თანახმად, მართლწესრიგი მფლობელობის დაცვით ადამიანის პიროვნულობასა თუ მასში არსებულ თავისუფალ ნებას იცავს.

გამოყენებული ლიტერატურა

ახვლედიანი ზ., პირადი დამხმარე მეურნეობის სამართლებრივი რეჟიმი, თბ., 1987;

ახვლედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. I, რედ. ჭანტურია ღ., ახვლედიანი ზ., ზოიძე ბ., ჯორბენაძე ს., თბ., 1999, ადგიშიელი ღ., ნიკო ხიზანიშვილის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეხედულებები, თბ., 2002;

ალექსიძე ღ., თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბ., 1994;

ამირანაშვილი გ., კანონიერ მფლობელობაში არსებული დანაშაულის საგნის კონფისკაცია – კონსტიტუციური და საერთაშორისო სტანდარტები, კრებული: ადამიანის უფლებათა დაცვა: მიღწევები და გამოწვევები. რედ. კ. კორკელია, თბ., 2012;

ბოელინგი პ., ჭანტურია ღ., სამოქალაქო საქმეებზე გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდთა, II გამოცემა, თბ., 2004;

ბოელინგი პ., ლუტრინგჰაუსი პ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009;

ბურდული ი., ქონებრივი ურთიერთობა სააქციო საზოგადოებაში (ქართული და ავსტრიული სამართლის მაგალითზე), თბ., 2008;

ბურდული ი., სააქციო სამართლის საფუძვლები (გერმანული და ქართული სამართლის მაგალითზე), ტ. I, თბ., 2010;

ბურდული ი., თანამედროვე ქართული საკორპორაციო სამართალი (მოკლე მიმოხილვა), პროფ. რ. შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, სამართლის პრობლემები, თბ., 2012;

ბოსტოლანაშვილი დ., მიწათმფლობელობა აღმოსავლეთ საქართველოში (ქიზიყის ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით XIX ს. II ნახევარი), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 2001;

ბიჭია მ., სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობების ცნება და შინაარსი (მეთოდოლოგიური პრობლემები), სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2009;

ბაჩიაშვილი ვ., დამატებითი შესრულების, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებები ნასყიდობაში (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოცემა, 2008;

გოკიელი ფ., უფლება, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 1992;

გამყრელიძე ო., დასკვნა დოც. გ.ნაჭყეძიას სადოქტორო დისერტაციაზე: სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, ჟურნ. „აღმანახი“, №13, 2000;

გელაშვილი ი., ჩანასახის სამართლებრივი მდგომარეობა, თბ., 2012;

გეიშიანი გ., მფლობელობის და საკუთრების ადგილი სანივთო სამართალში, ჟურნ. „სამართალი“, №1-2, 1998;

გოგიაშვილი გ., სამართლის განსაზღვრულობის პრობლემა ინგლისურ და კონტინენტურ სამართლებრივ სისტემებში, პროფ. ზახელედინის ხსოვნისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 2004;

გალდავა გ., სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009;

გაგუა ი., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისუბურებათა ანალიზი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №3, 2010;

დავიდი რ., თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო თ. ნინიძემ, თბ., 1993;

დოლიძე ი., ძველი ქართული სამართალი, თბ., 1953;

დრაიერი რ., სამართლის ცნება (გერმანულიდან თარგმნა ლ.ჭანტურიამ), პროფ. გინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996;

დანელია ე.გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოც. 2008;

დუნდუა მ., დელიქტური პასუხისმგებლობისა და სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის თანაფარდობა, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009;

ვაჩეიშვილი აღ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, წ. III, თბ., 1963;

ვაჩეიშვილი აღ., სამართლის ზოგადი თეორია, თბ., 2010;

ვაშაკიძე გ., სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, თბ., 2010;

ვაშაკიძე გ., კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2007;

ზოიძე ბ., ფეოდალური საქართველოს მემკვიდრეობითი სამართალი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 1991;

ზოიძე ბ., ძველი ქართული მემკვიდრეობითი სამართალი, თბ., 2000;

ზოიძე ბ., სანიეთო სამართალი, თბ., 1999;

ზოიძე ბ., ქართული სანიეთო სამართალი, მე-2 გამოცემა, თბ., 2003;

ზოიძე ბ., ვეროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2005;

ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007;

ზოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. 2, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 1999;

ზოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. III, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 2001;

ზოიძე ბ., მფლობელობის (possessio) ცნება საქართველოს მომავალ სამოქალაქო კოდექსში, კრებული: სამართლის რეფორმა საქართველოში, თბ., 1994;

ზოიძე ბ., საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ძველ ქართულ სამართალში (ნაპოვარი და განძი), პროფ ს. ჯორბენაძის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996;

ზოიძე ბ., საკუთრების ცნება ქართულ სამოქალაქო კოდექსში, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, II-III კვარტალი, 1998;

ზოიძე ბ., მფლობელობა ძველი ქართული სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 2004;

ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, წიგნში: ქართული სანიეთო სამართალი, დანართი №1, თბ., 2003;

ზოიძე ბ., საუცხოო გამოკვლევა სანიეთო სამართალში, (ბ.ზოიძის რეცენზია ლ. ჭანტურიას წიგნზე „უძრავი ნივთების საკუთრება“), წიგნში: ქართული სანიეთო სამართალი, დანართი №1, თბ., 2003;

ზოიძე ბ., მეწარმის ცნება და მისი თეორიულ-პრაქტიკული მნიშვნელობა, საკუთრების უფლების თავისებურებანი კორპორაციულ საზოგადოებებში (საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით), კრებული: თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, თბ., 2009;

ზოიძე ბ., ქართული სამართალი, როგორც ევროპული სამართლის ნაწილი (ისტორიულ-სამართლებრივი ასპექტი), პროფ. გნადარეიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული: სამართლისა და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, წ. I, თბ., 2010;

ზოიძე თ., საკუთრების უფლების ცნება და შინაარსი ქართული და გერმანული სამართლის მაგალითზე (სასემინარო ნაშრომი), თბ., 2010;

ზარანდია თ., სახელმწიქრობის ელემენტების შესრულების ადგილი და ვადები, თბ., 2005;

ზარანდია თ., საკუთრების უფლების ექსკლუზიური ხასიათი და საკუთრების უფლების ბოროტად გამოყენება ქართულ და ფრანგულ სამართალში, პროფ. რ.შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, სამართლის პრობლემები, თბ., 2012,

ზამბახიძე თ., ფასიანი ქაღალდები, როგორც გირაუნობის საგანი, ჟურნ. „სამართალი“, №12, 2001;

ზარნაძე ე., ფასიანი ქაღალდების ცნება და მათი კლასიფიკაცია, პროფ. სახელმწიფოს 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 2004;

ზარნაძე ე., საორდერო ფასიანი ქაღალდი და მისი სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითადი ასპექტები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2, 2011;

თოდუა მ., ვილემსი პ., ელემენტებითი სამართალი, თბ., 2006;

ინწკირველი გ., სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბ., 1993;

ინწკირველი გ., სახელმწიფოს და სამართლის თეორია, თბ., 2000;

იზორია ლ., მიწაზე, წილისუფლებაზე და ბუნებრივ რესურსებზე საკუთრების უფლების დაცვა, შედარებითსამართლებრივი ანალიზი გერმანული და ქართული სამართლის მიხედვით, თბ., 2002;

ივრინგი რ., ბრძოლა უფლებისათვის, წინათქმა და რუსული გამოცემიდან თარგმანი ზ. ნანობაშვილის, რედ. ბ.ზოიძე, თბ., 2000;

იოფე ო.ს., ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართლის საფუძვლები, რუსული გამოცემიდან თარგმანი გ. ნადარეიშვილმა, თბ., 1994;

იოსელიანი ა., კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელმწიქრობის სამართალში (შედარებითსამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეც. გამოცემა, 2007;

იმნაძე დ., ქონების უპატრონოდ ცნობა, ჟურნ. „სამართალი“, №1-2, 2001;

კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009;

კერესელიძე დ., უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენება, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №4, 2003;

კეკელია მ., სასამართლო ორგანიზაცია და პროცესი საქართველოში რუსეთთან შეერთების წინ, თბ., 1970;

კნიპერი რ., საკუთრების პრობლემები გარდამავალ საზოგადოებაში, პროფ. გ.ინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996;

კნიპერი რ., კოდიფიკაციის მეთოდები და კონცეფციები გარდამავალი პერიოდის საზოგადოებაში, კრებული: სამართლის რეფორმა საქართველოში, თბ., 1994;

კახაძე მ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. I, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 2001;

კიკოშვილი ს., საკუთრების უფლების დაცვა სანიმუშო გარიგების საფუძვლის ბათილობისას, სასემინარო ნაშრომი, თბ., 2010;

კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001;

კობახიძე ა., პირადი საკუთრების უფლების სამოქალაქო სამართლებრივი დაცვა, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №8, 1973;

კორკელია კ., ევროპული სტანდარტების ინტეგრაციისკენ: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საქართველოს გამოცდილება, თბ., 2007;

კელზენი პ., რა არის სამართლის წმინდა თეორია? თარგმნა ლბრეგვაძემ. ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011;

კურზინსკი-სინგერი ე., ღირებულებათა იურისპრუდენცია როგორც გერმანული სამართლის მეთოდის საფუძველი, თარგმნეს: თ. ზარანდამ, მ. გაშაკიძემ, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“ №2, 2011;

ლაბარტყავა ა., ეკოლოგიური სამართალი, თბ., 2003;

ლობჟანიძე გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2001;

ლომიძე ვ., შეძენითი ხანდაზმულობის ინსტიტუტი ძველ ქართულ სამართალში, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №3, 2003;

ლომიძე ვ., ხანდაზმულობა (ტერმინის საკითხისათვის), პროფ. გ.ნადარეიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული, სამართლის და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, ნ.1, თბ., 2010;

ლოლაძე ბ., სოციალური სახელმწიფო – საფრთხე ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებებისათვის? სტატიათა კრებული: ადამიანის უფლებათა დაცვა: მიღწევები და გამოწვევები, რედ. კ.ორკელია, თბ., 2012;

ლაზარაშვილი ლ., უძრავი ნივთების რეგისტრაციის შედური სისტემა, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“ №1, 2001;

ლაფაჩი ე., საჯარო რეესტრი – უძრავ ნივთებზე უფლებათა მარეგისტრირებელი ორგანო და ამ სფეროში განხორციელებული რეფორმები, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011;

მეტრეველი ვ. საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2003;

მეტრეველი ვ., რომის სამართალი, თბ., 1995;

მეტრეველი ე., რომის სამართალი და იმპერატორ იუსტინიანეს კოდიფიკაცია, წიგნში: რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს დიგესტები, წ.1, ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ნ. სურგულაძემ, რედ. ვ.მეტრეველი, თბ., 2000;

მეტრეველი ვ., დავითაშვილი გ., პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია, ლექციების კურსი, თბ., 1997;

მიქელაძე კ., მეზობლური ურთიერთობის მოწესრიგების საფუძვლები საბჭოთა სამართალში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №17, 1928;

მიქელაძე კ., უფლება მიწის შრომითი სარგებლობისა, როგორც სანიეთო უფლება, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №3, 1928;

მამარდაშვილი მ., საუბრები ფილოსოფიაზე, თბ., 1992;

მიქავა ლ., ვინდიკაციური სარჩელი, როგორც სანიეთო უფლების დაცვის სამართლებრივი საშუალება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“ №1, 2011.

ნანეიშვილი გ., სამართლის ნამდვილობა და ცდა ნორმატიული ფაქტების დასაბუთებისა. სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბ., 1992;

ნინიძე თ., მიხაკო წერეთელი სახელმწიფოს შესახებ, პროფ. გინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996;

ნინიძე თ., წინათქმა ან.შაიოს წიგნზე: ხელისუფლების თვითშეზღუდვა კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, თბ., 2003;

ნინიძე თ., კონიგის „იურიდიული არქეოლოგია“, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2011;

ნადარეიშვილი გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2005;

ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბ., 2003;

ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, მეორე გამოცემა, თბ., 2008;

ნადარეიშვილი გ., ყოფილი საბჭოთა კავშირის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2002;

ნადარეიშვილი გ., საზღვარგარეთის ქვეყნების სამოქალაქო და საეჭრო სამართლის მოკლე მიმოხილვა, თბ., 2007;

ნადარეიშვილი გ., „ხელისუფლება“ სიტყვის ეტიმოლოგიისთვის, ჟურნ. „სამართალი“, №1-2, 2003;

ნადარეიშვილი გ., ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფო წყობილების თავისებურებანი, ჟურნ. „ალმანახი“, №14, 2000;

ნადარეიშვილი გ., საკუთრების ზოგადი ცნების გამომხატველი ტერმინის წარმოშობის ისტორიიდან საქართველოში („ჩემება“), ჟურნ. „სამართალი“, №2, 2002;

ნადარეიშვილი გ., სანივთო სამართლის ობიექტების შესახებ, ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, წ.1, თბ., 1973;

ნადიბაიძე ლ., საკუთრების შეძენის სამართლებრივი საფუძვლები, თბ., 2002;

პერეტერსკი ი.ს., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, ნ.1, თბ., 1994;

პაიპსი რ., საკუთრება და თავისუფლება, თბ., 2004;

ჟან-ჟაკ რუსო, საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, ფრანგულიდან თარგმნა და შენიშვნები დაურთო დ. ლაბუზიძე-ხოფერიამ, თბ., 1997;

რცხილაძე ე., მფლობელობის დაცვა, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №1, 1928;

რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს დიგესტები, წ.1, ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ნ. სურგულაძემ, რედ. ე. მეტრეველი, თბ., 2000;

რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს ინსტიტუციები, ლათინურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ნ. სურგულაძემ, რედ. ე. მეტრეველი, თბ., 2002;

სურგულაძე ირ., ადმინისტრაციული სამართალი, თბ., 2003;

სურგულაძე ირ., ხელისუფლება და სამართალი, გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო ო. გამყრელიძემ, თბ., 2002;

სურგულაძე ივ., სულხან-საბა ორბელიანის პოლიტიკური და იურიდიული შეხედულებანი, თბ., 1959;

სურგულაძე ივ., ნარკვევები სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიიდან, თბ., 1965;

სურგულაძე ი., სახელმწიფოსა და სამართლის საკითხები „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით, თბ., 1977;

სურგულაძე ივ., ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბ., 2001;

სურგულაძე ივ., ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, თბ., 1984;

სურგულაძე ივ., საკუთრების უფლების ინსტიტუტი ფეოდალური საქართველოს სამართლის ძეგლების მიხედვით, თსუ შრომები, XXXV, 1949;

სავანელი ბ., სამართლის თეორია, თბ., 1998;

სოხვაძე ბ., რუსეთი მე-17 ს-ის დასასრულსა და მე-18 ს-ში, თბ., 1996;

სამართალი ბატონიშვილის დავითის, თბ., 1964;

საქართველოს ისტორია (ნ.ბერძენიშვილის რედ.), თბ., 1959;

საქართველოს სიძველენი, ტ.ფ. (ე.თაყაიშვილის რედ.), ტფ., 1910;

სამართალი ვახტანგ მეექვსის (ი. დოლიძის რედ.), თბ., 1982;

სუხიტაშვილი დ., სამართალი და დრო, თბ., 2004;

სუხიტაშვილი დ., უპატრონო ქონების სამართლებრივი რეჟიმი, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №2, 1976;

სუხიტაშვილი დ., სუხიტაშვილი თ., მფლობელობის პრობლემები ქართულ სამოქალაქო სამართალში, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №1, 2010;

სუხიტაშვილი დ., სუხიტაშვილი თ., სახელმეკრულებო და დელიქტური პასუხისმგებლობის სარჩელების კონკურენცია, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №3, 2011;

ფუტყარაძე ი., ქართული ვალდებულებითი სამართლის ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1976;

ფუტყარაძე ი., ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის ავტორეფერატი, თბ., 2001;

ფუტყარაძე ი., ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2001;

ფუტკარაძე ი., ფაქტობრივი მფლობელობის დაცვა ფეოდალურ საქართველოში, კრებული: ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, წ. III, თბ., 1979;

ფუტკარაძე ი., სანიეთო სამართლის სუბიექტების შესახებ, კრებული: ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, წ. I, თბ., 1973;

ფუტკარაძე ი., პაგიოგრაფიული ძეგლები, როგორც საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის წყაროები (სანიეთო სამართალი), პროფ. გ. ნადარეიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული: სამართლის და პოლიტიკური აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, ნ. I, თბ., 2010;

ფუტკარაძე რ., სამოქალაქო სამართლებრივი პრეზუმფციები, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 2000;

ფრისერო ნ., ქონების პატივისცემის უფლება, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციის №1 მუხლი, კრებული: საკუთრების უფლება და სამართლიანი სასამართლოს უფლება, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, თბ., 2005;

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. V, არნ. ჩიქობავას რედ. თბ., 1958;

ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული (ი. დოლიძის რედ.), თბ., 1963;

ქიქოძე გ., ერეკლე II, თბ., 1984;

ქურდაძე შ., სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში, თბ., 2005;

ქოჩაშვილი ქ., ინტელექტუალური საკუთრება, როგორც აბსოლუტური ხასიათის არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე და მისი დაცვის სამართლებრივი რეჟიმი, ჟურნ. „სამართალი“, №8-9, 2000;

ქოჩაშვილი ქ., ბრალი, როგორც სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პირობა, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009;

ყანდაშვილი ი., ქონებრივი რესტიტუცია ქართული კანონმდებლობისა და სტრასბურგის სასამართლოს პრაქტიკის მაგალითზე, კრებული: ადამიანის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები, რედ. კ. კორკელია, თბ., 2010;

შენგელია რ., ქონებრივი ზიანი და მისი ანაზღაურების ვალდებულება, თბ., 1991;

შენგელია რ., საბჭოთა სახელმწიფოს სამოქალაქო სამართალსუბიექტობის თავისებურებანი, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №6, 1976;

შენგელია რ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. II, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 2001;

შენგელია ე., ყანდაშვილი ი., საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-ყიდვის ხელშეკრულებათა შესახებ ვენის კონვენციის მოქმედება საქართველოში, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №3, 2008;

შუა საუკუნეების სამართალი, ტ2 (რედ. ი. დოლიძე), თბ., 1962;

შიოი ან, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, ინგლისურიდან თარგმანი გ. მაისურაძის, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თ. ნინიძის, თბ., 2003;

შოთაძე თ., საერთო საკუთრების და საზიარო უფლებების მარეგულირებელი ნორმების შედარებითი ანალიზი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2009;

შოთაძე თ., იპოთეკა, როგორც საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება, თბ., 2012;

შატერაშვილი ლ., უსაფუძვლო გამდიდრება: სამართლიანი სამართალი? ჟურნ. „სამართალი“, №6-7, 2000;

შტაერმანი ე.მ., რომის სამართალი, ჟურნ. „სამართალი“, №2, 1992;

შუშანაშვილი ალ., უდანაშაულობის პრეზუმფცია, პროფ. გინწკირველის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, თბ., 1996;

ჩიტოშვილი თ., უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობის ძირითადი სამართლებრივი ასპექტები, თბ., 2006;

ჩიტოშვილი თ., ქონების უსასყიდლოდ განკარგვა, როგორც უსაფუძვლოდ გამდიდრების საფუძველი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №2, 2008;

ჩიტოშვილი თ., დელიქტი და დელიქტურ ვალდებულებათა ზოგერთი სამართლებრივი ასპექტი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №1, 2008;

ჩიტოშვილი თ., უსაფუძვლო გამდიდრებისა და დავალებისა და მოთხოვნის უფლების დათმობის საფუძველზე შესრულების შედეგები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №2, 2011;

ჩიტოშვილი თ., ვინდუკაცია როგორც უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლების დაცვის საშუალება, პროფ. რ. შენგელიას 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული, სამართლის პრობლემები, თბ., 2012;

ჩაჩავა ს., მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 2010;

ჩაჩავა ს., მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია, თბ., 2011;

ჩიკაშვილი ნ., ბრალის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, ჟურნ. „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009;

ჩერნილოვსკი ზ.მ., სახელმწიფოსა და სამართლის მსოფლიო ისტორია, (თარგმნა ელორიაშვილმა), თბ., 1992;

ჩიკაშვილი შ., საკუთრების უფლების საკითხები ახალ კანონმდებლობაში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №5, 1962;

ჩიკაშვილი შ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, VIV, ტ. II, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 2001;

ცაცანაშვილი მ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, V I, თბ., 1995;

ცაცანაშვილი მ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია, V. II, თბ., 2000;

ციკელიუსი რ., იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, მე-10 გამოცემა, მიუნხენი, 2006, თბ., 2009;

ცვაიგერტი კ. კოტცი ჰ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. I-II, გამოცემის მეცნიერული რედაქცია და ბოლოთქმა თ. ნინიძის, თარგმანი ე. სუმბათაშვილის, თბ., 2000;

ძლიერიშვილი ზ., ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2010;

ძლიერიშვილი ზ., ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, თბ., 2011;

ძლიერიშვილი ზ., დაკარგულ საწარმდგენლო ფასიან ქაღალდსა და საორდერო ფასიან ქაღალდზე უფლების აღდგენა (გამოწვევითი წარმოება), ჟურნ. „სამართალი“, №3, 2000;

ძამუკაშვილი დ., ინტელექტუალური უფლებები, თბ., 2006;

ძნელაძე ნ., ქონების უკანონო მფლობელობიდან გამოთხოვისა და საკუთრების უფლების დაცვის სამართლებრივი პრობლემები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №2, 2007;

ჭავეჭავაძე ი., თხზულებები ტ.4, პუბლიცისტური წერილები, თბ., 1987;

ჭავეჭავაძე ი., თხზულებები, ტ.5, თბ., 1955;

ჭავეჭავაძე ი., თხზულებები, ტ.6, თბ., 1956;

ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997;

ჭანტურია ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, თბ., 1994;

ჭანტურია ლ., უძრავი ნივთების საკუთრება, მეორე გამოცემა, თბ., 2001;

ჭანტურია ლ., ნინიძე თ., მეწარმეთა შესახებ კანონის კომენტარი, III გამოცემა, თბ., 2002;

ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011;

ჭანტურია ლ., ევროპული სამართლის რეცეპცია – ევროპული ინტეგრაციის წინა პირობა, გამოხმაურება პროფ. ბ. ზოიძის წიგნზე „ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში“, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №4, 2005;

ჭეჭელაშვილი ზ., სანიეთო სამართალი, თბ., 2006;

ჭეჭელაშვილი ზ., სანიეთო სამართალი (შედარებით-სამართლებრივი კვლევა), მე-2 გამოცემა, თბ., 2010;

ჭეჭელაშვილი ზ., საკუთრების უფლების გადაცემა მოძრავ ნივთებზე, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წ. I, თბ., 2004;

ჭეჭელაშვილი ზ., მფლობელობის საკითხებზე სასამართლო დაგების განხილვის თავისებურებანი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №1, 2007.

ხუბუა გ., ფედერალიზმი, როგორც ნორმატიული პრინციპი და პოლიტიკური წესრიგი, თბ., 2000;

ხუბუა გ., სამართლის ფილოსოფიისა და სამართლის თეორიის მიმართების საგნის საკითხისათვის, კრებულში: კონსტიტუცია და ქართული სამართლის პრობლემები, თბ., 2002;

ხეცურიანი ჯ., სამოქალაქო სამართლის ფუნქციები, თბ., 1995;

ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წ. IV, ტ. I, რედ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., თბ., 2001;

ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი 12 ტომად, ტ. VI-VII, თბ., 1984;

ჯავახიშვილი ივ., ქართული სამართლის ისტორია, ნ. II, ნაკვეთი II, თბ., 1929;

ჯორბენაძე ს., სახელმწიფო სოციალისტური საკუთრების წარმოშობა სსრ კავშირში, თბ., 1963;

ჯორბენაძე ს., ზოიძე ბ., არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეთა ადგილი სამოქალაქო და სამეწარმეო სამართალში. ჟურნ. „ცხოვრება და სამართალი“ №1, 1998;

ჯორბენაძე ს., ჩემი ცხოვრების გზა. კრებული: ს. ჯორბენაძე – 75, თბ., 2003;

- ჯაფარიძე ს., პირადი საკუთრების უფლება საცხოვრებელ სახლზე, თბ., 1976;
- ჯაფარიძე ქ., უსაფუძვლო გამდიდრებით წარმოშობილი ზიანის ცნება, მისი ანაზღაურების წესი და საფუძვლები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №2, 2008;
- ჯანაშია ლ., კონდიქციური ვალდებულებანი, ჟურნ. „სამართალი“, №10-12, 2004;
- ჭულელი გ. კაპიტალის დაცვა სააქციო საზოგადოებაში, თბ., 2010;
- პენშელი ს., სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდთა, თბ., 2009;
- Анненков К., Система русского гражданского права, 2-ое изд., Т. 2, СПб., 1900;
- Анненков К., Система русского гражданского права, Введение и общая часть, СПб., Типография Стасюлевича М.М., 1894;
- Алексеев С.С., Собственность—Право—Социализм, М., 1989;
- Аксененко Г.А., Право государственной социалистической собственности на землю в СССР, М., 1960;
- Амфитеатров Г.Н., Вопросы вынудикиции в советском праве, ж. «Советское государство и право», №2, 1941;
- Архипов С.И., Проблема собственности, ж. «Правоведение», №1, 2007;
- Бутовский А.К., Давность владения, СПб., 1911;
- Барон Ю., Система римского гражданского права, СПб., 1908;
- Бернхейм Ф., Колер И., Гражданское право Германии, СПб., 1910;
- Братусь С.Н., Субъекты гражданского права, М., 1950;
- Братусь С.Н., (ред.), Гражданское право, М., 1947;
- Бек А., Рецепция римского права в западной Европе, М., 1950;
- Барг М.А., Исследование по истории Английского феодализма (XI-XIII вв.), М., 1962;
- Батыгин К.С., (ред.), Советское трудовое право, Основы гражданского права, М., 1970;
- Брагинский М.М., Витрянский В.В., Договорное право, кн.1. Общие положения, М., 2002;
- Бушев А.О., Макарова О.А., Попондопуло В.Ф., Коммерческое право зарубежных стран, М., 2003;
- Бабаев А.Б., Система вещных прав, М., 2007;
- Берман Г.Д., Западная традиция права: Эпоха формирования, М., 1998;
- Бороданов Н.М., Основы гражданского и торгового права, М., 1963;

Белов В.А., Гражданское право, М., 2003;

Белов В.А., Гражданское право, Общая часть, Т. I, Введение в гражданское право, М., 2011;

Борисов А.Б., (ред.), Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, Ч. 1, 2, 3, 2-ое изд., М., 2002;

Барянова Е.А., Вещные права в системе субъективных гражданских прав, В книге: Актуальные проблемы гражданского права, выпуск шестой, под.ред. Шиловцова О.Ю., М., 2003;

Берндсдорфф Н., Охрана собственности по ЕКПЧ – между effect utile, с одной стороны, и margin of appreciation или judicial self—restraint с другой стороны, ж. «Южнокавказский юридический журнал», N1, 2010;

Багиров А., Понятие и гражданско-правовое значение владения как элемента права собственности, ж. «Южно-Кавказский юридический журнал», №1, 2010;

Богданова Е., Добросовестность участников договорных отношений как условие защиты их субъективных гражданских прав, ж. «Хозяйство и право», №2, 2010;

Братусь М.Б., О соотношении (конкуренции) вещно-правовых и обязательно-правовых способов защиты права собственности, ж. «Журнал российского права», №6, 2005;

Виндшайд Б., Учебник пандектного права, Т.1, Общая часть, СПб., 1874;

Владимирский-Буданов М.Ф., Обзор истории русского права, Киев, 1900;

Виноградов П.Г., История средних веков, М., 1901;

Венедиктов А.В., Государственная социалистическая собственность, М., 1948;

Венедиктов А.В., Защита фактического владения в условиях мирного и военного времени, Ученые труды ВЮОН, Вып. IX, М., 1947;

Василевская Л.Ю., Учение о вещных сделках по германскому праву, М., 2004;

Василевская Л.Ю., О специфике правовой конструкции вещного договора по германскому праву, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №5, 2003;

Васьяковский Е.В., Учебник гражданского права, М., 2003;

Венкштерн М., Основы вещного права, в книге: Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии, М., 2001;

Вершинин А.П., Способы защиты гражданских прав в суде, СПб., 1997;

- Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.1, М., 2004;
- Васильев Е.А., Комаров А.С., (ред.), Гражданское и торговое право зарубежных государств, Т.2, М., 2006;
- Васильев Г.С., Преемство в праве собственности как разновидность сингулярного правопреемства, ж. «Правоведение», №6, 2006;
- Витрянский В., Некоторые проблемы защиты права собственности на недвижимость, ж. «Хозяйство и право», №5, 2008;
- Гамбаров Ю.С., Курс гражданского права, Т.1, СПб., 1911;
- Гримм Д. Д., Лекции по догме римского права, 5-ое изд., Петроград, 1916;
- Гримм Д.Д., Конспект лекции по догме Римского права, СПб., 1905;
- Гримм Д. Д., Лекции по догме римского права, под. ред. Томсинова В.А., М., 2003;
- Голанца П.Н., Феодалное государство и право Франция, М., 1963;
- Голанца П.Н., История государства и права зарубежных стран, М., 1980;
- Голанца П.Н., Конспект лекций по курсу: Общая история государства и права, М., 1980;
- Гуляев А.М., Русское гражданское право, СПб., 1907;
- Грибанов В.П., Корнеев С.М., (ред.), Советское гражданское право, Т.1, М., 1979;
- Грибанов В.П., (ред.), Советское гражданское право, М., 1963;
- Грибанов В.П., Пределы осуществления и защиты гражданских прав, М., 1992;
- Гурвич М.А., Право на иск, М., 1949;
- Генкин Д.М., Право собственности в СССР, М., 1961;
- Гойхбарг А.Г., Основы частного имущественного права, М., 1924;
- Гомола А. И., Гражданское право, М., 2003;
- Гришаев С.П., (ред.), Гражданское право, ч. 2, В вопросах и ответах, М., 2002;
- Гуев А.Н., Гражданское право, Т.1, М., 2003;
- Дернбург Г., Пандекты, Т.2. пер. Блоха А.Ю., Гальпера А. Я., Унтелова Д.И., Шнейдера К.А., под. ред. Мейендорфа А. Ф., СПб., 1905;
- Дернбург Г., Пандекты, Вещное право, СПб., 1902;
- Дювернуа Н., Значение римского права для русских юристов, Ярославль, 1872;

Дювернуа Н., Пособие к лекциям по гражданскому праву, М., Типография Стасюлевича М.М., 1899;

Дювернуа Н., Конспект лекции по русскому гражданскому праву, СПб., 1897;

Дюги Л., Общие преобразования гражданского права со времени кодекса Наполеона, пер. с французского Сиверс М.М., под. ред. Гоихбарга А.Г., М., 1919;

Дождёв Д.В., Римское частное право, М., 1997;

Дождев Д.В., Римское частное право, М., 2002;

Дембо Л.М., Земельные правоотношения в классово антагонистическом обществе, Л., 1954;

Дженкс Э., Английское право, М., 1947;

Дорнбергер Г., Клейне Г., Клиninger Г., Гражданское право Германской демократической республики (Вещное право), пер. с немец. Богуславского М. М., Нарышкиной Р. Л., под. ред. Генкина Д.М., М., 1957;

Дехтерева Л.П., Пивульский В.В., Шугева О.А., Гражданский процесс, М., 2004;

Егоров Д.Н., (ред.), Средневековые в его памятниках, М., 1913;

Енгельман И.Е., Приобретение права собственности на землю по русскому праву, СПб., Типография Тиблена Н., 1859;

Енгельман И.Е., О давности по русскому гражданскому праву, СПб., 1901;

Енгельман И.Е., О давности по русскому гражданскому праву, Историко-догматическое исследование, М., 2003;

Емельянова Ш.А., Всеобщая история права в русском дореволюционном правоведении, Казань, 1981;

Жидков О.А., Крашенников Н.А., (ред.), История государства и права зарубежных стран, М., 1988;

Жалинский А., Рёрихт А., Введение в немецкое право, М., 2001;

Залесский В.В., Основные институты гражданского права зарубежных стран, М., 2000;

Зондс Б.М., Договорная и внедоговорная ответственность в механизме гражданско-правового регулирования, В книге: Актуальные проблемы советского права (авт. колл. отв. ред. Шавгулидзе Т.Г.), Тб., 1984;

Зарандиа Т., Джугели Т., Злоупотребление правом собственности и условия неотчуждаемости по грузинскому и французскому праву, ж. «Южнокавказский юридический журнал», №1, 2010;

Иеринг Р., Об основании защиты владения, М., 1883;

- Иеринг Р., Теория владения, пер. Васьковского Е.В., СПб., 1895;
- Иоффе О.С., Гражданское право, Избранные труды, М., 2000;
- Конторович Я.И., Основные идеи гражданского права, Харьков, 1928;
- Коркунов Н.М., Лекции по общей теории права, СПб., 1898;
- Кассо Л.М., Русское гражданское право, М., 1906;
- Кавелин К., Права и обязанности по имуществам и обязательствам, СПб., Типография Стасюлевича М.М., 1879;
- Компанеев Е.С., К вопросу о проблеме владения в советском праве, Сб. статей памяти академика Гордона В.М., Харьков, 1927;
- Кулагин М.И., Избранные труды, М., 1997;
- Косвен М.О., Очерки истории первобытной культуры, М., 1953;
- Корецкий В.М., (ред.), Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы, М., 1961;
- Колесницкий Н.Ф., Феодальное Государство, М., 1967;
- Карасс А.В., Право государственной социалистической собственности, М., 1954;
- Корнеев С.М., Основы советского гражданского права, М., 1962;
- Казанцев Н.Д., (ред.), Советское земельное и колхозное право, М., 1959;
- Куник Я. А., (ред.), Советское гражданское право, М., 1974;
- Красавчиков О.А., (ред.), Советское гражданское право, Т. I, М., 1968;
- Калмыков Ю.Н., Тархов В.А., (ред.), Советское гражданское право, Т. I, Саратов, 1991;
- Коновалов А.В., Владение и владельческая защита в гражданском праве, М., 2002;
- Коновалов А.В., Владельческая защита в российском праве, ж. «Правоведение», №9, 1998;
- Книпер Р., Закон и история, Баден-баден, Алматы, 2005;
- Книпер Р., Владение в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане (Нурьев Я., Чантурия Л., изд.), Asgabat, 2010;
- Книпер Р., Приобретение и утрата права собственности по ГК Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане (Нурьев Я., Чантурия Л., изд.), Asgabat, 2010;
- Курзински-Сингер Е., Зарандия Т., Рецепция немецкого вещного права в Грузии, ж. «ВЕСТНИК ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА», № 1, 2012, Т. 12;

Кузина С., Проблемы защиты интересов добросовестного приобретателя, ж. «Хозяйство и право», № 8, 2006;

Костюк Н., Добросовестность в российском и зарубежном гражданском праве, ж. «Хозяйство и право», №12, 2008;

Летурно Ш., Эволюция собственности, СПб., 1889;

Латкин В.Н., Учебник истории русского права периода империи (XVIII-XIX), СПб., 1899;

Лукин- Антонов Н., Очерки по новейшей истории Германии, 1890-1914 гг., М., 1925;

Лазар Ян., Собственность в буржуазной правовой теории, М., 1985;

Ласк Г., Гражданское право США, М., 1961;

Лапач В.А., Система объектов гражданских прав, М., 2002;

Леже Р., Великие правовые системы современности, пер. с французского Грядова А.В., М., 2009;

Лоренц Д.В., Система гражданско-правовых притязаний и проблема их конкуренции, ж. «Гражданское право», №4, 2008;

Лоренц Д., О совершенствовании института ограничения виндикации, ж. «Хозяйство и право», №8, 2008;

Ломидзе О.Г., Ломидзе Э.О., Возврат полученного по недействительной сделке, виндикация и кондикция, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №11, 2004;

Мейер Д.И., Русское гражданское право, ч.1, СПб., 1861,

Мейер Д.И., Русское гражданское право, М., 2000;

Мейер Д. И., Избранные произведения по гражданскому праву, М., 2003;

Муромцев С., Рецепция римского права на западе, М., 1886;

Муромцев С., Гражданское право древнего Рима, Тип. Мамонтова А.М., М., 1883;

Морошкин Ф.Л., Рассуждение о владении по началам российского законодательства, М., 1837;

Матузов Н.М., Личность, правда и демократия, теоретические проблемы субъективного права, Саратов, 1972;

Машкин И. А., История древнего рима, М., 1949;

Морандьер Ж. Д., Гражданское право франции, Т.2, М., 1960;

Моровская Т.А., Яменфельд Г.М., Основы гражданского и торгового права, М., 1970;

Мозолин В.П., Кулагин М.И., (ред.), Гражданское и торговое право капиталистических стран, М., 1980;

- Маслов В.Ф., Пушкин А.А., (ред.), Советское гражданское право, ч. I, Киев, 1983;
- Марченко М. Н., (ред.), Теория Государства и права, М., 1996;
- Маттей У., Суханов Е.А., Основные положения права собственности, М., 1999;
- Макеев В.В., Головки А.Г., Частное право древнего рима, Ростов На Дону, 2002;
- Матвеев М. В., Правовая природа недействительных сделок, М., 2004;
- Миколенко Ф.Ф., Государственные юридические лица в советском гражданском праве, ж. «Советское государство и право», N7, 1951.
- Масевич М. Г., Основания приобретения права собственности на бесхозяйные вещи, В книге: Проблемы современного гражданского права, под. ред. Литовкина В. Н., Рахмиловича В. А., М., 2000;
- Моргунов С.В., Исковая давность в правилах о виндикации. ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №4, 2005;
- Моргунов С.В., Добросовестный приобретатель-собственник или давностный владлец ? ж. «Хозяйство и право», №5, 2008;
- Новицкий И.Б., Римское право, М., 1998;
- Новицкий И.Б., Основы римского гражданского права, М., 2000;
- Новицкий И. Б., Римское право, М., 2001;
- Новицкий И. Б., Перетерский И. С., (ред.), Римское частное право, М., 1948;
- Новицкий И.Б., Перетерский И.С., (ред.), Римское частное право, М., 1984;
- Новицкий И.Б., Перетерский И.С., (ред.), Римское частное право, М., 1996;
- Никонов С.П., Развитие защиты владения в средневековой Европе, Харьков, 1905;
- Петражицкий Л.И., Права добросовестного владельца на доходы с точек зрения догмы и политики гражданского права, СПб., 1897;
- Петражицкий Л.И., Права добросовестного владельца на доходы с точек зрения догмы и политики гражданского права, СПб., 1902;
- Петражицкий Л.И., Права добросовестного владельца на доходы с точек зрения догмы и политики гражданского права, под. ред. Рогова Е. С., М., 2002;
- Покровский И.А., История римского права, 3-е изд., Петроград, 1917;
- Покровский И.А., Основные проблемы гражданского права, М., 1998;
- Пухан И., Поленак-Акимовская М., Римское право, М., 1999;
- Победоносцев К.П., Курс гражданского права, Т.1, М., 2003;

- Подопригора А.А., Основы римского гражданского права, Киев, 1990;
- Полонский Э. Г., Право оперативного управления государственным имуществом, М., 1980;
- Петров Д.В., Право хозяйственного ведения и право оперативного управления, СПб., 2002;
- Пиляева В.В., Гражданское право с образцами договоров, М., 2002;
- Пиляева В.В., Гражданское право, части общая и особенная, М., 2006;
- Пятин С.Ю., Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009;
- Перкунов Е., Неосновательное обогащение, место в гражданском кодексе и практика высшего арбитражного суда Российской Федерации, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №2, 2004;
- Раевич С.М., Гражданское право буржуазно-капиталистического мира в его историческом развитии, М., 1929;
- Рясенцев В.А., (ред.), Советское гражданское право, М., 1960;
- Радбрух Г., Философия права, Пер. с немец. Юмашева Ю.М., М., 2004;
- Рубанов А.А., Проблема совершенствования теоретической модели права собственности. Развитие советского гражданского права на современном этапе (отв. ред. Мозолин В.П.), М., 1986;
- Ровный В.В., Эвикция, Проблема конкуренции исков и права собственности, ж. «Правоведение», №5, 2000;
- Савиньи Ф. К., Обязательственное право, пер.с немец. Фукс Ф., Мандро Н.М., М., 1876;
- Стучка П.И., Курс советского гражданского права, Т. I, М., 1931;
- Селезнев А.К., Исковая давность в хозяйственных взаимоотношениях советских организаций, М., 1977;
- Сергеев А.П., Толстой Ю.К., (ред.), Гражданское право, ч. 1, СПб., 1996;
- Сергеев А.П., Толстой Ю.К., (ред.), Гражданское право, М., 1997,
- Сергеев А. П., Толстой Ю.К., (ред.), Гражданское право, 6-ое изд., М., 2004;
- Сергеев А.П., Вопросы истребования имущества из чужого незаконного владения, В книге: Проблемы гражданского права, Л., 1987;
- Скварцов О.Ю., Защита права собственности и судебно-арбитражная практика, М., 1997;
- Суханов Е.А., Учебник гражданского права, Т.1, 2-ое изд., М., 1999;
- Суханов Е.А., Гражданское право, ч.1, Учебник, 2-ое. изд., М., 1998;
- Суханов Е.А., Гражданское право, Т. IV, 3-е изд., М., 2008;

Садиков О.Н., (ред.), Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации, ч. 1, М., 1997;

Саватье Р., Теория обязательств, Пер.с франц. Халфина Р.О., М., 1972;

Санфилиппо Ч., Курс римского частного права, М., 2001;

Симолин А.А., Определение владения по нашему проекту и Германскому Уложению, В книге: Возмездность, безвозмездность, смешанные договоры и иные теоретические проблемы гражданского права, М., 2005;

Скловский К.И., Собственность в гражданском праве, М., 1999;

Скловский К. И., О правах владельца на плоды и доходы, ж. «Хозяйство и право», №1, 1999;

Скловский К.И., Об идеологии защиты владения в современном гражданском праве, В книге: Проблемы современного гражданского права, под. ред. Литовкина В.Н., Рахмиловича В.А., М., 2000;

Скловский К.И., Некоторые проблемы реституции, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №8, 2002;

Скловский К.И., Применение норм о доброй совести в гражданском праве России, ж. «Хозяйство и право», №9, 2002;

Скловский К.И., О праве на отчуждение имущества без передачи владения, ж. «Хозяйство и право», №8, 2003;

Скловский К.И., О действительности продажи чужого имущества, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №9, 2003;

Скловский К. И., Правомочие и полномочие в механизме возникновения гражданских прав, ж. «Хозяйство и право», №11, 2004;

Скловский К.И., К вопросу о применении понятий добросовестности и основы правопорядка и нравственности, ж. «Хозяйство и право», №8, 2005;

Скловский К. И., О виндикации права, ж. «Хозяйство и право», №4, 2010;

Смирных А.Г., Защита интересов добросовестного приобретателя, «Журнал Российского права», №11, 2001;

Смирнова М.А., Соотношение обязательственных требований в Российском гражданском праве, Вып. 7, под. ред. Шиловцова О.Ю., М., 2003;

Соломина Н., Возврат неосновательного обогащения в натуре, ж. «Хозяйство и право», №10, 2008;

Султанов М., Собственность и владение _ опыт в Азербайджане, ж. «ЮжноКавказский юридический журнал», №1, 2010;

Сиромятников Б.М., М.Сперанский, как государственный деятель и политический мыслитель, ж. «Советское государство и право» №3, 1940;

Сборник законов грузинского царя Вахтанга VI, ред. Бакрадзе Д. З., Тифлис, 1887;

Трепицын М.Н., Приобретение движимости в собственность от лиц не имеющих права на их отчуждения, Варшава, 1907;

Треушников М.К., (ред.), Хрестоматия по гражданскому процессу, М., 1996;

Томсинов В.А., Всеобщая история государства и права, Т.1, Древний мир, Средние века, М., 2002;

Толстой Ю.К., Содержание и гражданско-правовая защита права собственности в СССР, Л., 1955;

Толстой Ю.К., Содержание права социалистической и личной собственности в СССР, «Вестник Ленинградского университета», Серия общественных наук, №6, 1953;

Толстой Ю.К., Соотношение исковой и приобретательной давности, ж. «Правоведение», №6, 1993;

Трашкова Н.М., Иск как защита прав истца в гражданском процессе, к истории вопроса, ж. «Вестник Московского университета», №5, 2008;

Тузов Д.О., Реституция и виндикация: проблемы соотношения, ж. «Вестник высшего арбитражного суда Российской Федерации», №3, 2002;

Тузов Д.О., Ничтожность и оспоримость сделок. Классическая доктрина и проблемы российской цивилистики. Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов, М., 2002;

Удинцев В.А., Избранные труды по торговому и гражданскому праву, М., 2003;

Фюстель-де-Куланж, Древняя гражданская община (исследование о культе, праве, учреждениях Греции и Рима), пер. Спиридонова Н.Н., М., 1903;

Фарматов И., Последствия истечения срока исковой давности, ж. «Хозяйство и право», №12, 2005;

Флейшиц Е.А., Обязательство из причинения вреда и из неосновательного обогащения, М., 1951;

Халфина З.О., Право личной собственности граждан СССР, М., 1955;

Хвостов В.М., Система римского права, М., 1996;

Хаскельберг Б.Л., Ровный В.В., Консенсуальные и реальные договоры в гражданском праве, М., 2004;

Хаскельберг Б.Л., Об основании и моменте перехода права собственности на движимые вещи по договору, ж. «Правоведение», №3, 2000;

- Хрестоматия по истории средних веков, под. ред. Грацианского Н.П., Сказкина С. Д., Т.1, М., 1939;
- Хрестоматия по всеобщей истории государства и права, Т.2. под. ред. Батыра К.И., Поликарповой Е.В., М., 2003;
- Черниловский З.М., История феодального государства и права, М., 1959;
- Черниловский З.М., Всеобщая история государства и права, М., 1996;
- Чибиряев С.А., (ред.), История государства и права зарубежных стран, М., 2002;
- Чеговадзе Л.А., Структура и состояние гражданского правоотношения, М., 2004;
- Чеговадзе Л., Проблемы приобретения и защиты права собственности (в том числе при совершении недействительных сделок), ж. «Хозяйство и право» , №4, 2004;
- Черепяхин Б.Б., Виндикационные иски в советском праве, Ученые записки Свердловского юрид. ин-та, Т. 1, 1945;
- Черепяхин Б.Б., Приобретение права собственности по давности владения, ж. « Советское государство и право» , №4, 1940;
- Черепяхин Б.Б., Юридическая природа и обоснование приобретения права собственности от неуправомоченного отчуждателя, Ученые записки свердловского юридического института, Т. I, 1947;
- Чантурия Л., Ограниченные вещные права и их особенности в гражданском праве Туркменистана, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане, (Нуриев Я., Чантурия Л., изд.), Asgabat, 2010;
- Чубаров В.В., Вопросы государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним, В книге: Проблемы современного гражданского права, ред. Литовкин В.Н., Рахмилович В.А., М., 2000;
- Шершеневич Г.Ф., Наука гражданского права в России, Казань, 1893;
- Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, Т.1, М., 1914;
- Шершеневич Г.Ф., Учебник русского гражданского права, М., 1995;
- Шенгелия Р.В., Гражданская правосубъектность советского государства в кредитных отношениях, Тб., 1984;
- Шапп Ян, Система германского гражданского права, М., 2006;
- Шюнеман В.Б., Частное экономическое право. Правовые основы для экономистов, 5-ое перер. изд., Минск-Мисанта, 2007;

Шадрина Н., Течение приобретательной давности по гражданскому праву России, ж. «Хозяйство и право», №9, 2003;

Шагова В.В., Договор, как основание возникновения прав титульных владельцев по российскому гражданскому праву, В книге: Некоторые вопросы договорного права России и зарубежных стран, М., 2003;

Шрамм Х.И., Применение гражданского кодекса по спорным вопросам гражданского права и хозяйственного права, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане (Нуриев Я., Чантурия Л., изд.), Ashgabat, 2010;

Шрамм Х.И., Собственность и пути которыми ее можно приобрести, В книге: Право, Экономика, Благополучие, Актуальные вопросы правовой реформы в Туркменистане, (Нуриев Я., Чантурия Л., изд.), Ashgabat, 2010;

Эннексерус Л., Курс германского гражданского права, Т.1, М., 1949;

Эрделевский А.О., Соотношение кондикционных и иных требований, ж. «Хозяйство и право», №7, 2004;

Эрделевский А., Об истребовании имущества у добросовестного приобретателя, ж. «Хозяйство и право», №5, 2005;

Юшкевич В.А., Исследования из области учения о владении, О приобретении владения по римскому праву. М., 1908;

Яничюв К. К., (ред.), Гражданское и торговое право капиталистических государств, М., 1966;

სომეხური მასალა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 1997;

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), 2010 წლის 1 მარტის მდგომარეობით, მთარგმნელი და რედ. ზ. ჭეჭელაშვილი, თბ., 2010;

იტალიის სამოქალაქო კოდექსი. მთარგმნელი ზ. ჭეჭელაშვილი, ქართული კერძო სამართლის კრებული, 61, თბ., 2004;

Гражданское уложение Германии, кн. 1, 3-е изд., пер. с немец. и под ред. Бергмана В., М., 2008;

Гражданский кодекс Германии, под ред. Савельева В.А., М., 1994;

Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран, Сборник нормативных актов: Гражданские и торговые кодексы, Кулагин М.И., (ред.), М., 1986;

Французский гражданский кодекс, приложение в книге: Кулагин М.И., Избранные труды, М., 1997;

Гражданское уложение. Проект высочайшей учрежденной редакционной комиссии по составлению гражданского уложения, Т.1, под. ред. Тютрюмова И.М., СПб., 1920;

ისტორიული მასალა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, საქმე „საღირაძე და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“, განაცხადი №18768/05, განიხილა, სტრასბურგი 2010 წლის 27 მაისი.

http://www.justice.gov.ge/files/Documents/adam/gadawvyvetilebebi/saghinadze_da_sxvebi.pdf

Братусь М.Б., О соотношении (конкуренции) вещно-правовых и обязательствственно-правовых способов защиты права собственности, ж. «Журнал российского права», №6, 2005. <http://www.izak.ru/169>.

Омельченко О., Римское право, <http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Pravo/omelch/01.php>. 7.07.2011.

Кочеткова Ю.А., Соотношение вещно правовых и обязательствственно правовых способов защиты права собственности—древнеримские истоки и современная Россия, Актуальные проблемы гражданского права, вып. 2, Сб. Статей, под. ред. Брагинского М.М., М., 2000. <http://lex-jure.ru/law/news.php>

Климович А.В., Новый аспект реализации кондикционных обязательств, <<http://legallib.ru/civillaw/novy-i-aspekt-realizatsii-kondiktsionnyh-obyazatelst.html>>, 21.07.2011.

Лоренц Д.В., Открытость и непрерывность давностного владения: проблемы толкования, ж. «Российское право в интернете», №4, 2010. http://www.rpi.msal.ru/prints/201004_21/orents.html.

Покровский И. А., Право и факт в римском праве. <http://evcppk.ru/pravo-i-fakt-v-rimskom-prave> 7.27.2011.

Покровский И.А., История римского права. <http://www.sud09ru/bibliot/Elib/1265.htm/>.

Скрябин С.В., Вещное право, Алматы, 2009. [http://www.google.ge/search/hl=ka&source](http://www.google.ge/search?hl=ka&source).

Шершеневич Г.Ф., Задачи и методы гражданского правоведения, Казань, 1898. <http://www.allpravo.ru/library/doc99p/instrum1916/> 7.27.2011.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 30 აპრილის №1/3/161 გადაწყვეტილება. http://www.constcourt.ge/index.php?lang_id=Geo...

სასამართლო გადაწყვეტილებები

სუსგ №3კ-470-02, 8 ივლისი, 2002 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №10, 2002;

სუსგ №501-03,10 ივნისი, 2003 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №7, 2003;

სუსგ 27 ივნისი, 2003 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №8, 2003;

სუსგ №3კ1474-02, 18 თებერვალი, 2003 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №4, 2003;

სუსგ №ბს502-431-კ-04, 7 ოქტომბერი, 2004 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე, №1, 2005;

განჩინება №ა-ს-1365-1491-04, 6 ივნისი, 2005 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №2, 2005;

სუსგ №ა-ს-203-622-06, 24 იანვარი, 2006 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2007;

სუსგ №ა-ს-307-712-06, 17 ნოემბერი, 2006 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2006;

სუსგ №ა-ს-1263-1503-05, 27 აპრილი, 2006 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2006;

სუსგ №ა-ს-87-531-06, 27 სექტემბერი, 2006 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2006;

სუსგ №ა-ს-24-379-07, 20 ივნისი, 2007 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №3, 2008;

სუსგ №ა-ს-274-604-07, 11 დეკემბერი, 2007 წ., საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №1, 2007;

სუსგ №ას400—648-08, 2 დეკემბერი, 2008 წ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე, №3, 2008;

სსსგ – საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზეიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, №1/1/428, 447, 459. ბათუმი, 2009;

სსსგ №1/2/411, 2008, 19 დეკემბერი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, ბათუმი, 2009;

**ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომზე
„მფლობელობა, როგორც საკუთრების პრაქტიკის
არსებობის საფუძველი“**

(შედარებით-სამართლებრივი კვლევა)

ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომი ეძღვნება პრობლემას, რომლის მნიშვნელობა სამოქალაქო ბრუნვაში დიდია, ქართული სამართლის მეცნიერებაში კი დღემდე არ ყოფილა მონოგრაფიული კვლევის ობიექტი. მფლობელობა ყოველდღიურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. შეიძლება ითქვას, რომ მფლობელობა – ნივთების ფაქტობრივად ფლობა – მრავალ სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობას უდევს საფუძველად ისე, რომ მფლობელობის უფლებრივი საფუძველი, როგორც წესი, ამოუცნობიც კი ხდება.

მფლობელობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია – საჯაროობის ფუნქცია, კერძოდ ის, რომ მოძრავი ნივთის მფლობელი მისი მესაკუთრედ იყარაუდება, დისერტანტს ნაშრომის სათაურად აქვს გამოყენებული და ამ პოზიციიდან ცდილობს ის ახსნას მფლობელობისა და საკუთრების – ფაქტისა და უფლების თანაფარდობის რთული პრობლემები სამოქალაქო სამართალში.

სადისერტაციო ნაშრომი, რომელიც ხუთი თავისა და 32 პარაგრაფისაგან შედგება, შეიცავს მფლობელობისა და საკუთრების ისტორიულ და შედარებით სამართლებრივ კვლევას. დისერტანტი იყენებს მრავალრიცხოვან ლიტერატურულ წყაროებს და მათი კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე აკეთებს სამართლის ამ ინსტიტუტის, მისი არსისა და დანიშნულების შემეცნებისათვის რელევანტურ დასკვნებს. დისერტანტი არ შემოიფარგლება მფლობელობის მხოლოდ დოგმატურ-სამართლებრივი ანალიზით და ისტორიულ ასპექტში აჩვენებს მფლობელობის ფუნქციურ და სოციალურ დანიშნულებას. ავტორი სეუელი დასკვნა, რომ მფლობელობის იგნორირება უდავო საკანონმდებლო ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს და პიროვნებისაგან გაუცხოებული სამართლებრივი სისტემებისათვის არის დამახასიათებელი, ემყარება ლიტერატურული წყაროებისა და ფაქტობრივი მასალის საფუძველიან კვლევას.

საჯაროობის ფუნქცია არ არის ერთადერთი ფუნქცია, რომელსაც მფლობელობა ასრულებს. დაცვითი ფუნქცია მას რეალური და

ქმედითი სამართლებრივი ინსტიტუტის ხასიათს ანიჭებს. გარეგნულად ეს გამოიხატება მფლობელობის საეინდიკაციო და ნეგატორულ (ხელშეშლის აღკვეთის) დაცვაში. სამართალი იცავს როგორც პოსტსორულ (ფლობის უფლების გარეშე), ისე პეტიტორულ (ე.წ. ტიტულოვან) მფლობელს და ამით ცდილობს აღადგინოს სამართლებრივი მშვიდობა გარკვეულ ეტაპამდე. მფლობელობის დაცვითი ფუნქცია ცივილური სამართლის გამოკვეთილი აქვს ისტორიულ სამართლებრივ ტრადიციას.

დისერტანტისათვის მფლობელობა უმთავრესად კონტინენტური ევროპის სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური ინსტიტუტია. აქედან გამომდინარე, არ არის შემთხვევები, რომ დისერტაციის მეხუთე თავი მფლობელობის იმ ასპექტებს ეძღვნება, რომლებიც კონტინენტური ევროპის სამართალში საკანონმდებლო რეგულირების თუ სამეცნიერო კვლევების ობიექტებს წარმოადგენენ. მასში დაწვრილებით არის გამოკვეთილი მფლობელობის სუბიექტური და ობიექტური თეორიები, მათი გაგებასა და გამოყენებას. სამოქალაქო კოდექსზე მფლობელობის რეგულირებისას, მფლობელობის როლი საკუთრების უფლების ლეგალურ დეფინიციას, ე.წ. ტრადის ცნება, მფლობელობის მნიშვნელობა საკუთრების უფლების შეძენისას, ფაქტობრივ მფლობელობაში ნიუთის გადაცემის გაგებასა და საკუთრების უფლების შეძენაზე, ვინდიკაციის შეზღუდვის შემთხვევები და სამართლებრივი მექანიზმები და ა.შ. ცალკე ყურადღებას იმსახურებს მართლზომიერი და არამართლზომიერი მფლობელობის სამართლებრივი მდგომარეობა შესაკუთრებასთან მიმართებაში.

სამართლებრივი პრაქტიკის თვალსაზრისით საყურადღებოა მოთხოვნის საფუძველთა კონკურენცია უკანონო მფლობელობიდან ნიუთის გამოთხოვისას, კერძოდ კი, საეინდიკაციო და კონდიქციური სარჩელების თანაფარდობის პრობლემა.

სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურა ისეა ჩამოყალიბებული, რომ იგი იძლევა მფლობელობის ინსტიტუტის დინამიკაში დანახვის შესაძლებლობას. მასში გამოყენებულია ქართული სასამართლო პრაქტიკა, რომლისთვისაც უკვე აღარ არის უცხო მფლობელობასთან დაკავშირებული დავები.

ქალბატონ ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომი სრულად შეესაბამება ამ კატეგორიის ნაშრომისათვის დადგენილ მოთხოვნებს. ნაშრომში გაკეთებული დასკვნები წარმოადგენს ავტორის

მიერ განხორციელებული კვლევის ლოგიკურ შედეგებს, ეყრდნობა სამეცნიერო ლიტერატურის განსხვავებულ მოსაზრებებს და არგუმენტირებულია. დისერტანტი იყენებს მრავალრიცხოვან ქართულ თუ უცხოენოვან ლიტერატურულ წყაროებს და კრიტიკულად მიმოიხილავს მათში მოცემულ შეხედულებებს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მი'სანშეწონილად მიმაჩნია ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომის გატანა საჯარო დაცვაზე.

ლადო ჯანტუშია

სრული პროფესორი

2012 წლის 27 თებერვალი

**ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომზე:
„მფლობელობა, როგორც საკუთრების პრაქტიკული
საფუძველი“, რომელიც წარმოდგენილია საპარტლის
დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად**

მფლობელობის თემა ქართულ ცივილიზაციაში ძველთაგანვე იპყრობდა მკვლევართა ყურადღებას. გასული საუკუნის 30-იან წლებში, როცა საბჭოთა იურისპრუდენციას ჯერ კიდევ არ ჰქონდა ფეხი მოკიდებული, კონსტანტინე მიქელაძე დაინტერესდა მფლობელობით და საკმაოდ საინტერესო კვლევები შემოგვთავაზა. მის მიმართ ინტერესი არც შემდგომ პერიოდში განელეზულა და დისერტაციებიც შესრულებულა რუსი მეცნიერების მიერ, სამწუხაროდ მას არ მიუღია სერიოზული გაქანება მფლობელობის ნორმატიული შეზღუდულობის გამო. მფლობელობა საბჭოთა სამართალში განიხილებოდა, როგორც საკუთრების შინაარსის ელემენტი და მას არ ჰქონია პატივი სამოქალაქო კოდექსში დამოუკიდებელ ინსტიტუტად ჩამოყალიბებულიყო. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, სრულიად ახალი ხანა დადგა მფლობელობის კვლევის საქმეში. მან მოიპოვა ნორმატიული ავტონომია და დამოუკიდებელი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში საკუთრებისგან ცალკე მოწესრიგდა. ამით ახალმა სამოქალაქო კოდექსმა თვალი გაუსწორა ევროპული სამართლის ტრადიციებს. მე მახსენდება მასთან დაკავშირებული დისკუსიები, რომელიც კოდექსის შემმუშავებელ კომისიაში მიმდინარეობდა. მინდა გავიხსენო პროფესორი სერგო ჯორბენაძე, რომელიც დაჟინებით მოითხოვდა მფლობელობის ცალკე მოწესრიგებას და ამას იმით ასაბუთებდა, რომ მფლობელობა გაცილებით მეტია, ვიდრე საკუთრების ელემენტი. ამის უფლებას ჩვენ გვაძლევდა ძველი ქართული სამართლის ძეგლები, რომლებიც მფლობელობას ფართოდ მოიაზრებდნენ და ამით თვალს უსწორებდნენ რომის სამართალს, რომელიც მფლობელობის დამოუკიდებლობის მიმართულებას აღიარებდა.

ახლა რაც შეეხება თავად სადოქტორო ნაშრომს. თვალის ერთი გადავლება საკმარისია იმისათვის, რომ დარწმუნდე მკვლევარის მეცნიერულ პასუხისმგებლობაში. არ დარწმუნდა მფლობელობასთან დაკავშირებული თითქმის არცერთი ძირითადი საკითხი, ამ ნაშრომში რომ არ იყოს განხილული. უფრო მეტიც, დისერტანტი ზოგჯერ მფლობელობას წარმოაჩენს ისეთ თემებთან მიმართებითაც, რომლებთანაც

მას აქვს ირიბი კავშირი. ნაშრომიდანვე იგრძნობ, რომ ეს არ არის ორი ან სამი წლის ნაღვაწი. როგორც თავად ვარ მოწმე, დისერტანტი თითქმის ათი წელიწადი მეცნიერული კეთლსინდისიერებით იკვლევდა მას და ამ საქმეში ამოძრავებდა პრობლემისადმი დიდი ინტერესი და არა სამეცნიერო ხარისხის რაც შეიძლება სწრაფად მოპოვება, როგორც ამას ზოგჯერ აქვს ადგილი ჩვენს სინამდვილეში.

პირველ რიგში დისერტანტი ყურადღებას ამახვილებს საკუთრების წარმოშობის საქმეში მფლობელობის როლზე და ამდენად ამ ინსტიტუტის პირველსახეს – მისი ბავშვობის პერიოდს გვიხატავს. ეს მართლაც ასე იყო ისტორიულად. ამაზე მეტყველებს ავტორის მიერ მოყვანილი აზრი ჟან-ჟაკ რუსოსი, რომელიც ამბობს: „პირველი ადამიანი, ვინც მიწის ნაკვეთი შემოიღობა და განაცხადა, რომ მისია, რაშიც ხალხიც დარწმუნდა, იყო სამოქალაქო საზოგადოების ნამდვილი ფუძემდებელი“. ძველ ხალხებში ნიუთის მფლობელობა, რაც უფრო დიდხანს გრძელდებოდა, მით უფრო ძლიერდებოდა მასში საკუთრების შეგრძნება. ამიტომაც სწორედ უნდა მივიჩნიოთ აზრი, რომელიც ამტკიცებს, რომ მფლობელობა, როგორც ფაქტობრივი მდგომარეობა ისტორიულად და ლოგიკურად წინ უსწრებს საკუთრებას, როგორც სამართლებრივ ურთიერთობას და ცვლის იქ, სადაც საკუთრება ჯერ არ ჩამოყალიბებულა.

ნებისმიერი მკვლევარისათვის რომის სამართალი წარმოადგენს ისტორიულად ლეგიტიმირებული ცივილისტური ინსტიტუტების საგანძურს. ამიტომაც, დისერტანტი დეტალურად მიმოიხილავს მფლობელობის ადგილს რომის სამართალში, სადაც მისი ისტორია არც ისე სწორხაზოვანია: ხან მფლობელობა უპირისპირდება საკუთრებას, ხან კიდევ პირიქით, საკუთრება მფლობელობას. რომის სამართლის ცალკეულ ეტაპებზე მფლობელობის დაცვა ყველას უფლება არ იყო. ბოლოს იგი გავრცელდა ვადებულებითი უფლებების მატარებელ პირთა წრეზე (მაგალითად, დამქირავებლები, მოიჯარეები და ა.შ.). მე არ შეეუდგები აღწერას იმ საკითხების, რაც დისერტანტმა წარმოადგინა. ისე კი, საკმაოდ ძარღვიანადაა ისინი წარმოჩენილი.

ფეოდალიზმი გამოირჩევა მფლობელობისადმი ორიგინალური დამოკიდებულებით. ამიტომაც ლოგიკურად მეჩვენება სამართლის განვითარების ამ ეტაპზე ყურადღების გამახვილება. ფეოდალიზმის ხანაში რომის სამართლის რეცეფცია ორიგინალურად მოხდა. რომის სამართლის გამოყენებით შეიქმნა ახალი ინსტიტუტები. მაგალითად დანაწევრებული საკუთრების იდეა სხვის ნიუთზე უფლებებს დაემ-

ყარა. იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა საკუთრების დანაწევრება, რომ მან თავი იჩინა მეოცე საუკუნეში განახლებული, ტრანსფორმირებული სახით, ტრასტის ინსტიტუტის სახით. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, პოსტსაბჭოურ საქართველოში ჰყავდა მას მომხრეები მიწის პრივატიზაციის რეფორმის განხორციელებისას. განსაკუთრებით ხაზგასასმელია ძველი საქართველოს სინამდვილე, რომელსაც გადმოსცემს ავტორი. მფლობელობა ძველ საქართველოში ატარებდა რომაული გავლენების კეალს, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ ქართული სამართალი იცნობდა როგორც პოსესორულ, ისე პეტიტორულ დაცვას. მფლობელობა ფაქტობრივად გვევლინება ისეთ ინსტიტუტად, რომელშიც ჩაკირულ-ჩამარხულია საკუთრება. ამანაც განაპირობა მფლობელობის გამომხატველ ტერმინთა მრავალფეროვნება ამ დროს.

ფეოდალიზმიდან დისერტანტი საბჭოთა სინამდვილეში გადადის. ესეც ლოგიკურად მეჩვენება, ვინაიდან ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო, ფაქტობრივად ჩვენ გამოვტოვეთ სამართლის განვითარების დიდი ეპოქა, რასაც კოდიფიკაციების ეპოქა ჰქვია. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთში, რომლის მიერაც ოკუპირებული იყო საქართველო, დიდი დაინტერესება იყო ევროპულ სამართალზე მოერგოთ თავიანთი კანონმდებლობა, ნაპოლეონის სამოქალაქო კოდექსის გადმოღების მცდელობასაც ჰქონდა ადგილი, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციას რუსეთი სამოქალაქო კოდექსის გარეშე შეხვდა. ამაში დიდია რუსი ხალხის მართლშეგნების წვლილი, რომელიც ისტორიულად იყო კომუნისტური, რასაც ძალზე ცხადად გადმოსცემს ამ ხალხის წიაღიდან გამოსული დიდი მოაზროვნე ბერდიაევი. ცოტა ავცდი საგანს და მინდა ვთქვა, რომ დისერტანტმა შესანიშნავად აჩვენა მფლობელობის ადგილი საბჭოთა სინამდვილეში. ორიგინალურად შენიშნავს იგი, რომ მფლობელობას საბჭოთა პერიოდში არ გააჩნდა, არც წმინდა სანიეთო და არც წმინდა ვალდებულებითი ხასიათი. აქვე აფართოვებს დისერტანტი კვლევის ფარგლებს და საინტერესო დასკვნებს გვთავაზობს საბჭოთა სამართალში სავინდიკაციო სარჩელის თაობაზე. ნაშრომის ეს ნაწილი გამოირჩევა კრიტიკული სულისკეთებით, არა იმის გამო, რომ „მოდაშია“ საბჭოთა სამართლის ინსტიტუტების კრიტიკა, არამედ იმის გამო, რომ დიდი იყო მისი გაუცხოება მფლობელობის ნამდვილ შინაარსთან.

დისერტაციის ერთ-ერთი საუცხოო ნაწილია მფლობელობა კონტინენტური ევროპის სამართალში. ჩვენი ამჟამინდელი სამართალი კონტინენტურის ძლიერი გავლენის ქვეშ იმყოფება, შესაბამისად –

მფლობელობაც. სწორედ, ევროპული სამართლის მშენებელია მფლობელობის სავინისეული და იერინგისეული თეორიები. ამ გაკლენებმა ძველი დაუდგეს მფლობელობას, რომელიც როგორც მანათობელი მზე, ისე ასხივებს და ათობს სამართლის ამ უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუტს სხვადასხვა ხალხებში. ამ სხივმა ქართულ სამართალშიც შემოაღწია. როგორც დისერტანტის მსჯელობიდან ჩანს, ქართულ სამართალში სავინის „სუბიექტური თეორია“ და იერინგის „ობიექტური თეორია“ კომბინირებული სახით დამკვიდრდა. უნდა დავეთანხმოთ დისერტანტს, რომ „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მფლობელობის ნებით ელემენტში, რომის სამართლის მსგავსად, არ გულისხმობს პირის ნებას, ფლობდეს მხოლოდ როგორც მესაკუთრე, რადგან მაშინ მფლობელად მხოლოდ მესაკუთრე ან არამართლზომიერი მფლობელი მიიჩნევა“. ამას თუ გავიზიარებდით, მაშინ ნებისმიერი მფლობელობა საკუთრად მფლობელობა იქნებოდა. ქართული სამართალი, როგორც დისერტანტი შენიშნავს, საკმარისად თვლის – ნივთს ფლობდე თავისთვის, თავის სასარგებლოდ, თავის ინტერესებში.

ცალკე ჩერდება „მჭერის“ ინსტიტუტზე. „მჭერი“ მფლობელის სინონიმიც იყო ძველ ქართულში. რომის სამართალში გამოიყენებოდა ტერმინი „detentio“. თანამედროვე ქართული სამართალი მჭერს არ მიიჩნევს მფლობელად და მას არ აძლევს მფლობელობითი დაცვის უფლებას. აქვე საკმაოდ მოზრდილი ადგილი აქვს დათმობილი საკუთრების უფლებას. მფლობელობა ხომ ყველაზე მეტად საკუთრებასთანაა დაკავშირებული. არც ერთი სხვა უფლების მიმართ არ მოქმედებს მსგავსი ვარაუდი, როგორიცაა მფლობელობასთან დაკავშირებული: „ივარაუდება, რომ ნივთის მფლობელი მისი მესაკუთრეა“. დისერტანტი საკუთრების აბსოლუტურობის საკითხზე ამახვილებს ყურადღებას, კერძოდ, ძალაუფლების საკითხზე. მოსაწონია დისერტანტის აზრი საკუთრების ცნებისა და შინაარსის გამიჯნულობაზე. სამწუხაროდ, სასამართლო პრაქტიკაში ეს ორი ცნება არეულია ერთმანეთში. მიზეზი შეიძლება იყოს სამოქალაქო კოდექსის 170-ე მუხლი, რომელიც დასათურებულია როგორც საკუთრების ცნება. სინამდვილეში ნორმის დისპოზიციაში საუბარია საკუთრების შინაარსზე. მართალია ზოგიერთი ევროპული კოდექსი, მაგალითად საფრანგეთის, ყურადღებას ამახვილებს სარგებლობის და განკარგვის აბსოლუტურობაზე და ამით ძალაუფლების მომენტს უსვამს ხაზს, ეს მაინც ვერ არყვეს დისერტანტის აზრს, რომ „სამოქალაქო-სამართლებრივი დოქტრინა განსაზღვრავს

საკუთრებით ცნებას, ხოლო პოზიტიური სამოქალაქო სამართალი-საკუთრების შინაარსს“.

საკუთრების არსი საკუთრების შინაარსში ჰპოვებს ასახევას. მთავარია, როგორ გვესმის შინაარსის ფარგლები, ის, თუ სად გადის ზღვარი საკუთრების თავისუფლებასა და მის შეზღუდვას შორის. საკუთრება ხომ სუბსტანციურად შეზღუდული უფლებაა. დისერტანტი საგანგებო ყურადღებას იჩენს, ტრადიციული „ტრიადისადმი“, რომელიც მოხაზავს საკუთრების შინაარსს და სამართლიანად აკრიტიკებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170-ე მუხლის ნორმას, რომელიც „ტრიადის“ მხარდამჭერია. აქვე მინდა გავიხსენო, რომ კომისიაში ამ საგანზე იყო სერიოზული დისკუსია. იყვნენ „ტრიადის“ მოწინააღმდეგეებიც, მათ რიგებში იყო პროფ. ლადო ჭანტურიც, მათ შორის მეც. ჩვენ ვთვლიდით, რომ მფლობელობა უნდა გამოტანილიყო საკუთრების შინაარსიდან. ეს არ მოხდა, მაგრამ სამაგიეროდ ისე ჩამოყალიბდა მფლობელობის მომწესრიგებელი ნორმები, რომ ფაქტობრივად ნორმატიული საფუძველი გამოეცალა 170-ე მუხლის ჩანაწერს (მფლობელობასთან დაკავშირებით) და იგი უმოქმედოდ იქცა. დისერტაციაში ცალკე ადგილი ეთმობა საკუთრების გადაცემის სისტემებს. გაანალიზებულია მისი უმარტივესი სისტემიდან დაწყებული, როგორიცაა კონსესუალური, ურთულესი სისტემით, როგორიცაა გერმანული აბსტრაქციის პრინციპი, დამთავრებული. ქართულმა სამართალმა შუალედური პოზიცია დაიკავა და titulus-ის და modus-ის შეხამება მოახდინა. ერთადერთი ნორმა, რომელსაც საკმაოდ ძლიერად ებღუჭებიან ქართულ სამართალში გერმანული სანივთო გარიგების კანონმდებლის მიერ უნებლიეთ გამოტოვების მომხრეები, ესაა ნასყიდობის განმსაზღვრელი ნორმა. 477-ე მუხლი ერთმანეთისგან განაცალკევებს საკუთრების უფლების გადაცემას და ნივთის გადაცემას (იგივე მიწოდებას). 186-ე მუხლიც შეიძლება ანალოგიურად დავანაწევროთ. აქაც საუბარია საკუთრების გადაცემაზე და ნივთის გადაცემაზე. მაშასადამე, ამ შემთხვევაშიც საკუთრების უფლების გადაცემა უნდა მოხდეს. რადგანაც 186-ე მუხლიდან გამომდინარე საკუთრების (იგივე უფლების) გადაცემაა საჭირო, ეს ზოგადი წესი 477-ე მუხლში ასეთ ფორმულირებას პოულობს: „ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე“. ე.ი. საკუთრების უფლების გადაცემა არის ნასყიდობის კაუზალური გარიგების არსობრივი მახასიათებელი. ის თუ როგორ ხდება ეს

გადაცემა, ჩანს 186-ე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილიდან, კერძოდ, ნიუთის გადაცემით, 477-ე მუხლშიც ასეა. „უფლება უნდა გადასცეს“ ნიშნავს იმას, რომ ეს უნდა მოხდეს 186-ე მუხლის მე-2 ნაწილით განსაზღვრული წესით. 477-ე მუხლის პირველი ნაწილი საუბრობს უფლების გადაცემის ვალდებულებაზე. ნებისმიერ შემთხვევაში, როცა საკუთრების წარმოშობაზეა საუბარი, არ არსებობს საკუთრების გადაცემა საკუთრების უფლების გადაცემის გარეშე. აქედან გამომდინარე, შეიძლება გამოთქმა „მიაწოდოს საქონელი“ განვიხილოთ გადაცემის სახედ. შეიძლება ეს ნორმა არ იყოს განსაზღვრულობის თვალსაზრისით უნაკლო, მაგრამ აქედან სულაც არ გამომდინარეობს, რომ საკუთრების გადაცემისათვის საჭიროა ცალკე სანიუთო გარიგება. რამდენად სარწმუნოა ჩემი მსჯელობა ვერაფერს ვიტყვი, მაგრამ დისერტაციის თვისება, რომ ჩაგითრიოს საკუთრების პრობლემებში, უეჭველია.

აღარ გავაგრძელებ სხვა საკითხებზე მსჯელობას, მხოლოდ იმას აღვნიშნავ, რომ ეს დისერტაცია სერიოზული გამოკვლევაა სანიუთო სამართალში და მას აუცილებლად მოყვება მეცნიერული ეფექტი. უცხოურ, არსებითად რუსულენოვან ლიტერატურასთან ერთად დისერტანტი არ დაუტოვებია ყურადღების გარეშე არცერთი ქართული გამოკვლევა, რომელიც კი ამ საგანზე ან მასთან ირიბად დაკავშირებით შესრულებულა. ეს იშვიათი შემთხვევაა სადოქტოროების ისტორიაში. დისერტანტი ამ მხრივ მართლაც მისაბამია იმათთვის, რომელთათვისაც პიროვნული დამოკიდებულებებია მთავარი ამ შემთხვევაში. ხაზგასასმელია დისერტაციაში კვლევის სიღრმე, აშკარად იგრძნობა მკვლევარის ჩაღრმავება საკითხებში და საკუთარი პოზიციების წარმოჩენა. ეს არ არის, რომელიმე ენიდან „მეცნიერული ეშმაკობით“ გადმოქართულებული ნაშრომი. დისერტანტი ავლენს კეთილსინდისიერ დამოკიდებულებას წყაროების მიმართ.

რაც შეეხება შენიშვნებს, დისერტაციაში იმდენი საკითხია განხილული, რომ ყველა მათგანზე დღესაც გრძელდება მეცნიერული პაექრობა და ამდენად დისერტანტის პოზიციები პატივისცემას იმსახურებს. მხოლოდ რამდენიმე საკითხზე გავჩერდები:

1. დისერტაციის მიმართ მაქვს ერთი ზოგადი შენიშვნა. იგი დისერტაციის სისტემას ეხება. დისერტანტი იხილავს არა მარტო იმ საკითხებს, რომელთაც პირდაპირი კავშირი აქვთ მფლობელობასთან, არამედ იმ საკითხებსაც, რომლებიც არაპირდაპირაა მასთან დაკავშირებული. საკმაოდ ბევრია ასეთი, მაგალითად, თუნდაც საკუთრების

წარმოშობის საფუძვლები და ა.შ. მფლობელობის შიგნითაც საკმაოდ უხედაა საკითხები, რომლებიც თითქმის პასუხგაუცემელია. თუნდაც, მის მიერ მოტანილი 159-ე მუხლის მეორე ნაწილი. აქვს მცდელობა მისი განმარტებისა, მაგრამ ერთობ ეიწროდ. მოკლედ, იმისი თქმა მინდა, რომ საკითხები, რომლებიც აქაა დასმული, ათეულობით დისერტაციის საგნად შეიძლება გამომდგარიყო. თუმცა, მაინც იკვრება ერთ სხეულად. ისე ძლიერია მფლობელობისა და საკუთრების კავშირი, რომ დისერტანტი მისი გავლენის ქვეშ იმყოფება დისერტაციის პირველი გვერდიდან ბოლომდე.

2. ზემოთ ვთქვე, რომ დისერტანტი სწორად აკრიტიკებს საკუთრების შინაარსის იმ ფორმულირებას, რომელიც მოცემულია სამოქალაქო კოდექსის 174-ე მუხლში, კერძოდ, ე.წ. „ტრიადის“ შენარჩუნებაზე. სამწუხაროდ, არ ხსნის დამაჯერებლად თუ რატომ უნდა გამოირიცხოს საკუთრების შინაარსიდან მფლობელობა. საქმე იმაშია, რომ როცა რაიმე მოვლენის შინაარსზე ვმსჯელობთ, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ამ მოვლენის თვისობრივი მხარე. შინაარსისათვის დამახასიათებელი ნებისმიერი ნიშანი მოვლენის თვისობრიობის წარმოდგენას უნდა მიქმნიდეს. მე უნდა შემეძლოს შევიმეცნო მოვლენა და ამ გზით დაენახო მოვლენის ყოფიერება, რომელიც მისი ცნებიდან გამომდინარეობს. თუ საკუთრების ცნება ძალაუფლებით იზომება, შინაარსი ამ ძალაუფლების კონკრეტული გამოხატულებაა. ამიტომაცაა, რომ ნორმატიულად კანონმდებელი უფლებამოსილია მოგვცეს ამ ძალაუფლების მდგომარეობა საკუთრების შინაარსში. ცნება და შინაარსი ერთმანეთთან მიზეზ-შედეგობრივად არიან დაკავშირებულნი. საკუთრების შინაარსი საკუთრების ცნების შესატყვისი უნდა იყოს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მფლობელობას ვერ მივიჩნევთ შინაარსის ელემენტად იმის გამო, რომ იგი ფაქტია და არაფერს იტყობინება საკუთრების თვისობრივ მხარეს. საკუთრების შინაარსის ელემენტებს, როგორიცაა სარგებლობა და განკარგვა გააჩნიათ თავისი ფარგლები თავისუფლებითი წესრიგის შიგნით. საკუთრება ხომ „სუბსტანციურად“ შეზღუდული უფლებაა, როგორც გერმანული პრეცედენტები მეტყველებენ. რა ფარგლებზე შეიძლება საუბარი მფლობელობასთან დაკავშირებით? მფლობელობის ფაქტი, მხოლოდ მდგომარეობაა და არა უფლება. ამიტომაც კარგი იყო ეს საკითხი, მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომში ცალკეც გამოყოფს საკითხს – „მფლობელობა-ფაქტი თუ უფლება“, უფრო დეტალურად წარმოიჩინა.

3. დისერტანტი სამოქალაქო კოდექსის 155-ე და 147-ე მუხლების შედარებისას სვამს კითხვას, თუ რამდენად შესაძლებელია არამატერიალური ქონებრივი საკუთრების მფლობელობა. 147-ე მუხლის განმარტებით მფლობელობის ობიექტია ნივთები, 155-ე მუხლში მთელი ქონებაა ასეთად გამოცხადებული. ეს ქონების განმარტებიდან ჩანს. კერძოდ, მასში ნათქვამია: „ქონება ამ კოდექსის მიხედვით, არის ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომელთა ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა შეუძლიათ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს“. დისერტანტი მხოლოდ ფაქტის კონსტატირებას ახდენს, წერს, რომ 147-ე მუხლი აღიარებს უფლების ფლობის შესაძლებლობას და მხოლოდ ამით კმაყოფილდება. კარგი იყო ამ ორ ნორმას შორის დაშოკიდებულება განეხილა და ემსჯელა თუ რამდენად შესაძლებელია არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეებით ფლობა. თუ ჩვენ სწორად მივიჩნევთ იმ დებულებას, რომ მფლობელობა ესაა ქონებრივი სიკეთეების მიმართ ძალაუფლების განხორციელების შესაძლებლობა, ხოლო თავად ძალაუფლება ელინდება ცალკეულ უფლებებში, მაშინ 147-ე მუხლის განმარტება აღარ იქნება საეჭვო. იმედია, ამ საკითხს კვლავ მიუბრუნდება მომავალში დისერტანტი. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ რაც უფრო ვითარდება სამოქალაქო ბრუნვა, მით უფრო კარგავს თავის მნიშვნელობას მფლობელობაში „corpus“-ი.

4. დისერტანტი აანალიზებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 187-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მეორე წინადადებაში მოცემულ ნორმას, რომელიც ეხება ვინდიკაციის შეზღუდვას. კერძოდ, ამ ნორმის თანახმად, 187-ე მუხლის პირველი წინადადებით გათვალისწინებული შეზღუდვები არ მოქმედებს ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და აუქციონზე გასხვისებულ ნივთების მიმართ. დისერტანტის აზრით, რადგანაც დღეს მომედი სააქციო სამართალი იცნობს მხოლოდ სახელობით აქციას, აქედან გამომდინარე, თვლის, რომ იგი არ შედის 187-ე მუხლში მითითებული ფასიანი ქაღალდების წრეში (გვ.131). დისერტანტი მხოლოდ ამით კმაყოფილდება და აღარ მსჯელობს იმის თაობაზე, თუ რატომ უნდა გამოირიცხოს სახელობითი ფასიანი ქაღალდი ამ ნორმიდან და რატომ უნდა დარჩეს სხვა აქციები (თუკი სააქციო სამართალი აღიარებდა მათ). 187-ე მუხლში კი ზოგადაა საუბარი ფასიან ქაღალდებზე. ამ საკითხზე პასუხის გაცემა ღირდა. თანაც ის ნაშრომი, რომელსაც დისერტანტი იმორწმუნებს, დეტალურ ინფორმაციას

შეიცავს სახელობით აქციებზე. თუ გავითვალისწინებთ მოცემულ აქციებზე საკუთრების გადასვლის წესს (იხ. ირ. ბურდული, თქვენს მიერ დასახელებული ნაშრომი, გვ. 298-316), სწორი იქნება თუ ვიტყვით, რომ სამოქალაქო კოდექსის 187-ე მუხლის მეორე ნაწილი ეხება აქციასაც, როგორც სახელობით ფასიან ქაღალდს. როცა შესაძლებელია აქციის გასხვისება, რატომ არაა შესაძლებელი მისი მოხვედრა კეთილსინდისიერი შემძენის ხელში.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიმაჩნია, რომ სადისერტაციო ნაშრომი უეჭველად აკმაყოფილებს წაყენებულ მოთხოვნებს და უნდა შეფასდეს 87 ქულით.

ბესარიონ ზოიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

**ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომზე
„მფლობელობა, როგორც საკუთრების პრაქუმფციის
არსებობის საფუძველი“**

მფლობელობაზე ამბობენ, რომ იგი სანიუთო სამართლის გულ-
შია¹. სამართალი ქედს იხრის ფაქტის წინაშე, როდესაც ეს უკანასკნე-
ლი მნიშვნელოვანია. მრავალფეროვანია მფლობელობის იურიდიული
შედეგებიც: პირველი, ასე ეთქვამთ დროებითი, არის ავარაუდებიანო საკუთრე-
ბა²; უფრო რადიკალური, თუ მფლობელობა ხანგრძლივია და კანონით
დადგენილი დროის განმავლობაში გრძელდება, მფლობელი ხდება მე-
საკუთრე, თუნდაც იგი მესაკუთრე არ ყოფილიყო მფლობელობაში
შესვლის დროს (შექენითი ხანდაზმულობა)³. მესამე, კიდევ უფრო საინ-
ტერესო, არის კეთილსინდისიერი მფლობელის უფლება დაიტოვოს
ნიუთის ნაყოფი და სარგებელი, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ნიუთის
მესაკუთრე არ იყო, მაშინაც კი, როდესაც ნიუთი უკან უნდა დააბრუნოს⁴.
თუმცა ეს შედეგები დამოკიდებულია მფლობელობის ხარისხსა და
ხანგრძლივობაზე, მის ობიექტზე და თავად მფლობელის დამოკიდე-
ბულებაზე მფლობელობის ფაქტის მიმართ.

ქეთევან ქოჩაშვილის სადისერტაციო ნაშრომი სწორედ მფლობე-
ლობის, როგორც საკუთრების პრაქუმფციის არსებობის საფუძველს
ეხება. ნაშრომი შესრულებულია სამართლის დოქტორის აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად.

სადისერტაციო ნაშრომის პირველი თავი მფლობელობისა და
საკუთრების, როგორც ფაქტისა და უფლების ურთიერთკავშირს ეხება.
ამ თავში დისერტანტი იხილავს მფლობელობას, როგორც საკუთრების
პირველსაწყისს. და მართლაც, რომ მოვასდინოთ რედუქცია იმ დროისა,
როდესაც საკუთრების უფლება არ არსებობდა, დროისა პიპოთეუტისა,
მაგრამ არა გამორიცხულისა, მფლობელობა მაინც იარსებებდა. ძალიან
საინტერესოდ განიხილავს დისერტანტი ფაქტობრივი ფლობის უფ-
ლებრივ ფლობად გარდაქმნის საკითხს (გვ. 16-21).

ნაშრომის მოზრდილი ნაწილი - მეორე, მესამე და მეოთხე თავე-
ბი ეხება მფლობელობის ინსტიტუტის ევოლუციურ გზას. ლოგიკურია,

¹ Ph. Malaurie, L.Aynès, Cours de droit civile, Les Biens, 1990, გვ. 123.

² ივარაუდება, რომ ნიუთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე, სსკ-ის 158-
ე მუხლის პირველი ნაწილი.

³ სსკ 165-167-ე მუხლები.

⁴ სსკ 163-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

რომ ავტორი ამ საკითხების კვლევას რომის სამართლით იწყებს და მეორე თავში - მფლობელობა რომის სამართალში ისეთ საკითხებს იხილავს, როგორებიცაა: მფლობელობის ცნება მფლობელობის სუბიექტთან და ობიექტთან კავშირში: მფლობელობის ელემენტები, მფლობელობის ობიექტი, უსხეულო ნივთების მფლობელობა; მფლობელობის წარმოშობა და შეწყვეტა: პირველადი წარმოშობა, ნაწარმოები საშუალება, მფლობელობის დაფუძნება წარმომადგენლის მიერ, მფლობელობის შეწყვეტა; მფლობელობის ინტერდიქტული დაცვა; პეტიტორული პროცესის არსი; მფლობელობითი ხანდაზმულობა; პრეტორული სარჩელის წარმოშობა და მისი თავისებურებები, მკერთა სამართლებრივი მდგომარეობა. ცალკე მესამე თავში ეხება ავტორი მფლობელობის საკითხს ფეოდალურ სამართალში და დისერტანტი აქ გეთავაზობს ისეთი საკითხების ანალიზს, როგორებიც არის: რა არის მიწა სენიორის გარეშე, დანაწევრებული საკუთრება, მფლობელობითი დაცვის არსი და მიზეზები ფეოდალურ სამართალში, ვინდიკაციის შეიღუდვის წესის წარმოშობა, საკუთრების წარმოშობა „სიგროითა ჟამათითა“ გზით, მფლობელობა რეეოლუციამდელ რუსულ სამართალში. ამას მოსდევს მეოთხე თავი მფლობელობა - ფაქტი და უფლება (მფლობელობის საბჭოთასამართლებრივი კონცეფციის კრიტიკული ანალიზი) რომელიც შემდეგი ქვეთავებისაგან შედგება პიროვნებისაგან გაცუცხოებული სამართალი, მფლობელობა - ფაქტი თუ უფლებრივი კატეგორია, მესაკუთრე - მფლობელთა სამართლებრივი მდგომარეობა, იცნობდა თუ არა საბჭოთა სამართალი მფლობელობის დაცვას?, საკუთრების დაცვის თავისებურებანი საბჭოთა სამართალში, მფლობელობაზე დაფუძნებული საკუთრების შეიქნის პირველადი საშუალებების არსი.

აქვე მინდა გამოთქვა ჩემი პირველი შენიშვნა, რომელიც უშუალოდ ნაშრომის სისტემას ეხება. მართალია, ქალბატონი ქეთევანი საინტერესოდ მსჯელობს მფლობელობის „დროსა და სივრცეში“ განვითარებასთან დაკავშირებით, თუმცა ეფიქრობ, რომ ეს ნაწილი მოჭარბებულად არის წარმოდგენილი (როგორც აღინიშნა სადისერტაციო ნაშრომის მეორე თავი ეხება მფლობელობას რომის სამართალში (7 ქვეთავი და 18 ქვეპარაგრაფი), მესამე თავი მფლობელობა ფეოდალურ სამართალში (6 ქვეთავი და 13 ქვეპარაგრაფი), მეოთხე თავი მფლობელობა - ფაქტი და უფლება (მფლობელობის საბჭოთასამართლებრივი კონცეფციის კრიტიკული ანალიზი) - (6 ქვეთავი და 7 ქვეპარაგრაფი). და ეს მაშინ, როდესაც მფლობელობის ინსტიტუტის მთელი რიგი პრობლემები დისერტანტს მეხუთე თავშიც სწორედ ისტორიულ კონტექსტში აქვს

განხილული, რაც ზოგ შემთხვევაში ამ საკითხების დუბლირებას იწვევს. მიმაჩნია, რომ პირითადად პოზიტიურ სამართალში შესრულებული სა-
დისერტაციო ნაშრომში 5 თავიდან 3 თავის მიძღვნა ინსტიტუტის ისტო-
რიული განვითარებისათვის მოჭარბებულია. ნაშრომის მიზანი რომ
ყოფილიყო ამ ინსტიტუტის განვითარების ისტორიული ტენდენციების
შესწავლა, ეს გასაგები იქნებოდა. ეჭვგარეშეა, რომ მფლობელობის იუ-
რიდიული ფენომენის სწორი გაგებისათვის მისი განვითარების ისტო-
რია აუცილებელია, მაგრამ იმ მოცულობით, რაც კელევის მიზნებით
არის გამართლებული. ამასთან ერთად, მიუხედავად იმისა, რომ დისერ-
ტანტს დეტალურად აქვს შესწავლილი მფლობელობის ევოლუციური
გზა, მისი ყურადღების მიღმა აღმოჩნდა საკითხი ამ ინსტიტუტის საქართვე-
ლოს სამოქალაქო კოდექსში რეცეფციის შესახებ, რაც იმედია, სადისერ-
ტაციო ნაშრომზე შემდგომი მუშაობისას, კერძოდ მისი წიგნად გამოცე-
მის დროს იქნება გათვალისწინებული.

მეხუთე თავს - მფლობელობა კონტინენტური ევროპის სამართ-
ლის ფარგლებში, ავტორი მფლობელობის ელემენტების განხილვით
იწყებს. მართლაც, მფლობელობა ინარჩუნებს რომის სამართლიდან
მომდინარე მატერიალურ ელემენტს, *corpus* და ასე ვთქვათ ინტელექტუ-
ალურ/ნებით ელემენტს: *animus*. *Corpus* მდგომარეობს ნივთზე ძალაუ-
ფლების რეალურ განხორციელებაში. ჩვეულებრივ *corpus* ხორციელდებ-
ა მატერიალური და უწყვეტი ფლობით. *Animus* არის ერთადერთი
ფსიქოლოგიური ელემენტი, რომელიც მნიშვნელობას ანიჭებს მატერი-
ალურ ტერმს და მფლობელობის იურიდიულ შედეგებს ამართლებს⁵.
დამაჯერებელია ქაღალტონი ქეთევანის მსჯელობა იმასთან დაკავშირე-
ბით, რომ ქართულ სამართალში მფლობელობა არ ეფუძნება საკუთრად
ფლობის სურვილს ვიწრო გაგებით, ანუ ფლობდ, როგორც მესაკუთრე.
ის საკმარისად თელის სურვილს - ნივთს ფლობდ თავისთვის, თავის
სასარგებლოდ, თავის ინტერესებში (გვ.82). ამავე დროს ძალიან კარგი
იქნებოდა ავტორს უფრო მეკეთრად გამოეყო *corpus* -ისა და *Animus*-ის
ელემენტები, განსაკუთრებით კი გაემიჯნა ერთმანეთისაგან *Animus*-ის
ორი ელემენტი: ნება და განზრახვა. თანამედროვე ფრანგულ დოქტრინა-
ში ნების გარდა მფლობელს უნდა ჰქონდეს განზრახვა, დამტკიცოს
თავისი უფლება ნივთზე, ჩათვალოს იგი თავისად (საკუთრებად), ან
თავისი სანივთო უფლების ობიექტად. საზოგადოდ, ეს არის განზრახვა,
რომელიც შეესაბამება უფლებას, რომლის შექმნის საშუალებაც მფლო-

⁵ Ph. Malaurie, L.Aynès, Les Biens, გვ. 128.

ბელობას შეეძლო მოეცა⁶. თუმცა, ამ კონტექსტში ცოტა სადავოდ მჩვენება დასკვნა, რომ მფლობელად მიიჩნევა სხვა სანიეთო და ვალდებულებითი უფლების მქონე პირებიც, მესაკუთრისა და არამართლზომიერი მფლობელის გარდა (გვ.82). გაუგებარია, თუ რატომ არ მიიჩნევა მფლობელად მესაკუთრე ან არამართლზომიერი მფლობელი? თუმიცა ისიც უნდა ითქვას, რომ მთავარი სიძნელე ამ კონტექსტში დაკავშირებულია animus-ის მტკიცებასთან, რადგან, როგორც არ უნდა იყოს, ფსიქოლოგიური ძიება ძალიან შორს ვერ წავა⁷.

საინტერესოდ არის ასახული ნაშრომში მფლობელობის სუბიექტური და ობიექტური თეორიები (გვ.79-81). თავისი ფილოსოფიური ინტერესის გარდა ამ ორი თეორიის შეპირისპირებას პირდაპირი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია: ეს ეხება მაგალითად დამქირავებლის ბედს. შეუძლია თუ არა დამქირავებელს თვითონ განახორციელოს პოსესორული სარჩელი, თუ უნდა შემოიფარგლოს სარჩელის აღძვრით იჯარით გამცემის წინააღმდეგ ხელშეკრულების საფუძველზე, რომელიც მას ამ უკანასკნელთან აკავშირებს? სუბიექტურ თეორიაში დამქირავებელს თვითონ არა აქვს უფლება აღძვრას პოსესორული სარჩელები, მაშინ როცა ობიექტური თეორია მას ამ უფლებას ანიჭებს. აღსანიშნავია, რომ ეს საკითხი ასევე კავშირშია სანიეთო და ვალდებულებით უფლებათა ურთიერთმიმართებასთან, რადგან დამქირავებლის უფლება, პრინციპში პირადი, სანიეთო შეფერილობას იღებს.

15.2. ქვეთავში ქალბატონი ქეთევანი საუბრობს ორმაგ მფლობელობასა და თანამფლობელობაზე. თანამფლობელობის საკითხი მართლაც სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს მფლობელობის კონტექსტში, რადგანაც ასეთ შემთხვევაში მფლობელობა ორაზროვანია, როდესაც ნათლად არ ჩანს ექსკლუზიური animus possidendi. მაგალითად საოჯახო ურთიერთობებში ხშირად იქმნება ორაზროვნება (მშობლები, მეუღლე, თანამცხოვრები): რადგან თუ ნიეთის მფლობელი მას ექსკლუზიურად თავისთვის არ ფლობს, ეს იწვევს ორაზროვნების ნაკლოვანებას, რაც შეიძლება დაბრკოლებად იქცეს მფლობელობისათვის, თუნდაც ხანდაზმულობით საკუთრების შეძენისას⁸.

⁶ Ph. Mauraie, L'Aynès, Les Blens, გვ. 129.

⁷ Ph. Mauraie, L'Aynès, იქვე.

⁸ მფლობელობა ორაზროვანია, როდესაც მფლობელობა არ არის ექსკლუზიური. საოჯახო ურთიერთობებში ხშირად სადავოა მფლობელი ნიეთს ექსკლუზიურად ფლობს თუ ვინმესთან ერთად. ამდენად წესი, მფლობელი ივარაუდება მესაკუთრედ არ უნდა გაერცვოდეს არაექსკლუზიური მფლობელობის შემთხვევებზე, მაგალითად მეუღლეების საერთო მფლობელობაში არსებულ ნიეთებზე. შეადარ. Xavier Henry, Méga Code Civil, art. 2276, Dalloz, 2011, გვ. 3448.

საინტერესოა ქვეთავი, რომელიც მჭერის სამართლებრივ ფიგურას ეხება (გვ. 82-83). თუმცა საინტერესო იქნებოდა ავტორის მოსაზრება იმ შემთხვევასთან დაკავშირებით, როდესაც მაგალითად მჭერი აგორავებს ნივთს. საფრანგეთის საკასაციო სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე აღნიშნა, რომ კეთილსინდისიერ მოგირავენს შეუძლია დაიმოწმოს წესი „მოძრავ ქონებასთან დაკავშირებით, მფლობელობა უდრის სამართლებრივ საფუძველს“⁹, რათა შეედავოს ნამდვილი მესაკუთრის მიერ მის წინააღმდეგ აღძრულ საეინდიკაციო სარჩელს. ფრანგული სამართალი ამ შემთხვევაში სწორედ მფლობელობიდან გამომდინარე საკუთრების პრეზუმფციას იშველიებს და მიიჩნევს, რომ ასეთი მჭერი, ერთდროულად მჭერიც არის და მფლობელიც. მჭერი მესაკუთრესთან მიმართებით, ჭეშმარიტი მფლობელი კი მესამე პირის მიმართ, რადგან იგი გირაოზე რეალური უფლების მქონეა¹⁰.

სრულიად ვეთანხმები დისერტანტის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ მფლობელობის დამოუკიდებელ ინსტიტუტად გააზრების მიუხედავად საქარფელოს სამოქალაქო კოდექსი საკუთრების შინაარსის ცნების განსაზღვრისას ტრადიციულ დარჩა (გვ. 91). თუმცა ამავე დროს საკუთრება ქართულ დოქტრინაში განიხილება, როგორც უფლება, ნივთზე სრული ბატონობისა,¹¹ მაქსიმალურად აბსოლუტური და სრული. სსკ-ს 170-ე მუხლის პირველი ნაწილის აღნიშნული ფოლმურილების ძირითადი პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი მესაკუთრის უფლება მოსიძღვრებას ზღუდავს მათი განსაზღვრის გზით.¹² საკუთრების შინაარსის ელემენტებზე საუბრისას დისერტანტი ეხება საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 544-ე მუხლს, და აღნიშნავს, რომ საკუთრების შინაარსის განსაზღვრისას იგი მიუთითებს მხოლოდ ორ ელემენტზე, სარგებლობასა და განკარგვაზე. უნდა ითქვას, რომ თავად სახელგანთქმული 544-ე მუხლი ფრანგულ დოქტრინაში არაერთხელ გამხდარა კრიტიკის საგანი, რადგან იგი უფრო ღოზუნგს გამოხატავდა,

⁹ იხ. Code Civile France, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&idArticle=LEGIARTI000019017163&dateTexte=20110414> (5.06.2012 მდგომარეობით)

¹⁰ H. Capitant, F. Terré/Y. Lequette, Les Grand arrest de la jurisprudence civile, Dalloz, 2000, გვ. 392.

¹¹ იხ. ჭანტურია, უძრავი ნივთების საკუთრება, 2001, გვ. 53; ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, 2003, გვ. 57, ასევე, ჭეჭელაშვილი, სანივთო სამართალი, 2006, გვ. 99.

¹² შეად. Склоковский, К. Собственность в гражданском праве, М. 2008, გვ. 178 და შემდგომი.

ფეოდალური უღლისაგან ახლადგამოხსნილი კერძო საკუთრების აღსანიშნავად, ვიდრე ნორმას, რომელსაც კანონის წესის ღირებულება გააჩნდა¹³.

წესი „ივარაუდება, რომ ნიუთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე“ იცავს კეთილსინდისიერ შემძენს, რომელმაც შეიძინა ნიუთი *a non domino*, იმის ვინდოკაციისგან, ვინც მისი მესაკუთრე (რაც დისერტაციაში დეტალურად არის განხილული). ეს არის ამ პრეზუმფციის შეძენითი ფუნქცია. თუმცა ასევე მნიშვნელოვანია ამ წესის მტკიცებითი ფუნქცია (გვ. 150)¹⁴. დაეაში, რომელშიც მფლობელი უპირისპირდება იმას, ვინც მისი მფლობელობის უკან რაიმე უფლების არსებობას უარყოფს, იგებს მფლობელი, მხოლოდ თავისი მფლობელობის დამოწმებით, სხვა ელემენტის დამოწმების გარეშე¹⁵. თუ ვერცერთი მხარე ვერ ამტკიცებს თავის უფლებას, დაეა წყდება კვლავ მფლობელის სასარგებლოდ.

ცალკე ქვეთავი ეთმობა ნაშრომში მფლობელობის დაცვის საკითხს. 7.6.4. ქვეპარაგრაფში საუბრობს დისერტანტი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ნორმებზე მფლობელობითი დაცვის შესახებ. აღსანიშნავია, რომ დისერტანტი კარგად იცნობს და მარჯვედ იყენებს საქართველოს სასამართლოების გადაწყვეტილებებს განსახილველ საკითხებთან დაკავშირებით. ამავდროულად მეჩვენება, რომ დისერტანტს სათანადოდ არა აქვს შეფასებული 160-ე მუხლის მესამე წინადადება, რომელიც ძალადობით მფლობელობის მოპოვებას ეხება. რამდენად არის დაცული მფლობელობა და იწვევს თუ არა იგი სამართლებრივ შედეგებს, თუკი ძალადობით მოხდა მისი მოპოვება?

დაცვა, რომლითაც სამართალი მფლობელობას უზრუნველყოფს, არ შეიძლება ემსახუროდეს ძალადობრივ მოქმედებას. კერძო სამართალს სძულს ძალადობა, რომელიც სამართლის ანტინომიაა. ძალადობით მფლობელობის მოპოვება, რაც სსკ 160-ე მუხლის მესამე წინადადებით არის გათვალისწინებული ამ უკანასკნელს, ყოველგვარი ეჭვის გარეშე, ნაკლოვანად აქცევს; უკიდურეს შემთხვევაში, ვიდრე ძალადობა გრძელდება. მაგრამ რადგან საქმე ეხება დროებით ნაკლოვანებას, საინტერესოა, რა ხდება მას შემდეგ, როცა ძალადობა წყდება?

აქვე დისერტანტი იხილავს თვითდაცვის საკითხს (ქვეთავი 7.7). გასაზიარებელია დისერტანტის მიდგომა, რომ მფლობელობა, თავდა-

¹³ Philippe Simler, *Les Biens*, 13, გვ.21.

¹⁴ ფრანგულ სამართალში ამასთან დაკავშირებით იხილეთ საქმე ნური კრონის წინააღმდეგ, წიგნში: H.Capitant, F.Terré/Y.Lequette, *Les Grand arrest de la jurisprudence civile*, Dalloz, 2000, გვ.393-395.

პირველად მშვიდობიანი, არ ხდება ნაკლოვანი იმ ფაქტის გამო, რომ მფლობელმა შემდგომში თავისი უფლება ძალადობრივად უნდა დაიცვას, იმიტომ, რომ მფლობელის ძალადობა ამ შემთხვევაში კანონიერია; იგი იცავს არსებულ უფლებას, რომელსაც კანონი მფარველობს, მაშინ როცა საწყისი ძალადობის ობიექტი მისი წართმევია.

აღსანიშნავია ასევე, რომ წარმოდგენილი ნაშრომის სათაურია „მფლობელობა, როგორც საკუთრების პრეზუმფციის არსებობის საფუძველი“. უნდა ითქვას, რომ დისერტანტი ძალიან გაცდა მფლობელობის, როგორც საკუთრების პრეზუმფციის საკითხს და მფლობელობისა და საკუთრების საკენძო საკითხები მთლიანად არის წარმოდგენილი დისერტაციაში. ერთის მხრივ, ეს ნაშრომს საინტერესოს ხდის, მაგრამ მეორეს მხრივ მეჩვენება, რომ დისერტანტი ეხება ისეთ საკითხებს, რომელთაგანაც თითოეული სრულიად თავისუფლად შეიძლებოდა დამოუკიდებელი კვლევის საგანი გამხდარიყო. ამასთან ერთად კარგი იქნებოდა დისერტანტს ემსჯელა მფლობელობის, როგორც საკუთრების პრეზუმფციის გამოყენების ფარგლებზე. რა შემთხვევაში გამოირიცხება პრეზუმფციის მოქმედება? ჩვენ უკვე შევეხეთ მეუღლეთა თანამფლობელობის შემთხვევებს (იხ. ზემოთ), როდესაც მფლობელობა ორანაწილიანია და არ უნდა იწვევდეს საკუთრების ვარაუდს. ფრანგულ სამართალში მფლობელობით საკუთრების მტკიცების წესი არ ვრცელდება მეუღლეების მიერ ქონების გაყოფისას 1538-ე მუხლის მესამე ნაწილით¹⁵ გათვალისწინებულ გაუყოფად ქონებაზე. ფრანგულ სამართალში ასევე მიიჩნევა, რომ წესი „მფლობელობა უდრის სამართლებრივ საფუძველს“ არ მოქმედებს, როდესაც საქმე ეხება ე.წ. „საოჯახო მოგონებებს“¹⁶. არის

¹⁵ Ph. Malaurie, L. Aynès, Les Biens, გვ. 141.

¹⁶ 1538-ე მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად ქონება, რომლის მიმართაც არც ერთ მეუღლეს არ შეუძლია დაამტკიცოს თავისი განსაკუთრებული საკუთრების უფლება, ითვლება გაუყოფად ქონებად, რომელიც ორივე მეუღლეს ეკუთვნის თანაბარწილად, იხ. Code Civile France, მუხლი 1538, <http://www.lcgifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&idArticle=LEGIART1000019017163&dateTexte=20110414>

¹⁷ არის შეხედულება, რომ „საოჯახო მოგონებები“ ამ წესის გამოყენების მიღმაა. ფრანგულ სამართალში ამის საილუსტრაციოდ მოჰყავთ დავა, რომელიც ეხებოდა საოჯახო ფორტოალბომს, რომელიც იყო უფროსი შვილის მფლობელობაში და რომლის გადაცემასაც მისგან ითხოვდა დედა. სასამართლომ ჩათვალა, რომ სწორედ დედა იყო ის პირი, რომელსაც უპირატესი უფლება ჰქონდა მფლობელობაში ჰქონოდა ალბომი, რადგანაც ალბომში იყო მისი და მისი მეუღლის, ასევე მათი არასრულწლოვანი შვილების ფოტოები. იხ. Xavier Henry, Méga Code Civile, art. 2276, Dalloz, 2011, 102, გვ. 3448.

ასევე არაერთგვაროვანი შეხედულებანი ფულადი თანხის მიმართ¹⁸ ამ წესის გამოყენების შესახებ. საინტერესო იქნებოდა ავტორს ემსჯელა რამდენად გამოყენებადია პრეზუმფცია ცხოველებთან მიმართებით, ასევე ავტომობილის მფლობელობისა და ტექნიკური პასპორტის მფლობელობის შესახებ¹⁹.

სამწუხაროდ დისერტაციაში გეხედება აკადემიური წერის სტანდარტების დარღვევაც. ხშირ შემთხვევაში ეს ეხება გაბატონებული მოსაზრების მითითებას, რომელიც, როგორც წესი, სულ მცირე ორი წყაროთი მაინც უნდა იყოს დამოწმებული. (გვ.76, 97), არის ასევე ტექნიკური ხაერეზები, მაგ. 152-ე გვერდზე მითითებულია საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 227-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც მოძრავ ნივთზე მფლობელობა უდრის სამართლებრივ საფუძველს. აღნიშნული ნორმა საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსში 2008 წლის 17 ივნისის ცვლილებებამდე გათვალისწინებული იყო 2279-ე მუხლში, ხოლო ცვლილებების შემდეგ აისახა 2276-ე მუხლი პირველ ნაწილში²⁰, ყველა შემთხვევაში მითითება 227-ე მუხლზე არაზუსტია.

საინტერესოა სადისერტაციო ნაშრომის დასკვნით ნაწილში გატარებული აზრი, იმის თაობაზე, რომ „მოძრავ ნივთებზე საკუთრების გადასაცემად აუცილებელია, რომ მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემძენს ნივთი“ უნდა განიმარტოს ისე, რომ გამსხვიისებელი უნდა იყოს მესაკუთრე, ან მისგან გასხვიისებაზე უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი, ამასთან უფლებამოსილი პირის მიერ დადებული ვალდებულებით-სამართლებრივი გარიგება უნდა იყოს ნამდვილი“. ნამდვილი უფლების რაობასთან დაკავშირებით ქართულ დოქტრინაში ბევრი ითქვა, და არის მოსაზრება, რომ ეს არის ნამდვილი ვალდებულებით-სამართლებრივი გარიგება²¹, მაგრამ ჩვენი აზრით უფრო გასაზიარებელია მოსაზრება, რომ ნამდვილი უფლება შეიძლება ასევე წარმოიშვას კანონის საფუძველზეც²².

¹⁸ Xavier Henry, *Méga Code Civile*, art. 2276, Dalloz, 2011, 101, გვ. 3448.

¹⁹ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ავტომობილის მფლობელობა ხორციელდება არა მხოლოდ ავტომობილის მფლობელობით, არამედ ტექნიკური პასპორტის მფლობელობითაც.

²⁰ იხ. *Code Civile France*, Article 2276 <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&idArticle=LEGIARTI000019017163&dateTexte=20110414> (5.06.2012 მდგომარეობით)

²¹ Chechelashvili Z. Some defects in the civil code of Georgia, http://www.turasei.narod.ru/read/st16.htm#_ftn1, (5.06.2012 მდგომარეობით)

²² *კეეტერინე დანელია*, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, *ქსი, 2008, 43, ასევე* Е. Курзински-Синтер, Т.Зарандия, *Рецепция немецкого частного права в Грузии*, *Вестник Гражданского права*, №1, 2012, გვ. 240.

აღსანიშნავია, რომ დისერტანტი ძალიან გრძელი გზა განელო დღევანდელ დღემდე. მან მართლაც ძალიან სერიოზული კვლევა ჩაატარა და საინტერესო ნაშრომი წარმოადგინა. განსაკუთრებით ხაზგასასმელია მისი მეცნიერული კეთილსინდისიერება, ავტორი იცნობს და იყენებს ამ საკითხთან დაკავშირებით ქართულ და რუსულ ენაზე არსებულ წყაროებს და მისი ყურადღების მიღმა ამ ენებზე შესრულებული თითქმის არც ერთი სერიოზული კვლევა არ არის დარჩენილი. თუმცა, აქვე უნდა ითქვას, რომ სამწუხაროდ დისერტაციაში არ არის ასახული თანამედროვე ევროპული კონცეფციები მფლობელობასთან, როგორც საკუთრების პრეზუმფციასთან დაკავშირებით, რაც უდავოდ მეტ დამაჯერებლობას შესძენდა სადისერტაციო კვლევას.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია, რომ დისერტანტი თავს არ იღლის რაიმე სახის საკანონმდებლო ცვლილებების შეთავაზებით, არამედ ცდილობს დაგეანახოს მოვლენათა ფუნქციონალური კავშირები, გააღვიძოს აზრები, კრიტიკულად შეხედოს საგნებს, რაც არის კიდევ ნამდვილი მეცნიერება.

დასკვნის სახით მინდა აღვნიშნო, რომ ქეთევან ქოჩაშვილის ნაშრომი „მფლობელობა, როგორც საკუთრების პრეზუმფციის არსებობის საფუძველი“, რომელიც სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად არის წარმოდგენილი, სრულიად აკმაყოფილებს წაყენებულ მოთხოვნებს და შესაძლებელია შეფასდეს 83 ქულით (ძალიან კარგი).

თამარ ზარანდიძე

სამართლის დოქტორი,

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

„ბონა კაუზა“-ს მხარე გამოცემული ნიგნები
მათი შექმნა შეგიძლიათ საქართველოში არსებული ნიგნების
მაღაზიების ქსელში და „ბონა კაუზა“-ს საფირმო მაღაზიაში
(მის-: ქ.თბილისი, თაბუკაშვილის ქ. N 12, ტელ.:299-00-71; 599 78 61 77)

კონსტიტუციები

- საქართველოს კონსტიტუცია
- საქართველოს კონსტიტუცია (რუსულ ენაზე)
- საქართველოსა და ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციები
- ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია
- რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუცია

კოდექსები

- საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი
- საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი
- საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი
- საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი
- საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი,
ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი (ერთ ნიგნად)
- საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი
- საქართველოს საგადასახადო კოდექსი
- საქართველოს საგადასახადო კოდექსი (კოდიფიცირებული)
- საქართველოს საარჩევნო კოდექსი
- საქართველოს ტყის კოდექსი
- საქართველოს საზღვაო კოდექსი
- საქართველოს შრომის კოდექსი
- საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი
- საქართველოს პატიმრობის კოდექსი

ნორმატიული აქტების კრებულები

- მუნიციპალური სამართალი (ყველაფერი ადგილობრივი
თვითმმართველობის შესახებ)
- საბანკო სამართალი
- საავტორო სამართალი
- საპატენტო სამართალი და სამრეწველო საკუთრების სამართალი
- საბინაო სამართალი
- საარბიტრაჟო სამართალი
- დაზღვევის სამართალი
- სამენარმეო სამართალი
- ავტოსატრანსპორტო სამართალი
- სამხედრო სამართალი
- სამშენებლო სამართალი (როგორ ვაშენოთ კანონიერად)
- საერთაშორისო სამართალი და ურთიერთობები

- სანოტარო სამართალი
- საერთაშორისო სავაჭრო სამართალი
- საფინანსო სამართალი
- ეკოლოგიური სამართალი
- საერთაშორისო საზღვაო სამართალი
- საზოგადოებრივი მართლწესრიგის სამართალი
- დიპლომატიური სამართალი. საკონსულო სამართალი
- საჰაერო სამართალი
- ბავშვის უფლებათა სამართალი
- საერთაშორისო კერძო სამართალი
- საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი
- ლტოლვილთა სამართალი
- სასაზღვრულ საზღვრებითი სამართალი
- მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სამართალი
- სოციალური დაცვის სამართალი
- ევროპის სამართალი
- ფასიანი ქაღალდების სამართალი
- მას-მედიის სამართალი
- საერთაშორისო ორგანიზაციების სამართალი
- საერთაშორისო სისხლის სამართალი
- მინის სამართალი
- ყველაფერი სააღსრულებო ნარმოებათა შესახებ
- ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები
- ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები
- სასამართლო ხელისუფლება საქართველოში
- ყველაფერი ყადაღის შესახებ (ყადაღის დადება, მოხსნა, განაკვეთები)
- სამაგიდო წიგნი ექიმებისათვის
- სამაგიდო წიგნი იურისტებისათვის, ეკონომისტებისათვის, საქმიანი ადამიანებისათვის
- პოლიციელის სამაგიდო წიგნი
- ბუღალტრის სამაგიდო წიგნი
- საინვესტიციო გარემო და ბიზნესის სამართლებრივი საფუძვლები საქართველოში
- აუდიტორის სამაგიდო წიგნი
- ადვოკატის სამაგიდო წიგნი
- საჯარო მოსამსახურის სამაგიდო წიგნი
- რა უნდა იცოდეს გადასახადის გამამხდელმა
- საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი
- საქართველოს მოქალაქეობა მოქმედ კანონმდებლობაში
- როგორ გავხდეთ მესაკუთრე (რა უნდა ვიცოდეთ ქონების შეძენისას და გასხვისებისას)
- სარჩელის, შესაგებლისა და საჩივრის ფორმათა ნიმუშები სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე და მათი შევსების ინსტრუქციები

- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო
- შრომის სამართალი
- რა უნდა ვიცოდეთ გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ
- ახალი საგადასახადო კოდექსის საფუძველზე მიღებული ინსტრუქციები
- ვადები სამოქალაქო და სამოქალაქო საპროცესო კოდექსების მიხედვით (ს. ჯორბენაძე)

სამეცნიერო და დამხმარე (პრაქტიკული) სახელმძღვანელოები

- თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები (რენე დავიდი)
- სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია (გიორგი ნადარეიშვილი)
- რომის სამოქალაქო სამართალი (გიორგი ნადარეიშვილი)
- მსოფლიოს პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია (გიორგი ნადარეიშვილი)
- ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია (გიორგი ნადარეიშვილი)
- საზღვარგარეთის ქვეყნების სამოქალაქო და სავაჭრო სამართლის მოკლე მიმოხილვა (გიორგი ნადარეიშვილი)
- სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია (გივი ლოზჟანიძე)
- შესავალი სამართლის ფილოსოფიაში (გივი ლოზჟანიძე)
- შრომის სამართალი (ძამუკაშვილი)
- სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა (მერაბ ტურავა)
- სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო (მერაბ ტურავა)
- მემკვიდრეობის სამართალი (ზ. ახვლედიანი)
- გავრცელებული ნარკოტიკული საშუალებები და პრეკურსორები (ნ. ნადარეიშვილი)
- სისხლის სამართალი. /დანაშაული/ (ლამარა სურგულაძე)
- კომპიუტერული დანაშაული (ლამარა სურგულაძე)
- ადმინისტრაციული სამართალი (იროდიონ სურგულაძე)
- შესავალი გაკოტრების სამართალში (დამხმარე სახელმძღვანელო) (როინ მიგრიაული)
- „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი (კითხვები. პასუხები. რეკომენდაციები) (მორენა ჯანხოთელი)
- სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (ლალი ლაზარაშვილი)
- საქართველოს სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმების კომენტარები (დავით ჩიკვაიძე)
- კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა (ბადრი კოჭლამაზაშვილი)
- საეკლესიო სამართალი (დავით ჩიკვაიძე)
- შესავალი ქართულ სამართალშემოქმედებაში (როგორ იქნება სამართალი) (რევაზ რიჟამაძე)
- სანიეტო სამართალი (ზურაბ ჭეჭელაშვილი)
- სახელშეკრულებო სამართალი (ზურაბ ჭეჭელაშვილი)
- საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი კომენტარებით (ალექსანდრე კვაშილავა)

- ადამიანის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული (ალექსანდრე კვაშილავა)
- ყაჩაღობასთან ბრძოლა და მისი პრაქტიკული მნიშვნელობა (რ. კვარაცხელია)
- ტიპური ხელშეკრულებების ნიმუშები (თ. ზარანდია, ლ. ლაზარაშვილი, მ. ჯანხოთელი)
- ტესტების ნიმუშები (კონსტიტუციური სამართალი, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი)
- საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარები (ავტორთა კრებული)
- საერთაშორისო არბიტრაჟი (გიორგი ცერცვაძე)
- როგორ შევქმნათ და ვმართოთ კომერციული, არაკომერციული და საჯარო სამართლის იურიდიული პირები
- განზრახ მკვლელობისა და სიცოცხლის მოსპობის სხვა შემადგენლობათა კვალიფიკაცია (რამაზ კვარაცხელია)
- ხელშეკრულების განმარტება (ნ. იოსელიანი)
- საბაჟო გადასახდელებით დაბეგვრა საქართველოში (გიორგი ლორია)
- ფრენშაიზინგული ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირება (თინათინ ჩაჩანიძე)
- 500 ტესტი სამოქალაქო სამართალში
- გამოძიების პროცესუალური დოკუმენტების ნიმუშები (მ. ლომსაძე)
- სისხლის სამართლის საქმეებზე ჩასატარებელი ექსპერტიზების წესი და სახეები (მ. ლომსაძე)
- სისხლის სამართლის პროცესი (მ. ლომსაძე)
- უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა და აღსრულება საქართველოში (ბ. ლილუაშვილი)
- ადვოკატი სამოქალაქო საქმეებზე (ბ. კაიშაური)
- ბიზნეს სამართალი (ნ. პეპანაშვილი)
- კიბერსივრცის სამართალი (ლ. ბოძაშვილი)
- დავალიანების გადახდევინების შესახებ საქმის განხილვის გამარტივებული წესი სამოქალაქო პროცესში (რობიზონ ხურცილავა)
- პირადი ცხოვრების დაცვა საქ. სამოქალაქო სამართლის მიხედვით (მ. ბიჭია)

უცხოელ ავტორთა ნიშნები

- ძველი სამართლის ბრძოლა ახალ სამართალთან (გეორგ ელინეკი, რუსულიდან თარგმანი ზაზა ნანობაშვილისა)
- ბრძოლა უფლებისათვის (რუდოლფ იერინგი, რუსულიდან თარგმანი ზაზა ნანობაშვილისა)
- მონმის ჩვენების ფსიქოლოგია (ერნ თრენკელი)
- ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო (ლარს იორჰენდი; კახა ნიქარიშვილი)

ლექსიკონები და ცნობარები

- საქართველოს კანონთა ნუსხა. კლასიფიცირებული თემატური და ქრონოლოგიური ნიშნით
- განმარტებითი ლექსიკონი საჯარო მოსამსახურეთათვის

· კონსტიტუციური (სახელმწიფო) სამართლის ლექსიკონი (ინგლისური, რუსული, ფრანგული და გერმანული შესატყვისებით) დავით ჩიკვაძე

საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები

· საერთაშორისო ხელშეკრულებები, პაქტები, კონვენციები

ბროშურები

· საქართველოს კანონი “მენარმეთა შესახებ”
· საქართველოს კანონი “სახელმწიფო ქონების შესახებ”
· საქართველოს კანონი „პროკურატორის შესახებ“
· საქართველოს კანონი „პოლიციის შესახებ“
· საქართველოს კანონი „გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების შესახებ“
· საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“
· საქართველოს კანონი “ნორმატიული აქტების შესახებ”
· საქართველოს კანონი “საჯარო რეესტრის შესახებ”
· საქართველოს კანონი „საჯარო სამსახურის შესახებ“
· საქმისწარმოების ერთიანი წესები
· საქართველოს კანონი ლიცენზიების და ნებართვების შესახებ
· საქართველოს კანონი საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ. საქართველოს მთავრობის რეგლამენტი

პატივცემულო მკითხველო!

იურიდიული ფირმა „ბონა კაუზა“ დაარსების დღიდან სისტემატურად გამოსცემს ახალ წიგნებს სამართლის სხვადასხვა დარგში. ჩვენი ძალისხმევით არაერთმა საინტერესო გამოკვლევამ იხილა მზის სინათლე. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ „ბონა კაუზა“ იქცა იურისტის ბიბლიოთეკის გამდიდრების საუკეთესო საშუალებად.

ქართული სამართლებრივი აზროვნების შემდგომი განვითარებისა და ნიჭიერ მეცნიერთა წახალისების მიზნით „ბონა კაუზა“ სამართლის მკვლევარებს გთავაზობთ ურთიერთხელსაყრელ თანამშრომლობას.

● „ბონა კაუზა“ უზრუნველყოფს იურისპრუდენციაში თქვენი სამეცნიერო ნაშრომების გამოცემას.

● წიგნები დაიბეჭდება ფირმის ფინანსური მხარდაჭერით. ავტორებს გადაეცემათ პონორარი.

მზად ვართ, განვიხილოთ აგრეთვე თქვენი წინადადებები თანამშრომლობის სხვა ფორმატთან დაკავშირებით.

● „ბონა კაუზა“ გთავაზობთ წიგნების ოპერატიულ გამოცემას მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე შედავათიანი, ხელმისაწვდომი პირობებით.

დაინტერესებულმა პირებმა გთხოვთ მოგვმართოთ მისამართზე: ქ. თბილისი, რ. თაბუკაშვილის ქ. N12.

☎ 2 990 071 მობილური 5(99) 78 61 77

ელ. ფოსტა: bonacausa@yahoo.com

ვებ-გვერდი: www.bonacausa.ge

ქაღალდი ოფსეტური, ბეჭდვა რიზოგრაფზე

ქაღალდის ზომა 70X84 1X32

ფასი სახელშეკრულებო

